

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β', τεύχος 347, Παρασκευή 22 Μαΐου 1987

Δρχ. 100

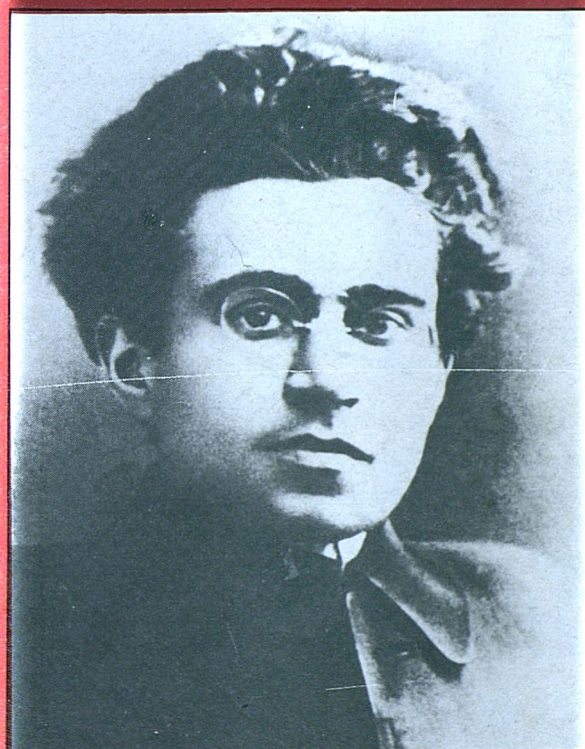
2 - ΙΑΝ. 1999

- **ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ:** Η ανθούσα βιομηχανία της σκανδαλοπούας
- **ΠΑΣΟΚ:** Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάσταση
- **ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ:** Στον οίκο της Πολιτείας
- **ΚΚΕ:** Η γοητεία της συντήρησης
- **ΠΕΡΕΣΤΡΟΪΚΑ:** Μια λέξη ακατανόητη στις σοσιαλιστικές χώρες

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ - ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ:

Η «χρυσή δεκαετία»
σε επανάληψη;

Ο ΓΚΡΑΜΣΙ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Διήμερο συμπόσιο
Παρασκευή 22 και Σάββατο 23 Μαΐου
Αμφιθέατρο ΠΑΝΤΕΙΟΥ

- Συμμετέχουν:
- Κριστίν Μπισί-Γκλυκομάν
- Δημήτρης Δημητράκος
- Ζορζ Λαμπικά
- Τεοντόρο Μόρτζα
- Μικελάντζελο Νοταριάνι
- Τζουζέπε Πετρόνιο
- Μάκης Τρικούκης

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ANTONIO ΓΚΡΑΜΣΙ

25
ΧΡΟΝΙΑ

ΕΞΠΡΕΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

τώρα νέο άλμα

ΕΓΚΥΡΗ, ΓΡΗΓΟΡΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ, ΕΓΚΥΡΗ, ΓΡΗΓΟΡΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ, ΕΓΚΥΡΗ, ΓΡΗΓΟΡΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

3 εφημερίδες σε 1

Η «Εξπρές» ανανεωμένη, βελτιωμένη, με νέα μορφή και καινούργιες στήλες σας οδηγεί τώρα, ακόμα πιο αποτελεσματικά στην ΕΠΙΤΥΧΙΑ. Γιατί σας προσφέρει:

1. **Πλήρη Οικονομική Ενημέρωση** με ειδήσεις από την Ελλάδα και το εξωτερικό, με αδέσμευτα σχόλια και πλήθος στοιχεία, κείμενα και αριθμούς που συνθέτουν ένα τέλειο όργανο δουλειάς.
 2. **Αντικειμενική Πολιτική Πληροφόρηση** για ό,τι συμβαίνει σε ολόκληρο τον ελληνικό πολιτικό χώρο και το εξωτερικό.
 3. **Σφαιρική Επαγγελματική Παρουσίαση** και ανάλυση νευραλγικών επιχειρηματικών κλάδων με 42 ένθετα αφιερώματα.
- Και επιπλέον** (για τους συνδρομητές), 19 αφιερώματα βασικών τομέων της Οικονομίας, σε ανεξάρτητα τεύχη, με σύνολο 850 σελίδες.

Εγγραφείτε συνδρομητής, για να έχετε κάθε πρωί την «Εξπρές» με το δικό της δίκτυο διανομής, στο χώρο της δουλειάς σας ή όπου αλλού θέλετε.

Προβληθείτε διαφημιστικά από τις σελίδες της «Εξπρές». Την διαβάζουν οι άνθρωποι που αποφασίζουν, που δημιουργούν, που δαπανούν και επιτυγχάνετε έτσι το καλύτερο αποτέλεσμα.

Δημοσιεύστε στην «Εξπρές» τον ισολογισμό της επιχείρησής σας. Εξασφαλίζετε έτσι τη νομική υποχρέωσή σας και την καλύτερη προβολή σας.

ΕΞΠΡΕΣ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΤΕ: για συνδρομές:
3245315 και 6827582-88,
για διαφημίσεις και ισολογισμούς:
3228789, 3223911 και 6827582-88

ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΗΝ ΚΑΙ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ

30%
φθηνότερα

απίθανη προσφορά

Ο Μικρός

ΗΡΩΣ

ΔΩΡΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ολοκληρώθηκε η **ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΔΟΣΗ** του θρυλικού αναγνώσματος με την κυκλοφορία και του τόμου 100, του τελευταίου της σειράς!

Έτσι η Διεύθυνση της έκδοσης είναι τώρα σε θέση να προσφέρει στο κοινό, μικρούς και μεγάλους, την ευκαιρία να αποκτήσουν **ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΕΡΓΟ** δηλαδή και τους

100

ΤΟΜΟΥΣ

αξίας 20.000 στην τιμή των **14.000** δρχ., και με δώρο μια πολύ πρακτική συναρμολογούμενη βιβλιοθήκη!

Το δώρο της βιβλιοθήκης ισχύει και για εκείνους που θα αγοράσουν τουλάχιστον 50 τόμους (τιμή πάντοτε 140 δρχ. ο τόμος αντί των 200 δρχ.).

Επιπλέον, μεταξύ των αγοραστών **ΟΛΟΚΛΗΡΗΣ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ** θα γίνει κλήρωση και θα διανεμηθούν 10 **ATARI video computers systems** (τα ονόματα και η κλήρωση θα δημοσιευτούν στην εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ»).

Με την παραγγελία σας, θα μας στείλετε συμπληρωμένο το παραπλεύρως κουπόνι και θα πληρώσετε στον ταχυδρομικό διανομέα που θα σας φέρει την παραγγελία σας **ΕΠΙ ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ**.
* Θα στείλετε το κουπόνι μαζί με την παραγγελία σας στη διεύθυνση: **ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ Α.Ε. Λ. Συγγρού 224, 17672, ΚΑΛΛΙΘΕΑ - ΑΘΗΝΑ.**

ΚΟΥΠΟΝΙ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ

Επώνυμο:
Όνομα:
Πατρώνυμο:
Ηλικία: Επάγγελμα:
Διεύθυνση:
Τηλέφωνο:
Παρακαλώ να μου στείλετε με ταχυδρομική αντικατάβαση τους τόμους του **ΜΙΚΡΟΥ ΗΡΩΑ**:
1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 13 - 14 - 15 - 16 - 17 -
18 - 19 - 20 - 21 - 22 - 23 - 24 - 25 - 26 - 27 - 28 - 29 - 30 - 31 - 32 -
33 - 34 - 35 - 36 - 37 - 38 - 39 - 40 - 41 - 42 - 43 - 44 - 45 - 46 -
47 - 48 - 49 - 50 - 51 - 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 57 - 58 - 59 - 60 - 61 -
62 - 63 - 64 - 65 - 66 - 67 - 68 - 69 - 70 - 71 - 72 - 73 - 74 - 75 -
76 - 77 - 78 - 79 - 80 - 81 - 82 - 83 - 84 - 85 - 86 - 87 - 88 - 89 - 90 -
91 - 92 - 93 - 94 - 95 - 96 - 97 - 98 - 99 - 100.
(Κλείστε μέσα σε κύκλο τα νομικά που παραγγέλλετε)
Σύνολο παραγγελλομένων τόμων:
Υπογραφή

(Τιμή προσφοράς 140 δρχ. ο τόμος για παραγγελίες άνω των 20 τόμων. Επιπλέον δώρο μια βιβλιοθήκη σε παραγγελίες άνω των 50 τόμων. Παραγγελίες κάτω των 20 τόμων στην κανονική τιμή των 200 δρχ.)

Περίοδος Β'
• Χρόνος 14ος
• Τεύχος 347
Παρασκευή 22 Μαΐου 1987
δρχ. 100

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δ. ΜΙΧΑΗΛ	
Προς μια αντίστροφη 9η Μαρτίου 1985; —	10
ΣΤ. ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ	
Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάστα-	
ση —	12
ΧΡ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ	
Η «ανατριχίλα» της ανανέωσης και το	
μετά - το - 1968 ΚΚΕ —	14
Β. ΓΙΑΝΝΗΣ	
Το «πόθεν έσχες» των σκανδάλων —	18
Ι.Γ. ΣΧΙΝΑΣ	
Πανεπιστήμιο και αξίες —	20
ΑΝΤΙΜΗΝΕΙΟΣ	
Λυκοφιλίες ή συμμαχίες; —	21
ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΑΝΤΟΝΙΟ ΓΚΡΑΜΣΙ —	22-44
Αντόνιο Γκράμσι 1891-1937 —	24
ΤΣΕΖΑΡΕ ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ, ΤΖΟΥΖΕΠΕ	
ΠΡΕΣΤΙΛΙΝΟ, ΠΑΟΛΟ ΣΠΡΙΑΝΟ, ΡΕ-	
ΝΑΤΟ ΖΑΝΓΚΕΡΙ,	
ΤΖΟΥΖΕΠΕ ΠΕΤΡΟΝΙΟ	
Αν. Γκράμσι: Οι ιδέες του στην εποχή	
μας —	28
Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ	
Το πολιτικό μάθημα του Γκράμσι —	33
Ε. ΗΟΒΣΔΑΥΝ	
Για την κατανόηση των κατωτέρων τά-	
ξεων —	36
Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ	
Η μεγάλη Πολιτική και ο Γκράμσι —	38
ΑΙΜ. ΜΕΤΑΞΟΠΟΥΛΟΣ	
Αν. Γκράμσι: Επιστήμη - Τεχνική - Φι-	
λοσοφία —	40
Χ.Γ.Π.	
Αναζητώντας τα ίχνη των προγόνων του	
Αν. Γκράμσι —	44
Ν. ΧΕΙΛΑΣ	
Η περεστρόικα στην Αν. Ευρώπη —	46
ΚΡ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ	
Η αλληγορία ενός παράλογου κόσμου	
Γ. ΓΑΡΠΟΖΗΣ —	49
Ο βιασμός της Αφροδίτης —	52
ΑΛΚΗ ΖΕΗ	
Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα —	54
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
Αυτός που μας έσωσε από το «βόρβο-	
ρο»... —	4
ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ —	6
ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ —	8
ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ	
Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ —	19
ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ —	45
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ —	52
ΔΙΑΛΟΓΟΣ —	56

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ!

ΤΑ ΣΕΝΑΡΙΑ έφυγαν από τα χέρια των συγγραφέων και τα ανέλαβαν οι σκηνοθέτες. Οι ρόλοι άρχισαν κι αυτοί να μοιράζονται στους ηθοποιούς. Το μεγάλο, το πολλά υποσχόμενο θέαμα μπορεί ν' αρχίσει.

Η ΑΔΗΜΟΝΙΑ του κοινού έχει φθάσει στο κατακόρυφο. Βέβαια, αν ήξερε την πλοκή ή το τέλος, το θέαμα δεν θα είχε κανένα ενδιαφέρον. Τουλάχιστον όμως να γνώριζε αν πρόκειται για κωμωδία ή τραγωδία, για μελό ή για γουέστερν. Εδώ, συγγραφείς και σκηνοθέτες, τα έχουν κρατήσει όλα κρυφά: κανείς δεν ξέρει τι πρόκειται να δούμε, ούτε αν στο τέλος θα υπάρχει χάπυ-εντ, κάθαρση ή απλώς η ένδειξη «συνεχίζεται».

ΟΛΕΣ οι δυνατότητες φαίνονται ανοιχτές: μονομαχία Καραμανλή - Παπανδρέου με κατάληξη μια νέα φυγή στο Παρίσι ή μίαν αιφνίδια αναχώρηση για το Τορόντο. Αφού πριν ο κ. Μητσοτάκης θα έχει διαφύγει με κάποιο κότερο και ο κ. Αβέρωφ θα έχει αφοσιωθεί, οριστικά και αμετάκλητα, στη λογοτεχνία, τ' αμπέλια, τα πρόβατά του. Μονομαχία Μητσοτάκη - Παπανδρέου: με κατάληξη κότερο ή Τορόντο, τους Καραμανλή - Ράλλη να παίζουν αμέριμνοι γκολφ στην Κέρκυρα και με συνέχεια τον κ. Αβέρωφ στην Ηρώδου Αττικού και τον κ. Σαρτζετάκη στο Χαλάνδρι, ή τον κ. Παπανδρέου στην Ηρώδου Αττικού και τον κ. Σαρτζετάκη ξανά στο Χαλάνδρι. Ίσως ακόμη και η «τριπλή παραλλαγή» Ράλλης - Παπανδρέου - Μητσοτάκης με ακόμη πολυπλοκότερους συνδυασμούς αναχωρήσεων, μετακινήσεων, προαγωγών. Όλα παίζονται - και βάλτε όσο γυρίζει.

ΚΑΘΕΝΑ από τα σενάρια αναθέτει κι άλλους ρόλους στους πρωταγωνιστές, διαλέγει διαφορετικά αφηγηματικά μέσα, χρειάζεται άλλους κομπάρσους, εκτυλίσσεται με διαφορετικό ρυθμό, απαιτεί άλλα εφφέ. Όλα όμως τα διατρέχει μια πορφυρή κλωστή που, με την έντονη λάμψη της, καλύπτει τις αποχρώσεις και τους δίνει κοινό νόημα: Η ΕΞΟΥΣΙΑ.

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ! που ξετρελαίνεις ογδοντάχρονους και εβδομηντάχρονους παπούδες, τους κάνεις να ξεχνούν πως έχουν ψυχή να παραδώσουν, εγγόνια να νοιαστούν, ανύπαντρες κόρες να αποκαταστήσουν, όνομα ν' αφήσουν πίσω — και άλλους σπρώχνεις να ζητούν εκδίκηση, άλλους να κολλάνε πάνω σου σαν βδέλλες, άλλους να προσπαθούν να σ' αποσπάσουν με κάθε μέσο, άλλους ν' ανατριχιάζουν μόλις ακούν ανανέωση και να βλέπουν γύρω τους μόνο μελλοθάνατους.

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ! που ξετρελαίνεις ώριμους άντρες, τους κάνεις να ξεχνούν τι έπαθαν οι μεγαλύτεροί τους, τους διώχνεις από γυναίκες και ερωμένες, τους αναγκάζεις να ονειρεύονται το θάνατο των γερόντων ενώ προσποιούνται πως θέλουν την υγεία τους, τους οδηγείς αλάθευτα στα ίδια λάθη, τους ξεγελάς συνεχώς πως, όπου να 'ναι είσαι δική τους.

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ! που ξετρελαίνεις νέους και τους γερνάς πριν ακόμη ανθίσουν, τους μαθαίνεις να στήνουν ψηφοφορίες, να έχουν «double functions», να κινητοποιούν δέντρα, να γίνονται δουλικοί στους μεγαλύτερους και αυταρχικοί στους νεώτερους, τους αναγκάζεις να μιμούνται κάθε πράξη όσων είναι κοντύτερα απ' αυτούς σε σένα.

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ! που τα ίδια κάνεις και στους κοινούς θνητούς, αυτούς που δεν κατέχουν από πολιτική, αλλά σε διεκδικούν με άλλα ονόματα στο σπίτι, στο γραφείο, στο εργοστάσιο, στον τύπο, στα σχολεία. Που κρύβουν τον έρωτά τους για σένα με καταγγελίες εναντίον σου, που ξέρουν πως αν δεν σε διεκδικήσουν θα σε αποκτήσει οπωσδήποτε ο διπλανός — σε βάρος τους.

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ! που καταφέρνεις να κάνεις όλους να νιώθουν αθώοι όταν είναι κοντά σου, που δίνεις νόημα στη ζωή μας, τις σχέσεις, τις συγκρούσεις μας. Αθώοι όλοι: σεναριογράφοι, σκηνοθέτες, πρωταγωνιστές, κομπάρσοι, κριτικοί, κοινό. Φταίνε μονάχα οι «δομές» και οι «συγκυρίες» - τα δημιουργήματα δηλαδή της αθωότητάς μας. Κωμωδία ή τραγωδία, με κάθαρση ή χωρίς, το έργο θα παιχτεί. Άλλοι θα χειροκροτούν κι άλλοι θα αποδοκιμάζουν. Υπό την αιγίδα της γλυκύτατης εξουσίας.

Ω ΓΛΥΚΕΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ! θα μπορούσε να είναι ο τίτλος του έργου που ζούμε καθημερινά ή βλέπουμε να παίζουν οι «μεγάλοι». Ή ακόμη «θέλω να γίνω χαλίφης στη θέση του χαλίφη». Η πλοκή δεν ενδιαφέρει, τελικά: στο τέλος οπωσδήποτε θα υπάρχει χαλίφης.

αντί

Αυτός που μας έσωσε από το «βόρβορο»...

ΤΟ ΒΡΑΔΥ της Τρίτης 19 Μαΐου, λοιπόν, πέρασε στην ιστορία... Και πέρασε στην ιστορία, διότι ο Ανδρέας Παπανδρέου «έπαιξε και κέρδισε την τιμή και την υπόληψη του τόπου». Πιο συγκεκριμένα, διότι «σήκωσε στους ώμους του το κοινοβουλευτικό πολιτεύμα της χώρας και το διέσωσε από το βόρβορο». Και όσοι βρίσκονταν στη Βουλή —εκείνο το βράδυ— «θυμήθηκαν τον Γεώργιο Παπανδρέου, τον Νικόλαο Πλαστήρα, τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τις μεγάλες και ιστορικές κοινοβουλευτικές στιγμές του τόπου».

Η ΥΜΝΗΤΙΚΗ αυτή ανήκει στην πρωινή εφημερίδα του κ. Γ. Κουρή, με αφορμή τον αιφνιδιαστικό ελιγμό του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου, ο οποίος, λίγο προτού αρχίσει η συζήτηση για τη σύσταση εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής για τα σκάνδαλα, ανακοίνωσε ότι ζητεί, για την κυβέρνηση του, την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής... Αλλά ο πρωθυπουργός δεν σταμάτησε στον αιφνιδιασμό. Αισθάνθηκε την ανάγκη και να τον εξηγήσει: Τον τελευταίο καιρό —είπε— όλοι καταγράφουμε κάποια εκφυλιστικά φαινόμενα... Αλλά τα φαινόμενα αυτά έχουν την προϊστορία τους. Και για να βρούμε τις ρίζες τους, πρέπει ν' ανατρέξουμε στα χρόνια της ναζιστικής κατοχής, στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου, στις δεκαετίες του '50 και του '60, κοντολογίς τότε που κυβερνούσε τον τόπο αυτόν η Δεξιά και θεσμοθέτησε το τρίγωνο «κράτος - τράπεζες - επιχειρήσεις», για να στηρίξει υπερπλεονάζουσες και χρεοκοπημένες επιχειρήσεις...

ΑΥΤΗ Η ΔΕΞΙΑ, λοιπόν —συνέχισε ο πρωθυπουργός— που βαρύνεται για την «κρίση της κοινωνίας και του αυταρχικού κράτους, υποστηριζόμενου από το αδιάτακτο παρακράτος» (στο σημείο αυτό ο Α. Παπανδρέου θύμισε την υπόθεση Λαμπράκη...) αυτή η Δεξιά που «δυναμιτίζει τη σταθερότητα και την εθνική ομοψυχία» (στο σημείο αυτό θύμισε την πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση στο Αιγαίο...), δεν έχει δικαίωμα να «διαιδωνίζει ψιθύρους», να «σπιλώνει πολιτικά πρόσωπα», να «υποβαθμίζει το έργο της δικαιοσύνης». Για όλους αυτούς τους λόγους, συνεπώς —κατέληξε ο πρωθυπουργός— η κυβέρνηση έκρινε πως έπρεπε να ανακτήσει την εμπιστοσύνη της Βουλής, θέτοντας θέμα εμπιστοσύνης, μια και η ίδια η Νέα Δημοκρατία δεν τόλμησε να καταθέσει πρόταση μομφής.

Ο ΕΛΙΓΜΟΣ αυτός —με έκδηλο το στοιχείο της αντεπίθεσης— χαρακτηρίστηκε από ένιους σχολιαστές σαν «ευφυής και μελετημένη κίνηση», προκειμένου να «στριμωχθεί» ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας Κ. Μητσοτάκης. Καθώς, μάλιστα, συνέπεσε με την αποχώρηση του πρώην πρωθυπουργού Γ. Ράλλη από τη Νέα Δημοκρατία, κέρδισε, προς στιγμή, τη μάχη των εντυπώσεων. Ωστόσο, από την επομένη κιόλας, ο πρωινός τύπος (με εξαίρεση τον «Δημοκρατικό Λόγο») επισήμαινε ότι ο πρωθυπουργικός ελιγμός ήταν πράξη αντιπερισπασμού, για να υπερκερασθεί το θέμα των σκανδάλων, αλλά και για να επιτευχθούν στόχοι καθαρά ενδοποσοκικοί, όπως η αναβολή λ.χ. της συνόδου της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ! Αποτέλεσμα: «Καθημερινή» και «Ριζοσπάστης» να στεγάσουν το θέμα κάτω από ταυτόσημους περίπου τίτλους («Επιχείρηση αντιπερισπασμού» κλπ.), ενώ, την ίδια στιγμή, η «Αυγή» δημοσίευσε ανακοίνωση της Ελληνικής Αριστεράς, που χαρακτήριζε τον ελιγμό «θεατρική κίνηση». (Coup de theatre - θα το έλεγαν οι Γάλλοι). «Η θεατρική αυτή κίνηση της κυβέρνησης —ανέφερε η ανακοίνωση της Ε.Α.— δεν μπορεί να απαντήσει στη βαθιά κρίση της πολιτικής της. Απαντά, ίσως, μόνο, στις κινήσεις της Ν.Δ. που και αυτή επιδιώκει να συγκαλύψει την κρίση της». Και το συμπέρασμα:

«Η κατάσταση χρειάζεται μια ριζική εκκαθάριση: Άμεση καθιέρωση της απλής αναλογικής, ώστε ν' αποφανθεί ελεύθερα ο κυρίαρχος λαός».

Η ΒΑΘΙΑ κρίση, όμως, που χαρακτηρίζει την πολιτική της κυβέρνησης και τις κινήσεις της Νέας Δημοκρατίας, φέρνουν ξανά στο προσκήνιο τη δοκιμασία του διαβόητου δικομματικού συστήματος, το οποίο τόσο το ΠΑΣΟΚ, όσο και η Νέα Δημοκρατία, δείχνουν να θέλουν να κρατήσουν ως το τέλος. Όσο για τις συνέπειες της διχαστικής αυτής πορείας, κανείς από τους δύο «μονομάχους» δεν φαίνεται να συγκινείται ιδιαίτερα, αφού, παρά τις διαφορετικές αφετηρίες και προθέσεις τους, ο στόχος παραμένει ο ίδιος: Η διατήρηση ή η κατάκτηση της εξουσίας.

Η πρωτοβουλία Γ. Ράλλη

ΠΕΡΑ, ΟΜΩΣ, από την επιχείρηση αντιπερισπασμού, το «γεγονός» της ίδιας αυτής ημέρας, ήταν η δήλωση του πρώην πρωθυπουργού Γ. Ράλλη ότι αποχωρεί από το κόμμα του οποίου διετέλεσε αρχηγός, μαζί με την έκφραση ευχής για τη δημιουργία μιας μεγάλης —ευρύτερης— παράταξης, της οποίας να ηγηθεί ο τ. πρόεδρος της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής.

ΚΑΤΑ την «Καθημερινή», η αποχώρηση Ράλλη από τη Νέα Δημοκρατία ανοίγει «νέες προοπτικές στις εξελίξεις», καθώς υπόβαθρό της είναι «η ανάγκη εμφανίσεως ενός άλλου πολιτικού λόγου», για την αντιμετώπιση της σημερινής κρίσης. Και ως προς τη σημερινή ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας, γεγονός παραμένει ότι όχι μόνο δεν μπόρεσε να ξεπεράσει την κρίση στρατηγικής, ταυτότητας και πολιτικής που την κατατρέχει, αλλά και ανήγαγε το σύστημα διαγραφών ή αποχωρήσεων, σε διαδικασία ενότητας του κόμματος... Όσο για το ενδεχόμενο ενεργοποίησης του Κ. Καραμανλή, το μόνο βέβαιο, μέχρι την ώρα που γράφονται οι γραμμές αυτές, είναι η συνέχιση της σιωπής

του. Φαίνεται, επίσης, ότι οι δηλώσεις Ράλλη δεν έγιναν «εκ συμφώνου» με τον Κ. Καραμανλή και ότι —το πιθανότερο— ο Γ. Ράλλης εξέφρασε, ως ένα βαθμό, τις ανησυχίες, τις αγωνίες και τους προβληματισμούς του τ. προέδρου της Δημοκρατίας. Ο πρώην πρωθυπουργός φαίνεται να πιστεύει ότι η αποχώρησή του από το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας —ως πράξη που υποδηλώνει την κατάσταση πραγμάτων που επικρατεί σήμερα στο κόμμα αυτό— θα οδηγήσει, ενδεχομένως, τον Κ. Καραμανλή, στη μεγάλη απόφαση να πει το «ναι».

ΩΣΤΟΣΟ, φαίνεται ότι το «ναι» αυτό θα εξαρτηθεί από πλείστους όσους παράγοντες: Από το πόσοι βουλευτές του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης είναι έτοιμοι να ασπασθούν τις ιδέες του Γ. Ράλλη και την πεποίθησή του ότι ο μόνος που μπορεί να βγάλει τη χώρα από τη σημερινή κρίση, είναι ο Κ. Καραμανλής. (Ορισμένες πρώτες πληροφορίες ανεβάζουν τον αριθμό των βουλευτών αυτών σε δέκα, ενώ ένας άλλος αριθμός φαίνεται να τηρεί στάση αναμονής. Οι βουλευτές αυτοί ξέρουν ότι το κλειδί των εξελίξεων βρίσκεται στην Πολιτεία και ότι πολλά θα κριθούν από το αν ο τ. πρόεδρος της Δημοκρατίας θα υποστηρίξει ή όχι την πρωτοβουλία Ράλλη).

ΤΟ «ΝΑΙ» του Καραμανλή θα εξαρτηθεί, όμως, και από τις ίδιες τις κινήσεις του ΠΑΣΟΚ. Αυτό, τουλάχιστον, πιστεύει ο Γ. Ράλλης, ο οποίος «προειδοποίησε» από τώρα τον πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου να μην εκμεταλλευθεί τα συμβαίνοντα σήμερα στη Νέα Δημοκρατία (με τις αποχωρήσεις, τις διαγραφές και τις διασπάσεις της), γιατί, στην περίπτωση αυτή, θα δημιουργηθεί —σχεδόν αυτομάτως...— «η μεγάλη παράταξη, της οποίας θα ηγηθεί ο Καραμανλής». Και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής —πρόσθεσε ο Γ. Ράλλης— «εάν το απαιτήσουν οι περιστάσεις και το επιβάλλει το καθήκον, δεν θα πει όχι, όπως δεν το είπε ποτέ στην πολιτική του σταδιοδρομία των πενήντα ετών».

ΦΥΣΙΚΑ, 24 ή 48 μόλις ώρες μετά την εκδήλωση Ράλλη, θα ήταν παρακινδυνευμένη κάθε προσπάθεια ν' αποτιμηθεί η απήχησή της στον ευρύτερο κόσμο της συντηρητικής παράταξης. Φαίνεται, πάντως, ότι δεν προκάλεσε κανένα ρίγος ενθουσιασμού, ούτε σε κύκλους όπως είναι λ.χ. η «Αθηναϊκή Λέσχη» (τα σχόλια εκεί, το μεσημέρι της Τρίτης, ήταν υποτονικά), ούτε στις κομματικές οργανώσεις της Νέας Δημοκρατίας, τα στελέχη των οποίων μένουν με την εντύπωση ότι «και ο Ράλλης, όπως και ο Παπαληγούρας, διασπούν το κόμμα». Όσο για τον σημερινό αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας, φαίνεται να πιστεύει ότι η κίνηση Ράλλη δεν έχει δυναμική («εκτός αν κινηθεί ο Καραμανλής») και ότι, σε πείσμα των δυσκολιών, η Νέα Δημοκρατία θα υποχρεώσει το ΠΑΣΟΚ να διενεργήσει εκλογές, τις οποίες και θα κερδίσει.

ΦΥΣΙΚΑ την απλή αναλογική δεν θέλουν ούτε το ΠΑΣΟΚ, ούτε η Νέα Δημοκρατία. Το κυβερνητικό κόμμα γιατί εξακολουθεί να πιστεύει ότι «το ΠΑΣΟΚ μπορεί να ξαναγεννηθεί», φτάνει να επιστρέψουν στις γραμμές του όλοι οι κατά καιρούς αποχωρήσαντες... (Ήδη θεωρείται δεδομένη η επάνοδος του Κώστα Λαλιώτη, «παρά το ότι δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμα οι σχετικές διαπραγματεύσεις»). Αλλά και η Νέα Δημοκρατία αντιτίθεται στην απλή αναλογική, παρά τις διακηρύξεις της ότι θα εξασφαλίσει αυτοδυναμία στις προσεχείς εκλογές, με όποιο σύστημα κι αν γίνουν!

Ο όρος είναι σαφής: «Διαπραγματεύση»

ΜΕΣΑ ΣΤΟ κλίμα αυτό των εσωτερικών διεργασιών, αλλά και των οξύτατων αντιπαραθέσεων μεταξύ των δύο «μονομάχων», πέρασε απαρατήρητη η δήλωση του υπουργού Εξωτερικών Κ. Παπούλια ότι «οι διαπραγματεύσεις για το μέλλον των βάσεων θα αρχίσουν μετά το τέλος του 1988, σε μηδενική βάση». Τη φορά αυτή, χρησιμοποιήθηκε ο όρος «διαπραγματεύση» και ο ίδιος

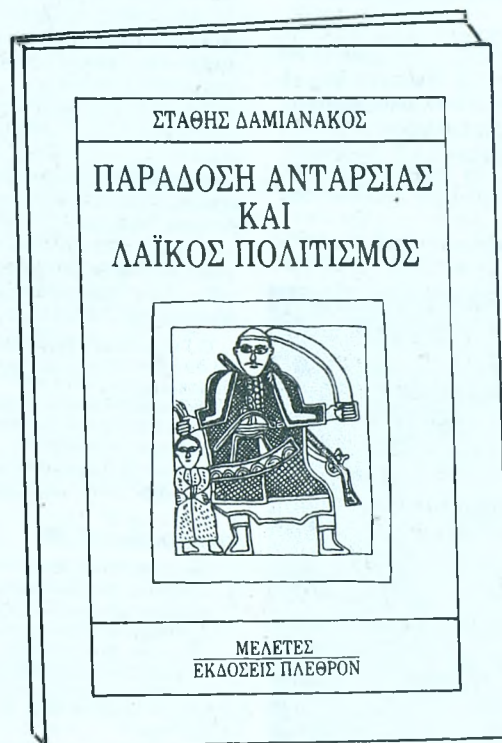
αυτός όρος περιελήφθη στην απάντηση του πρωθυπουργού προς τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζωρτζ Σουλτς. Όσο για τις επαφές που θα γίνουνται, στο μεταξύ, ανάμεσα στον υπουργό Εξωτερικών και τον πρέσβη Ρ. Κήλυ (ή ανάμεσα στον αρχηγό ΓΕΕΘΑ Κουρή και κάποιον άλλο αξιωματούχο της αμερικανικής πρεσβείας), θα βαπτισθούν, απλώς «προκαταρκτικές», μια και η συμφωνία Παπανδρέου - Σουλτς, Μαρτίου 1986, προβλέπει ότι το σχετικό κουβεντολόι θα πρέπει ν' αρχίσει «πολύ πριν από την εκπνοή της συμφωνίας του 1983».

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ ετοιμάζεται η ελληνική ανταπάντηση στην απάντηση Οζάλ, ενώ διάχυτη είναι η αίσθηση ότι βρισκόμαστε στις παραμονές κάποιας μορφής ελληνοτουρκικού διαλόγου, σε επίπεδο εμπειρογνομόνων. Κατά τα άλλα, η ζωή προχωρεί όχι με «σημαίες και ταμπούρλα», αλλά με τις κινητοποιήσεις χιλιάδων εργαζομένων και με τα ΜΑΤ να πολιορκούν τους χώρους των απεργών...

ΑΝΤΗΝΩΡ

Έκδόσεις Πλέθρον

Σειρά: ΜΕΛΕΤΕΣ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

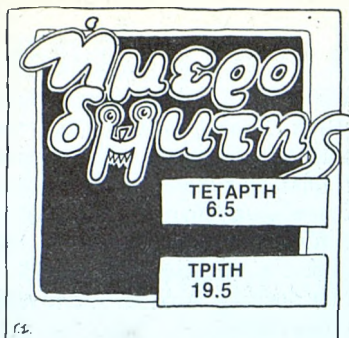
- Η μυθοποίηση του κλέφτικου
- Κοινωνική ληστεία
- Ρεμπτικό και ρεμπέτες
- Ο κόσμος του Καραγκιόζη

Το μεγάλο βιβλιοπωλείο
της Θεσσαλονίκης

BIBΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
GALLERY
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΑΝΟΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ. 277-004

ΤΕΤΑΡΤΗ, 6.5.87

Η σημερινή συνεδρίαση του Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ αναβάλλεται για να ηρεμήσουν τα πνεύματα που εξήφθησαν από τη διαμάχη **Β. Παπανδρέου - Γ. Πέτσου**. Λέγεται ότι η κ. Παπανδρέου γλίτωσε το «πετσόκομμα», λόγω παρεμβάσεως του Αγαμέμνονος Κουτσόγιωργα.

Μετά το ΚΚΕ, το ΚΚΕ εσωτ. - Αν. Αρ., το ΕΚΚΕ, το ΚΚΕ (μ-λ), την ΑΚΕΠ, την «Κομμουνιστική Αναγέννηση», κτλ., εμφανίζεται νέος εκπρόσωπος της εργατικής τάξης: Ο Πρόεδρος κ. **Χρ. Σαρτζετάκης** δηλώνει, καθ' οδόν προς την Πορτογαλία, ότι είναι: ο «μόνος πρόεδρος που έκανα ειδική εκδήλωση για την εργατική τάξη στην Προεδρία αλλά καμιά εφημερίδα δεν έγραψε τίποτα».

Τη σύσταση **Εξεταστικής των σκανδάλων Επιτροπής** θα ζητήσει η Ν.Δ. Αν αυτό δεν γίνει δεκτό από την κυβέρνηση, τότε ίσως υποβληθεί πρόταση μομφής, δήλωσε ο κ. **Μητσοτάκης** κατά τη συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής ομάδας της Ν.Δ.

Καπνοπαραγωγοί αποκλείουν την Κοζάνη αλλά δια-

λύονται από τα ΜΑΤ. Αστυνομικοί «γαζώνουν» κλεμμένα αυτοκίνητα στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη νομιζοντας ότι οι δράστες ήταν καπνοπαραγωγοί.

ΠΕΜΠΤΗ, 7.5.87

Ενθαρρυσμένοι από τη δήλωση του κ. Σαρτζετάκη, **ΑΔΕΔΥ, ΕΚΑ, 23** άλλα εργατικά κέντρα και 15 κλαδικές ομοσπονδίες απεργούν. Αποθαρρυσμένη από την απουσία του Προέδρου στη Λισσαβώνα, η εργατική τάξη δεν πολυσυμμετέχει. Στη Θεσσαλονίκη, ο γαλαζιός αντιπρόεδρος του Εργατικού Κέντρου λιθοβολείται από πρασινοκόκκινους συναδέλφους του και συναπεργούς.

Στην περιοχή **Κοζάνης** τα ΜΑΤ κυνηγούν τους καπνοπαραγωγούς από χωριού εις χωριόν. Σαρανταοκτώρη γενική απεργία στην Καλαμάτα μήπως και συγκινηθούν οι αρμόδιοι.

Ο **Δ. Ιωαννίδης** προσάγεται στην επιτροπή της Βουλής για το Κυπριακό αλλά αρνείται να καταθέσει. Ο κ. **Λιβανός**, βουλευτής απομακρυνθείς από τη ΝΔ και προσεγγίζων το ΠΑΣΟΚ, μέλος της επιτροπής, τάσσεται υπέρ της αμνηστεύσεως των χουντικών. Φοβεροί τριγμοί ο-στών ακούγονται από τον τάφο του θείου του Π. Κανελλόπουλου.

Η κυβέρνηση αρνείται τη σύσταση **Εξεταστικής των σκανδάλων Επιτροπής**. Ο διοικητής του ΤΕΒΕ ισχυρίζεται ότι έχει γίνει κομπίνα ενός δις στο ταμείο των μικρομεσαίων. Έκπληξη στο Πανελλήνιο.

Ο **Γκάρι Χαρτ** παραιτείται από τη διεκδίκηση του χρίσματος των δημοκρατικών μετά την αποκάλυψη κλινικού σκανδάλου με νεαρή στάρλετ. Το γραφείο σκανδάλων του ΠΑΣΟΚ ανακοινώνει ότι η συμπεριφορά του κ. Χαρτ είναι ακατανόητη.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 8.5.87

Ενημερωμένος, εκλαϊκευτικός, με πλούσια ύλη κυκλοφόρησε ο **Ημεροδραμής**. Σκοτωμός στα περίπτερα, βοήθουσες και της ανόδου της αγοραστικής δύναμης των Ελλήνων κατά 1% λόγω της ΑΤΑ που παρεχώρησε ειδικά γι' αυτό το λόγο η κυβέρνηση.

Δεκατετράχρονος έφηβος αλέθεται από μπετονιέρα σε βιοτεχνία κατασκευής τσιμεντόλιθου. 8 νεκροί και 13 τραυματίες σε σύγκρουση λεωφορείου - νταλίκας έξω από την Καβάλα.

Απόπειρα αυτοκτονίας με φωταέριο του 27χρονου Γιώργου Θεοδωράκη, γιου του Μίκη. Η κατάσταση του είναι κρίσιμη.

Θα στήσουν σκηνές στο Σύνταγμα αν δεν ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους, δήλωσαν οι Καλαματιανοί που έκαναν πορεία στην Αθήνα. Χωρίς μαντήλια και χορούς.

Απελάθηκε 20χρονη ισπανίδα χορεύτρια γιατί ήταν φορέας **Εϊτζ**. «Είστε ο πιο απαίσιος λαός

που γνώρισα ποτέ μου», δήλωσε μετά τη 48ωρη ταλαιπωρία της από υπηρεσία σε υπηρεσία.

Ο **Άρχισε** το φεστιβάλ των **Καννών**. Ο Υβ Μοντάν, πρόεδρος της κριτικής επιτροπής, δήλωσε πως ίσως είναι υποψήφιος και για Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας. Το ότι στο «Ζ» έπαιξε το ρόλο του Λαμπράκη και όχι τον Σαρτζετάκη, μάλλον τον διευκολύνει.

Η οικογένεια Παπανδρέου αντεπιτίθεται στην Προεδρία. Η κ. Μαργαρίτα Παπανδρέου συνέφαγε με συνδικαλιστριες το έγγραφο και οι εφημερίδες. Τραβήχτηκε κλήρος για το πού θα καθίσουν οι καλεσμένες. Οι άτυχες κάθισαν στο τραπέζι της κ. Παπανδρέου.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 9.5.87

Τετράωρη συνεδρίαση του **Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ** στο μέγαρο Μαξίμου. Μέγα σκάνδαλο προκάλεσε στους κόλπους του Κινήματος το γεγονός ότι η ανακοίνωση που εξεδόθη ανέφερε ότι «θα καταπολεμηθεί αποφασιστικά η εξάπλωση της φασιστικής εμπνεύσεως πολιτική συκοφαντία». Εκατοντάδες στελέχη δηλώνουν ότι δεν εμπνέονται από το φασισμό αλλά από τη **διακήρυξη της 3ης Σεπτεμβρίου**.

Συνετρίβη πολωνικό αεροσκάφος: 183 νεκροί.

Ο Λεωνίδας Κύρκος στα **καπνοχώρια** της Μακεδονίας. Σε ένδειξη συμπαράστασης δηλώνει ότι θα ξαναρχίσει το κάπνισμα. Η οικολογική τάση της **Ελληνικής Αριστεράς** ζητά να συγκληθεί το διαρκές συνέδριο.

ΚΥΡΙΑΚΗ, 10.5.87

Σήμερα όλα τα δελτία προ-πο κερδίζουν ποσό ίσο με αυτό που κοστίζουν μια που δεν γίνονται αγώνες λόγω της απεργίας των **διαστητών**.

Η κυβέρνηση θα επεκτείνει το **πόθεν έσχες** και για τα μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων των Δημοσίων οργανισμών αναδρομικά από το 1974. Η περίοδος της δικτατορίας θεωρείται **υπεράνω υποψίας** ή **εκτός συναγωνισμού**.

Ελληνίς ονόματι **Σαλμονέλα** δημιουργεί πανικό και θύματα στον Ευαγγελισμό που κλείνει. Ο αρμόδιος υπουργός κ. Γ.Α. Μαγκάκης δηλώνει ότι, απέλαση είναι αδύνατη, εκτός αν της αφαιρεθεί η ιθαγένεια.

10η **Μαραθώνια Πορεία** της ΑΚΕ. Οι μαραθωνοδρόμοι περικύκλωσαν τη Βάση Νέας Μάκρης αλλά οι Έντες ευρισκόμενοι Πέρσες διέφυγαν τη σύλληψη.

Μεγάλη σύναξη παιδεραστών στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας με πρόσημα γυμναστικούς αγώνες.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 11.5.87

Η Ν.Δ. κατέθεσε την πρόταση για τη συγκρότηση **Εξεταστικής των σκανδάλων Επιτροπής**. ΚΚΕ και ΕΑΡ ζητούν η εξέταση να αρχίσει από το 1974. Το ΠΑΣΟΚ προτείνει να αρχίσει από το 1994.

Το **πόθεν έσχες** θα επεκτα-

θεί και στους νομάρχες. Οι δήμαρχοι θεωρούνται απεδεδειγμένης εντιμότητας και εξαιρούνται. Ο **Χρ. Παπαδόπουλος** αποτελεί **εξαιρεση της εξαιρέσεως**. **Εξαιρείται επίσης και ο τιμάρημος παρά τη σκανδαλώδη, κατά 2,3%, άνοδο του κατά τον Απρίλιο. Ο στόχος του 10% που είχε θέσει η κυβέρνηση δεν είναι εφικτός.**

Η κ. **Θάτσερ** επωφελείται της ευνοϊκής γι' αυτήν συγκυρίας και ζήτησε εκλογές για τις 11 Ιουνίου. Η βασίλισσα Ελισάβετ και η Λαίδη Ντι συμπωνούν. Η κ. Μαργαρίτα Παπανδρέου δηλώνει πως η γυναικοκρατία στη Μεγάλη Βρετανία δείχνει το δρόμο στις Ελληνίδες.

Ο βουλευτής της Ν.Δ. κ. Αναστ. Παπαληγούρας (υιός Παπαληγούρα και γαμπρός Ράλλη) αρθρογραφεί υπέρ της επανόδου του κ. **Καραμανλή** στην ενεργό πολιτική.

ΤΡΙΤΗ, 12.5.87

Αρχίζει στον Περισσό στο κομματικό «Σπίτι του Λαού», το **12ο συνέδριο του ΚΚΕ**. Ο Χ. Φλωράκης δηλώνει πως η εργατική τάξη δεν παρασύρεται από τους διάφορους μνηστήρες τύπου **Χρ. Σαρτζετάκη, Μ. Παπανδρέου**. Οι 589 τακτικοί σύνεδροι συμφωνούν, οι 190 «συμβουλευτικοί» ομοίως και οι προαναφερθέντες δεν θα περιληφθούν στη συμπάραταξη.

Αναβλήθηκε για τις 18 Μαΐου η εκδίκαση της μήνυσης του κ. Κοσκωτά εναντίον του **Έθνους**. Η εφημερίδα είχε γράψει ότι τα κεφάλαια του κ. Κοσκωτά ελέγχονται από την Μαφία.

Έκτακτα μέτρα στο υπ. Εθνικής Αμύνης, επιφυλακή κάποιων μονάδων στρατού και της Αστυνομίας. Η κυβέρνηση

επισημώς δηλώνει ότι πρόκειται για **ασκήσεις**, ανεπισημώς διαρρέουν πληροφορίες ότι κάποιοι **απόστρατοι** κάνουν ύποπτες κινήσεις.

Συγκέντρωση στη **Θεσσαλονίκη** με ομιλητή το δήμαρχο Σωτήρη Κούβελα με αίτημα την αναβάθμιση της Μακεδονικής πρωτεύουσας. Ο κ. Έβερετ δηλώνει ότι συμπαρίσταται ως νεοδημοκράτης αλλά διαφωνεί ως Αθηναίος.

Διέφυγε οριστικά τον κίνδυνο θανάτου ο Γ. Θεοδωράκης. Η θεραπεία του θα συνεχιστεί στο Παρίσι.

Οι «φίλαθλοι» ενθουσιάστηκαν...

ΤΕΤΑΡΤΗ, 13.5.87

Το 12ο Συνέδριο του ΚΚΕ συνεχίζεται χωρίς περισιές πληροφορίες. Οι παρεμβάσεις εντοπίζονται περισσότερο στην *ποιοτική στροφή* της δουλειάς του κόμματος παρά στη Συμπαρατάξη.

Ο κ. **Αν. Παπαληγούρας** παραπέμπεται στο πειθαρχικό για το άρθρο του της Δευτέρας.

Στη Βουλή όλα τα κόμματα, πλην του συνεδριάζοντος ΚΚΕ, υπερψηφίζουν πρόταση βουλευτών του ΠΑΣΟΚ, για την συγκρότηση επιτροπής που θα καθορίσει του όρους ίδρυσης και λειτουργίας **ιδιωτικών ραδιοφωνικών σταθμών**.

Ζαριά και καράβι, έπαιξε ο καταχραστής της Ιονικής **Απ. Μετασβίτης**. Στη χασούρα του αποδίδεται και η μείωση του ελληνικού εμπορικού στόλου.

Τρομοκράτες του ΕΛΑ μεταμφιεσμένοι σε **καπνοπαραγωγούς** βάζουν βόμβες σε δύο κτίρια του Υπ. Γεωργίας. Οι εκρήξεις δεν σταμάτησαν τους πανηγυρισμούς, επί ελληνικού εδάφους, των Ολλανδών οπαδών της 'Αγιάξ για τη νίκη της ομάδας τους με 1-0 επί της **Λοκομοτίβ** της Λειψίας.

Οι φοιτητές **κοινωνιολογίας** της Παντείου αποκλείουν Συγγρού - Λαγουμιτζή για να μελετήσουν τις επιπτώσεις του κυκλοφοριακού χάους στη συμπεριφορά των οδηγών. Οι **επιμορφωτές** του υφυπουργείου Νέας Γενιάς καταλαμβάνουν το υφυπουργείο για να **συμμορφώσουν** τους αρμόδιους.

ΠΕΜΠΤΗ, 14.5.87

Επιβεβαιώνεται, μέσω διαφύσεως, ότι όποτε κριθεί **αναγκαίο και σκόπιμο**, θα υπάρ-

ξει ηγετική **τρόικα** στο ΚΚΕ. Αναφέρονται τα ονόματα των κ. **Φλωράκη** ως προέδρου, **Καλούδη** ως γεν. γραμματέα, **Φαράκου**, ως αναπληρωτή γεν. γραμματέα. Ο κ. Μίμης **Ανδρουλάκης** στην παρέμβασή του στο συνέδριο αναφέρει ότι το ΚΚΕ **χρειάζεται ηλεκτροσόκ**.

Ο κ. **Μ. Σολομώντσεφ**, μέλος του **Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚ** της ΕΣΣΔ συναντήθηκε με τον κ. Παπανδρέου. Ο κ. Γκορμπασόφ θα αργήσει να μας έρθει. Ο κ. Σολομώντσεφ παρακολουθεί το συνέδριο του ΚΚΕ και είχε ήδη ιδιαίτερη συνάντηση με τον κ. Φλωράκη, **Γ.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ**.

Ο μουσικός πράκτωρ της Δημογραφικής Εταιρείας κτύπησε πάλι...

Οι γέροντες της Ν.Δ. Κ. Παπακωνσταντίνου και Κ. Καλλίας υπερασπίζονται με δηλώσεις τους τον υπό διαγραφήν **Αναστάσιο Παπαληγούρα**. Ο κ. Μητσοτάκης απαντά ότι ο κ. Παπαληγούρας θα καθίσει στην **ηλεκτρική καρέκλα**.

Ο Γάλλος πρωθυπουργός **Ζακ Σιράκ** φθάνει στη Μόσχα για συνομιλίες.

Στα πασίγνωστα νησιά **Φίτζι** γίνεται πραξικόπημα για άγνωστους λόγους.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 15.5.87

Ο κ. **Καραμανλής** δηλώνει ότι εξακολουθεί να απέχει της **δημόσιας ζωής** αλλά η ενότι της ΝΔ τον ενδιαφέρει. Παρ' όλα αυτά ο κ. **Παπαληγούρας** διαγράφεται ομοφώνως.

Γίνεται γνωστό ότι η ΕΣΣΔ ζήτησε την παρέμβαση της ΕΟΚ για να συγκληθεί διεθνής διάσκεψη για την Κύπρο.

Ο **Δ. Σεφτελής** διευθύνων σύμβουλος του ΟΠΑΠ, παραιτείται από τη θέση του μετά την αποκάλυψη ότι ενέχεται σε 5-6 σκάνδαλα. Όσοι κατηγορούνται για λιγότερα από 5 παρμένουν στις θέσεις τους.

Σε ηλικία 68 χρόνων πέθανε η **Ρίτα Χάιγουορθ** σεξουαλικόν σύμβολον των γονέων μας.

Στο χώρο των **κοινωνικών δυνάμεων** παραπέμπεται τελικά η προοπτική της **συμπαρατάξης** από τον κ. Φλωράκη, ο οποίος χαρακτήρισε τις εργασίες του 12ου συνεδρίου **απλώς θετικές**. Η **ποιοτική στροφή** παραπέμπεται στον κομματικό πατριωτισμό των στελεχών.

Με **διοξίνη** απειλούσε τη Λευκωσία αγγλοκυπριακή συμμορία και απαιτούσε 15 εκατομμύρια δραχμές. Συνελήφθη στο Λονδίνο.

Διάλογο εφ' όλης της ύλης και με συνοπτικές διαδικασίες κήρυξε ο υπουργός Παιδείας κ. **Τρίτσης**. Αναμένεται να εγκριθεί πανηγυρικά η ήδη ειλημμένη απόφαση για επιμήκυνση του σχολικού έτους.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 16.5.87

Τακτικοί και αναπληρωματικοί μαζί, 13 στο **Πολιτικό Γραφείο**, του ΚΚΕ. Ενάντια στις προλήψεις, όπως και η ΕΑΡ. Μόνο που στο ΚΚΕ ομοφώνησαν κι ως προς τον αριθμό και ως προς τα πρόσωπα.

Το υπουργείο Εμπορίου υπολογίζει ότι μέσα στις επόμενες 15 μέρες θα υπάρξει σημαντική πτώση της τιμής της **ντομάτας**, που παραμένει σήμερα στις 159 δρχ. το κιλό. Αντίθετα υπάρχει πρόβλημα με τα **κολοκυθάκια** που συνεχίζουν την ανοδική τους πορεία και θα πωλούνται από τη Δευτέρα 160 δρχ. το κιλό.

Το 16ο παιδί της απέκτησε η κ. **Γεωργία Παπαμηνά**, 37 ετών. Το παράδοξο στην υπόθεση είναι ότι η κ. Παπαμηνά είχε ήδη γιο.

ΚΥΡΙΑΚΗ, 17.5.87

Κατάμεστο το γήπεδο της ΑΕΚ στην τελευταία τελετή του 12ου συνεδρίου του ΚΚΕ. Κυριαρχεί το σύνθημα **το ΚΚΕ είναι θρησκεία**. Ο κ. Φλωράκης τους ανακαλεί στην τάξη: **το ΚΚΕ είναι οικογένεια**, δηλώνει στους δημοσιογράφους. Καλεί τους **πτωχούς συγγενείς** να μετράσουν στη συμπαρατάξη, αν θέλουν να ενταφιαστούν στον οικογενειακό τάφο και να **μην πεθάνουν τρισερήμοι** στις σπράτσες. Παρά την ηλιοφάνεια και τη ζέστη ο κ. Φλωράκης **ένιωθε ρίγη** από ανεπαίσθητο **ανανεωτικό αεράκι** που είχε φυσήσει στην κατάκλειστη αίθουσα του 12ου συνεδρίου.

Κατάμεστο και το **Κάραβελ**: στη 2η Πανελλήνια Συνδιάσκεψη Περιφερειακής Οργάνωσης ο κ. **Μητσοτάκης** καλεί τους **άπιστους** να «παραμερίσουν» γιατί υπάρχουν νεώτεροι να **πάρουν τη θέση τους**. Ο κ. **Αβέρωφ** προειδοποιεί τους άπιστους ότι και καλά κριάρια να είναι **θα τα φάει ο λύκος** αν αφήσουν το μαντρί. Για τα τραγιά δεν είπε τίποτα. Ο κ. **Ράλλης** ανακινώνει ότι την Τρίτη δίνει συνέντευξη Τύπου. Ο κ. **Καραμανλής** σιωπά ως Σφίγγ,

ο κ. **Παπανδρέου** τρώει τα νύχια του.

Οι παίχτες του ΠΡΟ-ΠΟ έχασαν αυτά που είχαν κερδίσει την περασμένη Κυριακή και ο ΠΑΟ έχασε 6-3 από τον **Εθνικό**.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 18.5.87

Κόμματα, πολιτικοί και εφημερίδες ακονίζουν τα μαχαίρια τους ενόψει της αυριανής συνέντευξης του κ. **Ράλλη** και της συζήτησης στη Βουλή για τα **σκάνδαλα**.

Ο κ. **Μαυράκης** επιστρέφει τις κατηγορίες για **σκανδαλώδεις συμβάσεις** στο συνάδελφό του ως Πρόεδρο της ΔΕΗ κ. **Δ. Παπαμαντέλο**. Διαφεύδεται ότι ο κ. **Σεφτελής** παραιτήθηκε από τον ΟΠΑΠ: ενέχεται σε λιγότερα από 5 σκάνδαλα.

Αναβάλλεται ξανά, για τις 11 Ιουνίου, η δίκη **Έθνους-Κοσκωτά**. Ο εισαγγελέας παρατηρεί δριμύτητα τον κ. Κοσκωτά γιατί έχει τα χέρια στις τσέπες. Το **Έθνος** ισχυρίζεται ότι τα κρύβει γιατί δεν είναι καθαρά, ο Γ. Κοσκωτάς απαντά ότι λερώθηκαν γιατί έπιασε το **Έθνος**.

Το **ΚΥΣΕΑ** συνεδρίασε και **συνέγραψε** την απάντησή του προς τον κ. Οζάλ.

Αμερικανική φρεγάτα επλήγη από ιρακινά αεροπλάνα στον Περσικό κόλπο. Νεκροί 37, τραυματίες 21, αγνοούμενες οι επιπτώσεις.

Απερρίφθη με συντριπτική πλειοψηφία (μόνο 16 υπέρ επί 200 παρόντων) πρόταση του **Εκτελεστικού Γραφείου** της ΕΑΡ προς τη Συνδιάσκεψη Αθήνας του κόμματος. Υπερίσχυσε άλλη που ήθελε Επιτροπή Πόλης με 31 μέλη, ενώ το ΕΓ πρότεινε 15. Ο κ. Φλωράκης ανατρίχιασε σύγκορμος.

ΤΡΙΤΗ, 19.5.87

Χαμός. Ο Γ. **Ράλλης** αποχωρεί από τη ΝΔ. Απειλεί να δημιουργήσει κόμμα. Θεωρεί βέβαιο ότι, άμα λάχει, ο Κ. **Καραμανλής** θα ηγηθεί «μιας μεγάλης δημοκρατικής παρατάξεως» για να αντιμετωπιστεί το ΠΑΣΟΚ. Ο **Α. Παπανδρέου** το βράδυ στη Βουλή δεν λέει λέξη περί αυτών αλλά θέτει θέμα εμπιστοσύνης του Κοινοβουλίου προς την κυβέρνηση. Η πρόταση για σύσταση Εξεταστικής των σκανδάλων Επιτροπής παίρνει 125 υπέρ, 156 κατά. Ουδείς όμως πλέον ενδιαφέρεται για τη σκανδαλολογία: Το πολιτικό παιχνίδι χόντρυνε κι όλα τ' ό-λα είναι οδοντόπαστες.

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

ΕΣΥ και Σαλμονέλλες:

Από έξω εμφάνιση, από μέσα...

Η ακριβής αξιολόγηση, ο εντοπισμός των αιτιών και ο καταμερισμός ευθυνών για τα πρόσφατα θλιβερά γεγονότα στα Νοσοκομεία ανήκει στην αρμοδιότητα των υπηρεσιών Δημόσιας Υγείας. Ελπίζουμε ότι σύντομα θα ενημερώσουν (πειστικά και πλήρως) τον ελληνικό λαό για το τι ακριβώς έγινε στο Ασκληπείο, στον Ευαγγελισμό, στο Κρατικό Πειραιώς, το Νοσοκομείο Παιδών.

Εκείνο όμως που πρέπει να τονιστεί είναι ότι με αφορμή τα γεγονότα αυτά δημοσιοποιήθηκαν οι μεγάλες ανεπάρκειες που υπάρχουν στην υποδομή των νοσοκομείων. Οι ανεπάρκειες αυτές υπάρχουν κυρίως στα εργαστήρια, στα μαγειρεία, σε χώρους όπου δεν μπαίνει ο άρρωστος (που τυχαίνει να είναι και ο ψηφοφόρος...). Το συμπέρασμα φαίνεται να βγαίνει αβίαστα: Έργα υποδομής έγιναν αρκετά. Η κατεύθυνση όμως ήταν να γίνουν σε χώρους όπου φαίνονται από τους ασθενείς: εξωτερικά ιατρεία, κέντρα υγείας, χειρουργεία, φρεσκοβαμμένοι θάλαμοι. Πίσω από αυτά, το χάος: ελλειπής εργαστήρια, βρωμερά μαγειρεία κλπ.

Έργα βιτρίνας λοιπόν και στο ΕΣΥ, που από έξω επιδιώκουν να έχει εμφάνιση, από μέσα όμως... Σαλμονέλλες, Εντερομπακτήρ κλπ. κλπ.

Ας ελπίσουμε ότι η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας θα πάρει συγκεκριμένα μέτρα. Ελπίζουμε εμείς, εσείς το περιμένετε;

Ο ΒΑΛΝΤΧΑΪΜ ως «ιστορία»

Η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται μόνο σα «φάρσα» ή σα «στοιχείο» αλλά και σαν κοινή πλαστογραφία. Μια τέτοια φαίνεται να προετοιμάζει αυτές τις μέρες ο Αυστριακός πρόεδρος Κουρτ Βαλντχάιμ. Για να αντικρούσουν τις κατηγορίες που οδήγησαν στο χαρτακτηρισμό του ως «ανεπιθύμητο πρόσωπο» στις ΗΠΑ, οι επιτελείς του Προέδρου προχωρούν στη σύσταση μιας επιτροπής ιστορικών με θέμα τα πεπραγμένα του Βαλντχάιμ στα χρόνια της κατοχής στα Βαλκάνια. Τι μπορεί να προκύψει από ένα τέτοιο εγχείρημα συνάγεται ήδη από τις προτάσεις για τη σύνθεση της επιτροπής: η πρώτη πρόταση προέβλεπε μόνο Αυστριακούς ιστορικούς, η τωρινή μόνο ξένους —με επικεφαλής έναν Άγγλο θιασώτη του αυστροφασισμού.

Το «μυστήριο» Βαλντχάιμ είναι βέβαια και θέμα ιστορικών εγγράφων. Κάθε καινούργια μαρτυρία μπορεί να συνεισφέρει στη διαλεύκανση του θέματος, είτε υπέρ είτε εναντίον του Βαλντχάιμ. Μια επιτροπή θα μπορούσε να συστηματοποιήσει αυτή την έρευνα. Και να αποκτήσει επιτέλους, μεταξύ άλλων, και πρόσβαση στα αρχεία της Ελλάδας —της μοναδικής χώρας η οποία, όντας το ορμητήριο του Βαλντχάιμ, έχει αποφύγει μέχρι τώρα κάθε τοποθέτηση στο θέμα.

Καμιά επιτροπή επιστημόνων εντούτοις, όσο άφογη και αν είναι η σύνθεσή της, δεν μπορεί να υποκαταστήσει το δημόσιο διάλογο. Μόνο σ' ένα τέτοιο διάλογο των παθόντων και των ενδιαφερομένων υπάρχει η εγγύηση για την καλύτερη δυνατή κρίση και αξιολόγηση του ιστορικού υλικού. Προϋπόθεση όμως γι' αυτό είναι η πλήρης πληροφόρηση. Στην απειλή του Βαλντχάιμ, ότι το έργο της επιτροπής του «θα κλείσει επιτέλους το

στόμα των συκοφαντών», το πιο σωστό αντίδοτο είναι το άνοιγμα των αρχείων για όλους τους ενδιαφερόμενους.

* *

Αλλά η υπόθεση αυτή έχει και την πολύ ενδιαφέρουσα προϊστορία της. Ας την παρακολουθήσουμε:

Τον Οκτώβριο του 1943, καταμεσίς του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, μαζεύτηκαν 17 συμμαχικά κράτη που πολεμούσαν τον Άξονα και ίδρυσαν την «Επιτροπή για τα Εγκλήματα Πολέμου». Ανάμεσα στα 17 κράτη και η Ελλάδα.

Το 1948 η «Επιτροπή» διαλύεται και παραδίδει 38.000 (τριανταοχτώ χιλιάδες) φακέλους για εγκληματίες πολέμου του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στα Ηνωμένα Έθνη. Για σχεδόν 40 χρόνια κανένα κράτος δεν ενδιαφέρεται να ερευνήσει και να αξιοποιήσει τους φακέλους!

Και έρχεται η υπόθεση Βαλντχάιμ το 1986 και το Ισραήλ ζητάει ν' ανοί-

Επικίνδυνες διακρίσεις

Περιπολικά και ΜΕΑ συνέλαβαν νεαρούς το βράδυ της περασμένης Κυριακής. Αφορμή ένα πάρτυ. Είχαν λένε, σύμφωνα με καταγγελίες περιοίκων, δυνάτη τη μουσική. Το ίδιο περίπου συμβαίνει σε όλα τα πάρτυ και ποτέ δεν διακόπτονται από 40 άνδρες των ΜΕΑ και 9 περιπολικά. Θα γίνει μήνυση στον ιδιοκτήτη του σπιτιού — στη χειρότερη περίπτωση.

Οι επικεφαλές ή κάποια «όργανα» της τάξης όμως «ενοχλήθηκαν» γιατί ο ιδιοκτήτης του σπιτιού τους δήλωσε ότι είναι πολιτικός πρόσφυγας. Και τον συνέλαβαν. Όπως και άλλους τέσσερις φίλους του, πολιτικοί πρόσφυγες και αυτοί, που τον επισκέφτηκαν στο Ε' Αστυνομικό Τμήμα.

Το περιστατικό έχει σημασία γιατί πέρα από τη στάση της αστυνομίας υπάρχει και μια αντίληψη που καλλιεργείται για τα παιδιά των πολιτικών προσφύγων. Ορισμένοι φαίνεται ότι δεν τα θεωρούν «αρκετά έλληνες». Συνεχίζουν έτσι να καλλιεργούν με διάφορους τρόπους διακρίσεις και δημιουργούν ένα κλίμα σε βάρος των πολιτικών προσφύγων. Θα θυμούνται οι αναγνώστες μας ασφαλώς την όχι και τόσο παλιά υπόθεση της συμπλοκής στην Κυψέλη που κατέληξε στο θάνατο ενός νεαρού πολιτικού πρόσφυγα, τη δίκη και την όλη *χρήση* που έγινε της ιδιότητας του πολιτικού πρόσφυγα. Δεν ισχυριζόμαστε ότι υπάρχει ένα γενικό κλίμα διάκρισης σε βάρος των πολιτικών προσφύγων. Ισχυριζόμαστε όμως ότι *υπάρχουν* και συντηρούνται αντιλήψεις διακρίσεων από ορισμένες πλευρές. Τέτοια περιστατικά είναι **απαράδεκτα**. Και το θέμα δεν είναι μόνο να διεκδικήσουν οι πολιτικοί πρόσφυγες τα δικαιώματά τους ως πολίτες της χώρας. Οφείλουμε κι εμείς να τα υπερασπιστούμε.

Ξουν οι φάκελοι για όλο τον κόσμο και κυρίως για τους ιστορικούς. Ο γενικός γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Ντε Κουεγιάρ συμβουλευεται αρχικά τα 17 έθνη της «Επιτροπής» εάν συμφωνούν ν' ανοίξουν οι φάκελοι. Συμφώνησαν όλοι να μην ανοίξουν εκτός από την Αυστραλία. Κι ο Κουεγιάρ βγαίνει και λέει ότι οι φάκελοι δεν ανοίγουν.

Νά τα 16 έθνη που πριν λίγους μήνες είπαν να μην ανοίξουν οι φάκελοι των Ναζί εγκληματιών πολέμου:

- Βέλγιο • Βρετανία • ΗΠΑ • Γαλλία
- Ελλάδα • Ινδία • Καναδάς • Κίνα
- Λουξεμβούργο • Νέα Ζηλανδία • Νορβηγία • Ολλανδία • Πολωνία • Τσεχοσλοβακία.

Γιατί η Ελλάδα είπε όχι;

Τι είχε να φοβηθεί εκτός από το ότι δεν θα ακολουθούσε τη γραμμή που επέβαλε η Αμερική; Δεν θα είναι δα και η πρώτη φορά. Στην περίπτωση μάλιστα αυτή, πολλοί θα συμφωνούσαν.

Το AIDS και η Interpol

Έχει πολλές φορές τονισθεί (και από τις στήλες αυτού του περιοδικού) ότι το AIDS θα αποτελέσει αιτία (ή αφορμή...) για να εκδηλωθούν φαινόμενα εκφασισμού της κοινωνίας μας, γκετοποίησης και απόρριψης κοινωνικών ομάδων, διωγμού ασθενών και φορέων του ιού.

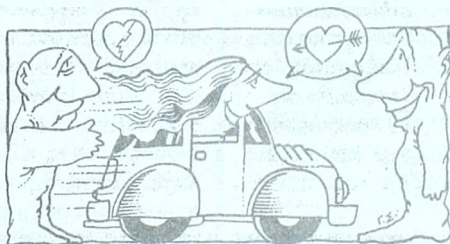
Ήδη στη χώρα μας τα πρώτα κρούσματα αυτών των φαινομένων έχουν εκδηλωθεί με πρωταγωνιστή όμως όχι το ανώνυμο κοινό, αλλά αυτό καθ' αυτό το οργανωμένο κράτος μέσα από ένα βασικό φορέα του, τις δυνάμεις καταστολής: την αστυνομία.

Δεν αναφερόμαστε στις κωμικοτραγικές σκηνές που εξελίχθηκαν στο κέντρο της Αθήνας, όπου οι αστυνομικοί (άνθρωποι είναι κι αυτοί) φοβόντουσαν να αγγίζουν τους δύο τοξικομανείς - φορείς του ιού με αποτέλεσμα να αναστατωθεί το κέντρο της πόλης μέχρι να έρθει το ειδικό ασθενοφόρο να τους παραλάβει (αλήθεια, τι χρειάζονται τα ειδικά ασθενοφόρα, οι ειδικές διαστημικές στολές, οι μάσκες και όλες αυτές οι προφυλάξεις όταν είναι γνωστό ότι το AIDS δεν μεταδίδεται με την απλή επαφή!).

Σχολιάζουμε όμως την απέλαση από το αεροδρόμιο του Ελληνικού της Ισπανίδας τραγουδίστριας μετά από σήμα της Interpol (!) όπου γνωστοποιήθηκε στις ελληνικές αρχές ότι είναι φορέας του ιού. Επίσης την εκδίωξη από τη Ζάκυνθο του ζευγαριού των Άγγλων τουριστών μετά πάλι από ένα σχετικό σήμα της Ασφάλειας Αθηνών (!).

Τα ερωτήματα είναι εύλογα: Με ποια αρμοδιότητα η Interpol και η Ασφάλεια γνωρίζουν την κατάσταση της υγείας των πολιτών; Με ποια αρμοδιότητα η αστυνομία, η Interpol (και ποιος ξέρει ίσως η ΚΥΠ ή CIA η ΚΓΒ κλπ.) παρεμβαίνουν και χειρίζονται θέματα Δημόσιας Υγείας; Τι λένε οι αρμόδιοι πολιτικοί προϊστάμενοι; Τι λέει το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας; Μήπως η απέλαση των ξένων φορέων αποτελεί το πρώτο βήμα για την αποστολή, ας πούμε στη Γυάρο, των Ελλήνων ομοιοπαθών (η υποδομή υπάρχει «ευτυχώς»).

Είναι αποδεδειγμένο ότι το AIDS μεταδίδεται μόνο με τη σεξουαλική επαφή και όχι με την απλή παρουσία φορέων μεταξί μας. Η αγωγή υγείας και η ενημέρωση του πληθυσμού αποτελεί τον καλύτερο τρόπο για την αντιμετώπιση της διασποράς της νόσου. Η συμπεριφορά όμως αυτή της επίσημης πολιτείας και εκθέτει «τη χώρα μας διεθνώς», (αυτό, και είναι επιχείρημα που πείθει) και περιθωριοποιεί τις ομάδες υψηλού κινδύνου που θα φοβούνται να έρθουν για εξέταση, με καταστροφικά για τη Δημόσια Υγεία αποτελέσματα, και δείχνει ότι η νοσηρότητα των δυνάμεων καταστολής στη χώρα μας παραμένει αναλλοίωτη...

Ο «εθνικός διάλογος» του κ. ΤΡΙΤΣΗ

Διαταγή και μάλιστα για «εθνικό διάλογο» εξέδωσε ο κ. Αν. Τρίτσης στη μέση εκπαίδευση. Εντός δύο ημερών μαθητές, γονείς, καθηγητές και δάσκαλοι θα έπρεπε να τοποθετηθούν και να συζητήσουν θέματα εκπαιδευτικά, λειτουργίας των σχολείων, βιβλίων, αξιολόγησης των μαθητών κ.ά. Φυσικά ελάχιστοι γονείς πήγαν στον «εθνικό διάλογο», λιγότεροι καθηγητές —σε πολλά σχολεία ουδείς— και οι μαθητές βρήκαν ευκαιρία να διασκεδάσουν την πλήξη τους λίγο πριν το τέλος της σχολικής χρονιάς.

Το συμπέρασμα από τον «εθνικό διάλογο» του κ. Τρίτση είναι ότι το Υπουργείο Παιδείας έχει παραπέμψει στην «ιστορία» την ανάγκη μεταρρύθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος. Υποβαθμίζοντας τους φορείς της εκπαίδευσης και τα συνδικαλιστικά όργανα των διδασκόντων ο κ. Τρίτσης εκτοξεύει κατά καιρούς «μεγάλες» εξαγγελίες περί «γλώσσας», «εθνικού διαλόγου» κλπ. παρακάμπτοντας τα σημερινά προβλήματα και τα αδιέξοδα του εκπαιδευτικού συστήματος. Ουσιαστικά η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας δεν έχει προτάσεις, ούτε επιθυμεί να συνδιαλεχθεί όταν αντιμετωπίζει προτάσεις. Σταχυολογώντας κάποιες απόψεις από τη φανταστική «εκκλησία του δήμου» που επιχειρεί να αναστήσει ο κ. Τρίτσης ενδιαφέρεται απλώς να νομιμοποιήσει καταστάσεις και να προετοιμάσει το έδαφος για να περάσει ορισμένα μέτρα το καλοκαίρι, στο όνομα μιας γενικής «λαϊκής συμφωνίας», που επετεύχθη με το «διάλογο».

Μ' αυτές τις μεθοδεύσεις δεν διαμορφώνεται πολιτική, δεν προχωρεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Απλώς το εκπαιδευτικό σύστημα θα διαιωνίζεται στο όνομα της «αλλαγής». Γίνεται μάλιστα περισσότερο σαφές ότι με ανάλογες διαδικασίες και «πυροτεχνήματα» η κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος θα βαθύνει.

Χαρακτηριστική είναι και η στάση πολλών ΕΛΜΕ που θεωρούν χαλαρή την αντίδραση της ΟΛΜΕ στον «εθνικό διάλογο» του Υπουργείου Παιδείας. Αυτό δεν οφείλεται σε συνδικαλιστικούς λόγους αλλά κυρίως σε διεργασίες μέσα στο σώμα των καθηγητών για την κατάσταση στην εκπαίδευση. Ανάλογα φαινόμενα αναπαύσσονται και σε άλλους χώρους της εκπαίδευσης και τείνουν να πάρουν ευρύτερες διαστάσεις. Είναι απλώς ζήτημα χρόνου...

Προς μια αντίστροφη 9η Μαρτίου 1985;

του Δ. Μιχαήλ

ΗΤΑΝ αρκετός ένας υπαινιγμός του κ. Γεωργίου Ράλλη στη συνέντευξη τύπου για την αποχώρησή του από τη «Νέα Δημοκρατία» του κ. Κων. Μητσotάκης για να αναζωπυρώσει τις φήμες ότι ο κ. Κων. Καραμανλής δεν έχει επιλέξει ως μόνιμο τον πολιτικό του παροπλισμό και να οδηγήσει σε ερμηνείες ότι αλλάζει τελείως το πολιτικό σκηνικό.

ΑΝ ΑΠΟ ΤΗ μια πλευρά η περίπτωση της διαγραφής του κ. Αν. Παπαληγούρα και η δήλωση αποχώρησης του κ. Γ. Ράλλη λειτούργησαν σταθεροποιητικά υπέρ του ΠΑΣΟΚ, από την άλλη πλευρά, το ενδεχόμενο να σημαίνουν επάνοδο του κ. Κων. Καραμανλή στην ενεργό πολιτική, λειτούργησαν αποσταθεροποιητικά ακριβώς γιατί ο «ρεβανσισμός Καραμανλή» έχει τη δική του πολιτική δυναμική. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι πολλοί βουλευτές του ΠΑΣΟΚ το βράδυ της Τρίτης στη Βουλή, ενδιαφέρονταν περισσότερο να πληροφορηθούν «τι σκέφτεται να κάνει ο Καραμανλής» παρά πανηγυρίζαν επειδή οι περιπτώσεις Αν. Παπαληγούρα και Γ. Ράλλη σήμαιναν, πράγματι, μια νέα περίοδο χάριτος στο ΠΑΣΟΚ που ολισθίνει σε μια καθοδική πορεία, έξη μήνες τώρα, από την περίοδο των δημοτικών εκλογών και μετά.

Η ΥΠΟΘΕΣΗ της καθόδου του κ. Κων. Καραμανλή στην ενεργό πολιτική (κάτω από προϋποθέσεις, που θα αναφέρουμε), από τη φημολογία πέρασε, με την δήλωση του κ. Ράλλη ότι ο «Καραμανλής δεν θα αρνηθεί να ηγηθεί ευρύτερης δημοκρατικής παρατάξεως για την σωτηρία του τόπου», στη φάση της συγκεκριμένης πρόθεσης —και απειλής.

ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ, ανεξάρτητα από τυχόν δήλωση σκοπιμότητας του κ. Κων. Καραμανλή (αν υπάρξει, όπως λέγεται όταν γράφονταν οι γραμμές αυτές) ότι επιμένει να απέχει από τη σημερινή δημόσια ζωή. Η διαβεβαίωση αυτή θα είναι εξίσου αληθής: Γιατί ακριβώς «το σχέδιο» επαναδραστηριοποίησης του κ. Κων. Καραμανλή δεν προβλέπει την άμεση και σύντομη ανάμιξη του με τη δημιουργία κόμματος· ούτε καν το «σχέδιο» δραστηριοποίησης του κ. Γ. Ράλλη ο οποίος επίσης δεν πρόκειται να δραστηριοποιηθεί ως επικεφαλής κάποιας κοινοβουλευτικής ομάδας «εξ αποσπάσεως» από τη Ν.Δ. ή στη δημιουργία κομματικού μηχανισμού.

ΔΕΝ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ για αρκετό καιρό, να αποχωρήσουν από τη «Νέα Δημοκρατία» βουλευτές, οι οποίοι θα συντροφεύσουν στην ηθελημένη μοναξιά τους τον κ. Γ. Ράλλη, την «ΔΗ-ΑΝΑ» και τους κκ. Γ. Μπούτο και Διον. Λιβανό. Θα παραμείνουν στις τάξεις της «Ν.Δ.» προκειμένου να παίζουν ασφαλώς το ρόλο καταλύτη όταν «έλθει η αναγκαία στιγμή». Γιατί ακριβώς το «σχέδιο δραστηριοποίησης» του κ. Κων. Καραμανλή αφορά κατά βάση στη δημιουργία κλίματος υπέρ της καθόδου του στις βουλευτικές εκλογές σε βάρος τόσο του ΠΑΣΟΚ και του κ. Α. Παπανδρέου όσο και της «Ν.Δ.» του κ. Κ. Μητσotάκης.

Ο ΙΔΙΟΣ ο «έγκλειστος της Πολιτείας» θα εξακολουθήσει για καιρό ακόμη να αποφεύγει κάθε δημόσια εκδήλωση και αναμείξη του στις τρέχουσες πολιτικές υποθέσεις, τηρώντας τακτική αποστάσεων από τον κ. Μητσotάκη και «πολιτική μετώπου» προς τον κ. Α. Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ.

Ο κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ έχει την πεποίθηση ότι έχουν τελείως διαφοροποιηθεί οι όροι (και οι εναντίον του διαθέσεις) που χαρακτήριζαν την απομάκρυνσή του από την Προεδρία της Δημοκρατίας στις 9 Μαρτίου 1985 και επιπλέον ότι ο ίδιος χωρίς να εισπράτει καμιά πολιτική φθορά (όπως οι κκ. Α. Παπανδρέου

ΕΙΔΟΝ ΔΕ ΑΥΤΟΥΣ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΙΠΕΝ:

και Κ. Μητσotάκης) έχει όλες τις πρωτοβουλίες για να διαμορφώσει υπέρ αυτού το πολιτικό κλίμα.

ΕΤΣΙ, στην απόφαση ανεξαρτητοποίησης του κ. Γ. Ράλλη δεν πρέπει να αποδώσει κανείς μεγαλύτερη σημασία (και οργανωτικές προοπτικές) από εκείνη του «αγίου Ιωάννη του Προδρόμου» της καραμανλικής κοσμοσωτηρίου ελεύσεως και εκστρατείας εναντίον των κκ. Α. Παπανδρέου και Κ. Μητσotάκης. Όμως αυτή η μετωπική εναντίωση δεν θα έχει τον χαρακτήρα διπολικής αναμέτρησης, αλλά «υπερβάσης» των συγκεκριμένων προσώπων και των πολιτικών τους, με την προπαγάνδισή —και μόνο— μιας «εθνικής πολιτικής». Κοινά της στοιχεία η «πολιτική αλήθειας στο Λαό», η διεύρυνση των «δημοκρατικών κατακτήσεων», η προβολή του στοιχείου της «εθνικής προσφοράς» αντίθετα με τις προσωπικές φιλοδοξίες των δύο μονομάχων του 1965 κλπ.

ΕΙΝΑΙ ΣΑΦΕΣ ότι ο κ. Κ. Καραμανλής και ο κ. Γ. Ράλλης (που βεβαίως ενδέχεται να έχει επαφές με βουλευτές της ΔΗΑΝΑ ή ανεξάρτητους) προτιμούν ως μέθοδο την δημιουργία «γενικότερου πολιτικού κλίματος φθοράς», που θα καταστήσει επιτακτική την επανεμφάνισή του πρώτου στην πολιτική ζωή. Επανεμφάνισή, η οποία πρέπει να έχει όλα τα εχέγγυα της θριαμβικής επιτυχίας στις βουλευτικές εκλογές και για το λόγο αυτό πρέπει να χαρακτηρίζεται από τον εξαιρετικά αποδυναμωμένο —μελλοντικά— ρόλο του κ. Κ. Καραμανλή. Γιατί στόχος και επιδίωξη του κ. Κ. Καραμανλή είναι η «πολιτική χρεωκοπία» του κ. Α. Παπανδρέου, μια νέα «9η Μαρτίου 1985» από την αντίστροφη και όχι μια νέα πολιτική περίοδος για τον 80χρονο τώως Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

ΑΚΡΙΒΩΣ, η σύγκλιση όλων αυτών των στοιχείων (άρση από το αδιέξοδο και τις προσωπικές φιλοδοξίες Α. Παπανδρέου και Κ. Μητσοτάκη, «ανιδιοτελής» προσφορά του Κ. Καραμανλή και άνοιγμα της δημόσιας ζωής μέσα από μια «πλαταιά δημοκρατική παράταξη», που θα στεγάσει προεκλογικά ποικίλης προελεύσεως πρόσωπα) πιστεύεται ότι θα εξασφαλίσει την θριαμβική εκλογική επιτυχία. Ο κ. Κ. Καραμανλής θα ανακοινώσει την απόφασή του να κατεβεί στις βουλευτικές εκλογές όταν θα το πραγματοποιήσει κιόλας. Όχι ενωρίτερα. Ως τότε, τόσο ο κ. Γ. Ράλλης όσο και έγκλειστος της Πολιτείας θα διατηρούν «κλειστά τα χαρτιά» τους και θα προβάλλουν την «τρίτη λύση» Καραμανλή ως προσκλητήριο και ιδέα προς ωρίμανση. Από την άποψη αυτή δεν πρέπει να προσδοκά κανείς θεαματικές πολιτικές αλλαγές στο σημερινό πολιτικό σκηνικό που έχουν σχέση με τον αριθμό των βουλευτών της «Ν.Δ.» ή μια βιαστική απόφαση του κ. Α. Παπανδρέου για την προκήρυξη εκλογών. Δεν θα πρέπει να περιμένει κανείς απευθείας ανάμιξη του κ. Κων. Καραμανλή σε φατριαστικές αναμετρήσεις της «Ν.Δ.» (τις οποίες έχει ήδη αποθαρρύνει) ούτε βεβαίως, όπως είχε συμβεί παλαιότερα με την ΔΗΑΝΑ του κ. Στεφανόπουλου, καλλιέργεια εντυπώσεων ότι μπορεί η πρωτοβουλία του κ. Γ. Ράλλη να εντάσσεται σε κάποιο «συναινετικό» κυβερνητικό σενάριο με το ΠΑΣΟΚ. Έτσι, όσο ο κ. Ράλλης και οι εκτός «Ν.Δ.» θα εντείνουν τις επιθέσεις τους κατά του κ. Μητσοτάκη, άλλο τόσο πρόκειται να οξύνουν την αντιπαράθεσή τους με το ΠΑΣΟΚ και την Κυβέρνηση και ασφαλώς δεν είναι τυχαίο ότι ο κ. Ράλλης επιθυμούσε, όπως δήλωσε, να κατατεθεί πρόταση μομφής κατά της Κυβέρνησης από τη ΝΔ και ο κ. Κ. Στεφανόπουλος έχει ανεβάσει τους τόνους κριτικής προς την κυβερνητική πολιτική.

ΑΣΦΑΛΩΣ οι τελευταίες αλλεπάλληλες εξελίξεις (αποχώρηση Ράλλη, θέμα ψήφου εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση, ανάμιξη του ονόματος του κ. Κ. Καραμανλή) προκάλεσαν συσώρευση εντυπώσεων, όπως ο ενθουσιασμός ηγετικών κλιμακίων του ΠΑΣΟΚ για την νέα διάσπαση στη Δεξιά έως τις προσδοκίες ότι επίκειται σύντομα αποχώρηση βουλευτών από τη «Ν.Δ.». Τέτοιες και ανάλογες εκτιμήσεις δεν είναι μόνο πρόωρες αλλά και παραγνωρίζουν την δυναμική και τα «μεθοδικά σχέδια» της επανεμφάνισης του κ. Κων. Καραμανλή.

ΑΝ Ο Κ. Γ. ΡΑΛΛΗΣ συνεχίσει να παραμένει μόνος, δεν σημαίνει ότι ο κ. Μητσοτάκης έλυσε όλα τα εσωκομματικά του προβλήματα και ότι δεν θα υπάρξουν όποιες άλλες πολιτικές εξελίξεις. Δεν σημαίνει ότι οι εξελίξεις δεν θα είναι αυτή τη φορά, οι ίδιες οι κλιμακούμενες εντυπώσεις και η δημιουργία «κλίματος» και μόνο. Πολύ περισσότερο όταν ο κ. Κων. Καραμανλής αποφασίσει κάποια στιγμή, προκειμένου να αποσταθεροποιήσει την Κυβέρνηση και το ΠΑΣΟΚ, να συστήσει την διενέργεια εκλογών, τις οποίες βεβαίως ο κ. Α. Παπανδρέου δεν επιθυμεί να διεξάγει πριν από τον Ιούνιο του 1989.

ΑΝ ΥΠΑΡΧΕΙ κάποιο νέο δεδομένο από τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις είναι ότι εις το εξής οι κκ. Α. Παπανδρέου και Κων. Μητσοτάκης δεν προσδιορίζονται ως προς εαυτούς αλλά ως τον τ ρ ι τ ο π ό λ ο , που είναι ο κ. Κων. Καραμανλής και οι προοπτικές του. Γεγονός το οποίο, σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες, αυξάνει όλο και περισσότερο την πολιτική ανασφάλεια του περιβάλλοντος του Καστρίου και της Ρηγίλης. Κυρίως, και αυτό ανεξάρτητα από τους αστάθμητους παράγοντες με τους οποίους συνδέεται κάθε σχέδιο για την πολιτική επανεμφάνιση του κ. Κων. Καραμανλή μετά 1-2 χρόνια (ηλικία, λάθη στρατηγικής, απρόβλεπτες εξελίξεις κλπ.) επειδή γνωρίζουν οι κκ. Παπανδρέου και Μητσοτάκης ότι η πρωτοβουλία των πολιτικών κινήσεων δεν ανήκει σε αυτούς αλλά σε κάποιον άλλον. Έτσι, έδειξαν τουλάχιστον οι πρώτες αντιδράσεις από τα δραματισθέντα την περασμένη Τρίτη.

ΜΑΙΡΗ ΠΕΝΩ

Η ΜΑΣΚΑ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

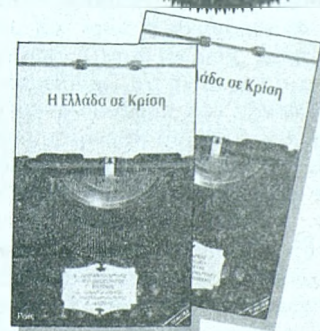
ΚΑΛΕΝΤΗΣ

«Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ»

ΕΔΩ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, ΛΟΙΠΟΝ-ΤΙ;

ΔΕΥΤΕΡΗ ΒΑΘΜΙΑ
Β' ΕΚΔΟΣΗ

Έντεκα επώνυμοι Έλληνες, επιστήμονες, δημοσιογράφοι και διανοούμενοι, διαφορετικής πολιτικής προέλευσης και ιδεολογικών πεποιθήσεων, δίνουν τις δικές τους απαντήσεις στα σημερινά καυτά προβλήματα. Δύο τόμοι που συγκεντρώνουν όλο τον προβληματισμό της εποχής μας. Μια σημαντική προσφορά των εκδόσεων «ΡΟΕΣ».

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΒΙΒΛΙΟΡΟΕΣ, Ιπποκράτους 59,
Τηλ. 36.06.828, 36.06.922

Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάσταση

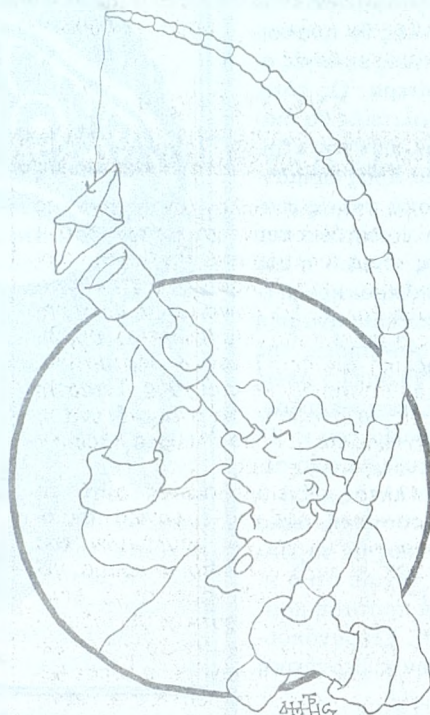
του Στέλιου Κούλογλου

Επιτέλους, αυτή η ελληνική πολιτική ζωή παρουσιάζει ενδιαφέρον επειδή τίποτα δεν είναι βέβαιο. Η μόνη βεβαιότητα που υπήρχε μέχρι την περασμένη εβδομάδα, όταν ο Κ. Μητσοτάκης διέγραφε τον Α. Παπαληγούρα, ήταν ότι ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης κατέχει δικαίως τον τίτλο του αποτελεσματικότερου υπουργού της χειμαζομένης κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ: τη στιγμή που ο πρωθυπουργός βρισκόταν σε πλήρη αδυναμία χάραξης μιας πολιτικής για την κομματική και κυβερνητική περεστρόικα, ο Κ. Μητσοτάκης έδινε δείγματα γραφής για τον τρόπο που σκέπτεται να κυβερνήσει και πίστωση χρόνου στη κυβέρνηση, που αποδεικνυόταν ότι δεν είχε το αποκλειστικό προνόμιο να βρίσκεται σε κρίση.

Ήταν τόσο καθοριστική αυτή η συνεισφορά του Κ. Μητσοτάκη στην αναξιοπαθούσα κυβέρνηση μας, ώστε μέσα στο ΠΑΣΟΚ κυκλοφορούσε μεταξύ σοβαρού και αστείου ότι αν ο Μητσοτάκης κινδύνευε να ανατραπεί, ο Ανδρέας δεν θα είχε αντίρρηση να του δάνειζε καμιά δεκαριά βουλευτές για να διατηρηθεί στην ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας. Το τελευταίο μάλιστα διάστημα, ο αρχηγός της Ν.Δ. είχε αρχίσει να προβάλλεται σε καθημερινή σχεδόν βάση από την τηλεόραση —όπως δηλαδή αξίζει σε έναν πετυχημένο υπουργό— ενώ ήταν στο άλογο Μητσοτάκη που σκεφτόταν να μιζάει ο Α. Παπανδρέου και για το μέλλον. Ιδιαίτερα όταν στην περίπτωση των εκλογών, θα έθετε ξανά το δίλημμα όχι μεταξύ του ΠΑΣΟΚ (το οποίο είχε φροντίσει να διαπομπεύσει ποικιλοτρόπως) και της ΝΔ, αλλά μεταξύ του ίδιου και του Κ. Μητσοτάκη.

Όταν το χαρτί Μητσοτάκη καίγεται

Όπως, όμως, στις κούρσες του ιπποδρόμου, έτσι και στην πολιτική η υπερχρησιμοποίηση ενός αλόγου οδηγεί στη φθορά του και την απώλεια των ελπίδων που επενδύονται επάνω του: πηγαίνοντας από το κακό στο χειρότερο σε όλους τους τομείς, από τη διαχείριση της οικονομίας μέχρι αυτή των σκανδάλων και μη διαθέτοντας σαν αυτού παρά το επιχείρημα ότι η εναλλακτική λύση θα είναι ο χειρότερος Μητσοτάκης, ο Α. Παπανδρέου μετέτρεπε το ατού του σε μπουμεραγκ. Στην πραγματικότητα όσοι στα πλαίσια της συντηρητικής παράταξης καταφέροντο τελευταία εναντίον του αρχηγού της ΝΔ, εσκέπτοντο περίπου με τον ίδιο τρόπο: το ΠΑΣΟΚ παραλείπει και συντηρείται στην εξουσία αποκλειστικά σχεδόν εξαιτίας της έλλειψης εναλλακτικής λύσης και της παρουσίας του Κ. Μητσοτά-

κη ως αντίπαλου δέους. Αυτό που έπρεπε να γίνει ήταν ακριβώς η ανατροπή αυτού του αντίπαλου δέους.

Δεν απέμενε παρά η σταγόνα που θα έκανε το ποτήρι να ξεχειλίζει. Όταν ο βουλευτής της ΝΔ Α. Παπαληγούρας έγραφε το περίφημο πια άρθρο του στην Ελευθεροτυπία, δεν είχε στο νου του κανένα συγκεκριμένο σχέδιο ανατροπής του Κ. Μητσοτάκη: το κείμενο εξέφραζε απλώς την αγανάκτηση ενός νέου βουλευτή για την πορεία του πολιτικού μας συστήματος στο σύνολό του. Είναι χαρακτηριστικό ότι το άρθρο παρουσίαζε —άδικα άραγε;— την 17η Νοέμβρη ως το μοναδικό πόλο ηθικής στην ελληνική κοινωνία, και ένα άρθρο —απαρχή μιας συνωμοσίας, δεν θα περιείχε ποτέ μια παρόμοια, εύκολα εκμεταλλεύσιμη αποστροφή.

Φυσικά ο αρχηγός της ΝΔ δεν στάθηκε καθόλου σε αυτό το τελευταίο σημείο, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει ένα καλό πρόσχημα και τους Παγουρόπουλους του Πειθαρχικού της ΝΔ. Φαίνεται ότι στα πλαίσια της αξιωματικής αντιπολίτευσης, υπάρχει συμφωνία γύρω από τον εξυγιαντικό ρόλο της επαναστατικής οργάνωσης 17 Νοέμβρη. Εξαιρετικά ανασφαλής ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μια ενδεχόμενη επιστροφή του Κ. Καραμανλή στην ηγεσία της συντηρητικής παράταξης, ο Κ. Μητσοτάκης ενοχλήθηκε από το κάλεσμα στον τέως πρόεδρο της Δημοκρατίας να ηγηθεί ενός κινήματος εθνικής σωτηρίας. Βέβαιος για τον έλεγ-

χο των βουλευτών λόγω της λίστας αλλά και των κομματικών οργανώσεων της ΝΔ, ο αρχηγός του κόμματος θεωρούσε ότι ήταν η κατάλληλη στιγμή για το ξεκαθάρισμα των λογαριασμών και με τον Α. Παπαληγούρα και με όσα υψηλότερα ιστάμενα στελέχη εξακολουθούν να αμφισβητούν τον μεγάλο αδελφό Κ. Μητσοτάκη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πειθαρχικό συμβούλιο της ΝΔ, αυτό που ζητήθηκε από τον κρινόμενο για να αποφύγει την διαγραφή του, είναι μια δήλωση που θα αρνείτο όσα προκύπτουν και από κάθε σφυγμομέτρηση της κοινής γνώμης, ότι δηλαδή τη φθορά του ΠΑΣΟΚ δεν την εισπράττει η ΝΔ, με άλλα λόγια ότι η τελευταία δεν αποτελεί μια αξιόπιστη εναλλακτική λύση για το μεγαλύτερο τμήμα του ελληνικού λαού.

Αν όμως η τελευταία κρίση στη ΝΔ ξεκίνησε από ένα «τυχαίο» περιστατικό, η συνέχειά της δεν είναι καθόλου τυχαία: η ανεξαρτοποίηση του τέως πρωθυπουργού Γ. Ράλλη και των άλλων βουλευτών που θα τον ακολουθήσουν, η ενδεχόμενη δημιουργία νέου πολιτικού σχήματος τον κατάλληλο χρόνο τείνουν σε έναν κοινό στόχο. Την επιστροφή του Κ. Καραμανλή και την ανατροπή του Κ. Μητσοτάκη από την ηγεσία της συντηρητικής παράταξης.

Ριζική αλλαγή πολιτικού σκηνικού

Με αυτή την έννοια, η κίνηση του Γ. Ράλλη δεν είναι απλώς μια αυθόρμητη, προσωπική επιλογή, έστω και αν εμπεριέχει αυτά τα στοιχεία λόγω του γνωστού ακέραιου χαρακτήρα του τέως πρωθυπουργού: πρόκειται στην πραγματικότητα για την εντυπωσιακότερη κίνηση αλλαγής του πολιτικού σκηνικού που έχει γίνει τα τελευταία χρόνια, μετά την περίφημη πια «ρήξη» της 9ης Μαρτίου, κίνηση με την οποία μάλιστα επιχειρείται να ανατραπεί η προηγούμενη, που είχε οδηγήσει στην απομάκρυνση του Κ. Καραμανλή.

Η επανεμφάνιση του τελευταίου, ήταν ένα θέμα που κυκλοφορούσε στους πολιτικούς διαδρόμους, προκαλώντας ρίγος και στον Α. Παπανδρέου και στον Κ. Μητσοτάκη. Οι σχετικές σκέψεις πρωτοεμφανίζονται το περσινό καλοκαίρι, όταν έχει γίνει φανερό η αδυναμία του νέου προέδρου της Δημοκρατίας να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του και της νέας κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ να επιλύσει έστω και τα τρέχοντα προβλήματα καθημερινής διαχείρισης.

Ενώ η ηγεσία της ΝΔ προσπαθεί να ξορκίσει το θεριό, διαδίδοντας δεξιά και

αριστερά ότι ο Καραμανλής δεν επιστρέφει και καταλαμβάνοντας όλα τα κρίσιμα πόστα εξουσίας μέσα στο κόμμα, η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ προσπαθεί να το εξευμενίσει: είναι η περίοδος κατά την οποία η κυβέρνηση φροντίζει να διαδίδει τις καλές της σχέσεις με τον τέως πρόεδρο.

Όταν τα πράγματα μετά τις δημοτικές εκλογές δυσκολεύουν, οι προσπάθειες προσέγγισης πολλαπλασιάζονται και ο Α. Παπανδρέου «εξομολογείται» στον Γ. Ράλλη ότι το «μεγαλύτερο λάθος του κατά την διάρκεια της πρώτης τετραετίας» ήταν η μη υπερψήφιση του Κ. Καραμανλή, την ίδια ώρα που πολλαπλασιάζονται με την ευκαιρία των Χριστουγέννων και τα ευχητήρια τηλεφωνήματα.

Όσο μετά το ξέσπασμα της σκανδαλολογίας ο Α. Παπανδρέου αρχίζει να σκέφτεται τις επόμενες κινήσεις του, επιμένοντας ότι «μπορεί να κερδίσει οποιαδήποτε στιγμή τον Μητσοτάκη» τόσο θα φοβάται όσο και περισσότερο μια επιστροφή του θύματος της 9ης Μαρτίου. Στο ΠΑΣΟΚ λέγεται μάλιστα, ότι όταν λίγο πριν το Πάσχα ο Α. Παπανδρέου σκεφτόταν σοβαρά το ενδεχόμενο της πραγματοποίησης πρόωγων εκλογών με δύο γύρους —πράγμα που φυσικά οδηγεί στη δημιουργία δύο μετώπων— μίλησε με τον Κ. Καραμανλή στο τηλέφωνο, ο οποίος του είπε ότι «χαιρείται που θα έχουν την ευκαιρία να ξανασυναντηθούν στα μπαλκόνια». Σύμφωνα με τους ίδιους κύκλους, ήταν ακριβώς αυτή η φράση, που οδήγησε τον πρωθυπουργό στην ματαιώση των σχετικών σχεδίων για εκλογές μέσα στον Ιούνιο του '87.

Χρειάζεται πάντως να σημειωθεί ότι στις υπόλοιπες συζητήσεις του, ο τέως πρόεδρος της Δημοκρατίας αποφεύγει να διευκρινίσει αν και κάτω από ποιους όρους σκέφτεται την επανεμφάνισή του, χωρίς να αποκλείει —από τα συμφοραζόμενα— μια παρόμοια εξέλιξη. Ξέροντας όσο ίσως κανείς άλλος Έλληνας πολιτικός να περιμένει την κατάλληλη στιγμή αρκείται προς το παρόν να καταφέρεται εναντίον του Α. Παπανδρέου και φυσικά του Κ. Μητσοτάκη, υπερασπιζόμενος την πολιτική του κατά την περίοδο 74-81, ως περισσότερο «αριστερή» απ' αυτήν του ΠΑΣΟΚ, και συγχρόνως πιο αποτελεσματική.

Αδιευκρίνιστος παραμένει ακόμη και ο χαρακτήρας της ενδεχόμενης παρέμβασής του. Όσοι τον προτρέπουν να επανεμφανισθεί, του προτείνουν ένα ρόλο «ξαναμοιράσματος των χαρτιών», που δεν θα συνδυασθεί αναγκαστικά με την ανάληψη πρωθυπουργικών ή άλλων καθηκόντων πέρα από ένα μικρό χρονικό διάστημα, που δεν θα ξεπερνάει τους 6 μήνες. Σε αυτό το «ξαναμοιράσμα των χαρτιών» ορισμένοι περιλαμβάνουν και την αλλαγή του εκλογικού συστήματος. Ο τέως πρόεδρος της Δημοκρατίας, αν και

παραμένει θιασώτης της ενισχυμένης αναλογικής για τον σχηματισμό ισχυρών κυβερνήσεων, φέρεται να "προτιμά τις ασθενείς κυβερνήσεις από τον εθνικό διχασμό", αν αυτός ο τελευταίος θα προκαλείτο από ένα εκλογικό σύστημα που θα χώριζε τον πολιτικό κόσμο σε δύο αντιμαχόμενα μέτωπα.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ - ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ;

Έγκυρες πηγές ήθελαν τον αρχηγό της ΝΔ, να ζητάει συνάντηση με τον ιδρυτή του κόμματος, ήδη από την Τρίτη το απόγευμα, μετά δηλαδή από τη συνέντευξη Ράλλη. Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές η συνάντηση που θεωρείται συμβιβαστική απόπειρα του Κ. Μητσοτάκη πραγματοποιήθηκε προχθές Τετάρτη, χωρίς να αποδόσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Οι δύο πλευρές παρέμειναν στις θέσεις τους.

Άλλες —ανεπιβεβαίωτες αυτή τη φορά— πληροφορίες, εμφάνιζαν μία ομάδα «κεντρογενών» βουλευτών του ΠΑΣΟΚ να αποχωρεί από το κόμμα, γεγονός που θα ισοδυναμούσε με απώλεια της Κοινοβουλευτικής Αυτοδυναμίας της κυβέρνησης. Με βάση την εκδοχή αυτή, ο Α. Παπανδρέου έθεσε θέμα εμπιστοσύνης στη Βουλή, είτε για να επισπεύσει τη διαφοροποίηση, ή για να δεσμεύσει τους «ύποπτους».

Μεταφέρουμε την τελευταία αυτή πληροφορία με κάθε επιφύλαξη γιατί η λίγο περιεργή υποκίνηση ψήφου εμπιστοσύνης από τον ίδιο τον πρωθυπουργό, φαίνεται —αν δεν εφευρέθηκε την τελευταία στιγμή— να ικανοποιούσε μάλλον, προσωπικές ανάγκες ανάκτησης της πρωτοβουλίας, χωρίς να επιφέρει θετικά πολιτικά αποτελέσματα. Επιπλέον είναι γνωστό ότι μία «αποστασία» από το ΠΑΣΟΚ, θα κόστιζε την πολιτική καριέρα αρκετών από αυτούς που θα την αποτολμούσαν.

Συνεπώς το κρίσιμο ερώτημα που αφορά την κίνηση του Γ. Ράλλη, είναι σε ποιο βαθμό είχε τη συναίνεση του Κ. Καραμανλή. Η απόφαση ανεξαρτοποίησης, ανήκει χωρίς αμφιβολία στον ίδιο τον αποχωρήσαντα, αποτελώντας συγχρόνως ένα είδος πίεσης προς τον Κ. Καραμανλή για την αποφασιστικότερη παρέμβασή του. Αλλά οι αναφορές στο ενδεχόμενο επανεμφάνισης του τέως προέδρου της Δημοκρατίας σε περίπτωση πρόωγων εκλογών, η έκφραση της βεβαιότητας ότι θα κάνει το καθήκον του «όπως το έκανε πάντοτε», είχαν ασφαλώς τη συγκατάθεσή του.

Αυτό φυσικά δεν σημαίνει, ότι ένα ολόκληρο σενάριο έχει σχεδιασθεί στις λεπτομέρειές του. Όλες οι προηγούμενες κινήσεις τείνουν περισσότερο στη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος, ενώ κατά τα άλλα επιλέγεται η τακτική της αναμονής, και το ίδιο συμβαίνει με το «νέο κόμμα», την ίδρυση του οποίου ο τέ-

ως πρωθυπουργός άφησε εντελώς αδιευκρίνιστη. Όσοι από τους αντιπάλους του Γ. Ράλλη επιχαιρούν για την «απομόνωσή» του από τους υπόλοιπους βουλευτές της ΝΔ, επιχαιρούν μάλλον χωρίς να υπάρχει λόγος: ούτε ο Γ. Ράλλης, ούτε ο Κ. Καραμανλής δεν θα επιθυμούσαν αυτή τη στιγμή δύο κόμματα —πέρα από τη ΔΗΑΝΑ— στο χώρο της συντηρητικής παράταξης, αφού με αυτόν τον τρόπο ο Κ. Μητσοτάκης θα εξασφάλιζε ακόμη μεγαλύτερο έλεγχο στη ΝΔ-ΜΤ (Νέα Δημοκρατία - Μητσοτακική). Αντίθετα η καλύτερη τακτική είναι της συστηματικής φθοράς μέχρι τη στιγμή που θα παρθεί η απόφαση για την επανεμφάνιση: σε αυτή την περίπτωση, ο σημερινός αρχηγός της ΝΔ, μετά δυσκολίας θα μάzene έναν ικανοποιητικό αριθμό βουλευτικών ψήφων, αν κατάφερε να βρει τη δική του.

Το μπαλάκι στον Α. Παπανδρέου

Αυτή η περίοδος αναμονής, θα κρατήσει μέχρι τη στιγμή που ο πρωθυπουργός —που ήδη έλαβε το μήνυμα— αποφασίσει τις επόμενες κινήσεις του. Η συνέντευξη Ράλλη και τα όσα ακολούθησαν, έδωσαν την ευκαιρία στον Α. Παπανδρέου να αναβάλλει τη σύγκλιση της ΚΕ, για την οποία είχε περιπέσει —την τελευταία εβδομάδα— σε μεγάλο προβληματισμό.

Αυτή όμως η μικρή ανάσα, δεν μπορεί να ανατρέψει το γεγονός ότι τα πράγματα για τον πρωθυπουργό δυσκολεύουν αφού το ατού Μητσοτάκη (που ειρήσθω εν παρόδω υποστηρίζεται μόνο από μία εφημερίδα του χώρου του κι αυτή τέως φιλο-Πασοκική) αμφισβητείται, και το σκιάχτρο Καραμανλή διαγράφεται στον ορίζοντα.

Με δεδομένη την προϊούσα κυβερνητική φθορά, μπροστά στον πρωθυπουργό παρουσιάζονται τρεις εναλλακτικές λύσεις. Η πρώτη θα ήταν η επίτευξη των διαδικασιών, για το πέρασμα στην προεδρία της Δημοκρατίας. Η δεύτερη μια συμμαχία με την κομμουνιστική αριστερά (της ΕΑΡ συμπεριλαμβανομένης), σε ένα είδος μετώπου που θα απέτρεπε την επανεμφάνιση ή τη νίκη του Κ. Καραμανλή. Η τρίτη μια ηρωική σύγκρουση, που θα εξασφάλιζε μια εξίσου ηρωική απομάκρυνση.

Η όποια επιλογή δεν θα πρέπει πάντως ν' αργήσει, και ίσως η αναβλήθεισα για το τέλος Μαΐου ΚΕ του ΠΑΣΟΚ, δώσει τις πρώτες απαντήσεις. Το σίγουρο είναι ότι σε ένα πολιτικό σύστημα που κλυδωνίζεται, με την κυβέρνηση και τη συντηρητική αντιπολίτευση σε κρίση και την αριστερά να χύνει για πολλοστή φορά την καρδιά με το γάλα, κάτι κινείται.

Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάσταση, θα έλεγαν ορισμένοι. Απομένει να διευκρινισθεί η έκταση της πολυπλευρής κρίσης μιας κοινωνίας, που τείνει να περνωθεί ξαναφέροντας στο προσκήνιο έναν 80χρονο ηγέτη.

Η «ανατριχίλα» της ανανέωσης και το μετά – το – 1968 ΚΚΕ

του Χρ. Κυριαζή

- «...υπήρχαν αιτήματα ανανέωσης της Κ.Ε.: σε τι βαθμό επήλθε η ανανέωση;
- »Αιτήματα, τι αιτήματα; Ποιος τα υπέβαλε τα αιτήματα;
- »Στις ομιλίες στο συνέδριο, όπως του Μοσκόφ, ας πούμε...
- »Αυτά τα έκρινε το Συνέδριο και εξέλεξε την καινούργια του ΚΕ (...), βγήκανε πολλά νέα μέλη. Αλλά αυτή η λέξη **ανανέωση**, λιγάκι μου προκαλεί ανατριχίλα...

ΚΥΡΙΑΚΗ μεσημέρι. 17 Μαΐου, αμέσως μετά την ομιλία του στους δεκάδες χιλιάδες οπαδούς και μέλη του «κόμματος της εργατικής τάξης», μιλάει στους δημοσιογράφους ο Χαρίλαος Φλωράκης – κομμουνιστής – «τριάτατικός» από το μεσοπόλεμο, τρεις περίπου δεκαετίες μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ και 14 χρόνια Γ. Γραμματέας, εκλεγόμενος στο ανώτατο αυτό αξίωμα του τρίτου σε δύναμη ελληνικού κόμματος μέσα από τέσσερα συνεχή συνέδρια. Τυπική φυσιογνωμία ηγέτη με διττή ιδιότητα: το δημοψηφισματικό, αδιαμεσολάβητο και λαϊκιστικό στυλ επικοινωνίας του με τις «μάζες» που τον αξιώνει ως έλληνα ηγέτη πλάι στα πρότυπα κουλούρας των Καραμανλή-Παπανδρέου και, απ' την άλλη, εκφραστή – με τον ρόλο του μάλιστα ως ύπατη ενδοκομματική αυθεντία – ενός διευρυμένου στρώματος μόνιμων επαγγελματικών στελεχών που λειτούργουν με τα κριτήρια και τις αξίες της συνέχειας και της αναπαραγωγής τους στο γραφειοκρατικό μηχανισμό και με βάση τον κανόνα της τήρησης των ισορροπιών που προσιδιάζουν – πέραν πολιτικής και ιδεολογικής «πλατφόρμας» – στη δομή και τη λειτουργία μιας γραφειοκρατίας.

ΟΙ ΔΥΟ ιδιότητες του «καπετάν-Γιώτη» δεν παραπέμπουν αλλού παρά στο δίλημμα που έθεσε το ίδιο το ΚΚΕ στο 12ο Συνεδριό του, να είναι κόμμα πολιτικής μαζών, ή κόμμα-μηχανισμός για την, έστω και συρρικνούμενη, αναπαραγωγή της μικροκοινωνίας του: με τη δεύτερη ιδιότητα, αυτήν δηλαδή του δέκτη των πιο συντηρητικών στερεοτύπων των «μόνιμων επαγγελματιών», ο Χ. Φλωράκης δεν μπορούσε παρά να νιώθει «ανατριχίλα» στο άκουσμα της φράσης ανανέωσης των στελεχών. Εξάλλου, σύμφωνα με αποκλειστικές πληροφορίες του ΑΝΤΙ, ο ηγέτης αυτός των «μόνιμων» του μηχανισμού, είχε αξιώσει, μεσούσης της πανηγυρικής φιλολογίας για το «Ιστορικό Συνέδριο» και μεσούντος αυτού τούτου του Συνεδρίου, να «σταματήσει αυτή η προβολή της "στροφής" στο Κόμμα».

ΚΙ ΟΜΩΣ, τρεις ημέρες πριν την «ανατριχίλα» για την ανανέωση του κ. Φλωράκη, ο άλλοτε, όχι όμως τον τελευταίο καιρό, ευνοούμενός του κ. Ανδρουλάκης, δεν μίλησε απλώς για την ανάγκη της «αποφασιστικής προώθησης της επαναστατικής ανανέωσης» στο ΚΚΕ, αλλά τόνισε – σε μία κατ' εξοχήν πολιτική, γι' αυτό και επιθετική, παρέμβασή του στο θήμα του Συνεδρίου – ότι υπάρχει κίνδυνος «οπισθοχώρησης», αν αντί της επαναστατικής ανανέωσης επικρατήσει «η στασιμότητα και η αυτοσυντήρηση», οπότε το 12ο Συνέδριο του ΚΚΕ θα είναι «συνέδριο απλής συνέχειας» και όχι «ιστορικό».

Η ήττα Φαράκου και η «συνέχεια του παππού»

ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ, 16 Μαΐου, οι τακτικοί αντιπρόσωποι εξέλεξαν την Κεντρική Επιτροπή του κόμματος. Η διαδικασία δεν θύμιζε σε τί-

ποτα όμως την αρχήθεν δεδομένη τελετουργική ειρήνη που κυριαρχεί μεταξύ των κοινών σε παρόμοιες περιστάσεις. Εκτός από τις προτάσεις «από τα κάτω», υπήρξαν έντονες τριβές, που έκαναν κάποιο παριστάμενο να μιλήσει για «κλίμα ζούγκλας». Το κορυφαίο ίσως γεγονός σ' αυτό το κλίμα ήταν η πρόταση της καθοδήγησης να θγει κάποιος από την ΚΕ, στην οποία μέχρι τώρα ήταν αναπληρωματικό μέλος, η αντιπρόταση από τα κάτω να αναβαθμιστεί σε τακτικό μέλος, και τέλος, η παρέμβαση του αποκλεισμένου ο οποίος αποδέχτηκε να μην είναι στη νέα ΚΕ όμως... ζήτησε από το Π.Γ. να αναλάβει τις ευθύνες του για ορισμένες περιπτώσεις (εκτός της δικής του, ίσως εννοούσε την «περίπτωση της Πάτρας», που «την πληρώσαμε ακριβά», όπως είπε στην ομιλία του ο επί τριακονταετία σχεδόν κεντροεπίτροπος Δ. Γεωργάτος). Ήταν τότε ο ίδιος ο Χ. Φλωράκης που απαίτησε να διαγραφεί τελείως το όνομα του «θρασύ» από το ψηφοδέλτιο, με αποτέλεσμα, στην περάτωση της διαδικασίας ανάδειξης του ΚΕ, παλαιάμαχο στέλεχος του ΚΚΕ, μέλος της ΚΕ και πολιτική προσωπικότητα, να αρνηθεί να επικυρώσει το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας. Η σύγκρουση θα μετατρεπόταν σε ρήξη, αν ο κ. Φλωράκης, «κεντριστικά» συμπεριφερόμενος, δεν διαβεβαίωνε ότι θα επανεξετασθεί η δυνατότητα πρόσληψης του αποκλεισμένου στη νέα ΚΕ.

ΒΕΒΑΙΩΣ, στη νέα ΚΕ έγινε μια σημαντική διεύρυνση, με αποτέλεσμα ο αριθμός της να ανέρχεται πλέον σε μια εκατοντάδα. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση των αναπληρωματικών θέσεων σε 38 – κατά πληροφορίες – που τις κατέλαβαν νέοι μεν στην ηλικία, αλλά, σύμφωνα με έγκυρες εκτιμήσεις, με νοοτροπία και αντίληψη που δεν θα προκαλέσουν προβλήματα στο ανώτατο απαρát. Αντίθετα, από τη νέα ΚΕ αποκλείστηκαν στελέχη όπως ο ευρωβουλευτής Αλ. Αλαβάνος ή ο Γ. Σταματάκης, παρέμειναν στάσιμοι άλλοι, όπως ο Κ. Τζιατζής (πάλι αναπληρωματικό μέλος), αναδείχτηκαν κάποιοι σε αναπληρωματικούς που θεωρούσαν ότι, π.χ., έπρεπε να αποκλειστεί από το ψηφοδέλτιο της ΚΕ στο 11ο Συνέδριο ο Μ. Ανδρουλάκης «λόγω δεξιών τάσεων», ενώ ο υπεύθυνος για την «αντικομματική ομάδα της Πάτρας» δεν πήγε βέβαια «οικονομικός» σε καμιά ΚΟΒ αλλά «υποβαθμίστηκε» από τακτικό σε αναπληρωματικό μέλος της ΚΕ. Και μια λεπτομέρεια: ο κ. Αμπατιέλος και η κ. Κουκούλου, παρέμειναν τακτικά μέλη της ΚΕ...

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ και αυτής της ΚΕ θεωρείται ο Χ. Φλωράκης. Χαρακτηριστικό της αυτονομιστικής του τα τελευταία χρόνια από τα κριτήρια καταμερισμού εξουσίας και συλλογικότητας στο κομματικό επιτελείο, είναι το ότι διαχειρίστηκε σχεδόν μονοπωλιακά όλα τα ζητήματα που προέκυψαν από το κείμενο της Πολιτικής Απόφασης, έστω κι αν αυτή εκπροσωπείτο στο σώμα των συνέδρων από ένα στέλεχος, που δεν είναι «λίγο»: τον κ. Φαράκο!

ΕΚΤΙΜΗΣΗ κύκλων του ΚΚΕ είναι ότι με το Π.Γ. που εξέλεξαν οι Κεντροεπίτροποι το θράδυ του προηγούμενου Σαββάτου, «ο Φαράκος δεν θλέπει Γραμματεία με τίποτα». Εκείνο που πρυτάνευσε στην πρόταση της καθοδήγησης και στην απόφαση εκλογής του νέου Π.Γ. από τα τακτικά μέλη της νέας ΚΕ ήταν η προσεκτική διατήρηση της ισορροπίας μέσα στη συνέχεια, αλλά «στη συνέχεια που εκφράζεται από τον παντοδύναμο παππού», τον Χ. Φλωράκη. Η απόκρουση της ριζικής τομής (λέγε με Γκορμπατσόφ) και ο απο-

κλεισμός των «ακραίων» εξηγούν την ανανέωση της 14ετούς – αν δεν κάνουμε λάθος – θητείας της κ. Λογαρά στο Π.Γ. (παρά τα οποία σεκταριστικά και παλαιοκομμουνιστικά σύνδρομα που συνοδεύουν την έως τώρα πολιτεία της – παλαιότερα στην ΚΟΑ, πιο πρόσφατα στην «περίπτωση της Πάτρας»)· με την ισορροπία της συνέχειας μπορεί να εξηγηθεί η ανάδειξη του κ. Μαμάτση – επισητήθιου του κ. Φλωράκη – σε τακτικό μέλος· κι αν ο άλλοτε Επονίτης της Θεσσαλίας έχει κάποιο χρωθεί τη στασιμότητα της ΚΝΕ, η εν πάση περιπτώσει της αδυναμίες στην πολιτική διεύθυνση των νέων πραιτοριανών της κομμουνιστικής ορθοδοξίας, αυτό δεν παίζει ίσως τόσο ρόλο όσο το ότι «*καμιά δεκαριά φορές στο λόγο του είπε το όνομα του Χαρίλαου*», όπως έλεγε στέλεχος του Περισού.

Το «διαζύγιο Ανδρουλάκη και η νέα εκλεκτή

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ, επιστήθια του κ. Φλωράκη φέρεται και η εκ των νέων **Αλ. Παπαρήγα**, που φαίνεται να παίρνει τη θέση που είχε μέχρι τώρα ο κ. Ανδρουλάκης ως ένας εκ των απορρήτων του Γ. Γραμματέα («συνεργάζεται σχεδόν κάθε μέρα μαζί της ο Χαρίλαος», βεβαιώνουν στελέχη, εκ των ένδον του κομματικού οίκου...). Κι αυτή η αναβάθμιση δεν φαίνεται να επηρεάζεται από όσες «αρετές», αντίθετες προς το νέο πνεύμα της «ποιοτικής στροφής», διαθέτει η κ. Παπαρήγα: πρακτικισμός, οργανωτισμός και παλαιολιθική συνέπεια ως οργανωτική υπεύθυνη της ΚΟΑ, άλλοτε, ή ως υπεύθυνη του γυναικείου κινήματος πιο πρόσφατα, ή ως ιδεολογική υπεύθυνη, τελευταία, όταν, μιλώντας για το πείραμα Γκορμπατσόφ στο «Ριζοσπάστη» της πασχάλιατικής Κυριακής, δήλωνε ότι ένα κομμουνιστικό κόμμα δεν μπορεί να ξέρει και πολλά πράγματα έξω από τη χώρα του (!). Παρενθετικά: ο κ. Ν. Κοτζιάς που προχώρησε ακόμα πιο πέρα στις «εκτιμήσεις» του για το πείραμα της μοσχοβίτικης άνοιξης λέγοντας ότι τώρα μπορεί ο σοσιαλισμός να προχωρά στα δύο πόδια, αλλά δεν μπορούμε να τον διαγράψουμε όταν προχωρούσε στα τέσσερα (λέγε με Στάλιν...), προήχθη από αναπληρωματικό σε τακτικό μέλος της Κ. Επιτροπής (προσόντα και ικανότητες αναγνωρίζουμε, αλλά δεν μιλάμε για εξέλιξη «τεχνοκρατών» στερούμενων ιδεολογικού στίγματος).

ΕΚΤΟΣ της κ. Λογαρά και του κ. Καλούδη η «συνέχεια» εκπροσωπείται και στο πρόσωπο του κ. **Τσολλάκη** («αμίλητος σε όλο το Συνέδριο», όπως είπε αντιπρόσωπος), ο οποίος διαθέτει τη δύναμη ενός «οργανωτικού» του Π.Γ., φροντίζει να μην εκτίθεται – όπως ο κ. Φαράκος που γύρισε «σκεπτικός» για τη σοβιετική περεστρόικα από το ανοιξιάτικο ταξίδι του στη Μόσχα, καλεσμένος ενός Συμποσίου – ενώ προώθησε ως αναπληρωματικό μέλος του Π.Γ. τον κ. **Καραγκουλέ**, που θεωρείται επιτυχημένος οργανωτικός και πολιτικός καθοδηγητής, άλλοτε στην άγονη περιοχή του «υπόλοιπου Νομού Αττικής» και τώρα στην κρίσιμη βιομηχανική ζώνη της Δ. Μακεδονίας. Ίσως ο κ. Καραγκουλέ, μαζί με κάποιους άλλους της ΚΕ (αναφέρεται π.χ. ο κ. Σταθάκης), αναλάβουν το δύσκολο έργο της οργανωτικής σταθεροποίησης του κόμματος: «το πρόβλημα έλεγαν κάποιοι κύκλοι του Περισού, είναι ότι τα τελευταία χρόνια το κόμμα έχει μετατραπεί σε διαβατικό σταθμό· φεύγει ή αδρανεί πάνω από το 1/3 των μελών όταν θαρρευθεί, έρχεται ένα κανονικό κύμα που τους αναπληρώνει, μέχρι που να ατονήσει κι αυτό», κ.ο.κ.

ΚΥΚΛΟΙ τού ΚΚΕ διαβεβαιώνουν ότι δεν αποτέλεσε έκπληξη η μη προαγωγή του κ. Ανδρουλάκη σε τακτικό μέλος του Π.Γ., για όσους γνώριζαν ένα κάποιο «διαζύγιο» που είχε επέλθει στις σχέσεις του με τον κ. Φλωράκη· ο τελευταίος, λένε, παρά το θαρραλέο άνοιγμά του στα στελέχη της «γενιάς του Πολύτεχνείου», δεν μπορεί να συνάψει με τους νέους τους δεσμούς που διακρίνουν, αντίθετα, τον κ. Φαράκο, ενώ κάποια σχετική «αυτονομία από τον πατέρα» που εφάρμοσε ο κ. Ανδρουλάκης αντιμετωπίστηκε με εξαιρετική παγερότητα από τον κ. Φλωράκη. Και αν ο κ. Φαράκος εξακολουθεί να διαθέτει ένα ισχυρό κύρος στα νέα στελέχη – που αντιπροσωπεύουν τη γενιά του Πολύτεχνείου και της μεταπολίτευσης και είναι η πλειοψηφία στον κομματικό μηχανισμό – δεν φαίνεται να διαθέτει και την αντίστοιχη πολιτική ικανότητα σύναψης συμμαχιών που θα του εξασφάλιζαν το ύπατο αξίωμα. Ορισμένοι προβλέπουν ένα περίεργο «ατομικό παιχνίδι» αορίστου χρόνου για το «σκληρό» Φαράκο και τον «ανανεωτικό» Ανδρουλάκη – ο οποίος επιλήρωσε κάποιο προσυνεδριακό συμβιβασμό, ως λέγεται – με πιθανότερο διάδοχο του κ. Φλωράκη τον εκλεκτό του – και πληρούντα τις μέχρι τώρα προδιαγραφές ηγέτη του ΚΚΕ – **Δ. Γόντικα**. Από τους ίδιους κύκλους δεν πιθανολογείται τρόικα – δεδομένης της μη ευνοϊκής για τον κ. Φαράκο σύνθεσης του Π.Γ. – αλλά ανάδειξη στη θέση του αναπληρωτή Γραμματέα του κόμματος του άλλοτε Γραμματέα της ΚΝΕ και ανάληψη εκ μέρους του της Γ. Γραμματείας του Κόμματος, όταν ο κ. Φλωράκης κρίνει ότι η συγκυρία (π.χ. μετά τις εκλογές...) είναι κατάλληλη για τη μεταπή-

ΠΕΡΕΣΤΡΟΪΚΑ

Τα περί διάλυσης της ΚΟΒ δημοσιογράφων του ΚΚΕ, για την οποία έγραψε στο προηγούμενο τεύχος του ΑΝΤΙ ο Γρ. Σκοτειδάκης, είναι «*χοντρά ψέματα*» διακήρυξε από το βήμα του Συνεδρίου του κόμματός του ο κ. **Β. Γεωργίου**. Κατά τον ομιλητή, το μόνο που υπήρξε ήταν ανασυγκρότηση («περεστρόικα»!), γιατί η οργάνωση αυτή λειτουργούσε μέχρι τώρα «*αντίθετα από τις οργανωτικές αρχές του κόμματος*».

Επειδή λοιπόν η «περεστρόικα» δεν είναι συνταγή προς θεραπεία «πάσης νόσου και πάσης μαλακίας» μήπως μπορούμε να μάθουμε γιατί 12 τόσα χρόνια κανείς δεν είχε θέσει θέμα «αντικαταστατικότητας» γι' αυτήν την οργάνωση; Και κάτι άλλο: είναι ή δεν είναι παλιά καλή συνταγή σταλινικότατου τύπου το να διαλύεις εστίες «δεξιάς» παρέκκλισης, όπως χαρακτηρίστηκε από την καθοδήγησή της η ΚΟΒ δημοσιογράφων, λίγα λεπτά πριν ακούσει άφωνη τη διάλυσή της; Αυτά, προς το παρόν.

δησή του στη θέση του Προέδρου-εθνικού ηγέτη των κοινών του ΚΚΕ.

Μια δυναμική υπό δοκιμασία

ΟΛΑ ΑΥΤΑ θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα οργανόγραμμα και χρονοδιάγραμμα καλά σχεδιασμένο στα επιτελεία της ηγετικής ομάδας του ΚΚΕ, που θα εξασφαλίσουν αδιατάρακτη την εσωστρεφή της συνέχεια αν...

ΑΝ Η ΙΔΙΑ η έννοια και η πρακτική της πολιτικής λειτουργίας του κομματικού μηχανισμού, αν η δόμηση και η στελεχειακή του διάταξη δεν αλλάξουν. Αν επικρατήσουν γι' άλλη μια φορά οι «συμφισμοί και οι μέσοι όροι» – όπως εύλογα περιέγραψε ο Μ. Ανδρουλάκης το κυρίαρχο στυλ διοίκησης του ΚΚΕ. Αν, τέλος, η κοινωνικοποίηση και πολιτικοποίηση του ΚΚΕ – αυτό το επαναλαμβανόμενο αίτημα απ' αυτή τούτη την Εισήγηση της ΚΕ στο 12ο Συνέδριο – μείνουν ρητορικά αθύρματα, ή εκφυλισθούν εσωτερικευμένα στη ρουτίνα και αναπαραχθεί απλώς ο γνωστός μηχανισμός της στατικής, εσωστρεφούς γραφειοκρατικής ηγεσίας, η συμβολική και η πρακτική της, που το μόνο που προϋποθέτει είναι μια «πολιτική» προορισμένη στη συντήρηση της κομματικής μικροκοινωνίας, στη διασφάλιση της «φυλετικής» νομιμοποίησης και συναίνεσής της προς την ηγετική αυθεντία.

ΕΙΝΑΙ ζητούμενη αυτή η πολιτικοποίηση· ζητούμενη πέρα από την «ανατριχίλα» του κ. Φλωράκη· πέρα από την αγκύλωση της συνήθειας, αυτής που κάνει, π.χ., να μη δίνονται τα εκλεγμένα μέλη της ΚΕ στη δημοσιότητα (λες και αντιπροσωπεύουν μόνο τους συνέδρους που τους εξέλεξαν, λες και το Κομμουνιστικό Κόμμα εφαρμόζει κάποια πλατωνική – ή τιμηματική – δημοκρατία των ολίγων)· το άνοιγμα του ΚΚΕ στην κοινωνία και στην πολιτική είναι ζητούμενο – και δεν μπορεί να αναστέλλεται επ' αόριστον επί πονη θανάτου της ίδιας της μικροκοινωνίας του – πέρα από τη σύνθεση του ανώτερου πολιτικού προσωπικού του, που δεν μπορεί να αποτελέσει συνολικό και ανελαστικό πρόκριμμα για τον προσανατολισμό και τη διαχείριση της εσωκομματικής δυναμικής.

ΚΑΙ ΤΕΤΟΙΑ δυναμική εκφράστηκε σε πολλά επίπεδα πριν και κατά τη διάρκεια του 12ου Συνεδρίου (παρόλο που οι ομιλίες των συνέδρων χαρακτηρίστηκαν από κάποιο «σύντροφο» ως «παράλληλοι μονόλογοι»). Πρώτα απ' όλα με την Εισήγηση της ΚΕ που στο κρίσιμο 4ο Κεφάλαιο (όπως και σ' εκείνο το 4ο κεφάλαιο των «θέσεων» της ΚΕ ...), σε ό,τι δηλαδή, αφορά την «ποιοτική στροφή» του κόμματος, έχει σχεδόν αναιρέσει πλήρως το αντίστοιχο σημείο, παρατηρούνται τέτοιας κλίμακας αλλαγές, που συνδυάζονται με το ανανεωτικό «μπαράζ» των τελευταίων πριν το Συνέδριο ημερών. Με ένα στυλ που θυμίζει την γενναριάτικη εισήγηση του Γκορμπατσόφ, η Εισήγηση της ΚΕ του ΚΚΕ «κλείνει μάτι» στο περί οργάνωσης κεφάλαιο των «θέσεων», και μιλάει για «*αποκέντρωση αρμοδιοτήτων*» στις οργανώσεις βάσης, ώστε να γίνουν «*κόμμα*

στο χώρο τους, να κάνουν πολιτική στο χώρο τους» και όχι να απο-τελούν «μηχανισμό διεκπεραίωσης αποφάσεων από τα πάνω»· η Ει-σήγηση μιλάει για την ανάγκη «πλήρους ενημέρωσης» των οργα-νώσεων, αντί του άκαμπτου, ιεραρχικού μηχανισμού διώλισης της ενδοκομματικής επικοινωνίας που επικρατεί σήμερα· επισημαί-νεται η ανάγκη «να ενισχύσουμε τους δεσμούς των οργανώσεών μας με κείνους τους αγωνιστές που πέρασαν από τις γραμμές του Κόμματος και της ΚΝΕ και θρήνησαν έξω για μια σειρά λόγους», ενώ αρχίζει δευ- να τίθεται επί τάπητος το σημαντικότερο ζήτημα στο μέχρι τώρα ισχύον μοντέλο καταμερισμού ενδοκομματικής πολιτικής εξουσίας, αφού τώρα τα «παρακάτω όργανα» θα πρέπει να συμμετέχουν «στην ίδια τη λήψη των αποφάσεων που παίρνουν-ται κεντρικά». Κι αν δεν τίθεται για τους «κεντριστές» του ΚΚΕ ζήτημα αναγνώρισης των τάσεων, όπως στον προγραμματικής ενό-τητας οργανισμό της νεότευκτης «Ε.Α.», ωστόσο αναγνωρίζεται κάποιο φαινόμενο έκπτωσης του δημοκρατικού σε «διοικητικό συγκεντρωτισμό», και τίθεται με έμφαση το αίτημα της ανάπτυξης της εσωκομματικής δημοκρατίας (ο κ. Ανδρουλάκης στην ομιλία του θα φτάσει μακρύτερα, μιλώντας για την ανάγκη της «πραγμα-τικής» αντί της μέχρι τώρα «τυπικής ομοφωνίας» και ζητώντας «να διασφαυώνονται οι διαφορετικές γνώμες, εμπειρίες, ευαισθη-σίες»).

Αλέκα Παπαρρήγα: δείγμα γραφής

ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ, πολιτικότερη αντίληψη για τη λειτουργία του κομματικού μηχανισμού και μια αναθεώρηση του κάδου, ιερα-ρχικού συνεχούς που χαρακτηρίζει τη διάταξη της ενδοκομματικής οργανωτικής διαστρωμάτωσης, είναι σημαντικά στοιχεία που «πά-νε την εισήγηση πολύ πιο πέρα από την πολιτική πρόταση του κόμ-ματος» (κατά τον κ. Ανδρουλάκη – «πολύ πιο πέρα» από τις από-ψεις περί οργανωτικών που υπάρχουν στις «θέσεις», κατά τη δική μας γνώμη...). Και αυτό το «πολύ πιο πέρα» φαίνεται να ανησυχούσε πολύ την κ. Παπαρρήγα (πόσο μάλλον που οι περισσότεροι σύνε-δροι μιλούσαν για «περεστρόικα» κατά το στυλ της Εισήγησης και όχι εκείνη των «Θέσεων»). Της κ. Παπαρρήγα τα «πούρα» ανακλα-στικά τέθηκαν σε εγρήγορση, καθώς φοβήθηκε ότι μ' εκείνο το «η ΚΟΒ κόμμα στο χώρο της» θα επέλθει διάλυση της αγίας κομματι-κής οικογένειας (και της «αυθεντίας» της), γι' αυτό και, «κλείνον-τας» κι αυτή «μάτι» στην Εισήγηση, τόνισε ότι η μεγαλύτερη αυτο-τέλεια των ΚΟΒ αφορά στους «τρόπους εφαρμογής των υποχρεω-τικών αποφάσεων»(!)· και επειδή έχει και το σύνδρομο του αναρχο-αυτονομο-φιλελευθερο-αναθεωρητισμού (όπως λέγανε άλλοτε οι πνευματικοί πατέρες της), έβαλε τα πράγματα στη θέση τους: «υπάρχει ανάγκη να δυναμώσει και ο συγκεντρωτισμός με την έννοια του ανεβάσματος της ευθύνης... ιδιαίτερα της ΚΕ στην επεξεργασία και γενίκευση όχι μόνο της πολιτικής μας αλλά και όλης της πείρας της κομματικής δουλειάς»· λίγο πιο κάτω στην ομιλία της, η νεότευκτη τακτική κυρία του Π.Γ. τοποθέτησε τις ΚΟΒ και τα αμέσως ανώτερα όργανά τους στο επίπεδο περίπου του τρεϊντιουνιονισμού, όπως ο Λένιν τοποθέτησε, 85 περίπου χρόνια πριν (!), τα τότε... συνδικάτα. Όσο για τον κίνδυνο «από-σπασης του καθοδηγητικού μηχανισμού από τη βάση του κόμμα-τος και από τις ίδιες τις μάζες» που επισημαίνεται στην Εισήγηση της ΚΕ, αυτό είναι κάτι που δεν απασχολεί την κ. Παπαρρήγα αφού γι' αυτήν φαίνεται πως η καθοδήγηση ισούται με το Κόμμα (κατά την κλασική αντίληψη της ατομικιστικής με τα θαγόνια της...) και το μόνο που μένει στα μέλη είναι η ευχαρίστησή τους όταν τους απονέμονται τα... κομματικά βιβλιάρια. (Τουλάχιστον ο αναπληρω-ματικός του Π.Γ. κ. Χαλβατζής ήταν πιο ευέλικτος: «περισσότερη δημοκρατία... πάντα θέβαι με την πιο πιστή τήρηση του δημοκρα-τικού συγκεντρωτισμού»).

ΒΕΒΑΙΩΣ η κουλούρα της κ. Παπαρρήγα είναι συνισταμένη της γενικότερης, συνεκτικής ή όχι, ιεραρχίας αξιών αντίληψων και που χαρακτηρίζει την κυρίαρχη γενιά των στελεχών του ΚΚΕ – τη γενιά των 31-40 ετών, τη γενιά της «συνεπούς ΚΝΕ», των θαυμα-στών της Αν. Γερμανίας και των οπαδών της «αδιαλλαξίας» απέναντι στο «δεξιό οππορτουניσμό». Πολλοί από τους συνέδρους θα αντιδρούσαν αλλεργικά στην πρόταση του Κ. Μοσκόφ να ανανεω-θεί το 30% της ΚΕ και το 1/ των μελών των καθοδηγητικών οργά-νων να εκλέγονται απ' ευθείας από τη βάση. (Το θέμα είναι ότι δεν άκουσαν την ομιλία του κ. Μοσκόφ, αφού ο Θεσσαλονικιός ιστορι-κός, δεν «πρόλαβε» να τη διαβάσει!) Οι ίδιοι δεν θα πρέπει να αι-σθάνθηκαν τόσο άνετα όταν το νέο αναπληρωματικό μέλος του Π.Γ. Δ. Καραγκουλές, τόνισε ότι «στην ανάδειξη και προώθηση των στελεχών δεν πρέπει να πηγαίνουμε με καμιά επετηρίδα», ή όταν διάβαζαν στην Εισήγηση ότι «αν δεν κάνουν στροφή στη νοοτρο-πία τους, τότε θα εξαντληθούν οι δυνατότητές τους να προσφέ-ρουν σε στελεχικό επίπεδο».

Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ που αναπτύσσεται για το τι κόμμα έχουν σαν πολι-τική παράσταση στο νου τους τα μέλη και τα στελέχη του Πε-ρισσού δεν προκύπτει μόνον από την υποσκέλιση των «θέσεων» από την «Εισήγηση της ΚΕ» και από κάποιες θέσεις που σταχυολο-γήσαμε συνοπτικά. Προκύπτει, «κάτω από τις γραμμές», από τη συγκρατημένη αισιοδοξία που εξέφρασε ο ίδιος ο κ. Φλωράκης στην ομιλία του στο κλείσιμο του Συνεδρίου, ή από την προειδο-ποίηση του κ. Ανδρουλάκη «το τι θα σημαίνει για το κόμμα μας το 12ο Συνέδριο θα κριθεί από τις 16 Μάη και ύστερα. Από τις 16 και ύστερα θα φανεί αν είναι ιστορικό... αν είναι συνέδριο τομής μέσα στη συνέχεια...».

ΕΙΝΑΙ αναμφισβήτητο ότι οι φράσεις αυτές εγγράφουν μια σκλη-ρή υποθήκη και συγχρόνως σηματοδοτούν την έντονη μεταβατική περίοδο που θα αρχίσει για το ΚΚΕ την επομένη του 12ου Συνε-δρίου. Ήδη ο κ. Ανδρουλάκης κάλεσε την ΚΕ «να προχωρήσει στις αναγκαίες αναδιαρθρώσεις του μηχανισμού της, του επιτελείου της (...) σε συγκεκριμένα δεσμευτικά μέτρα σ' όλους τους τομείς της δράσης και της λειτουργίας του Κόμματος». Απαίτηση εύλογη, αν σκεφτεί κανείς ότι τα κριτήρια και οι έννοιες που προσεγγίζεται η «ποιοτική στροφή» στο κείμενο της Εισήγησης είναι τόσο γενικά και περιγραφικά, ώστε το σύνθημα ενδεχόμενο σε κομμουνιστικά κόμματα να μην αποκλείεται διόλου· το ενδεχόμενο του εκ των ένδον «στρογγυλέματος» μιας αλλαγής, της απορόφησής της από τον πανίσχυρο μηχανισμό αναπαραγωγής των εσωστρεφών στελε-χών, και τις αυτόχρημα έκπτωσής της σε τελετουργικό επιμύθιο – άλλοθι συμπεριλαμβανόμενων και ετερογενών συναρρέσεων. Και το κύριο ζητούμενο στο «τι κόμμα θέλουμε», στους σκεπτικισμούς απειρά-ριθμων συνέδρων για το αν «είναι εφικτή η στροφή», είναι ακριβώς αν θα διατηρηθεί ο κλειστός σχηματισμός με τις γραφειοκρατικές ιεραρχίες και τον άκαμπτο, αραχνοειδή τελετουργικό του ιδεολο-γισμό, ένας σχηματισμός μεταξύ τάγματος και ομάδας πίεσης έτοιμης να κάνει έφοδο στην «κατάλληλη ευκαιρία», ή αν το ΚΚΕ θα μετατραπεί σ' ένα πολιτικό κόμμα μαζών με προγραμματική αί-σθηση της πολιτικής, εγχειρηματική αντίληψη της ιδεολογίας, και με ανοιχτές σχέσεις προς την κοινωνία, τις συγκρούσεις και τα ρεύματά της.

ΤΟ ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ της «ποιοτικής στροφής» προέκυψε από την απόφαση περί συμπαρατάξης που διατυπώθηκε πέρσι την άνοιξη στο Στάδιο Ειρήμης και Φιλίας από το Χ. Φλωράκη. Το ΚΚΕ δεν μπορεί πλέον να ελπίζει στη στρατηγική αυτή, αν δεν έχει το ίδιο προωθήσει την ένταξή του στην «πολιτική του συγκεκριμένου» την οποία προϋποθέτει μια «πορεία με τους άλλους», και μάλιστα σε ένα νέο «συνασπισμό εξουσίας». Και αν υπάρχει μια προς το εσωτερικό του ΚΚΕ δυναμική από την ίδια τη δική του πρόταση για το «συνασπισμό των δυνάμεων της Αριστεράς και της προόδου», είναι ότι αυτή η πρότασή του αποτέλεσε ένα πρώτο αναγκαίο όρο για να έλθει το ίδιο σε μια ωριμότερη φάση πολιτικής του ανάπτυ-ξης και να θέσει το αίτημα της «αλλαγής με κατεύθυνση το Κόμ-μα» (Κ. Τζιατζής).

«Συμπαρατάξη» ή Τρίτη Διεθνής

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ όμως στη συνολικότερη μεταβατική φάση που διέρχεται το ΚΚΕ δεν αφορά μόνο στο ποιο θεωρούν οι κομμουνι-στές ως το καταλληλότερο «εργαλείο»-κόμμα για τη «συμπαρατά-ξη τους». Το πρόβλημα φάνηκε επίσης να αφορά τόσο την ίδια τη συμπαρατάξη όσο και την πολιτική της σύλληψη, την «αλλαγή με κατεύθυνση του σοσιαλισμού», δηλαδή τα θέματα του δεύτερου με-γάλου χώρου αναφοράς του 12ου Συνεδρίου.

ΠΡΩΤΟΣ απ' όλους ο κ. Δ. Γόντικας, τακτικό μέλος του Π.Γ. για 2ο κατά σειρά Συνέδριο, διαβεβαίωσε σαν «δεδομένο ότι... η πρό-ταση για αλλαγή με κατεύθυνση του σοσιαλισμού δεν είναι ακόμα σταθερή πεπιωμένη σε όλο το κομματικό δυναμικό»· το ίδιο διαβε-βαίωσε ο κ. Α. Σκυλάκος, από την ΚΟ Θεσσαλίας, όταν έλεγε ότι «σημαντικό κομμάτι της οργάνωσης... θάβει ωραίο μεν αλλά όχι και τόσο ρεαλιστικό το στόχο για αλλαγή με κατεύθυνση του σοσια-λισμό» για να συνεχίσει αναφέροντας φαινόμενα σχεταρισμού απέναντι σε «στελέχη του ΠΑΣΟΚ και σε δυνάμεις που βρίσκονται στο χώρο του πρώην "Εσωτερικού"...», σχεταρισμού που πηγάζει... «από τη μονόπλευρη για αρκετά χρόνια πάλη κατά του δεξιού οπ-πορτουניσμού...».

ΣΤΗ «ΣΥΜΠΑΡΑΤΑΞΗ» των δημοτικών εκλογών εφ' άλλου ανα-φέρθηκαν συμπτώματα «στενότητας» και «έλλειψης σωστής συμ-περιφοράς σε προοδευτικές προσωπικότητες», «δυσκολίες με επι-χειρήματα του τύπου "θα χάσαμε το πρόσωπό μας"...», (ομιλία Σ. Βαμβέτσου από την Κομματική Οργάνωση Ηπείρου), ενώ ο κ. Α. Χάγιος, στέλεχος της ΚΟΑ και δημοτικός σύμβουλος Αθήνας επί

δύο τετραετίες υπογράμμισε ότι μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου υπάρχει «κίνδυνος να ατονίσουν οι συμπαράταξεις των αριστερών δυνάμεων στην Αθήνα και τους άλλους δήμους».

ΟΙ ΦΟΒΟΙ για «δεξιά γλύστρημα», για «εξελικτισμο-ρεφορμισμό», εκφράστηκαν και στον προσυνεδριακό διάλογο (π.χ. με το ερώτημα «τι γίνεται με τη Δημοκρατία του Λαού, αλλάζετε το πρόγραμμα του κόμματος;») και στο ίδιο το Συνέδριο. Ο κ. Αμαντίδης, στέλεχος από την Αν. Πελοπόννησο, π.χ., ζήτησε να «φωτιστεί περισσότερο» το ζήτημα που αφορά «το χαρακτήρα του Κράτους στη φάση της αλλαγής πριν το ποιοτικό άλμα για την επανάσταση...»(!) Και ο κ. Φλωράκης, στο κλείσιμο των ομιλιών τον Συνεδρίου, του καθησύχασε (όχι αυτόν, αλλά τους όποιους Αμαντιδίδηδες), φωτίζοντας επί το «λενινιστικά συνεπέστερον» αυτό το ζήτημα: «Θα πρόκειται ακόμα για το αστικό κράτος» και μετά, αφού «καταχτηθεί η εξουσία», θα γίνει «πέρασμα στο κράτος μετάβασης»· κι αν μάλιστα υπάρχει «κρίση» τότε θα έχουμε «γρήγορες επαναστατικές αλλαγές», καθώς και έχουμε «ομαλή διαδικασία... ένα σύνολο από ενδιάμεσες φάσεις μεταβατικού χαρακτήρα». Κι όλα αυτά μπορεί να έχουν λίγη σχέση με την προβληματική που διαπερνά το 4ο Κεφάλαιο των Θέσεων, π.χ., όμως έχουν μεγάλη σχέση με τις στείρες και ωλενιτικές αντιλήψεις μιας πολύ μακρινής – κι όμως τόσο περιέργα παρούσας... – κουλτούρας, εκείνης της «τρίτοπεριοδικής» φάσης της Κομιντέρν.

«ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΣ» και «λενινιστής» ο κ. Φλωράκης δείχτηκε και όταν προσπάθησε να διασκεδάσει τους φόβους για «ρεφορμιστικές συμμαχίες κορυφών»: «η πρότασή μας για συνασπισμό της Αριστεράς δεν απευθύνεται μόνο σε ηγεσίες. Απευθύνεται πρώτα και κύρια σ' όλες τις ζωντανές λαϊκές δυνάμεις... δεν είναι υπόθεση μόνο των κορυφών ακόμα και ούτε κυρίως των κορυφών». Κάτι οι φόβοι των πλειστών όσων «συνεπών» για δεξιά γλύστρηματα, κάτι η άρνηση κεντρικών συνεργασιών από την Ε.Α., ή το σχηματισμό Αρσένη, κάτι το «μούδιασμα» την Οκτωβριανών συμμάχων, επιφέρουν ένα μετεωρισμό στη στρατηγική σύλληψη περί συμπαράταξης – ένα μετεωρισμό της ανάμεσα στην σύμψη τυπικών συμμαχιών κορυφής χωρίς τη συμμετοχή της κομματικής κοινωνίας, (π.χ. δημοτικές εκλογές), και στην άρνηση των κεντρικών συμμαχιών από μέλη αυτής της κοινωνίας, άρνηση που προκαλεί απομακρυνση των «κορυφών» από το ΚΚΕ και μετατόπιση της στρατηγικής του στα γνωστά από το '78 και μετά μονοκομματικά σχήματα εκ προσωπικοτήτων, με ανύπαρκτα τα ευρύτερα, ενιαία (έστω) μέτωπα.

«Επιβίωση των άλλων» ή έκρηξη στο κόμμα;

ΒΕΒΑΙΩΣ, μετά τα δημοσιεύματα που υπήρξαν στον τύπο ότι το ΚΚΕ αποσύρει σχεδόν την πρότασή του για συμπαράταξη, ο «Ριζοσπάστης» έσπευσε να μιλήσει για αποσπρήνιση αυτής της αντίληψης, εκμέρους του κ. Φλωράκη υπενθυμίζοντας τη «διαλεκτική σχέση» του «κάτω» και του «επάνω» στα πλαίσια ενός μετώπου.

ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ να γίνει δεκτή μια τέτοια διορθωτική των εντυπώσεων παρέμβαση, (έστω και με την επικίνδυνη λογική ότι για τα πάντα υπάρχει εξήγηση), αν την άλλη ακριβώς ημέρα ο κ. Φλωράκης δεν τινάζε αυτή τη «διαλεκτική σχέση» στον αέρα, λέγοντας για τα άλλα κόμματα της αριστεράς (τους «επάνω») ότι «αν θέλουν να επιζήσουν» θα φροντίσουν να συμπαταχθούν με το ΚΚΕ(!).

ΕΣΤΩ ΟΜΩΣ κι αν για να «επιζήσουν» θα πρέπει υποτακτικότερα να πάρουν το σωσίβιο του ΚΚΕ, το πρόβλημα είναι κατά πόσο το ίδιο το ΚΚΕ έχει ενιαία και οργανική άποψη για τα επίπεδα και την εμβέλεια της συμπαράταξης (για να αφήσουμε κατά μέρος το ζήτημα του κατά πόσο έχει θεωρητικά τεκμηριωμένη αντίληψη για το πώς διατάσσεται και κινείται σήμερα ο αριερισμός δυνάμεων στο ύστερο μεταπολιτευτικό πολιτικό σύστημα). Κατά πόσο τα τρία σημεία (μαζικό κίνημα, απλή αναλογική, κοινές θέσεις στα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας) που πρότείνει στους δυνάμεις συμπατασόμενους ο Γ. Γραμματέας του ΚΚΕ από το γήπεδο της ΑΕΚ, έχουν σχέση με τη συμπαράταξη που προτείνεται στο ίδιο το σώμα των κειμένων του 12ου Συνεδρίου ή σε αποφάσεις προηγούμενων εποχών; Κατά πόσο, δηλαδή, τα τρία αυτά σημεία έχουν σχέση με την άλλοτε επιδιωκόμενη συμπαράταξη στις «μεγάλες πολιτικές μάχες»; Και γιατί αυτές οι πολιτικές μάχες δεν αναφέρθηκαν ως πεδίο δοκιμής της γενικότερης πρότασης των θέσεων για συμπαράταξη εν όψει της κατάκτησης της εξουσίας (κυβερνητικής, έστω...). Ή μήπως η «επιβίωση» προώθηση της πολιτικής πρωτοβουλίας και αντίληψης ενός κόμματος – και δη κομμουνιστικού – κυμαίνεται στην έντασή της, ανάλογα με της συγκυριακές ενδοκομματικές του ισορροπίες και τις μόνες αντιδράσεις (αμυντικές, εξ' άλλου) αυτών που α priori δεν στέργουν στο κέλευσμά του; Σε μια τέτοια «κύμανση» της πολιτικής πρωτοβουλίας ενός κόμματος δεν τίθεται άραγε εν αμφιβόλω η αυτόνομη πολιτική του ύπαρξη;

ΑΚΟΜΑ και με τον εμπειρισμό («που πρέπει να ξεπεραστεί», επιμένει ο Μ. Ανδρουλάκης) που χαρακτήριζε τις κατά το μάλλον ή ήττον ad hoc συμμαχίες του ΚΚΕ, ή συμπαράταξη στο μαζικό κίνημα και στην απλή αναλογική, ήταν ένα ήδη δεδομένο, μια αφετηρία που πάνω της στηρίχτηκε η συμπαράταξη του Οκτωβρίου. Τώρα, δίνεται η εντύπωση ότι η συνολικότερη πολιτική συμπαράταξη είναι κάτι που αφήνεται ως «σύνθημα ζύμωσης», ενώ ο μηχανισμός του ΚΚΕ θα κινηθεί περισσότερο προς την κατεύθυνση της αναπαραγωγής των πιο ανώδυνων και ήδη δεδομένων εργατικών αντιπολιτεύσεων στο ΠΑΣΟΚ και των θεατρικών εκδηλώσεων για το δικαιότερο εκλογικό σύστημα: θα κινηθεί προς τα πίσω.

ΚΑΙ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΙ κανείς ότι, κάτι από τη συνέντευξη του κ. Καλούδη λίγες ημέρες πριν το Συνέδριο, κάτι από το γενικό κλίμα του «ιστορικού Συνεδρίου», της «στροφής», της «μεγάλης πρωτοβουλίας», πολλοί είναι εκείνοι που περίμεναν από το ΚΚΕ πρόσκληση για ανοιχτό διάλογο με μείζονα πολιτικά θέματα στην ημερήσια διάταξη...

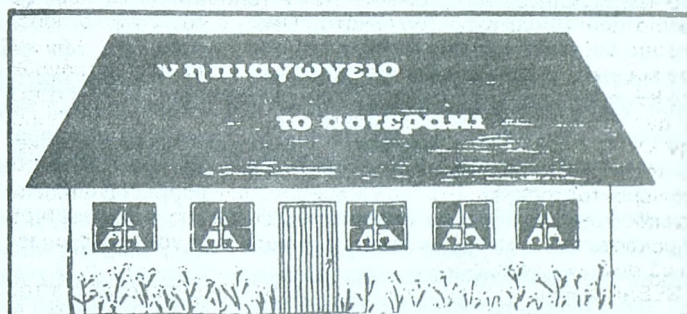
ΟΠΩΣ ΟΜΩΣ και στην περίπτωση της «ποιοτικής στροφής» στο κόμμα, έτσι και στο ζήτημα της πολιτικής πρωτοβουλίας και στρατηγικής, το ΚΚΕ δεν μπορεί πλέον να μείνει αυτό που ήταν μέχρι τώρα. Και στους δύο αυτούς μείζονες άξονες αναφοράς του διαφορετικού τύπου Συνεδρίου (και δυναμικής) που ήταν το 12ο, το ΚΚΕ έδειξε ότι μπορεί να επιτρέψει σε κάποιες φωνές να αρθρώσουν μια περισσότερο σύγχρονη και σύνθετη σκέψη για την κοινωνία, την πολιτική και το κόμμα. Αρκεί αυτές οι φωνές – και εδώ είναι η άλλη όψη, η όψη του «κόμματος για τον εαυτό του» – να μην υπερβούν τα όρια που τυπικά και άτυπα έχουν χαραχτεί από την ιδιότυπη φονξοναλιστική λογική που διέπει την ισορροπία εισροών, και εκροών, αναπαραγωγής και αναπροσαρμογής αυτής της ίδιας της κομματικής μηχανής – από τις μεσαίες τουλάχιστον κλίμακες και άνω.

ΜΕΤΑ το τέλος του Συνεδρίου ένας εκ των ανανεωτικών αντιπρόσωπος έλεγε χαρακτηριστικά ότι «έχουμε προωθημένο λόγο μέσα σε μια δομή αναχρονιστική»· υπάρχει κίνδυνος έκρηξης».

ΤΟ ΠΙΘΑΝΟΤΕΡΟ, δεδομένης της τεράστιας αφομοιωτικής δύναμης που διαθέτει ο κομματικός μηχανισμός σε συμβολικό και υλικό – οργανωτικό επίπεδο, είναι αυτή η έκρηξη να μην γίνει ποτέ. Το σίγουρο όμως είναι ότι, στο ΚΚΕ, μαζί με την «μετα - τον - Χαρίλαο» εποχή, αρχίζει και η μετά - το - 1968 περίοδος μετάβασης, που έχει ήδη εγγραφεί ως προγραμματική αρχή στη σκέψη και τις κινήσεις ενός όχι ευκαταφρόνητου αριθμού μεσαίων και ανώτερων στελεχών.

ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΡΙΟΤΕΡΟ: αυτή η μεταβατική περίοδος έχει την αφετηρία της και συντελείται συγχρόνως στις συνθήκες έντονης ρευστότητας που κληροδοτεί η ύστερη μεταπολιτευτική περίοδος: αυτή τη ρευστότητα προσπαθεί να οικειοποιηθεί το ΚΚΕ, υποκείμενο και το ίδιο, ενδογενώς, στους όρους της:

«Τώρα αρχίζει το παιχνίδι», λένε κάποιοι στον Περισσό... □

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό αστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο τοιμένο.
- Πρόγραμμα μελετημένο – Διδασκαλία και επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλατε να γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Τζελετοπούλου

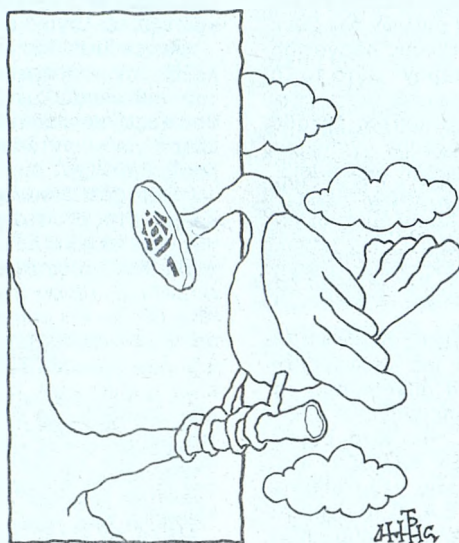
Βαλσαμώνας 4 και Ασκληπιοῦ τηλ. 6447830 – 3635419.

Το «πόθεν έσχες» των σκανδάλων

του Βαγγέλη Γιαχνή

Σαν προσπάθεια ανάσχεσης του αποπνικτικού νέφους της σκανδαλολογίας ερμηνεύεται από πολλούς παρατηρητές η πρωθυπουργική εξαγγελία για την εφαρμογή του «πόθεν έσχες» και στα διοικητικά στελέχη των δημόσιων οργανισμών και επιχειρήσεων. Η κίνηση του πρωθυπουργού υποδηλώνει αναμφίβολα κάποιες προθέσεις ελέγχου μιας κατάστασης που έδειχνε να κινείται αυτόνομα και έξω από την εποπτεία του, αλλά εμπεριέχει και έντονα στοιχεία αντιπερισπασμού στην αντιπολίτευση της ΝΔ αφού η εφαρμογή της ελεγκτικής διαδικασίας επεκτείνεται εφ' όλης της μεταπολιτευτικής περιόδου. Από μια πρώτη άποψη ο πρωθυπουργός κέρδισε τις εντυπώσεις αφού από πολλούς η συγκεκριμένη πρωτοβουλία έχει εκληφθεί σαν αποκατάσταση του «περί δικαίου αισθήματος» και υποχρέωσε τη ΝΔ ν' αναδιπλωθεί σιωπώντας αμήχανα. Η ΝΔ δικαιολογημένα σιώπησε γιατί διαβλέπει στο συγκεκριμένο μέτρο το έναυσμα για «τυμβωρυχία» των δικών της ανομιών, που δεν είναι και λίγες. Οι πολίτες όμως δεν ενδιαφέρονται για έναν ακόμη σκανδαλοθηρικό καυγά μεταξύ των δύο μονομάχων που θα διεξαχθεί με όρους παρελθόντος, αλλά για την ουσιαστική διασφάλιση του ελέγχου και της διαφάνειας του διοικητικού και εμπορικού απόρρητου των δημόσιων οργανισμών και επιχειρήσεων, που θ' αποτρέπουν τη διασπάθιση του δημοσίου χρήματος και θα προστατεύουν το ήθος και την αξιοπρέπεια των στελεχών της δημόσιας ζωής. Κατά πόσο όμως διασφαλίζεται η διαφάνεια του βίου και της πολιτείας των δημόσιων οργανισμών με την εφαρμογή του «πόθεν έσχες»;

Κατ' αρχήν τι σημαίνει «πόθεν έσχες»; Πρόκειται για την κωδικοποιημένη έκφραση του Γ. Παπανδρέου που υπονοεί την αιτιολόγηση των περιουσιακών στοιχείων των ελεγχόμενων. Μέχρι σήμερα εφαρμόζεται στους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους αλλά μ' έναν εντελώς τυπικό και γραφειοκρατικό τρόπο. Δηλαδή ο ελεγχόμενος υποβάλλει απλώς μια δημόσια δήλωση για τα περιουσιακά του στοιχεία και πέραν αυτού ουδέν. Ο σχετικός νόμος του 1964 δεν προβλέπει τον έλεγχο για την πηγή προέλευσης της όποιας περιουσίας που δηλώνουν οι «πατέρες του έθνους». Αλλά κι αν προέβλεπε θα ήταν αφέλεια να πιστεύουμε ότι εκείνος που θα συμμετείχε συνειδητά σε πράξεις παρα-

νομίας και διασπάθισης του δημοσίου χρήματος, θα πήγαινε την άλλη μέρα ν' ανοίξει λογαριασμό επ' ονόματί του στην Εθνική Τράπεζα! Συνεπώς το συγκεκριμένο μέτρο ενέχει μόνο συμβολική πολιτική σημασία. Εξάλλου κανένα διοικητικής και αστυνομικής φύσης μέτρο δεν είναι ικανό ν' αποτρέψει τις οικονομικές ατασθαλίες, στο βαθμό που το δομικό πλαίσιο παραμένει ευνοϊκό για την ευδοκίμησή τους. Ο γραφειοκρατικός συγκεντρωτισμός, η κομματική επιλογή και τα άδηλα κριτήρια διορισμού των υπευθύνων, οι απροσπέλαστες, στους εργαζόμενους, λειτουργικές διαδικασίες των Διοικητικών Συμβουλίων, η έλλειψη διαφάνειας στις εμπορικές πράξεις των οργανισμών και των επιχειρήσεων αποτελούν τις βασικότερες αιτίες παραγωγής σκανδάλων. Ακόμη και η συνειδηση ενός «αγίου» θα μπορούσε να εκμαυλισθεί αν τυχόν διαχειρίζονταν εν λευκώ και εξ' απορρήτου εκατοντάδες εκατομμύρια.

Πολιτικό είναι λοιπόν το πρόβλημα και πολιτικές θα είναι και οι λύσεις. Η ανάθεση ελέγχου στις ΑΣΚΕ είναι ασφαλώς ένα μέτρο σε σωστή κατεύθυνση και θα μπορούσε ν' αποτελέσει ισχυρό παράγοντα ανάσχεσης της σκανδαλοπαραγωγής. Αλλά ποιες ΑΣΚΕ εννοούσε ο πρωθυπουργός, όταν είναι γνωστό ότι για τις υπάρχουσες μόνο τυπικά δεν έχει εκδοθεί η ληξιαρχική πράξη θανάτου τους; Τι είδους έλεγχος θα μπορούσε ν' ασκηθεί στο Διοικητή ενός οργανισμού π.χ. από την ΑΣΚΕ όταν τόσο η συντριπτική πλειοψηφία των μελών της, όσο και ο αντιπρόσωπος των εργαζόμενων στο ΔΣ είναι διορισμένοι απ' τον ίδιο;

Δεν πρόκειται λοιπόν να τερματισθεί η

σκανδαλολογία μ' αυτά τα μέτρα, γιατί τα ίδια είναι διάτρητα, διαβλητά και αναποτελεσματικά. Μήπως όμως θα μπορούσε ν' αντιμετωπισθεί το πρόβλημα με τη σύσταση κάποιας κοινοβουλευτικής επιτροπής που προτείνει η ΝΔ ή με την εναπόθεση των προσδοκιών στην ικανότητα της δικαιοσύνης όπως επιμένει η κυβέρνηση;

Θα ήταν μέγιστη πλάνη αν περιμέναμε αποτελέσματα από παρόμοιες διαδικασίες. Όσο κι αν είναι διευρυμένη η κοινοβουλευτική μας συνείδηση, η Βουλή δεν παύει να είναι ένας χώρος με αυστηρά περιορισμένες λειτουργικές ικανότητες που εκπορεύονται από τους κομματικούς —και μόνο— συσχετισμούς.

Δηλαδή η αποκάλυψη ή η επικάλυψη ενός σκανδάλου θα είναι ακριβώς τόση, όση και η διαφορά των συσχετισμών. Η δικαιοσύνη τέλος, ακόμη κι αν δεχτούμε τον ανεξάρτητο και ανεπηρέαστο χαρακτήρα της, είναι υποχρεωμένη να κινηθεί στο νομότυπο πλαίσιο των άκαμπτων, γραφειοκρατικών και χρονοβόρων διαδικασιών. Μ' αυτή την έννοια η ικανότητά της περιορίζεται στη διερεύνηση μόνο των επιφανειακών πλευρών των συγκεκριμένων υποθέσεων και δεν αγγίζει ποτέ την ουσία τους. Πολύ περισσότερο όταν η αφετηρία εκκίνησης αυτών των υποθέσεων βρίσκεται στα πολιτικά παρασκήνια και πυροκροτητής των εκρήξεων είναι οι κυνικές επιλογές της πολιτικής σκοπιμότητας. Η υπόθεση PROMET π.χ. είναι ένα πασιδίλο παράδειγμα ενδοκομματικής διαμάχης και σκοπιμότητας. Είναι φανερό ότι ο κ. Πέτσος αντλώντας τη δύναμή του απ' ευθείας από τον κ. Παπανδρέου θέλησε να «πετύχει μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια». Απ' τη μια να πλήξει ό,τι καλύτερο είχε δημιουργήσει η πολιτική παρέμβασης του δημοσίου, στο χώρο του εμπορίου και στα πλαίσια της εξυγίανσης των προμηθειών που λυμαίνονταν οι κάθε λογής μεσάζοντες και υπομεσάζοντες, και από την άλλη τους εμπνευστές αυτής της πολιτικής που ενοχλούν πλέον ακόμη και με την απλή τους παρουσία έστω κι αν έχουν παροπλισθεί. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο κ. Πέτσος που «ασπάσθηκε πρώτος στην Έδεσσα (sic) τις αρχές της 3ης του Σεπτεμβρίου» και δε νοιάζεται αν κατηγορηθεί για «δεξιόστροφος ή αριστερόστροφος» (από τη συνέντευξή του στο ΕΝΑ), μετά από εντολή του κ. Παπανδρέου αρκετά πριν ανα-

λάβει το πόστο του υφυπουργού περιόδευσε σε πολλές χώρες της Ευρώπης, προκειμένου να μελετήσει τη νέα κατεύθυνση της οικονομικής τους πολιτικής κρίθηκε, τελευταία στιγμή, σαν το καταλληλότερο πρόσωπο που θα εκφράσει το «πνεύμα του Νταβός» και θα ιδιωτικοποιήσει μέχρι και τη... ΔΕΗ.

Έτσι με τον αέρα του αναμορφωτή και του αμειλικτού τιμητή του ήθους και της ικανότητας των προκατόχων του εξαπολύει μύδρους κατά των «κρατιστών της κομματικής ηγεσίας» —σε ιδιωτικές του συζητήσεις— και προφητεύει την «πλήρη εξαφάνισή τους από το πολιτικό προσκήνιο της χώρας». «Η Βάσω είναι η κορυφή του παγόβουνου —ψιθυρίζει— ολόκληρο το παγόβουνο θα κάνει την εμφάνισή του στην προσεχή ΚΕ του κινήματος», υπονοώντας προφανώς την εισήγηση για τη διάλυση της ΚΕ και την αντικατάσταση της «ιστορικής κομματικής ηγεσίας» με, κεντρώας προέλευσης, στελέχη που εμφανίζονται δικαιωμένα καθώς ήδη από το '75 προειδοποιούσαν τον Πρόεδρο ότι «το στάδιο της αστικής δημοκρατίας δεν ολοκληρώθηκε στην Ελλάδα ούτε αναπτύχθηκε ο αστικός εκσυγχρονισμός στις δομές και στους θεσμούς και συνεπώς η εφαρμογή μέτρων σοσιαλιστικής κατεύθυνσης μόνο παραμορφώσεις θα προκαλούσε. Μήπως αυτό δεν αποδεικνύουν τα απανωτά σκάνδαλα;», αναρωτιούνται θριαμβευτικά. Κάτω λοιπόν το δημόσιο, αλλά κάτω και οι συνεταιρισμοί όπως αποδεικνύεται από την πρωτοβουλία της ΝΔ ν' αποκαλύψει, τώρα, το σκάνδαλο της ΚΥΔΕΠ, ενώ ήταν ήδη γνωστό τουλάχιστον προ εφτά μηνών. Έγκυρες πληροφορίες εξάλλου αναφέρουν ότι άλλοι μηχανισμοί ετοιμάζουν πυρετωδώς την αποκάλυψη αλυσίδας σκανδάλων στους συνεταιρισμούς με στόχο αυτή τη φορά την εμπλοκή του Γ. Γεννηματά αλλά και άλλων «αιθεροβαμώνων» που εξακολουθούν να γοητεύονται από τη «συνεταιριστική ιδέα».

Για όλη αυτή την κατάσταση όμως δεν είναι άμοιροι ευθυνών όλοι εκείνοι που είτε έχουν θιγεί άμεσα από τη σκανδαλολογία, είτε έχουν απομακρυνθεί με τη μια ή την άλλη μορφή, που αντί ν' αποκαλύψουν με πολιτικούς όρους το βρόμικο παιχνίδι, καταφεύγουν στην αιδήμονα σιωπή ή στη δικαιοσύνη αναζητώντας τη χαμένη τους αθωότητα ως νέοι πόντιοι πιλάτοι.

Το θάρρος και η αλήθεια είναι συνώνυμα του αριστερού λόγου και χωρίς αυτά είναι ελάχιστα πειστικές.

Κι αυτό δεν πρέπει να ξεχνιέται ούτε από τους επιλογούς ηγέτες του χώρου του «δημοκρατικού και φερέγγυου σοσιαλισμού» ούτε από τους «σιωπηλούς αγωνιστές της γενιάς του Πολυτεχνείου». □

Θέατρο παραλόγου

Η πρόταση του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου για παροχή ψήφου εμπιστοσύνης από τη Βουλή στην κυβέρνηση είχε κυρίως το χαρακτήρα της «αντεπίθεσης» στην πρόταση της Ν.Δ. για σύσταση εξεταστικής των σκανδάλων επιτροπής. Με την κίνηση αυτή η κυβέρνηση προσπαθεί να αποποιηθεί τις ευθύνες που έχει για τη σημερινή κατάσταση στο δημόσιο τομέα αρνούμενη τη σύσταση εξεταστικής επιτροπής παρά το γεγονός ότι συγκέντρωσε το συνταγματικό όριο των 120 ψήφων - παραλέμποντας το θέμα στη δικαιοσύνη. Ταυτόχρονα θέτοντας θέμα εμπιστοσύνης επιχειρεί να δημιουργήσει ευνοϊκό κλίμα για να ανατρέψει τις πολιτικές επιπτώσεις του τρόπου διοίκησης.

Μια θεατρική, όπως εύστοχα χαρακτηρίστηκε, κίνηση που αγγίζει το παράλογο στο βαθμό που η συζήτηση για ψήφο εμπιστοσύνης θα είναι μια γενική και άνευ περιεχομένου πολιτικολογία όπως πολλές τέτοιου χαρακτήρα συζητήσεις που επιδιώκουν να εντυπωσιάσουν και μόνο την κοινή γνώμη. Το πολιτικό παιχνίδι αυτή τη στιγμή ουσιαστικά παίζεται εκτός Βουλής, στο τρίγωνο Ρηγίλλης - Καστρι - Πολιτεία...

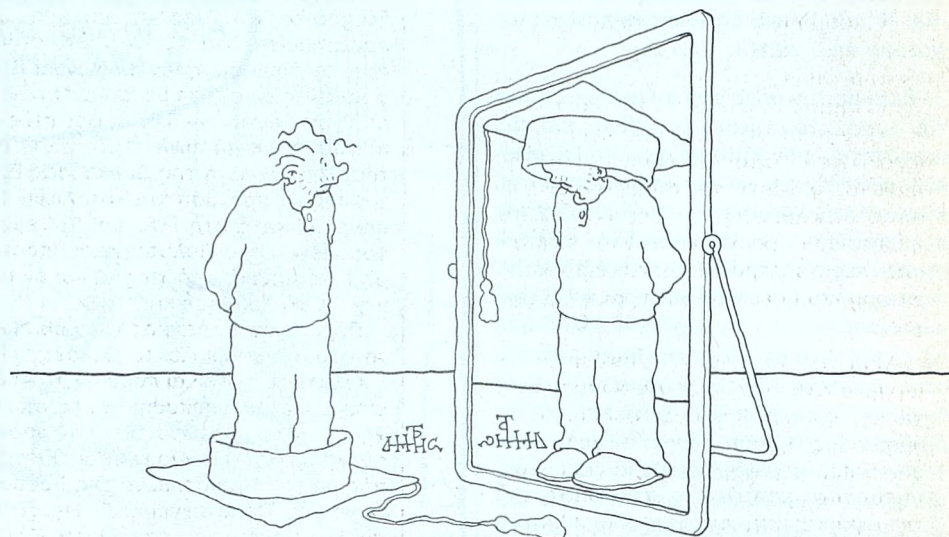
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ

του Ι.Γ. Σχινά

καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θράκης

Το Πανεπιστήμιο είναι θεσμός· είναι, δηλαδή, φαινόμενο ιστορικό. Χρονικά και γεωγραφικά, η ύπαρξη Πανεπιστημίου αποτελεί εξαίρεση στην ιστορία του πολιτισμού. Κορυφαίες περιόδους κοινωνικής ανάπτυξης και πνευματικής δημιουργίας ολοκληρώθηκαν αγνοώντας όχι μόνο το Πανεπιστήμιο ως θεσμό προαγωγής και μετάδοσης της επιστημονικής γνώσης αλλά και την ίδια την επιστήμη ως τρόπο γνώσης. Και η ύπαρξη του Πανεπιστημίου δεν έσωσε, σε άλλες περιπτώσεις, την κοινωνία από την αποσύνθεση ούτε τον πολιτισμό από τον μααρασμό. Ούτε και φαίνεται ιστορικά αδύνατη η υποκατάσταση της επιστημονικής γνώσης από την τεχνολογική του διδακτικού έργου του Πανεπιστημίου από σχολές επαγγελματικής επιμόρφωσης και του ερευνητικού του έργου από ερευνητικά κέντρα δημοσία ή ιδιωτικά. Το Πανεπιστήμιο καλείται να ικανοποιήσει συγκεκριμένες και εξελισσόμενες κοινωνικές ανάγκες. Η ιεράρχηση των αναγκών αυτών, που καθορίζει τόσο το οργανωτικό σχήμα όσο και το ιδεολογικό περιεχόμενο του Πανεπιστημίου ως θεσμού, είναι ζήτημα πολιτικής επιλογής: τίποτε δεν είναι αυτονόητο και λίγα είναι τα *a priori* δεδομένα, ενώ η τεχνοκρατία χαρακτηρίζει την εποχή μας, λίγο ή πολύ, σε όλα τα πλατιά και μίση.

Η γνώση είναι δύναμη. Δύναμη πνευματική, δύναμη ηθική, αλλά επίσης δύναμη οικονομική, κοινωνική, πολιτική. Στη γενικότητά της, η πρόταση αυτή αποδίδει μια ιστορική σταθερά. Αλλά σήμερα η δύναμη της γνώσης είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη παρά οποτεδήποτε στο παρελθόν, αφού η σύγχρονη φάση της βιομηχανικής επανάστασης έχει επίκεντρο την υψηλή τεχνολογία, με χαρακτηριστικότερους τομείς την πυρηνική τεχνολογία και πληροφορική. Εκτός από δύναμη που τα όριά της μένουν, προς το παρόν και εναπόδειγμα γνώσης: την καθαρή γνώση στην απόλυτη μορφή της, το όριο αυτού που κάποτε —όχι πολύ παλιά— είχε προβληθεί ως ιδεώδες. Ο επιστήμονας που τον κόσμο του ορίζουν οι τοίχοι του εργαστηρίου ή της βιβλιοθήκης του, έστω και αν αυτοί οι τοίχοι έχουν παράθυρα προς το κοσμικό άπειρο, συναντά το σκληρότατο ανταγωνισμό του υπολογιστή. Η δύναμη του επιστήμονα είναι συνάρτηση της ποσότητας και της ποιότητας της γνώσης του· αντίστοιχα, η δύναμη του υ-

πολογιστή είναι συνάρτηση της ποσότητας των πληροφοριών που αποθηκεύονται στη μνήμη του και της ποιότητας του προγραμματισμού του. Ο ένας και το άλλο, ο καθарός επιστήμονας και το μηχάνημα που (συλ)λογίζεται, αποτελούν τους βαρβάρους της εποχής μας: η δύναμή τους αντιστοιχεί στα μηδενικά που πολλαπλασιάζουν τη δύναμη της βουλευόμενης μονάδας που τους ελέγχει. Η ανθρώπινη ποιότητα αυτής της βούλησης, αλλότριας για τον καθαρό επιστήμονα όσο και για το μηχάνημα, θα καθορίσει την κοινωνική χρησιμότητα ή βλαπτικότητα της δύναμης, και την κοινωνική αξία ή απαξία της δράσης, αυτής της ηθικά και ιδεολογικά ουδέτερης γνώσης.

Είναι φανερό πως η καθαρή γνώση, σύμφωνα με το πιο πάνω σχήμα οδηγεί σε κοινωνικά επικίνδυνη συγκέντρωση της δύναμης συγκέντρωση που αντιφάσκει στην ουσία της δημοκρατίας. Από την άποψη αυτή, η καθαρή επιστήμη είναι καθαρή υποκρισία. Δεν σημαίνει άλλο από την υποκατάσταση της κοινωνικής ευθύνης του επιστήμονα από τη βούληση εκείνου που θα εξουσιάσει το προϊόν της επιστημονικής έρευνας. Όσο όμως η τεχνική συστηματοποίηση της γνώσης είναι ουσιαστικά γνώρισμα της επιστήμης, άλλο τόσο ο εξανθρωπισμός της τεχνολογίας είναι ουσιαστικά γνώρισμα του επιστήμονα αυτό ακριβώς που τον αντιδιαστέλλει από τον τεχνοκράτη. Γι' αυτό το Πανεπιστήμιο δεν επιτρέπεται, ιδιαίτερα σήμερα, να περιορίζεται στην παραγωγή επιστήμης. Πρωταρχικός του στόχος πρέπει να είναι η παραγωγή επιστημόνων. Μόνο τότε ο επιστήμονας, φορέας της γνώσης, δηλαδή της δύναμης, στελεχώνει την κοινωνική ηγεσία όταν ασκεί τη δύναμη που

του παρέχει η γνώση του με αυτόνομη συνείδηση κοινωνικής ευθύνης.

Αν δεχτούμε τα πιο πάνω, το επόμενο ερώτημα είναι αν και σε ποιο βαθμό το Πανεπιστήμιο θα πρέπει να επιδιώξει την παραγωγή επιστημόνων σε συμφωνία με συγκεκριμένο κοινωνικό πρότυπο. Γιατί υπήρξαν ιστορικές περιόδους που δημιούργησαν συγκεκριμένα κοινωνικά πρότυπα. Στη Δύση μόνο και εντελώς ενδεικτικά, τέτοια πρότυπα υπήρξαν:

- στην κλασική Αθήνα, ο καλός κάγαθος πολίτης·
- στη δημοκρατική Ρώμη, ο *bonus paterfamilias*·
- στη φεουδαρχική Ευρώπη, ο ιππότης·
- στην ελσαβετιανή Αναγέννηση, ο *italianate gentleman*·
- στη βικτωριανή Αγγλία, ο *gentleman*.

Αλλά η αβίαστη παραγωγή κοινωνικών προτύπων προϋποθέτει σταθερότητα των κοινωνικών αξιών. Η πρωτοφανής, όμως, ιστορική δυναμική της σημερινής εποχής δύσκολα προσφέρεται στην εξειδίκευση του περιεχομένου τέτοιων αξιών με προοπτική ιστορικής διάρκειας. Όσο η κοινωνική οργάνωση κινείται σε μορφές ενδιάμεσες με αντικειμενικά αδιευκρίνιστη γραμμή πορείας, η κατασκευή κοινωνικών προτύπων με υπερβολικά εξειδικευμένο περιεχόμενο θα ήταν κατ' ανάγκη εκδήλωση αυταρχικότητας. Απορρίπτοντας λοιπόν, καθώς οφείλει, το πρότυπο του καθαρού επιστήμονα, το Πανεπιστήμιο δεν φαίνεται να μπορεί, σήμερα, να τον υποκαταστήσει με άλλο, εναλλακτικό κοινωνικό πρότυπο, χωρίς σοβαρό κίνδυνο να φαλκιδεύσει τον ίδιο του τον κοινωνικό ρόλο. Ο πλουραλισμός, αγαθό πολύτιμο, δύσκολα κερδισμένο και ακόμην ευαίσθητο σε μια κοινωνία υψηλής κι-

νητικότητας, κινδυνεύει άμεσα από τα κοινωνικά πρότυπα. Γιατί το κάθε κοινωνικό πρότυπο, σε μια τέτοια συγκυρία, είναι καταδικασμένο να γίνει πόλος προ-καταλήψεων.

* * * * *

Η απόρριψη της παραγωγής —και επιβολής— κοινωνικού προτύπου του επιστήμονα ως στοχου του συγχρονου Πανεπιστημίου διόλου δεν συνεπάγεται την επιστροφή στην αξιολογικά ουδέτερη και ιδεολογικά αποστειρωμένη επιστήμη κάθε άλλο. Μόνο που σήμερα ο άνθρωπος διεκδικεί ως παιδευτικό ιδεώδες, χαρακτήρα γενικότερο, πιο εύπλαστο και περισσότερο δεκτικό εξελικτικών διαφοροποιήσεων από ό,τι σε άλλες εποχές.

Αξία απόλυτη μένει πάντοτε μια και μόνιμη, ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος γενικά, χωρίς προσδιορισμούς φύλου, φυλής, θρησκείας, ηλικίας, επαγγέλματος, προσωπικής, οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης. Απλώς ο άνθρωπος, οντοτητα βιολογική, πνευματική, ηθική κοινωνική και παραγωγική. Η κάθε ανθρωπινή γνώση πρέπει να προσανατολίζεται στην εξυπηρέτηση της αξίας του ανθρώπου.

Από τις πολλές μερικές αξίες που συνιστούν την ανθρωπινή αξία στη διαχρονικότητά της —και που, όχι σπάνια, εμφανίζονται αντιρροπές μεταξύ τους— οι σημαντικές ιστορικές ανάγκες επιβάλλουν την ιδιαίτερη έξαρση τριών μερικότερων, αλλά όχι εντελώς εξειδικευμένων αξιών. Αυτές είναι:

- σε ατομικό επίπεδο, η ελευθερία. Η ελευθερία δεν είναι αξία απόλυτη αλλά είναι απαραίτητη στον επιστήμονα — χωρίς μια βαθύτερη βίωση πνευματικής ελευθερίας, η αναζήτηση της επιστημονικής αλήθειας είναι μάταιος κόπος. Δύο πτυχές της ελευθερίας, η ακαδημαϊκή ελευθερία και το πανεπιστημιακό άσυλο, ανάγονται σε αυτοτελή αντικείμενα προστασίας στα πλαίσια του Πανεπιστημίου.

- σε κοινωνικό επίπεδο, η δημοκρατία, που προϋποθέτει την επικράτηση κάποιας κοινωνικής δικαιοσύνης. Κατά τα άλλα η έννοια της δημοκρατίας ως βασικής κοινωνικής αξίας θα πρέπει να μείνει αόριστη, χωρίς προσδιορισμούς που προϋποθέτουν ειδικότερες επιλογές. Άλλωστε η δημοκρατία είναι ιδεώδες, που η πραγμάτωσή του είναι δεκτική διαβαθμίσεων. Το ελάχιστο όριο αναγκαίας μεθεξής του επιστήμονα στην αξία της δημοκρατίας είναι η υπακοή στη λαϊκή κυριαρχία. Χωρίς αυτήν, η γνώση γίνεται κοινωνική απαξία.

- σε πανανθρώπινο επίπεδο, η ειρήνη. Ποτέ άλλοτε η ανθρωπινή γνώση δεν σώρεσε τόσους κινδύνους για την ειρήνη και ποτέ άλλοτε η ειρήνη δεν ταυτίστηκε σε τέτοιο βαθμό με την ύπαρξη του πολιτισμού και τη βιολογική επιβίωση του ανθρώπινου είδους. Ο προσανατολισμός της γνώσης στην υπηρεσία της ειρήνης είναι, σήμερα, το υπέρτατο ζητούμενο από το Πανεπιστήμιο.

Λυκοφιλίες ή συμμαχίες;

Το Πολυτεχνείο Κρήτης δεν έμεινε έξω από τη γενικότερη αναταραχή που παρατηρείται στα ΑΕΙ αν και οι αιτίες που τη δημιούργησαν φαίνονται διαφορετικές σε σχέση με άλλα. Πάντως, από την Πέμπτη 14.5.87 οι φοιτητές αποφάσισαν κατάληψη —με πρώτο αίτημα την αλλαγή της Διοικούσας Επιτροπής. Η πρόταση για κατάληψη (50 υπέρ, 26 κατά στη Γ.Σ., επί 314 εγγεγραμμένων στο Πολυτεχνείο) υποστηρίχθηκε αρχικά από τη ΔΑΠ και εν συνεχεία ακολούθησε και η ΠΣΚ.

Πέρα από τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το Πολυτεχνείο, η κατάληψη δεν είναι παρά η κατάληξη μιας μακράς ενδοκαθηγητικής διαμάχης που μέχρι τώρα είχε τη μορφή σύγκρουσης της Διοικούσας Επιτροπής με τον Προϊστάμενο της Γραμματείας του Πολυτεχνείου Γ. Θεοδοσόπουλο. Καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση Θεολόγος, και ως εκ τούτου εκλεκτός του τότε υφυπουργού Παιδείας κ. Παπαθεμελή, ο Γ. Θεοδοσόπουλος διορίστηκε στα τέλη του 1984. Προϊστάμενος παρά το γεγονός ότι τότε το διοικητικό προσωπικό του ιδρύματος απήργησε τέσσερις φορές για οκτώ συνολικά μέρες κατά του διορισμού του με επιχείρημα ότι όχι μόνο δεν δίδετε τα κατάλληλα προσόντα αλλά και ότι τον διέκρινε «αυταρχική συμπεριφορά και έλλειψη πνεύματος και ικανότητας συνεργασίας». Το προσωπικό θα επανέλθει και τον Μάρτιο του 1985 με υπομνήματά του προς τη Δ.Ε. Στις παραπάνω καταγγελίες θα προσθέσει την «υστεροβουλία και την αποθράσυνση», την «έλλειψη υπαλληλικής δεοντολογίας», την «αλαζονεία», τις «ενέργειες τρομοκράτησης συνδικαλιστών», κτλ. Μεταξύ άλλων ο κ. Θεοδοσόπουλος κατηγορήσε τον Πρόεδρο της Δ.Ε. καθηγητή Θαλή Αργυρόπουλο ότι «έχει big mouth και αν τον έβρισκα εδώ θα τον έστελνα στο νοσοκομείο». Καλείται να παράσχει διευκρινίσεις και αποδέχεται ότι παρεξέτρεψε, ζητά συγγνώμη από τον Πρόεδρο και στα πλαίσια της χριστιανικής αντίληψης περί αυτομαστίγωσης ζητά να του επιβληθεί «ποινή παραδειγματισμού». Ο κ. Θεοδοσόπουλος δεν τιμωρήθηκε, ίσως για να μην ενοχληθεί ο προστάτης του κ. Παπαθεμελής, ίσως γιατί θεωρήθηκε ότι έδειξε ειλικρίνη, αν και υπερβολική μεταμέλεια.

Όμως οι παρεκτροπές του κ. Θεοδοσόπουλου θα συνεχιστούν και, με τα πολλά, θα κληθεί σε απολογία από τη Δ.Ε. Λόγω του ότι τα παραπτώματα για τα οποία κατηγορείται επισύρουν την ποινή της απόλυσης, στις 29.4.87 θα τεθεί σε αργία με απόφαση της Δ.Ε. λαμβάνεται με 9 ψήφους υπέρ και 3 αποχές. Πέντε ημέρες αργότερα ο κ. Θεοδοσόπουλος θα υποβάλλει μήνυ-

ση κατά του Θ. Αργυρόπουλου και του Αντιπρόεδρου της Δ.Ε. καθηγητή Βασίλη Δρουκόπουλου για συκοφαντική δυσφήμιση!

Ως εδώ έχουμε μια απλή περίπτωση σύγκρουσης Δ.Ε. με έναν υπάλληλο. Η υπόθεση παίρνει πολιτικές διαστάσεις γιατί ο κ. Προϊστάμενος κερδίζει την υποστήριξη όχι μόνο της εφημερίδας *Κήρυκας των Χανίων*, οργάνου του κ. Μητσοτάκη, αλλά, στη συνέχεια, και της ΚΟΒΑΣ του ΚΚΕ του Πολυτεχνείου Κρήτης. Ίσως λόγω του λαμπρού παρελθόντος του κ. Θεοδοσόπουλου ως ανθυπολοχαγού υπεύθυνου για θέματα Εθνικής και Ηθικής Διαπαιδαγώγησης και υπεύθυνου του Γραφείου Δημοσίων Σχέσεων, Πολιτιστικών Υποθέσεων και Μειονοτικών Ζητημάτων στη Νομαρχία Ροδόπης — επί δικτατορίας βέβαια όλα αυτά. Ο *Ριζοσπάστης* θα επέμβει και αυτός υπέρ του αδικηθέντος Προϊσταμένου καταγγέλλοντας ότι «απολύθηκε χωρίς να απολογηθεί μόνο και μόνο επειδή δεν ήταν πειθηνικό όργανο της Διοικούσας Επιτροπής» (12.5.87).

Είναι γνωστό ότι τα κόμματα δεν επεμβαίνουν σε αυτές τις διαμάχες αν δεν έχουν να υποστηρίξουν τα συμφέροντα κάποιων «ημετέρων». Στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτός δεν είναι ο κ. Προϊστάμενος, που απλώς αποτελεί τον πολιορκητικό κριό, αλλά κάποιοι από τους καθηγητές του ιδρύματος που εποφθαλμιούν μια θέση στη Διοικούσα Επιτροπή — εξ ου και ως πρώτον αίτημα της κατάληψης ή «αναδιάρθρωσης της Δ.Ε.». Εξ ου και οι επιθέσεις ότι το Πολυτεχνείο ασχολείται πολύ με την κοινωνιολογία, την οικονομία και τα τοιαύτα (έστω και αν πρόκειται για το Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης) και καιρός είναι να αποκτήσει και εργαστήριο ρομποτικής για να ανταγωνιστούμε τους Γιαννέζους. Μόνο που τα «μεταξωτά βρακιά» απαιτούν και αντίστοιχα κομμάτι...

Το τι θα γίνει με τις πειθαρχικές δίωξεις και τις μηνύσεις είναι θέμα που θα το κρίνει η διοικητική και ποινική δικαιοσύνη. Το πρόβλημα είναι τι θα γίνει με την κατάληψη και ως πότε οι φοιτητές θα γίνονται κινούμενα υμένα επίτευξη στόχων των αξιότιμων, υπεράνω πάσης υποψίας, δασκάλων τους...

Αντιμήνσιος

Υ.Γ. Βιάστηκα ίσως να αδικήσω τους φοιτητές. Με ψήφισμά τους της Δευτέρας 18.5.87 αποποιούνται την «αφιλοκερδή» υποστήριξη ορισμένων δασκάλων τους και δηλώνουν πως το θέμα του κ. Προϊσταμένου δεν τους ενδιαφέρει. Η κατάληψη συνεχίζεται για τα δικά τους αιτήματα.

Ο ΓΚΡΑΜΣΙ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

πυξίδες, με άλλη ιχνογράφηση του χάρτη της, με νέο πλήρωμα, η Αριστερά επιχειρεί να δει το δικό της παρελθόν από τη σκοπιά του μέλλοντος όλων.

Όσο κι αν μια «επέτειος» είναι για μας δυστυχώς η μόνη σχεδόν οδός για να «αναθυμούμαστε μεγάλες στιγμές» της Ιστορίας, τα πενήντα χρόνια από το θάνατο του πατέρα του ευρωπαϊκού μαρξισμού Αντόνιο Γκράμσι, δεν μπορούν να τελετουργηθούν σε μουσειακή «ανάμνηση» ενός «μεγάλου», ούτε σε τυπικές αναφορές, ή ανθρωπολογικές εκτιμήσεις του έργου και του «προσώπου». Είναι το ίδιο το έργο του ιταλού κομμουνιστή που αποκλείει τέτοιες στάσεις συμπεριφορές, προσεγγίσεις.

Με αυτά κατά νου, η επιλογή ως κεντρικής θεματικής του Συμποσίου των σχέσεων του Γκράμσι με τη Δημοκρατία και της επικαιροποίησης αυτών των σχέσεων είναι παραπάνω από εύλογη...

Η κρίση των καιρών, η κρίση της ίδιας της Αριστεράς και η προσπάθεια υπέρβασής της, η «ευκαιρία» των 50 χρόνων από το θάνατο του θεμελιωτή του μεγαλύτερου εκτός εξουσίας κομμουνιστικού κόμματος στον κόσμο, είναι που μας οδήγησαν στη σκέψη ενός διήμερου Συμποσίου στην Πάντειο και του μικρού τούτου αφιερώματος —μικρής συμβολής στην απόπειρα της επικαιροποίησης και της άλλης ανάγνωσης της γκραμσιανής σκέψης.

Περισσότερο από ποτέ άλλοτε, η Αριστερά σήμερα —πέρα από μόδες και αβανγκαρντιστικές χειρονομίες— δεν μπορεί να πορευτεί χωρίς τη μέθοδο, τη θεωρία και την πολιτική που κληροδότησε στο τέλος της φυλακής και της ζωής του ο ομόλογος του Λένιν στη Δυτική Ευρώπη: το «ιστορικό μπλοκ», η ηγεμονία, η συγκρότηση του «κοινωνικού μπλοκ», ο «πόλεμος θέσεων», η δημοκρατία στο σοσιαλισμό, η μετάβαση και η μεταρρύθμιση, δεν είναι πλέον κάποιες άλλες έννοιες, αλλά πραγματικότητες που αρχίζουν πια σταθερά να εγγράφονται στο σχέδιο, την πρακτική και τη θεωρία της Ευρωπαϊκής Αριστεράς· είναι όροι επαναπροσδιορισμού της ιστορικής ταυτότητάς της στην απόπειρα εξόδου από την εξίσου ιστορική κρίση της.

Τα σημεία των καιρών στην Ελλάδα σίγουρα δεν ευνοούν την αναζήτηση του νέου, τη δημιουργία πολλαπλών υπερβάσεων του παρωχημένου και του τετριμμένου, τη συγκρότηση ενός άλλου τρόπου σκέψης, μιας άλλης νοοτροπίας και συλλογικής συμπεριφοράς που να επιχειρούν την κοινωνική, πνευματική και ηθική ανασύνθεση της μικρής ή της μεγάλης, της ιστορικής ζωής των πολιτών. Τα σημεία των καιρών σήμερα συνοψίζουν καταστάσεις προϊούσας φθοράς θεσμών και προσώπων, παρακμής ή και ευτελισμού άλλοτε ριζοσπαστικών αξιών, πολιτικής καθίζησης του δημόσιου βίου.

Σε μιαν άλλη περιοχή, όμως, εκείνη της «παραδοσιακής αριστεράς», υπάρχουν έντονα τα δείγματα μιας γοργής και τολμηρής συνειδητοποίησης αυτού του κενού και του τέλματος, μιας απόφασης να αποτολμηθεί γι' άλλη μια φορά μια μεγάλη πρωτοβουλία για την έξοδο από την κρίση: η βουλευόμενη αριστερά αυτής της άνοιξης, περισσότερο κάποιιοι και λιγότερο κάποιιοι άλλοι, επιχειρεί να αλλάξει γλώσσα, να δει το καινούργιο με νέους όρους, να ανοιχτεί στην περιπέτεια του όσο ποτέ αναγκαίου ταξιδιού για μια νέα ήπειρο. Χωρίς, ή με επισκευασμένες, τις παλιές

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 22 ΣΑΒΒΑΤΟ 23 ΜΑΪΟΥ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Παρασκευή 22 Μαΐου 6μμ. - 9.30μμ. Έναρξη από τον πρύτανη

της Παντείου κ. Γιώργο Κοντογιώργη.

Ακολουθούν οι εισηγήσεις:

Κριστίν Μπισί - Γκλυκομάν:

Υπάρχει μια γκραμσιανή αντίληψη της δημοκρατίας;

Δημ. Δημητράκος:

Γκράμσι: Ιακωβινισμός ή Δημοκρατία;

Η πολιτική σκέψη του Αντόνιο Γκράμσι και η ευρωπαϊκή δημοκρατική παράδοση.

Μικελάντζελο Νοταριάνι:

Από τη δημοκρατία στην προγραμματισμένη κοινωνία.

Συζήτηση

Σάββατο 23 Μαΐου 10πμ. - 12.30μμ.

Μάκης Τρικούκης:

Δημοκρατία και ηγεμονία στον Γκράμσι.

Τζουζέπε Πετρόνιο:

Η αντίληψη της ηγεμονίας στον Γκράμσι.

Συζήτηση

Σάββατο 23 Μαΐου 6μμ. - 8.30μμ.

Κοράντο Μόρτζα:

Κομματικές σχολές και αντίληψη του σύγχρονου ηγέτη.

Ζορζ Λάμπικα:

Από τον Μαρξ στον Γκράμσι. Η έννοια της επανάστασης.

Συζήτηση

Οι συζητήσεις θα γίνουν στη μεγάλη αίθουσα (108) της νέας πτέρυγας της Παντείου 22 και 23 Μαΐου και θα γίνεται ταυτόχρονη μετάφραση στα ελληνικά. Στο χώρο του συμποσίου θα λειτουργήσει έκθεση με ντοκουμέντα για τη ζωή και το έργο του.

ΟΙ ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ

Κριστίν Μπισί-Γκλικσμαν

Υφηγήτρια της φιλοσοφίας. Έχει διδάξει στα Πανεπιστήμια Paris I, VIII και VII.

Μέλος της διεύθυνσης του Διεθνούς Φιλοσοφικού Κολεγίου, όπου τώρα διευθύνει πρόγραμμα ερευνών και οργανώνει σεμινάρια, αφιερωμένα στο πρόβλημα της νεοτερικότητας, της γενεαλογίας της, των μορφών και της αισθητικής της.

Έχει γράψει τα βιβλία:

Ο Γκράμσι και το κράτος (1975) το οποίο έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και στα ελληνικά (Εκδ. «Θεμέλιο»).

Η σοσιαλδημοκρατική πρόκληση. (Με τη συμμετοχή του G. Therborn) έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά. (Εκδ. «Θεμέλιο»).

Η αριστερά, η εξουσία, ο σοσιαλισμός. Αφιέρωμα στον Νίκο Πουλαντζά (διεύθυνση συλλογικού τόμου).

Έχει δημοσιεύσει σειρά άρθρων και μελετών και έχει συμμετάσχει στην έκδοση συλλογικών έργων. Τα τελευταία χρόνια ασχολείται με την αισθητική του μοντέρνου και του μετα-μοντέρνου. Ανάμεσα στα τελευταία της βιβλία συγκαταλέγονται: *Ο μπαρόκ Λόγος: Από τον Μπωντλαίρ στον Μπεντζαμίν και Η τρέλα του να βλέπεις: Για την μπαρόκ αισθητική*.

Δημήτρης Π. Δημητράκος

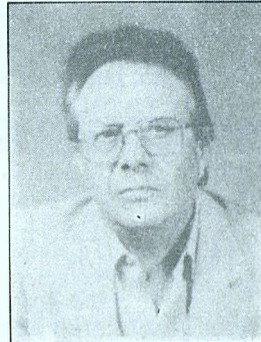

Σπούδασε οικονομικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου και πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού. Δίδαξε πολιτική θεωρία στο πανεπιστήμιο της Reims από το 1970 έως το 1981 και ήταν ακαδημαϊκός επισκέπτης στο φιλοσοφικό τμήμα της London School of Economics το έτος 1981-82.

Έχει δημοσιεύσει πολλές μελέτες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό γύρω από τη γκραμσιανή θεωρία, μέσα στο πλαίσιο των θεωρητικών του ενδιαφερόντων που είναι κυρίως προβλήματα ιστορίας ιδεών, επισημολογίας και ιδεολογίας.

Κυριότερά του έργα είναι *Πολιτική εξουσία και επανάσταση* (1976), *Φιλοσοφία και πολιτική* (1980), *Ιδεολογία* (1981), *Παιδεία και κοινωνική αναμόρφωση* (1984), *Η ανάπτυξη της γνώσης και η ανοιχτή κοινωνία* (1985).

Ζορζ Λαμπικά

Γεννήθηκε το 1930 στην Τουλών. Δόκτορας της Ιστορίας της φιλοσοφίας, της λογοτεχνίας και των Επιστημών του ανθρώπου. Καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Paris-X (Nanterre). Πρώην διευθυντής του Ινστιτούτου Φιλοσοφίας. Μέλος του Πανεπιστημιακού Συμβουλίου. Πρώην διευθυντής του τομέα φιλοσοφίας, Ιστορίας της Τέχνης και Αρχαιολογίας. Μέλος των επιτροπών Ειδικεύσεως στα Πανεπιστήμια Αμιένης, Paris VII, της Καέν και της Βρέστης. Πρώην πρόεδρος του προσωρινού Ανωτάτου Συμβουλίου των Πανεπιστημίων.

Κοράντο Μόρτζα

Γεννήθηκε στη Ρώμη στις 5 Φεβρουαρίου 1944, δίδαξε ιστορία και φιλοσοφία στα Λύκεια, κι εδώ και μερικά χρόνια ασχολείται με την έρευνα στο Ινστιτούτο Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Ρώμης.

Μεταξύ άλλων ήταν συνδιοργανωτής της εθνικής πολιτιστικής επιτροπής, διευθύνει το Ινστιτούτο κομμουνιστικών σπουδών «P. Togliatti» και τώρα είναι υπεύθυνος της επιτροπής για το γιορτασμό της πεντητητίδας των 50 χρόνων απ' το θάνατο του Antonio Gramsci. Έχει δημοσιεύσει άρθρα και κείμενα σε πολλά περιοδικά και εφημερίδες.

Μικελάντζελο Νοταριάνι

Υπεύθυνος των Μαζικών Πολιτιστικών Παρεμβάσεων της διεύθυνσης του PCI, υπήρξε διευθυντής του *Manifesto* και του περιοδικού *Pace e Guerra* (Ειρήνη και Πόλεμος) που έβγαине από την «αριστερή αντιπολίτευση» στο PCI. Σήμερα συνεργάζεται με τη *Rinascita* και την *Unità*.

Τζουζέπε Πετρόνιο

Γεννήθηκε το 1909 στη Νάπολι. Δίδαξε ιταλικά στα κλασικά Λύκεια της Άλμπα και του «Μάρκο Πόλο» της Βενετίας. Επίσης στα πανεπιστήμια Γκρατς και του Ιασιού. Καθηγητής της Ιταλικής λογοτεχνίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου του Κάλιαρι και στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Τερνέστης, στην οποία από το 1984 είναι επίτιμος καθηγητής. Διευθυντής του Ινστιτούτου Γκράμσι στην Τερνέστη. Έχει γράψει μια σειρά μελέτες για την Ιταλική λογοτεχνία.

Μάκης Τρικούκης

Γεννήθηκε το 1940 στην Κοζάνη. Σπούδασε Νομικά και Ιταλική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, όπου και δικηγόρει. Έχει δημοσιεύσει άρθρα και μελέτες κυρίως πάνω σε ζητήματα πολιτικής θεωρίας. Ένας σημαντικός αριθμός απ' αυτά αναφέρεται στο έργο του Γκράμσι.

Έγραψε επίσης το βιβλίο *Πολιτική και φιλοσοφία στον Γκράμσι* το οποίο εκδόθηκε το 1986 απ' τις εκδόσεις «Εξάντας».

Η Ghilarza, όπου νεαρός ο Γκράμσι (ένθετο) έζησε τα παιδικά του χρόνια.

ANTONIO ΓΚΡΑΜΣΙ: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

- 1891** 22 Ιανουαρίου. Ο Antonio Gramsci γεννιέται στο χωριό Ales κοντά στο Cagliari της Σαρδηνίας. Ο πατέρας του είναι ο Francesco Gramsci και η μητέρα του η Giuseppina Marcias.
- 1892-8** Η οικογένεια μεταφέρεται στην Ghilarza, κεφαλοχώρι της περιοχής. Εκεί ο Α.Γ. πηγαίνει στο δημοτικό σχολείο της Ghilarza και στη συνέχεια στο γυμνάσιο.
- 1896** Ο Α.Γ. πέφτει από τη σκάλα του σπιτιού με αποτέλεσμα να παραμορφωθεί το σώμα του.
- 1911** Ο Α.Γ. πηγαίνει να σπουδάσει στο Τορίνο. Γνωρίζεται εκεί με τους μελλοντικούς συντρόφους του, που σχηματίζουν την «ομάδα του Τορίνου»: Tasca, Togliatti, Terracini. Θαυμαστές της «αριστερής» πτέρυγας του Σοσιαλιστικού Κόμματος και κυρίως του Μουσσολίνι. Υφίσταται την επιρροή των καθηγητών Cosimo και Bartoli.
- 1913** Ο Α.Γ. γίνεται μέλος του Σοσιαλιστικού Κόμματος.
- 1914** Έρχεται σε επαφή με τη σκέψη του Gaetano Salvemini, πάνω σε θέματα που αφορούν τον ιταλικό νότο. Ο καθηγητής Α. Pastore του δίνει ιδιαίτερα μαθήματα και τον φέρει σε επαφή με τη σκέψη του Benedetto Croce.
- 1915-6** Αρχίζει να γράφει στη σοσιαλιστική εφημερίδα Il grido del popolo και στο επίσημο όργανο του Σοσιαλιστικού Κόμματος Avanti. Το πρώτο του άρθρο είναι υπέρ της παρέμβασης της Ιταλίας στο Μεγάλο Πόλεμο που έχει αρχίσει, στηρίζοντας τον Benito Mussolini που πίεζε προς την κατεύθυνση αυτή.
- 1917** Ο Α.Γ. συντάσσει από την αρχή ως το τέλος μια δική του εφημερίδα La città futura. Κυκλοφορεί σε ένα μοναδικό νούμερο. Στη συνέχεια γίνεται διευθυντής του Il Grido del Popolo. Συνεχίζει τη δραστηριότητά του σαν μέλος της «ακραίας (intransigente) επαναστατικής ομάδας» του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Η ομάδα αυτή σε μυστική συνάντηση στη Φλωρεντία το Δεκέμβριο, προτείνει τη δημιουργία ενός «πολιτιστικού ομίλου» για τους εργάτες. Αντιμετωπίζει την αντίδραση του αρχηγού της ομάδας Amadeo Bordiga.

ΔΙΕΘΝΗ ΓΕΓΟΝΟΤΑ · ΚΙΝΗΣΗ ΙΔΕΩΝ

- 1891** Β' Συνέδριο της Σοσιαλιστικής Διεθνούς στη Βέρνη.
- 1893** Γ' Συνέδριο της Σοσιαλιστικής Διεθνούς στη Ζυρίχη.
- 1894** Καταδίκη του λοχαγού Α. Dreyfus στη Γαλλία.
- 1898** Δημιουργία του Σοσιαλιστικού Δημοκρατικού Εργατικού Κόμματος της Ρωσίας (ΣΔΕΚΡ).
- 1903** Διάσπαση του ΣΔΕΚΡ: Μπολσεβίκοι και Μενσεβίκοι.
- 1904** Αγγλο-γαλλική Συνεννόηση (Entente).
- 1904-5** Ρωσο-ιαπωνικός πόλεμος.
- 1905** Πρώτη Ρωσική Επανάσταση.
- 1907** Αγγλο-ρωσική Συνεννόηση.
- 1912-13** Βαλκανικοί πόλεμοι.
- 1913** Β. CROCE, *Θεωρία και ιστορία της ιστοριογραφίας*.
- 1914** Έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.
- Αύγουστος** Έναρξη του Μεγάλου Πολέμου. Η Ιταλία κηρύσσει ουδετερότητα. Από τους πρώτους που μάχονται κατά της ουδετερότητας της Ιταλίας και υπέρ της επέμβασής της στο πλευρό της Entente είναι ο σοσιαλιστής Mussolini.
- 1915** Μάρτιος Η Ιταλία τελικά παρεμβαίνει στο πλευρό της Γαλλίας, Αγγλίας και Ρωσίας.
- 1916** S. FREUD, *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*.
- 1917** Μάρτιος Αστικοδημοκρατική επανάσταση στη Ρωσία.
- Απρίλιος** Οι ΗΠΑ κηρύσσουν πόλεμο στη Γερμανία.
- Νοέμβριος** Η επανάσταση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία.
- 1917** V. I. LENIN, *Κράτος και επανάσταση*.

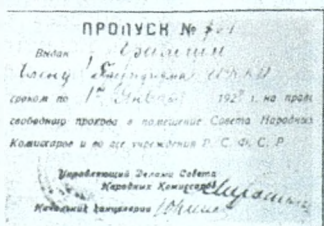
ΙΤΑΛΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ · ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- 1891** Δημιουργία του πρώτου επιμελητηρίου εργασίας στο Μιλάνο.
- 1892** Δημιουργία στη Γένοβα του Κόμματος των Ιταλών Εργατών (P.L.I.).
- 1893** Στο Συνέδριο που έγινε στο Reggio Emilia, το P.L.I. μετατρέπεται σε Σοσιαλιστικό Κόμμα των Ιταλών Εργατών (P.S.L.I.).
- 1898** Αγροτική κρίση στην Ιταλία. Εξεγέρσεις χωρικών. Ταραχές σε όλη τη χώρα. Συλλήψεις σοσιαλιστών ηγετών και διάλυση της Βουλής. Οι εκλογές δίνουν στους σοσιαλιστές 33 έδρες στη Βουλή.
- 1900** Θάνατος του Umberto I. Τον διαδέχεται ο υιός του Vittorio Emanuele.
- 1903** Ο Giolitti, φιλελεύθερος πολιτικός, η φυσιογνωμία του οποίου κυριαρχεί στην ιταλική πολιτική σκηνή για δύο δεκαετίες, γίνεται πρωθυπουργός.
- 1904** περγίες και οι ταραχές. Γενική απεργία. Πολλές ταραχές στο Μιλάνο και άλλες πόλεις της Β. Ιταλίας, καθώς επίσης και στη Σαρδηνία και στη Σικελία. Οκτώβριος: εκλογές. Οι σοσιαλιστές χάνουν έδρες.
- 1906** Ο Giolitti ξανασχηματίζει κυβέρνηση. Δημιουργία της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών (C.G.L.), που γρήγορα ξεπερνά τα 200.000 μέλη.
- 1911** Μάρτιος Ο Giolitti επανέρχεται και σχηματίζει για τρίτη φορά κυβέρνηση.
- Οκτώβριος** Η κυβέρνηση του Giolitti αποφασίζει να παρέμβει στη Β. Αφρική ενόψει της γαλλικής κατοχής στο Μαρόκο. Έτσι αρχίζει ο πόλεμος

Φασίστες σκίζουν πορτρέτα του Μαρξ - Λένιν.

- 1918-19** Εξέγερση των Σπαρτακιστών στη Γερμανία.
- 1919**
Ιανουάριος Δολοφονία της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Καρλ Λίμπκνεχτ στη Γερμανία. Δημιουργία της 3ης Κομμουνιστικής Διεθνούς (Κόμιντερν).
- 1918-21** Εμφύλιος πόλεμος στη Ρωσία.
- 1920** Ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών.
- 1921** 2ο Συνέδριο της Κομιντέρν. 3ο Συνέδριο της Κομιντέρν. Νέα Οικονομική Πολιτική στη Ρωσία.
- 1921** L. WITTGENSTEIN, *Tractatus logico-philosophicus*.
- 1921-22** M. WEBER, *Οικονομία και κοινωνία*.
- 1922** Ο Στάλιν εκλέγεται Γεν. Γραμματέας του Σοβ. Κομμ. Κόμματος.
- 1922** L. TROTSKY, *Λογοτεχνία και επανάσταση*.
R. LUXEMBURG, *Η ρωσική επανάσταση*.

Η ταυτότητά του στη σύνοδο της Γ' Διεθνούς.

στην Τριπολιτίδα (σημερινή Λιβύη), εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εθνικιστικές εξάρσεις του ποιητή D' Annunzio. Οι σοσιαλιστές είναι κατά του πολέμου. Ένας από τους ηγέτες της αριστερής πτέρυγας των σοσιαλιστών που τάσσονται κατά του πολέμου στη Λιβύη είναι ο Benito Mussolini.

- 1912** Οι Ιταλοί μεταφέρουν τον πόλεμο στα Βαλκάνια. Κατοχή και αργότερα προσάρτηση της Δωδεκανήσου.
- Ιούλιος** Συνέδριο των σοσιαλιστών στο Reggio Emilia. Η ακραία μερίδα του σοσιαλιστικού κόμματος υπό την ηγεσία του Mussolini και του Lazzari πετυχαίνουν τη διαγραφή του ρεφορμιστή Bissolati. Ο Benito Mussolini γίνεται διευθυντής της εφημερίδας Avanti! που είναι το θεωρητικό όργανο του Σοσιαλιστικού Κόμματος και τριπλασιάζει τις πωλήσεις της.
- Ιούνιος** Αναρχικές και σοσιαλιστικές διαδηλώσεις στην Ανκόνα με πρωταγωνιστές τους Malatesta και Mussolini.

- 1917**
29 Οκτωβρίου Συντριπτική ήττα των Ιταλών στο Caporetto. Παραίτηση της κυβέρνησης Boselli. Νέα κυβέρνηση υπό τον Orlando.
- 1918**
29 Οκτωβρίου Τελική νίκη των Ιταλών έναντι των Αυστριακών στο Vittorio Veneto.
- 23 Μαρτίου** Ο Benito Mussolini ιδρύει το πρώτο fascio di combattimento («αγωνιστική δέσμη»). Αυτό αποτελεί την απαρχή του φασιστικού κινήματος.
- Σεπτέμβριος** Αρχή της «κόκκινης διετίας» (biennio rosso) 1912-20, μιας περιόδου ταραχών και συγκρούσεων στη Β. Ιταλία.
- 12 Σεπτεμβρίου** Πρώτα «εργοστασιακά συμβούλια» στη Fiat, στο Τορίνο.
- 1921**
Ιανουάριος Ο ποιητής D' Annunzio καταλαμβάνει βίαια το Fiume, με τη βοήθεια ομάδας εθελοντών.

- 1921**
Ιανουάριος Συνέδριο του Σοσιαλιστικού Κόμματος στο Livorno. Διάσπαση και δημιουργία του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος.
- Ιούνιος** Παραίτηση της κυβέρνησης Giolitti. Πρωθυπουργός ο Bonomi.
- 3 Αυγούστου** Υπογραφή «συμφώνου ειρήνευσης» μεταξύ σοσιαλιστών και φασιστών.

Φασίστες καίνε βιβλία.

- 1918** Κλείνει η *Grido del Popolo*. Ο A.G. συγκεντρώνει τη δράση του στην έκδοση του AVANTI στη Βόρεια Ιταλία.
- 1919** Ο A.G. μαζί με την «ομάδα του Τορίνου» ιδρύει την εφημερίδα *L'Ordine Nuovo*, που γίνεται το όργανο της «κίνησης των εργατικών συμβουλίων» του Τορίνου.
- 1920** Ο A.G. είναι μέσα στους ηγέτες του «κινήματος των συμβουλίων» που επεκτείνει τις δραστηριότητές του στη Β. Ιταλία. Δημοσιεύει άρθρο για την «ανανέωση του Σοσιαλιστικού Κόμματος» που προωνίζει την ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος· συμμαχία με τον Bordiga και απομάκρυνση από τον Togliatti και τον Terrazini. Σύγκρουση με τον Tasca πάνω στη σχέση συνδικάτων / συμβουλίων.
- Νοέμβριος** Συνέδριο των «αριστερών» σοσιαλιστών στην Imola, όπου συμμετέχει ο A.G. και προετοιμασία της διάσπασης που πραγματοποιείται δύο μήνες αργότερα στο Λιβόρνο.
- 1921**
Ιανουάριος Ο A.G. λαβαίνει μέρος στο συνέδριο του Λιβόρνο όπου διασπάται το Σοσιαλιστικό Κόμμα σε σοσιαλιστές και κομμουνιστές. Ο A.G. γίνεται ηγετική προσωπικότητα του νέου κόμματος. Ο Bordiga είναι ο αρχηγός.
- 1922**
Μάιος Ο Gramsci πηγαίνει στη Μόσχα σαν κομματικός εκπρόσωπος στην Κομιντέρν.

ΔΙΕΘΝΗ ΓΕΓΟΝΟΤΑ - ΚΙΝΗΣΗ ΙΔΕΩΝ

- 1923 4ο Συνέδριο της Κομιντέρν. Απόπειρα πραξικοπήματος του Χίτλερ στο Μόναχο.
- 1923 G. LUKACS, *Ιστορία και ταξική συνείδηση*.
- 1924 Ιανουάριος Θάνατος του Λένιν.
Ιούλιος 5ο Συνέδριο της Κομιντέρν («μπολσεβικοποίηση»).
- 1924 J. STALIN, *Οι βάσεις του Λενινισμού*.
L. TROTSKY, *Τα μαθήματα της οκτωβριανής επανάστασης*.
- 1925 Οκτώβριος Διάσκεψη του Λοκάρνο. Η Κομιντέρν δέχεται τις θέσεις του Στάλιν πάνω στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα.
- 1926 Ο Στάλιν επιβάλλεται ως ηγέτης του Κομμουνιστικού Κόμματος.
- 1927 M. BUKHARIN, *Ιμπεριαλισμός και παγκόσμια οικονομία*.
- 1928 Ιούλιος-Αύγουστος 6ο Συνέδριο της Κομιντέρν (θεωρία του «σοσιαλφασισμού») Αρχή της εκβιομηχάνισης της Σοβ. Ένωσης.
- 1929 Ο Τρότσκι εγκαταλείπει τη Σοβιετική Ένωση. Διαγραφή του Μπουχάριν από το Κομμουνιστικό Κόμμα.
- Νοέμβριος Παγκόσμια οικονομική κρίση· μαζική ανεργία στις ΗΠΑ στην Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία κτλ.
- 1929 N. BUKHARIN, *Σύστημα κοινωνιολογίας*. (Εγχειρίδιο)
- 1931 C. MALAPARTE, *Τεχνική του πραξικοπήματος*.

Η κάρτα του Γκράμσι στην Ustica. Κάτω, το κελί του στη φυλακή Turí.

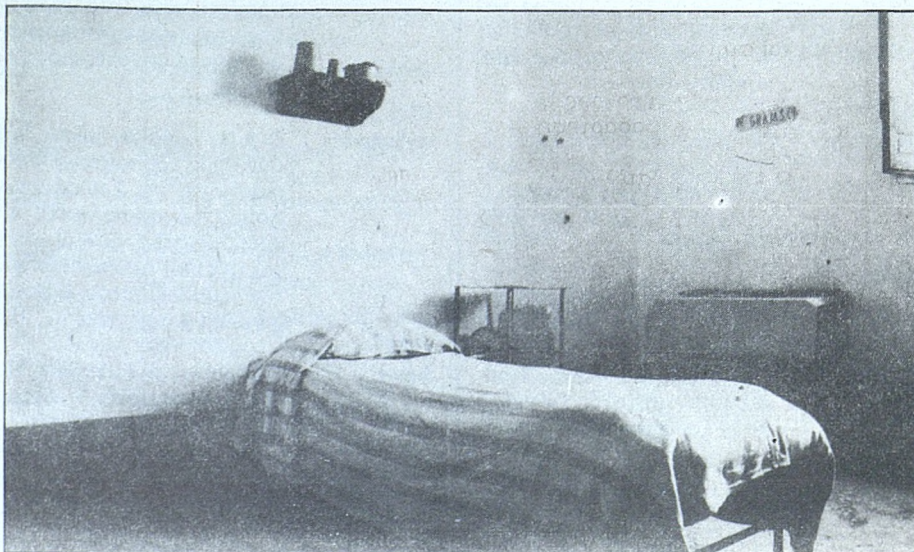

ΙΤΑΛΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- 28 Οκτωβρίου Πορεία προς Ρώμη. Ο Mussolini με τις ομάδες του ξεκινούν μια πορεία που καταλήγει στη Ρώμη, έχοντας καταστήσει την Ιταλία ακυβέρνητη. Ο βασιλιάς δέχεται να πρωθυπουργοποιηθεί ο Mussolini ο οποίος σχηματίζει κυβέρνηση την επόμενη μέρα.
- Νοέμβριος Η κυβέρνηση του Mussolini αποκτά με τη συγκατάθεση του βασιλιά δικτατορικές εξουσίες. 1923, Φεβρουάριος: Σύλληψη του Bordiga, αρχηγού του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Ακολουθούν μαζικές πολιτικές συλλήψεις.
- 1923 Δίκη του Bordiga και των άλλων κομμουνιστών. Αφήνονται ελεύθεροι.
- 1924 10 Ιουνίου Δολοφονία του σοσιαλιστή βουλευτή Giacomo Matteotti από παρακρατικούς του φασιστικού κόμματος.
- 15 Ιουνίου Δημιουργία της *Αντιπολίτευσης του Aventino* δηλαδή του ενός τρίτου των βουλευτών που εγκατέλειψε τη Βουλή ωςότου ξεκαθαριστεί η υπόθεση Ματεότι.
- 1925 Ο Mussolini διαλύει όλες τις αντιφασιστικές οργανώσεις.
- 1926 Ιανουάριος Συνέδριο του Ιταλικού Κ.Κ. στη Λυών.
- Σεπτέμβριος Επιτυχημένη εκστρατεία του Mussolini κατά της Μαφίας.
- Νοέμβριος Σύλληψη των κομμουνιστών ηγετών στη Ρώμη.
- 1927 Ιανουάριος Πρώτη εμφάνιση της παράνομης Unità.
- 1928 Μάιος Νέος εκλογικός νόμος με πολλούς περιορισμούς στο δικαίωμα ψήφου. Το εκλογικό σώμα μειώνεται από 10 σε 3 εκατομμύρια ψηφοφόρους.
- 1929 Συμφωνίες του Λατεράνου με τον Πάπα.

ANTONIO ΓΚΡΑΜΣΙ: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

- 1922 Οκτώβριος Στο 4ο Συνέδριο της Κομιντέρν, οι Ιταλοί κομμουνιστές δέχονται, μετά από πιέσεις των Ρώσων, να συγχωνευθούν με τους σοσιαλιστές (γραμμή του «ενωμένου μετώπου»).
- 1923 Δημιουργία μιας «ηγετικής ομάδας» (gruppo dirigente) γύρω από τον Α.Γ. εναντίον της άκαμπτης στάσης του Bordiga που βρίσκεται φυλακισμένος.
- Δεκέμβριος Ο Α.Γ. μετατίθεται στη Βιέννη. Τη θέση του ως εκπροσώπου του ΚΚΙ στην Κομιντέρν παίρνει ο Terracini.
- 1924 Μάιος Ο Α.Γ. επιστρέφει στην Ιταλία και εκλέγεται βουλευτής στις εκλογές του Απριλίου.
- 1925 16 Μαΐου Ο Α.Γ. κάνει τη μοναδική του ομιλία στη Βουλή εναντίον του νόμου του Μουσολίνι που στρεφόταν κατά των μασόνων. Ο Α.Γ. γίνεται αρχηγός του Κ.Κ.
- Αύγουστος-Σεπτέμβριος Συντάσσει με τον Togliatti τις «θέσεις της Λυών».
- 1926 Ιανουάριος Συνέδριο του Κ.Κ. στη Λυών και υιοθέτηση των θέσεων του Α.Γ.
- Οκτώβριος Αλληλογραφία μεταξύ Α.Γ. και Togliatti ως προς τις αλλαγές στην ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης.
- 3 Νοεμβρίου Σύλληψη του Α.Γ. και εγκλειση στις φυλακές Regina Coeli στη Ρώμη.
- 7 Δεκεμβρίου Μεταφορά στη φυλακή της νήσου Ustica.
- 1927 Ιανουάριος Μεταφορά του Α.Γ. στις φυλακές του Μιλάνου.
- Μάρτιος 1ο σχέδιο των «μελετών» που αποφάσισε να πραγματοποιήσει μέσα στη φυλακή.
- 1928 11 Μαΐου Επιστροφή στις φυλακές της Ρώμης.
- 28 Μαΐου Η μεγάλη δίκη των κομμουνιστών. Ο Α.Γ. καταδικάζεται σε 20ετή κάθειρξη. Ο δικαστής Isgró λέει χαρακτηριστικά: «Πρέπει να εμποδίσουμε τον εγκέφαλο αυτό να λειτουργήσει για τα επόμενα είκοσι χρόνια».
- 22 Ιουνίου Μεταφέρεται στις φυλακές του Turí, κοντά στο Bari.
- 1929 Ιανουαρίου Δίνεται άδεια στον Α.Γ. να διαβάζει και να γράφει. Αρχίζει τη συγγραφή των «Τετραδίων της Φυλακής».
- 1930 Ιούνιος Ο αδελφός του Antonio Gramsci, Gennaro, τον επισκέπτεται στη φυλακή κατ'

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΓΚΡΑΜΣΙ

Τον Μάιο του 1922 στην Μόσχα, όπου βρίσκονταν σαν εκπρόσωπος στην Εκτελεστική Επιτροπή της Γ' Διεθνούς, ο Γκράμσι γνωρίζει την Giulia Schucht σε ένα σανατόριο όπου θεραπεύονταν μετά από ένα νευρικό κλονισμό. Η Τζούλια έγινε η σύντροφός του αλλά οι ταλαιπωρίες των διώξεων δεν επέτρεψαν στο ζευγάρι να ζήσουν για μεγάλο διάστημα μαζί. Από το δεσμό τους γεννήθηκαν δύο αγόρια.

Επάνω, η Τζούλια όταν γνώρισε τον Γκράμσι. Κάτω, με τα παιδιά τους Ντέλιο και Τζουλιάνο.

ΔΙΕΘΝΗ ΓΕΓΟΝΟΤΑ · ΚΙΝΗΣΗ ΙΔΕΩΝ

1933	
30 Ιανουαρίου	Εκλογή του Α. Χίτλερ στη Γερμανία.
14 Ιουνίου	Ο Α. Χίτλερ επισκέπτεται τον Μουσολίνι στη Ρώμη.
1933	
	Γ. GENTILE, Εισαγωγή στη φιλοσοφία.
1934	
Φεβρουάριος	Ο Dolfuss αποκτά δικτατορικές εξουσίες στην Αυστρία. Διωγμοί σοσιαλιστών.
25 Ιουλίου	Ναζιστικό πραξικόπημα και δολοφονία του Dolfuss στην Αυστρία.
18 Σεπτεμβρίου	Η ΕΣΣΔ γίνεται μέλος της Κοινωνίας των Εθνών.
1935	
16 Μαρτίου	Η Γερμανία αρχίζει επίσημα να εξοπλίζεται, απορρίπτοντας τις σχετικές απαγορευτικές ρήτρες της Συνθήκης των Βερσαλλιών.
1935	
Οκτώβριος	Αρχή της κρίσης στην Αιθιοπία.
Ιούλιος-Αύγουστος	7ο Συνέδριο της Κομιντέρν. Εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία.
1936	
1937	J. BENDA, Η προδοσία των διανοουμένων.

ΙΤΑΛΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ · ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1933	Ανάπτυξη σχέσεων με τη ναζιστική Γερμανία.
14 Μαρτίου	Επίσκεψη του Α. Χίτλερ στη Ρώμη.
1934	
Μάρτιος	Υπογραφή των Πρωτοκόλλων της Ρώμης μεταξύ Ιταλίας, Αυστρίας και Ουγγαρίας για συνεργασία και οικονομικές ανταλλαγές.
Δεκέμβριος	Σύγκρουση με Αιθιοπικές δυνάμεις στο Ουαλουάλ. Αρχή της κρίσης στην Αιθιοπία.
1935	
Οκτώβριος	Ιταλικές δυνάμεις επιτίθενται στην Αιθιοπία.
1936	
Μάιος	Η ιταλική κυβέρνηση αναγγέλλει την προσάρτηση της Αιθιοπίας.
Ιούλιος	Ο Mussolini στέλνει 75.000 «εθελοντές» στην Ισπανία για να πολεμήσουν στο πλευρό του Franco.
1937	
Νοέμβριος	Η Ιταλία προσχωρεί στο Σύμφωνο Αντι-Κομιντέρν με τη Γερμανία και την Ιαπωνία.
Δεκέμβριος	Η Ιταλία αποχωρεί από την Κοινωνία των Εθνών.

ANTONIO ΓΚΡΑΜΣΙ: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

	εντολή του Τολιάτι και τον πληροφορεί για τις ενδοκομματικές εξελίξεις και κυρίως για τη διαγραφή των Leonetti, Ravazzoli και Tresso ως «τροτσκιστών» από το Κόμμα καθώς και για τον κίνδυνο και δικής του διαγραφής αν δεν στηρίξει τη γραμμή που επέβαλε η Κομιντέρν μετά το 6ο Συνέδριο («σοσιαλ-φασισμός» κτλ.).
Νοέμβριος	Ο Antonio Gramsci αρχίζει μια σειρά από συζητήσεις στη φυλακή διαμορφώνοντας μια πλατφόρμα αντίθετη από την ορθόδοξη που θεσπίζει το 6ο Συνέδριο της Κομιντέρν («σοσιαλφασισμός» και «τάξη εναντίον τάξης»). Στις συζητήσεις αυτές ο Antonio Gramsci υποστηρίζει την ιδέα ότι την πτώση του φασισμού στην Ιταλία πρέπει να ακολουθήσει η δημιουργία μιας συντακτικής εθνοσυνέλευσης και όχι η δικτατορία του προλεταριάτου, όπως ήταν η επίσημη γραμμή που είχε επιβάλει στο Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα η Κομιντέρν.
1931	
Αύγουστος	Επιδείνωση της υγείας του Antonio Gramsci (Φυματίωση και αρτηριοσκλήρωση με αιμοπτύσεις).
1932	
Δεκέμβριος	Θάνατος της μητέρας του Antonio Gramsci που αποκρύπτεται από τον ίδιο για να μην πληγεί περισσότερο η υγεία του.
1933	
Μάρτιος	Νέα κρίση στην υγεία του Antonio Gramsci.
Απρίλιος	Διεθνής κίνηση για την απελευθέρωση του Antonio Gramsci με πρωταγωνιστές του αριστερούς Γάλλους διανοούμενους Romain Rolland και Henri Barbusse.
Δεκέμβριος	Ο Antonio Gramsci μεταφέρεται από την Civitavecchia στη Formia στην κλινική του δόκτωρα Cosumano.
1935	
Αύγουστος	Ο Antonio Gramsci μεταφέρεται από τη Formia στην κλινική «Quisisana» στη Ρώμη.
1937	
21 Απριλίου	Τέλος της έκτισης της ποινης του Antonio Gramsci. Ετοιμάζεται να επιστρέψει στο χωριό του στη Σαρδηνία για να αναρρώσει.
25 Απριλίου	Ξαναισάγεται στο νοσοκομείο λόγω μιας εγκεφαλικής αιμορραγίας.
27 Απριλίου	Ο Antonio Gramsci πεθαίνει νωρίς το πρωί και κηδεύεται την επόμενη μέρα.

ΑΝΤΟΝΙΟ ΓΚΡΑΜΣΙ

Οι ιδέες του στην εποχή μας

Οι πνευματικές συνθέσεις και η ορολογία του Γκράμσι, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ευρύτατων συζητήσεων για την ερμηνεία τους.

Στις σελίδες που ακολουθούν δημοσιεύονται μερικά σύντομα δοκίμια για τρέχοντες και συζητούμενους γκραμσιανούς όρους. Τα κείμενα αναδημοσιεύονται από το συλλογικό τόμο *Gramsci - Le sue idee nel nostro tempo*, που κυκλοφόρησε πριν ένα μήνα από τις εκδόσεις της Unita. Τις μεταφράσεις επιμελήθηκαν οι Κώστας Βάκκας και Τζούλια Τσακίρη.

Αντόνιο Γκράμσι: Τετράδια της Φυλακής. Λιθογραφία του Piero Leddi.

Κοινός Νους και Φιλοσοφία του Τσεζάρε Λουπορίνι

Ο «κοινός νους» είναι ένα από τα κύρια θέματα που ο Γκράμσι, από τότε που ξεκίνησε να γράφει τα *Τετράδια της Φυλακής* (Φεβρουάριος 1929) θέλησε να ερευνήσει και να φωτίσει σε όλες τις αλληλεξαρτήσεις και την πολιτική του σημασία. Δεν είναι τυχαίο ότι οι σκέψεις γύρω από το θέμα αυτό κυριαρχούν στο μεγαλύτερο μέρος των μελετών του στη φυλακή. Η σημερινή εκτεταμένη χρήση του όρου, τουλάχιστον στην Ιταλία, στην πολιτική γλώσσα, μπορεί να ειπωθεί ότι είναι αποτέλεσμα της μεταθανάτιας διάδοσης της σκέψης του Γκράμσι.

Η έκφραση «κοινός νους» έχει φιλοσοφική προέλευση (όπως ο καθένας μπορεί να διαπιστώσει ανατρέχοντας σ' ένα οποιοδήποτε Λεξικό Φιλοσοφίας, ή μια ιστορία της σύγχρονης φιλοσοφίας). Η σύγκριση με τη φιλοσοφική παράδοση παραμένει μια βασική σταθερά στις σχετικές παρατηρήσεις του Γκράμσι, με σκοπό όχι να την ακολουθήσει αλλά να τη μεταμορφώσει βαθιά παρεμβάλλοντας την έννοια του «κοινού νου» στον πολιτικό λόγο· συγιστώντας δηλαδή με αυτήν μια έννοια της πολιτικής επιστήμης, ερμηνευτική της κοινωνικής πραγματικότητας και ταυτόχρονα λειτουργική.

Ο Γκράμσι παρατηρεί ότι διάσημοι φιλόσοφοι (λ.χ. ο Καντ ή ο Μπενεντέτο Κρότσε) προσπαθούν να υποστηρίξουν πως τα φιλοσοφικά τους συστήματα είναι σύμφωνα προς τον «κοινό νου», εννοούμενο σαν μια διαμόρφωση γνώμης («κοινής γνώμης») από τους ανθρώπους με τρόπο αυθόρμητο και φυσικό. Η πρώτη κίνηση του Γκράμσι είναι να αποφυσικοποιήσει αυτή την έννοια (που θεωρεί χονδροειδώς φυσιοκρατική ακόμα και όταν εκφράζεται από έναν ιδεαλιστή όπως ο Τζιοβάννι Τζεντίλε), δηλαδή να την ιστορικοποιήσει ριζικά.

Η δεύτερη κίνηση του Γκράμσι είναι να τη σχετικοποιήσει όχι μόνο διαχρονικά, στη διάρκεια της ιστορικής πορείας των ανθρώπινων κοινωνιών (αυτό που ήταν χθες «κοινός νους» σήμερα δεν είναι πια και το αντίθετο) αλλά και συγχρονικά, σχετικά με τις διάφορες διαστρωματώσεις (τάξεις και κοινωνικές ομάδες) της ίδιας κοινωνίας: όπου μπορεί να συνυπάρχει ή ακόμα να συγκρούεται ένα πλήθος από «κοινούς νούς».

Η ωριμότερη διατύπωση αυτής της άποψης βρίσκεται στο Τετράδιο 24 (1934): «Κάθε κοινωνικό στρώμα έχει τον "κοινό νου" και την "κοινή λογική" του που κατά βάθος είναι η πιο διαδεδομένη αντίληψη της ζωής και του ανθρώπου. Κάθε φιλοσοφικό ρεύμα αφήνει ένα επιστρώμα "κοινής λογικής": αυτό είναι το τεκμήριο της ιστορικής τελολογίας. Ο "κοινός νους", δεν είναι κάτι άκαμπτο και ακίνητο, αλλά μεταλλάζει συνεχώς, εμπλουτίζεται από επιστημονικές έννοιες και φιλοσοφικές γνώμες που περνούν σε κοινή χρήση. Ο "κοινός νους" είναι το φολκλόρ της φιλοσοφίας και βρίσκεται πάντα στη μέση, ανάμεσα στο πραγματικό φολκλόρ (δηλαδή όπως γίνεται κοινά αντιληπτό) και τη φιλοσοφία, την επιστήμη, την οικονομία των επιστημόνων».

Σε αυτή την αντίληψη, ενσωματώνεται αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε η τρίτη κίνηση του Γκράμσι, σύμφωνα με την οποία η έννοια του «κοινού νου» αποκτά πρακτική λειτουργικότητα. Ο Γκράμσι ξεκινά από μια παρατήρηση του Μαρξ, σε ένα χωρίο του *Κεφαλαίου* (στην οποία είχε ήδη επισύρει την προσοχή ο Κρότσε), όπου αναπτύσσεται η ιδέα πως μια δεδομένη επιστημονική πρόοδος (στο γενικότερο θέμα της κριτικής της πολιτικής οικονομίας, με αναφορά προς τη θεωρία της αξίας) είναι ιστορικά πιθανή όταν «η έννοια της ανθρώπινης ισότητας διαθέτει ήδη τη στερεότητα μιας λαϊκής προκατάληψης». Ο Γκράμσι γενικεύει αυτό τον τρόπο σκέψης προεκτείνοντάς τον στην αναπαράστασή του στην πολιτική και επαναστατική δράση. Μια νέα αντίληψη

μπορεί να έχει επιρροή αν κατορθώσει να επενεργήσει και στη σφαίρα του κοινού νου, «να τροποποιήσει τη μέση γνώμη μιας κάποιας κοινωνίας», και να παράγει «νέους κοινούς τόπους».

Σε σχέση με αυτό πρέπει να δει κανείς την τολμηρή επιχειρηματολογία που ανέπτυξε ο Γκράμσι γύρω από την έννοια του «κονφορμισμού». «Υπάρχουν πολλοί "κονφορμισμοί", πολλοί αγώνες για νέους κονφορμισμούς...» (Τετράδιο 15, 1933), στο περίπλοκο στρατηγικό πλαίσιο της «ηθικής και διανοητικής ανανέωσης» (που δεν μπορεί να είναι «ταυτόχρονη σε όλα τα κοινωνικά στρώματα»). Όλα αυτά είναι ζητήματα που ανάγονται στις μεγάλες γκραμσικές παραμέτρους που είναι σχετικές με το θέμα «αυθορητισμός και καθοδήγηση», στα πλαίσια της συζήτησης για την «ηγεμονία».

Δημοκρατικός Φιλόσοφος

του Τζιουζέπε Πρεστιπίνο

Στον γκραμσικό στοχασμό για τους διανοούμενους, ορισμένες ειδικές ιστοριογραφικές έννοιες αποκτούν σημασίες ευρύτερων κατηγοριών. Ο Γκράμσι, για παράδειγμα, ονομάζει και αξιολογεί σαν «παραδοσιακούς» διανοούμενους τους «κοσμοπολίτες» Ιταλούς ουμανιστές, που ήταν αποστασιοποιημένοι από τις πρακτικές επιταγές μιας κοσμικότητας, την οποία ο ουμανισμός και η αναγέννηση είχαν αποκαλύψει ή ξαναφανερώσει σαν μια νέα διάσταση πολιτισμού και ιστορίας. Οι εκφραστές του Διαφωτισμού ή οι συμμετέχοντες της Γαλλικής Επανάστασης μπορούν αντίθετα να θεωρηθούν οι πρώτοι «οργανικοί» διανοούμενοι του σύγχρονου κόσμου. Αυτοί προβλέπουν «μεταρρυθμίσεις» γιατί είναι «μεταρρυθμισμένοι» διανοούμενοι ή τουλάχιστον προέρχονται από μια «διανοητική μεταρρύθμιση».

Για τους επερχόμενους καιρούς, ο Γκράμσι προβλέπει μια νέα οικονομική - παραγωγική τάξη στην οποία δημιουργούνται διανοούμενοι «οργανικά» δεμένοι με την παραγωγή, νέοι τεχνικοί και, μέσα από μια έντονη διαδικασία πολιτισμικής χειραφέτησης, εργαζόμενοι και χειρώνακτες που μεταμορφώνονται οι ίδιοι σε τεχνικούς ή διευθύνοντες. Και εφόσον, κατά τη γνώμη του, «όλοι οι άνθρωποι είναι φιλόσοφοι» μια τέτοια εξέλιξη θα γίνει ένα με το ρίζωμα μιας νέας ατομικής φιλοσοφικής συνείδησης στον εργατικό κόσμο, που θα ταυτίζεται με την ίδια, ανανεωμένη «φιλοσοφία της πράξης».

Από την άλλη πλευρά, η «φιλοσοφία της πράξης» δεν είναι μόνο φιλοσοφία της πολιτικής, αλλά φιλοσοφία που ασκεί πολιτική, ή που γίνεται πολιτική. Πράγματι στα *Τετράδια* (1331-1332) διαβάζουμε: «μια από τις μεγαλύτερες διεκδικήσεις των σύγχρονων στρωμάτων διανοουμένων στο πολιτικό πεδίο είναι η διεκδίκηση της λεγόμενης "ελευθερίας της σκέψης και έκφρασης της σκέψης" γιατί μόνον όπου υπάρχει αυτή η πολιτική συνθήκη υλοποιείται η σχέση δασκάλου - μαθητή και ένας νέος τύπος φιλοσόφου που μπορεί να ονομαστεί "δημοκρατικός φιλόσοφος"».

Ο Γκράμσι δεν περιορίζεται, όπως ο Μπουχάριν, στην υπόδειξη των συντηρητικών τάσεων του ανομοιογενούς και σπαρταρικού παραδοσιακού κοινού νου και στην επιβεβαίωση ότι η επιστήμη και η τέχνη *συστηματοποιούν* αντίστοιχα, τις μεμονωμένες σκέψεις σε αυστηρές έννοιες και τα συγκεχυμένα αισθήματα σε εικόνες. Προχωρεί υποθέτοντας ότι ένας «νέος κοινός νους» (όχι μόνο μια νέα φιλοσοφία) ριζώνει «μέσα στη λαϊκή συνείδηση με την ίδια στερεότητα και κατηγορηματικότητα που χαρακτηρίζουν τις παραδοσιακές πεποιθήσεις» (Μαρξ). Αλλά η αντίληψή του για τη σχέση ανάμεσα στον κοινό νου και στη φιλοσοφία (ή επιστήμη) προϋποθέτει,

μαζί με το μαρasmus των λαϊκών προκαταλήψεων, την «ιστορικότητα» και τη μεταβατικότητα της ίδιας της «φιλοσοφικής» ή επιστημονικής αλήθειας.

Ο φιλόσοφος της πράξης (ή ο «δημοκρατικός» φιλόσοφος) είναι ωστόσο ο αυθεντικός υποστηρικτής του «απόλυτου ιστορισμού». Αρνείται τον ιδεαλιστικό ιστορισμό και τον «κύκλο» του Κρότσε, γιατί αποδίδει πλήρη ιστορική πραγματικότητα και νομιμότητα στις κατώτερες μορφές και βαθμίδες και βλέπει την εσωτερική κίνηση του «ιστορικού μπλοκ» να εκτυλίσσεται ανάμεσα στη φύση και στο πνεύμα, όχι μόνο στο πνεύμα. Ανάμεσα στις λαϊκές και στις αυλικές μορφές της πνευματικής ζωής και όχι μόνο στις τελευταίες. Αν αυτή η κίνηση είναι πάντοτε μια *ανύψωση* της φύσης σε πνεύμα και της διασπασμένης λαϊκής πνευματικότητας σε συνεκτική ή συστηματική πνευματικότητα αυτό δε σημαίνει, όπως στον Κρότσε, μια απροσδιόριστη και απρόσωπη υπέρβαση των μορφών μεταξύ τους, αλλά μια συγκεκριμένη, ανθρωπινά υποκειμενική δράση από μια μορφή —και μέσω μιας μορφής— στις δομές μιας άλλης. Και αν «εν αρχή ην η πράξις», η *πράξις* του κοινού ανθρώπου, ή και του ίδιου του «δημοκρατικού φιλόσοφου» σαν ανθρώπου και σαν πολίτη, είναι ακόμα και πάντα μεσολαβητική και μετριάστική των μεταλλαγών που υφίσταται η πραγματικότητα ή οι μορφές της.

Ιακωβινισμός του Τζιουζέπε Πρεστιπίνο

Στα διάφορα συμφραζόμενα των γκραμσικών κειμένων, «ιακωβινισμός» είναι συνώνυμο του σεκταριστή και ελιτιστή πολιτικού με υποτιμητική έννοια. Αλλά στα *Τετράδια* υπάρχει επίσης ένας «απωθημένος» ιακωβινισμός μολονότι καλύπτεται από μια πλατιά εθνική και λαϊκή κινητοποίηση.

Για να εννοήσουμε αυτόν τον θετικό «ιακωβινισμό» θα πρέπει να ανατρέξουμε στην έννοια της «ηγεμονίας» που, με τη σειρά της, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή αν περιοριστεί στην πολιτική της σημασία (παραμελώντας τη «φιλοσοφική») και, κυρίως αν της αποδώσουμε μια πολιτική σημασία ομοιόμορφη σε όλο το στοχασμό του Γκράμσι. Στις σημειώσεις πάνω στο *Πρόβλημα του Νότου*, η ηγεμονία ήταν, ουσιαστικά, ένα πολιτικό - στρατηγικό καθήκον του προλεταριάτου για την εξουσία και μια συμμαχία του με τα στρώματα των *αγροτών*. Στα πρώτα *Τετράδια της Φυλακής* η πολιτική και πολιτιστική ηγεμονία ήταν, ουσιαστικά, ιστορικό καθήκον της άρχουσας τάξης ή των δυνάμει ανωτέρων τάξεων. Τέλος, στα Τετράδια 7 και 8, αυτό παρουσιάζεται σαν «μια ειδική αντίληψη των υπερδομών» και συνεπάγεται «μια διαπλάτυνση της έννοιας του Κράτους» (Buci - Glucksmann) του οποίου γίνεται μια τυπική λειτουργία. Στην ηγεμονία μιας τάξης ή μιας κοινωνικής ομάδας, σαν ηγετική λειτουργία που υποστηρίζεται από την κατάσταση, που ολοκληρώνει και ταυτόχρονα αφαιρεί την απλή λειτουργία της *εξουσίας*, υποκαθίσταται βαθμιαία η ηγεμονία σαν *εξουσιασμός* της ανώτερης υπερδομικής μορφής, της «ηθικοπολιτικής», επάνω στην «οικονομική - συνεργατική».

Ο ιακωβινισμός της λενινιστικής αντίληψης και δράσης, που απέδιδε το ρόλο του οδηγού στους πρωτοπόρους επαναστάτες, ερμηνεύεται λοιπόν ξανά και επανατοποθετείται από τον Γκράμσι στο γενικότερο και πιο απρόσωπο περιβάλλον των σχημάτων και των αναλυτικών κατηγοριών της ιστορικής πράξης: στο περιβάλλον όπου διαμορφώνονται τα ηγεμονικά καθήκοντα της νέας φιλοσοφίας στη μεταλλαγή του κοινού νου (πνευματική μεταρρύθμιση) και, περισσότερο ακόμα, του νέου κράτους στην ανανέωση της Κοινωνίας (ηθική μεταρρύθμιση).

Για το «συστηματικό» χαρακτήρα που αποκτά στο επίπεδο του κράτους, σε αντιπαράθεση με τα επιμεριστικά κίνητρα των οικονομικών - συνεργατικών συμφερόντων, ο Γκράμσι αποδίδει μια θετική σημασία ακόμα και στον όρο «ολοκληρωτικός» θεωρώντας τον συνώνυμο με τους όρους «αυτόνομος» ή «συνεπής». Αλλά, κατά την κρίση του, το «ολοκληρωτικό» κράτος πρέπει να είναι σε θέση να συμπαρασέρνει τις λαϊκές μάζες σε ένα ευρύ μεταρρυθμιστικό έργο. Για τούτο η γκραμσική χρήση του όρου αποστασιοποιείται καθαρά από την πραγματιστική χρήση του Τζεντίλι ή την ακτιβιστική - αντιδραστική χρήση και επικαλείται, αντίθετα, τις προοδευτικές αξίες της δημοκρατικής - ιακωβινιστικής παράδοσης.

Για να καταλήξουμε: στην ολοκληρωμένη, μεταλενινιστική εκδοχή του «ιακωβινισμού» που προτείνει ο Γκράμσι, είναι περισσότερο ανακριβές να επισημαίνει κανείς το κοινωνικό υποκείμενο (την τάξη ή το κόμμα) που ασκεί την ηγεμονία ή την καταπίεση, και εκείνο που υφίσταται τη μία ή την άλλη, και είναι πολύ πιο σημαντικό να εντοπίζει τον ιστορικό τόπο όπου αυτές ασκούνται ή επιβάλλονται. Όταν το κράτος και η κοινωνία των πολιτών που είναι ακριβώς οι τόποι της ηγεμονίας και της καταπίεσης, διαφοροποιούνται και ταυτόχρονα ενσωματώνονται το ένα μέσα στο άλλο, όπως συμβαίνει στην ανεπτυγμένη ευρωπαϊκή Δύση, γίνεται μια προφανής αλλαγή ρόλων: η κοινωνία των πολιτών, από αρένα των οικονομικών - συνεργατικών συμφερόντων και επομένως των σχέσεων δύναμης μεταξύ των τάξεων, μεταβάλλεται σε έδαφος πάνω στο οποίο η παρτίδα της ηγεμονίας παίζεται από το Κράτος. Το Κράτος, με τη σειρά του, ακριβώς επειδή προωθεί και εγγυάται τις λειτουργίες της ηγεμονίας συνεπιφέρει (αποτρέποντάς το από τη σφαίρα της διαμάχης των αντιτιθέμενων μερίδων της κοινωνίας των πολιτών) το μονοπώλιο της δύναμης και έτσι γίνεται, όπως ισχυριζόταν ο Weber, «νόμιμη δύναμη».

Ακολουθώντας τη γκραμσική ορολογία πρέπει να πούμε: ο *ιακωβινισμός* (με την ολοκληρωμένη σημασία αυτής της έννοιας ιστορικά και θεωρητικά) συμβάλλει στον προσδιορισμό «της συλλογιστικής θέλησης και της πολιτικής θέλησης εν γένει με τη σύγχρονη έννοιά της» (*Τετράδια* 1559).

Ο Γκράμσι, διακρίνεται ανάμεσα στους συνέδρους μιας συνόδου της Γ' Διεθνούς στη Μόσχα το 1924.

Κομματική Αλαζονία

του Πάολο Σπριάνο

Η έκφραση «κομματική αλαζονία», μπήκε στο πολιτικό μας λεξιλόγιο —όπως και πολλές άλλες του Γκράμσι— χωρίς ίσως συχνά να θυμόμαστε με ποια έννοια. Σε μια σημείωση των «Τετράδιων» ο Γκράμσι προβληματίζεται γύρω από τη διαδικασία της ανάπτυξης ενός πολιτικού κόμματος, τη

στιγμή κατά την οποία αυτό έχει εκπληρώσει το «συγκεκριμένο και μόνιμο σκοπό του». Όταν φτάσει σ' αυτό το σημείο δημιουργούνται πολλές διαμάχες, και συχνά «δυστυχώς ένα είδος αλαζονίας που δεν είναι λιγότερο γελοίο και επικίνδυνο από την αλαζονία των εθνών για την οποία μιλάει ο Νίκο». Και λίγο μετά, στην ίδια σημείωση, ο συγγραφέας επιστρέφει στον όρο: «Θα έπρεπε ν' αγνοήσουμε την κομματική αλαζονία και να την αντικαταστήσουμε με τα συγκεκριμένα γεγονότα».

Σε ποια κόμματα αναφέρονται ακριβώς οι κρίσεις και οι συμβουλές του Γκράμσι; Ο λόγος του είναι γενικού χαρακτήρα και για να καταλάβουμε τον ιστορικό περίγυρο και την πολυπλοκότητα της σκέψης πρέπει να ξανακοιτάξουμε (με την πολύτιμη βοήθεια του οδηγού των θεμάτων στις εκδόσεις του Gerratana) όλες τις σημειώσεις που αναφέρονται στο θέμα πολιτικό κόμμα, καισαρισμός, κοινοβουλευτισμός, και που πραγματικά έχουν διαδοθεί πολύ. Στην περίπτωση αυτή αναφέρεται ίσως περισσότερο στα δημοκρατικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα για τα οποία ο ηγέτης πια Γκράμσι σ' ένα γραφτό του το Αύγουστο του '26, είχε προσδιορίσει «τρία στρώματα». Το μικρό στρώμα των ηγετών και διανοουμένων τη μάζα που επηρεάζεται απ' το κόμμα, και εκείνο το στρώμα που θα το ονομάζαμε σήμερα των στρατευμένων που συνδέει, φέρνει σ' επαφή την ομάδα των ηγετών με τη μάζα.

Στη σημείωση όμως των «Τετράδιων», παρόλο το ιδιαίτερα «κλειστό» λεξιλόγιο, ο λόγος του Γκράμσι εμπεριέχει ακόμα και τη φύση του εργατικού, επαναστατικού κόμματος. Με μια επιστροφή όχι μόνο στην πειθαρχία και την πίστη που είναι αναγκαίες, αλλά και στις λύσεις που το κόμμα θα πρέπει να ξέρει να υποδείχνει για τα διάφορα προβλήματα. Μ' άλλα λόγια στη διοικητική και εθνική λειτουργία που το κόμμα μπορεί να φέρει σε πέρας. Μόνο σ' αυτή την περίπτωση μπορούμε να πούμε πως αυτό «έχει δημιουργηθεί».

Κι εδώ, αν λάβουμε υπόψη το σύνολο των παρατηρήσεων και των εμπνεύσεων του Γκράμσι, βλέπουμε ότι εκείνος ξεκινάει από μια τριτοδιεθνιστική αντίληψη του κόμματος, που υπογραμμίζει την προτεραιότητα της ηγετικής ομάδας, αλλά τείνει να την ξεπεράσει, τόσο με τη σημασία που δίνει στο θέμα της ηγεμονίας και της πολιτιστικής επιρροής που πρέπει να εξασκείται, όσο και με την ιδιαίτερη προσοχή στο διαχωρισμό των κοινωνικών μαζών που το κόμμα θέλει να αντιπροσωπεύει, με κίνδυνο να καταλήξει σ' ένα «απομονωμένο στον εαυτό του σώμα». Το κόμμα δηλαδή πρέπει «να αντιδράσει ενάντια στο πνεύμα της συνήθειας, ενάντια στις τάσεις μονιμοποίησης και αναχρονισμού». Διαφορετικά, η εσωτερική γραφειοκρατία υπάρχει κίνδυνος να καταλήξει σε «μια επικίνδυνη συντηρητική δύναμη».

Την αντίληψη ενός κόμματος, ανοιχτού στην κοινωνία που ξέρει να κινείται σ' αυτήν, ενός μαζικού κόμματος, την ξαναβρίσκουμε σε μια άλλη σημαντικότερη σημείωση, εκείνη στην οποία ο Γκράμσι καθορίζει πως «στη μαζική πολιτική το να λες την αλήθεια είναι μια πολιτική αναγκαιότητα». Δηλαδή, δεν πρόκειται μόνο για μια ηθική αρχή αλλά για μια προϋπόθεση προκειμένου το κόμμα να διατηρεί μια σχέση με τις ρίζες του, να φέρει μια δράση στην κοινωνία. Ο Γκράμσι δεν αγαπά τους μύθους, ούτε τα χαρίσματα αυτού ή εκείνου του ηγέτη, ούτε θεωρεί ένα κόμμα «αιώνιο». Μια κοινωνία χωρίς τάξεις θα είναι μια κοινωνία χωρίς κόμματα. Δηλαδή δεν υποθέτει το μοναδικό κόμμα σαν έκφραση αυτής της νέας κοινωνίας. Την ίδια στιγμή, η πολιτική ζωή, η κοινοβουλευτική, εξετάζεται σαν αντανάκλαση των μετασχηματισμών που έγιναν, των κρίσεων που διατρέχουν «ζωτικές ιστορικές στιγμές».

Δεν υπάρχει στον Γκράμσι καμιά υποβάθμιση της αξίας των αντιπροσωπευτικών θεσμών. Και σ' αυτό πρέπει να προσθέσουμε ότι χρησιμοποιεί ένα μέτρο κρίσης ίδιο με κείνο που χρησιμοποιούσε ο Λένιν όταν ανέλυε σ' ένα γραφτό του 1912, τα πολιτικά κόμματα που υπήρχαν στην Τσαρική Ρωσία.

Ο Λένιν αντέκρουε όσους υποστήριζαν πως «οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί, οι βουλές, οι συνελεύσεις των αντιπροσώπων του λαού ήταν άχρηστες, και προπαντός επιζήμιες». «Όχι —έγραφε— όπου δεν υπάρχουν αντιπροσωπευτικοί θεσμοί, οι απάτες, τα πολιτικά ψεύδη και οι πιέσεις κάθε είδους εξαπλώνονται ακόμη περισσότερο και ο λαός έχει πολύ λιγότερα μέσα για να ξεσκεπάσει την απάτη και ν' ανακαλύψει την αλήθεια». Για τον Γκράμσι το να «καταργήσεις τον κοινοβουλευτισμό δεν είναι τόσο εύκολο όσο φαίνεται» και ο «ημικοινοβουλευτισμός» είναι πολύ πιο επικίνδυνος από το «γνήσιο» κοινοβουλευτισμό, γιατί «έχει όλα τα ελαττώματα χωρίς τις θετικές αξίες».

Αυτό δε σημαίνει, όπως είναι αυτονόητο, πως, για παράδειγμα, σήμερα το ΚΚΙ δεν προχώρησε πέρα απ' τον Γκράμσι ή το Λένιν στην αντίληψη για το κόμμα, ή για την πολιτική δημοκρατία. Σημαίνει όμως πως εκείνοι οι δύο μεγάλοι θεωρητικοί απομακρύνονταν απ' τη σχηματικοποίηση στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ αντιπροσώπων και αντιπροσωπευμένων.

Στη Βιέννη, καθ' οδόν προς τη Μόσχα για τη σύνοδο της Γ' Διεθνούς (1924).

Ιστορικό Μπλοκ του Ρενάτο Ζανγκέρι

Συγχέεται συχνά η άποψη του Γκράμσι για το «ιστορικό μπλοκ», που είναι μια άποψη ιστορική και αναλυτική, με κείνη των κοινωνικών συμμαχιών, ή του κοινωνικού μπλοκ. Ο Γκράμσι είχε θέσει πολύ καθαρά το πρόβλημα των συμμαχιών της εργατικής τάξης όταν ήταν ηγέτης του Κομμουνιστικού Κόμματος και ειδικότερα τα τελευταία χρόνια πριν τη σύλληψή του. Στις θέσεις του συνέδριου της Λυών (Γενάρης '26) επιβεβαιώθηκε η αναγκαιότητα να τεθούν στην πρώτη γραμμή μεταξύ των συμμαχών του βιομηχανικού και αγροτικού προλεταριάτου, οι αγρότες του Νότου και των νησιών. Στο γραφτό του για το «πρόβλημα του Νότου» (Νοέμβρης '26) ο Γκράμσι αναδεικνύει τη «συναίνεση των πλατιών αγροτικών μαζών» σαν προϋπόθεση για να κινητοποιηθεί ενάντια στον καπιταλισμό η πλειοψηφία του εργαζόμενου λαού. Στην πραγματοποίηση των συμμαχιών στις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες, ο ρόλος των διανοούμενων είναι αποφασιστικός. Αυτοί στην πραγματικότητα συμβάλλουν στη σύνδεση των αγροτών με τους μεγαλοτσιφλικάδες στο Νότο. Είναι απαραίτητο να καταστραφεί αυτή η σύνδεση, η σχέση, μέσα απ' τη δημιουργία μιας μάζας διανοούμενων με αριστερή κατεύθυνση «με τη σύγχρονη έννοια του όρου, δηλαδή προσανατολισμένη προς το επαναστατικό προλεταριάτο».

Σ' ένα άλλο επίπεδο, όπως είπαμε, μπαίνει η άποψη του «ιστορικού μπλοκ», που αφορά το κεντρικό θεωρητικό θέμα του μαρξισμού. Τη σχέση μεταξύ βάσης κι εποικοδομήματος, μεταξύ θεωρίας και πράξης, μεταξύ υλικών και θεωρητικών δυνάμεων. Δεν υπάρχει μια «βάση» που να κινεί μονόπλευρα τον κόσμο των ιδεών, δεν υπάρχει μια απλή σχέση αιτίας και αποτελέσματος αλλά ένα σύνολο αμοιβαίων σχέσε-

ων και αντιδράσεων, που μελετούνται τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.

Είναι βασική σ' αυτή την πρόταση η έρευνα που έγινε στα «Τετράδια της φυλακής». Ο Γκράμσι θεωρεί μάλλον αφηρημένη τη διάκριση μεταξύ βάσης (οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής) και εποικοδομήματος (οι ιδέες, ο τρόπος ζωής, η ηθική συμπεριφορά, η ανθρώπινη θέληση). Στην ιστορική πραγματικότητα υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των μεν και των δε, μια σύγκλιση που γνωρίζει τη διάκριση και τη διαλεκτική, και καταλήγει σε μια «αληθινή ενότητα».

«Η αξίωση (που εμφανίζεται σαν αίτημα ουσιώδες στον ιστορικό υλισμό) —γράφει ο Γκράμσι— να παρουσιάζουμε και να εκθέτουμε κάθε διακύμανση της πολιτικής και της ιδεολογίας σαν μια άμεση έκφραση του οικοδομήματος, πρέπει να καταπολεμείται θεωρητικά, σαν μια πρωτόγονη διανοητική καθυστέρηση».

Υπάρχει πραγματικά μια δυσκολία να προσδιορίζεται μερικές φορές στατικά η βάση. Στην πραγματικότητα η βάση εννοούμενη αυτόνομα από το ιστορικό προτσές αυθύπαρκτα δεν υπάρχει. Και καθ' όσον αυτό είναι αντικειμενικά αξεχώριστο, είναι ένα κίνημα μέσα στην ιστορία, όχι υποκείμενο στην ιστορία. Γι' αυτούς τους λόγους η πολιτική πρέπει να παίρνει υπ όψη της τις τάσεις ανάπτυξης της βάσης που δεν είναι όλες αναγκαστικά πραγματοποιήσιμες. Από δω και η πιθανότητα πολιτικού λάθους, που όμως ο μηχανιστικός ιστορικός υλισμός αποκλείει, πιστεύοντας πως κάθε πολιτική ενέργεια είναι αυστηρά προσδιορισμένη απ' τη βάση. Πρόκειται, αντίθετα, για τη σύλληψη ενός κινήματος με τις αντιθέσεις του.

Το ίδιο κριτήριο ισχύει και για την αναζήτηση των σχέσεων μεταξύ θεωρίας και πράξης. Ακόμα και στη νέα ανάπτυξη του ιστορικού υλισμού, παρατηρεί ο Γκράμσι, αναφερόμενος μάλλον στη σοβιετική εμπειρία, «η εμφάνιση της άποψης της ΕΝΟΤΗΤΑΣ της θεωρίας και της πράξης, βρίσκεται ακόμα σε μια αρχική φάση. Ακόμα υπάρχουν μηχανιστικά κατάλοιπα. Μιλάνε ακόμα για τη θεωρία σα "συμπλήρωμα" της πράξης, σχεδόν σαν εξάρτημα».

Όλη η πολεμική του Γκράμσι, επικεντρώθηκε ενάντια στον οικονομισμό και τον πραγματισμό των ερμηνευτών του μαρξισμού της 2ης και 3ης Διεθνούς, και συγχρόνως ενάντια σε κάθε ιδεαλιστική αντίληψη, εκμεταλλευτική, που διαγράφει ή υποτιμά τα πρωταρχικά και υλικά γεγονότα. Υπάρχει αντίθετα μια «αναγκαία αμοιβαιότητα» μεταξύ βάσης και εποικοδομήματος: «αμοιβαιότητα η οποία είναι ακριβώς το πραγματικό διαλεκτικό προτσές».

Η υπογράμμιση της αξίας των στοιχείων της κουλτούρας και της σκέψης, έχει μια έννοια όχι μόνο θεωρητικής και ιστορικής μεθόδου· εδώ επανασυνδεόμαστε με το πρόβλημα των συμμαχιών και των διανοούμενων· η συναίνεση, η πολιτική και πολιτιστική καθοδήγηση, είναι «αναγκαίο σχήμα του καθοριστικού ιστορικού μπλοκ». Κανένας ιστορικός σχηματισμός προικισμένος με οντότητα και μέλλον δεν μπορεί να αγνοήσει μια δική του πνευματική και ηθική έκφραση κι ένα δικό του σύνολο ιδεών και αξιών.

«Λαϊκός» Πολιτισμός του Τζιουζέπε Πετρόνιο

Η ανάλυση του «λαϊκού» πολιτισμού (δηλαδή του πολιτισμού των κατώτερων τάξεων) είναι μια βασική στιγμή της σκέψης του Γκράμσι. Στο επίκεντρο των *Τετραδίων της Φυλακής* υπάρχει η πεποίθηση ότι σ' εκείνη τη φάση της ήττας του λαϊκού κινήματος, και συνεπώς του «πολέμου των θέσεων», ήταν αναγκαία μια πολιτιστική μάχη που να συνιστά ένα ιστο-

Ο Γκράμσι στη Βιέννη το 1923.

ΓΚΡΑΜΣΙ:

Όλη η Ιστορία μαρτυρά για το παρόν...

● Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι δηλωτικό της βαθειάς αναλυτικής σκέψης και του σύνθετου τρόπου που ο Αντόνιο Γκράμσι παρατηρούσε τα ιστορικά φαινόμενα:

ΣΤΟ βιβλίο του «Ο Άγών μου» ο Χίλτερ γράφει: «Η δημιουργία ή η διάλυση μιās θρησκείας είναι γεγονός αφάνταστα πιο σπουδαίο από όσο ή δημιουργία ή η διάλυση ενός Κράτους — δεν μιλώ για τὸ Κόμμα...» Κουβέντα ἐπιπόλαιη καὶ ἄκριτη. ΤΑ ΤΡΙΑ στοιχεία: θρησκεία (ἡ ἐνεργητικὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου), κράτος καὶ κόμμα δὲν ξεχωρίζουν μεταξύ τους καὶ στὴν πραγματικὴ διαδικασίᾳ ιστορικο-πολιτικῆς ἀνάπτυξης περνᾶμε ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο.

Ο ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ ἀντίθετα — παίρνοντας ὑπόψη μας τοὺς τρόπους καὶ τὴ «γλώσσα» τῆς ἐποχῆς — βλέπουμε ὅτι καταλαβαίνει αὐτὴ τὴν ἀναγκαία ὁμοιογένεια καὶ ἀλληλεπίδραση τῶν τριῶν στοιχείων. Τὸ νὰ δίνεις τὴ ζωὴ σου γιὰ νὰ σώσεις τὴν πατρίδα σου ἢ τὸ κράτος εἶναι μιὰ πράξη ἀπόλυτου λαϊκισμού, εἶναι στοιχείο μιᾶς ἀντίληψης τοῦ κόσμου μὲ τὰ θετικά της καὶ τὰ ἀρνητικά της (κόντρα στὴ θρησκεία ἢ τὴν κυρίαρχη ἀντίληψη*).

ΣΤΟ σύγχρονο κόσμο ἓνα κόμμα εἶναι κόμμα — πραγματικὸ καί, ὅχι ὅπως συμβαίνει συνήθως, φράξια ἑνὸς μεγαλύτερου κόμματος — ὅταν αὐτὸ νοεῖται, ὁργανώνεται καὶ καθοδηγεῖται μὲ τρόπους καὶ μορφές ἱκανοὺς νὰ τὸ μετατρέψουν πραγματικὰ σὲ κράτος (σ' ἓνα ὁλοκληρωμένο κράτος καὶ ὅχι σὲ μιὰ κυβέρνηση, μὲ τὴν τεχνικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου) καὶ σὲ κοσμοαντίληψη. Ἡ μετατροπὴ τοῦ κόμματος σὲ κράτος ἐπιδραῖ πάνω στὸ κόμμα καὶ ἀπαιτεῖ ἀπ' αὐτὸ μιὰ συνεχή ἀναδιοργάνωση καὶ ἀνάπτυξη. Ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως ἡ μετατροπὴ τοῦ κόμματος καὶ τοῦ κράτους σὲ κοσμοαντίληψη, δηλαδὴ σὲ ὁλικὸ καὶ μοριακὸ (ἀτομικὸ) μετασχηματισμὸ τῶν τρόπων σκέψης καὶ δουλειᾶς, ἐπιδραῖ πάνω στὸ κράτος καὶ στὸ κόμμα, ὑποχρεώνοντάς τους νὰ ἀναδιοργανῶνται συνέχεια καὶ βάζοντας μπροστά τους νέα καὶ πρωτότυπα προβλήματα γιὰ ἐπίλυση. Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι τὴν πρακτικὴ ἀνάπτυξη μιᾶς τέτοιας ἀντίληψης τὴν ἐμποδίζει ὁ τυφλὸς καὶ μονόπλευρος «κομματικὸς» φανατισμὸς (πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωση μιᾶς σχέτας, φράξιας ποὺ παλεύει μέσα στοὺς κόλπους ἑνὸς πιάτο πλάτιου κόμματος), δηλαδὴ τὴν ἐμποδίζει ἡ ἀπουσία εἴτε μιᾶς κρατικῆς ἰδεολογίας εἴτε μιᾶς κοσμοαντίληψης, ποὺ εἶναι τὰ μόνα πράγματα ποὺ μποροῦν νὰ ἀναπτύχθουν, στὸ βαθμὸ ποὺ εἶναι ἱστορικὰ ἀναγκαῖα.

Η ΤΩΡΙΝΗ πολιτικὴ ζωὴ μᾶς δίνει μιὰ πλατιά ἀπόδειξη αὐτῶν τῶν σχεταρισμῶν καὶ στενοκεφαλιάς ποὺ, ἄλλωστε, προκαλοῦν δραματικὲς συγκρούσεις, ἐπειδὴ αὐτὲς οἱ ἴδιες εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐπαληθεύεται πρακτικὰ ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξη. Ἀλλὰ τὸ παρελθόν — καὶ μάλιστα τὸ ἱταλικὸ παρελθόν ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο — ἀπὸ τὸ Μακιαβέλι καὶ ὕστερα δὲν εἶναι καθόλου φτωχὸ ἀπὸ τέτοιες ἐμπειρίες: Ἐπειδὴ ὅλη ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ γιὰ τὸ παρόν.

* Εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ ἱταλικὴ ἱστορία διατρέχεται ἀπὸ τὶς ἀρχές της μέχρι σήμερα ἀπὸ τὴ σύγκρουση τοῦ λαϊκισμού μὲ τὸν καθολικισμό.

ρικό μπλοκ γιὰ τὴν εξασφάλιση τῆς ἡγεμονίας: ἡ στιγμή τῆς συναίνεσης ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ φθάσει κανεὶς στὴν ἐξουσία.

Με αὐτὴ τὴν προοπτικὴ ἡ προσοχὴ ἐπικεντρώνεται ὅχι μόνο στὸν ἱστορικὸ ρόλο τῶν ομάδων τῶν διανοουμένων, ἀλλὰ, ἐπίσης, στὴ νοοτροπία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν λαϊκῶν τάξεων ποὺ ὡς τότε βρισκόνταν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν παιδεία.

Γιὰ τὸν Γκράμσι αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς (μὲ τὴν πλατεῖα ἔννοια: σύλληψη τοῦ κόσμου) εἶναι στὴν οὐσία «φολκλόρ»: μιὰ ἔννοια κι ἓνας ὅρος ποὺ δὲν δοκιμάζει τὶς γενναιόφυδες ἀλλὰ ἰδιότητες εὐαρέσκεies τῶν ρομαντικῶν οὔτε, πολὺ λιγότερο, τὸ μίγμα οὐσιαστικῆς περὶφρόνησης καὶ αἰσθητικοῦ μετριά-σμοῦ τῶν παρακμιακῶν.

Ο Γκράμσι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸ ἔχει υποστηριχθεῖ κραυγαλέα, δὲν ἦταν «λαϊκιστὴς» καὶ τὸ «φολκλόρ» εἶναι γι' αὐτὸν ἀρνητικὴ ἔννοια. Ο λαϊκὸς πολιτισμὸς, συνίσταται στὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ θραύσματα τοῦ ἡγεμονεύοντος πολιτισμοῦ, εἶναι πάντοτε «αντιφατικὸς καὶ ἀποσπασματικὸς» (Τετράδια τῆς φυλακῆς 1105)· προσεγγίζει τὸ «επαρχιώτικο» γιατί εἶναι μερικὸ καὶ ἀναχρονιστικὸ (1660)· ἀναπαριστᾷ «μιὰ φάση σχετικὰ δύσκαμπτη τῶν λαϊκῶν συνειδησέων ἑνὸς τόπου καὶ χρόνου» (2271)· ἀντιστοιχεῖ ὡς πρὸς αὐτὸ μὲ ὅ,τι στὴ φιλοσοφία εἶναι ὁ κοινὸς νους, δηλαδὴ «μιὰ διασπασμένη πεποιθήση, ἀσυνάρτητη, ἀσυνεπὴ, σύμφωνη μὲ τὴν πολιτισμικὴ καὶ κοινωνικὴ θέση τῶν μαζῶν τῶν οποίων ἀποτελεῖ τὴ φιλοσοφία» (1396). Ὡστόσο δὲν εἶναι οὔτε μπορεῖ νὰ εἶναι «εθνικὴ» ἀν εθνικὸς εἶναι μόνον ἓνας σύγχρονος πολιτισμὸς παγκόσμιου ἢ τουλάχιστον ευρωπαϊκοῦ ἐπιπέδου (1660). Καθῆκον τῆς φιλοσοφίας τῆς πράξης, ὡς «ἐκφραση» τῶν «κατωτέρων τάξεων» (1320), εἶναι ἀκριβῶς ἡ «ἐκπαίδευση τῶν μαζῶν» ἀπελευθερώνοντάς τις ἀπὸ τὴν καθυστερημένη πολιτισμικὴ κληρονομιά τους (1858) καὶ οδηγώντας τις σὲ μιὰ πιο σύγχρονη καὶ πιο καθολικὴ θέαση τοῦ κόσμου.

Δύο θέσεις λοιπὸν ποὺ φαινομενικὰ μόνο εἶναι ἀντιφατικές: υποτίμηση τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ γιὰ τὴν οπισθοδρομικότητά του, ἀλλὰ καὶ ἀναγνώριση τῆς σοβάρότητάς του (2314) καὶ τῆς ἀναγκαιότητάς του νὰ μελετηθεῖ, ἀν θέλει κανεὶς νὰ ὁλοκληρώσει «ἐναντίον τῆς προσεκτικῆς καὶ ἀκριβοῦς υπολογισμοῦ τῶν ἐνεργῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας». Καὶ γιὰ τοῦτο ὁ Γκράμσι ἀκόμα καὶ μὲ τὰ περιορισμένα ὄργανα ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του, θέτει τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ μελέτη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, νέα στὴ μέθοδο, στὴν ἐπιλογή καὶ στὴν ἀνάλυση τοῦ υλικοῦ καθὼς καὶ στὰ συμπεράσματα. Επεξεργάζεται μεθοδολογικὰ κριτήρια ποὺ παίρνουν ὑπόψη τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ τὸν διανοητικὸν καὶ κοινωνικὸν δομὸν τους (2268, 2283 κ.ε.), καὶ διακρίνουν τὶς ἀπαιτήσεις τους σὲ σχέση μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς καλλιεργημένης ἀρχουσας τάξης: ὅ,τι εἶναι παλιοςίδερο στὴν πόλη μπορεῖ νὰ εἶναι ἐργαλεῖο στὴν ἐπαρχία. Καὶ ξεκινᾷ μιὰ ἐντελὴς νέα ἀνάλυση τοῦ πολιτισμοῦ μας, μελετώντας εἴτε τὰ εἶδη του (μελὸδραμα, αστυνομικὸ, αἰσθηματικὸ, μυθιστόρημα) εἴτε τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ μέσα διάδοσης (λαϊκὰ ἐντυπα) εἴτε ἐιδικoὺς συγγραφείς, εἴτε ὀρισμένα ἔργα τους καὶ τὴν κυκλοφορία τους.

Τὰ ὅρια αὐτῶν τῶν ἐρευνῶν βρισκόνται, ὅπως εἶναι φυσικὸ, τόσο μέσα στὴν ἰδια τὴν καινοτομία τους καὶ τὴν ἔλλειψη προτύπων, ὅσο καὶ μέσα στις συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς οποίες ἐργαζόταν ὁ Γκράμσι. Κι ἔτσι ἀν καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς ἀναλύσεις του ἔχουν ἀκόμα ἐξαιρετικὰ ἐπικαιρὸ χαρακτῆρα, ἄλλες φαίνονται ἀνακριβεῖς, χωρὶς ἀποδείξεις, καθόλου πειστικές. Μένουν ὅμως οἱ ἰδιοφυεῖς καινοτομίες τῶν βασικῶν θέσεων, ἡ ἀναγκαιότητα ἑνὸς ὀργανικοῦ λογοτεχνικοῦ συστήματος ὅπου ὅλα τὰ ἐπιπεδὰ νὰ ἀντιμετωπίζονται καὶ νὰ μελετώνται στις ἀντίστοιχες συνεπαγωγές τους, τὸ ξάνοιγμα σὲ ἓναν τύπο μελετῶν καὶ ἐρευνῶν ποὺ ἔχει δώσει ἤδη τόσοι καρποὺς καὶ βρίσκεται ἀκόμα σὲ πλήρη ἀνάπτυξη. □

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Το πολιτικό μάθημα του Γκράμσι

του Δημήτρη Δημητράκου

Από τον Ιούνιο του 1928, ο Γκράμσι μένει φυλακισμένος στο Τούρι, έξω από το Μπάρι, έχοντας ήδη περάσει δύο χρόνια στις φυλακές του Μιλάνου, της Ρώμης και της νήσου Ustica.

Από τον Μάρτιο του 1929 αρχίζει και γράφει σημειώσεις που τις προόριζε για μια σειρά από έργα που θα περάτωνε μέσα στη φυλακή, μεταξύ των οποίων ήταν μία μελέτη πάνω στους διανοούμενους, μία άλλη πάνω στη φιλοσοφία του Croce και άλλα μελετήματα —ίσως για να διαψεύσει τη φοβερή φράση του δικαστή που τον καταδίκασε σε εικοσαετή φυλάκιση: «Πρέπει να εμποδίσουμε τη λειτουργία αυτού του εγκεφάλου για είκοσι χρόνια».

Δεν μπόρεσε ποτέ να περατώσει το έργο του αυτό. Οι σημειώσεις αυτές εκδόθηκαν αρκετά χρόνια μετά το θάνατό του, και αποτέλεσαν τα περίφημα «Τετράδια της φυλακής». Παρά τον αποσπασματικό και συχνά κρυπτογραφικό τους χαρακτήρα —για λόγους λογοκρισίας— οι σημειώσεις αυτές αποτελούν μία από τις πιο πρωτότυπες προσπάθειες εμβάθυνσης ορισμένων προβλημάτων της μαρξιστικής θεωρίας.

Το πολιτικό «πρόγραμμα» του Γκράμσι και τα «Τετράδια της φυλακής»

Αυτό δε σημαίνει ότι ο Γκράμσι παύει να δρα πολιτικά μέσα στη φυλακή. Είναι γνωστό από τις μαρτυρίες πολλών συγκρατούμενων του, ότι ο Γκράμσι έπαιξε και στη φυλακή ακόμη, ρόλο καθηγητή όσον αφορά τις θέσεις του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, ιδίως μετά την καινούργια γραμμή που επέβαλε η Κομιντέρν το 1928 περί «σοσιαλφασισμού» που εξομοίωνε το φασισμό με τη σοσιαλδημοκρατία και που απομόνωνε έτσι τους κομμουνιστές.

Ωστόσο, από τη στιγμή που μπαίνει στη φυλακή ο Γκράμσι, συλλαμβάνει το ρόλο του «μακροπρόθεσμο» σαν δημιουργού ενός έργου που θα απέδιδε πολύ αργότερα και που έπαιρνε αρκετή απόσταση από τα τρέχοντα. Ο ρόλος του στον επηρεασμό των συντρόφων του πάνω σε καυτά θέματα της εποχής του, όπως ήταν ο τροτσκισμός, οι άμεσοι στόχοι του ΙΚΚ κτλ., έπεφτε σε δεύτερη μοίρα. Η διαμόρφωση ενός θεωρητικού ορίζοντα που θα έδινε μακροπρόθεσμες προοπτικές στο κομμουνιστικό κίνημα, μέσα από ένα έργο «αιώνιας αξίας» —für ewig— όπως έγραφε ο ίδιος για αυτό στην κουνιάδα του Tatiana Schucht, ήταν το κύριο μέλημά του.

Αλλά ο Γκράμσι εκπονεί αυτό το μακροπρόθεσμο πρόγραμμα, μέσα στην απομόνωση του κελιού του —χωρίς καμία επαφή με άλλους διανοούμενους. Σε ποιον απευθύνεται; Ήδη στο γράμμα του προς την Τατιάνα, όπου αναγγέλλει το «πρόγραμμα» μελέτης του (19 Μαρτίου 1927) παρατηρούμε μια *ενότητα* στο έργο που θέλει να πραγματοποιήσει. Παρά το γεγονός ότι η θεματολογία του είναι καθαρά φιλολογική— μία μελέτη πάνω στους διανοούμενους και το πνεύμα του κοινού στην Ιταλία, μία άλλη πάνω στον Πιραντέλλο και μια τρίτη πάνω στις λαϊκές προτιμήσεις στη φιλολογία— ο σκοπός του είναι πολιτικός: να εξακριβωθεί το χάσμα μεταξύ ιταλικής «ιδεολογίας» και πραγματικότητας, μέσω της μελέτης της *πραγματικής* κουλτούρας των Ιταλών και τον τρόπο με τον οποίο αυτή σχετίζεται στην κοινωνική ζωή.

Στο στάδιο όμως αυτό, η προβληματική του Γκράμσι δεν είναι πολιτική με την πλήρη έννοια της λέξης. Στο νέο του «πρόγραμμα» όταν αρχίζει να γράφει το 1929, κυριαρχεί ένα θέμα που προϋπάρχει και στο αρχικό του «πρόγραμμα»: η άρθρωση της ιδεολογίας στην ιστορική πραγματικότητα, με ιδιαίτερη έμ-

Σχέδιο Κώστα Γεωργίου

φηση στη στάση που υιοθετούν οι λαϊκές τάξεις απέναντι στην ιταλική πραγματικότητα (μελέτη πάνω στο «φολκλόρ», τον «κοινό νο» κτλ.). Συγχρόνως, ανακοινώνει στο «πρόγραμμά» του αυτό την απόφασή του να πολεμήσει τους ιδεολογικούς του «εχθρούς»: τον ιησουϊτικό συντηρητισμό και τους ιδεολογικούς του επιγόνους σήμερα, το θετικισμό, τον αντιμαρξισμό του Croce.

Όπως όμως συχνά συμβαίνει σ' αυτές τις περιπτώσεις, το έργο δε συμπίπτει με το πρόγραμμα. Το φάσμα των ενδιαφερόντων ήταν ευρύτερο και οι σημειώσεις του καλύπτουν πολύ περισσότερα θέματα: ιταλική ιστορία, γλωσσολογία, θρησκεία, γραφειοκρατία, στρατηγική και τακτική, φιλοσοφία, παιδεία, και πολλά άλλα.

Μπενεγνέττο Κρότσε —ο αόρατος συνομιλητής του Αντόνιο Γκράμσι

Εκείνο που κυριαρχεί, όχι τόσο στη θεματολογία, όσο στην προοπτική μέσα από την οποία ο Γκράμσι γράφει τις σημειώσεις του είναι το *πολιτικό ενδιαφέρον*. Ωστόσο, είναι φανερό ότι ο αόρατος συνομιλητής του, ο μεγάλος πολιτικός και διανοητικός του αντίπαλος, δεν είναι ούτε ο δικτάτορας που τον συνέλαβε και φυλάκισε, ούτε ο σοσιαλιστής F. Turati με τον οποίο είχε τό-

σες αντιδικίες, ούτε ο φίλος και αντίπαλός του μέσα στο κόμμα, A. Bordiga, ούτε ακόμη οι ιδεολογικοί του αντίπαλοι, Missiroli, Spirito, Gentile. Ο «συνομιλητής» και «αντίπαλός» του στα «Τετράδια» είναι ο Benedetto Croce, ο μεγάλος φιλελεύθερος εγγεληνός φιλόσοφος (1856-1952), που επηρέασε τον Γκράμσι στον ιστορικισμό του όπως και πολλές γενιές ιταλών φιλοσόφων.

Τελικά, όλες σχεδόν οι πτυχές της γκραμσιανής φιλοσοφίας γίνονται κατανοητές μέσα από τον Croce, λιγότερο μέσα από τον Gentile (1875-1944), επίσης εγγεληνός και φίλος του Croce, αλλά που προσχώρησε στο φασισμό, ή τον Mondolfo (1877-1977) ή τον Salvemini (1883-1957). Ακόμα και η επιπορευση των ιδεών του Μαρξ και του Λένιν «φιλτράρονται» από τη φιλοσοφία του Benedetto Croce.

Ο Γκράμσι επηρεάζεται από τον Croce κυρίως όσον αφορά τον *ιστορικισμό* του τελευταίου, δηλαδή την ένωση φιλοσοφίας και ιστορίας. Η μαρξιστική τοποθέτηση του Γκράμσι και η ιδιοσυγκρασία του, τον έκαναν να δώσει ένα «πραξιακό» νόημα σ' αυτήν τη συνένωση, που πραγματοποιείται μέσα από την πολιτική δράση.

Ο μαρξισμός και η «απορρόφηση» των άλλων φιλοσοφιών

Ωστόσο, αναγνωρίζοντας τη διανοητική ηγεμονία του Croce στην ιταλική πνευματική ηγεσία και τον κυρίαρχο ρόλο που έπαιξε η φιλοσοφία του στη διαμόρφωση μιας ιταλικής ιδεολογίας που μάχεται το μαρξισμό, ο Γκράμσι τονίζει επανειλημμένα στα «Τετράδια» την ανάγκη δημιουργίας ενός «Anti-Croce». Το έργο του, επομένως, μπορεί να θεωρηθεί και σαν μια τέτοια προσπάθεια.

Ο Γκράμσι ήταν πεπεισμένος ότι ο μαρξισμός, λόγω της «οργανικής» του σύνδεσης με την πραγματικότητα, μπορούσε και ώφειλε να αντιπαρατεθεί και απώτερα να απορροφήσει και να ξεπεράσει όλες τις φιλοσοφίες. Μέσα σ' αυτή την προοπτική, έπρεπε να γίνει αυτό πριν απ' όλα με την κυρίαρχη φιλοσοφία που ήταν εκείνη του Croce.

Στο σημείο αυτό ο Γκράμσι διαπράττει δύο σφάλματα: ένα *πραγματολογικό* όσον αφορά τη σημασία της φιλοσοφίας του Croce και ένα *θεωρητικό* όσον αφορά τη γνώση που μπορούμε να έχουμε πάνω στις δυνατότητες μιας θεωρίας.

Η ιταλική του απομόνωση και η στενή του σχέση με την ιταλική εγγεληνή παράδοση, έκαναν τον Γκράμσι να υπερβάλλει τη φιλοσοφική σημασία του Croce στην Ευρώπη των ετών '30, όταν μεσουρανούσε ο λογικός εμπειρισμός και η μεταφυσική είχε εκθρονισθεί. Ο Γκράμσι εξακολουθούσε να θεωρεί τον Croce σαν τη φιλοσοφική κορυφή της εποχής του σε παγκόσμιο επίπεδο, παρά το γεγονός ότι εκείνο τον καιρό για πολλούς φιλοσόφους —ιδίως αγγλοσάξωνες— ο Croce καθώς και ο Gentile, όπως και ο Collingwood, ήταν «αμετανόητοι μεταφυσικοί» (Βλ. J. Passmore *A Hundred Years of Philosophy*, 1959, 13ο κεφάλαιο).

Το δεύτερο σφάλμα του Γκράμσι είναι θεωρητικό και επομένως σημαντικότερο. Η ιδέα της δυνατότητας του μαρξισμού να απορροφήσει όλες τις φιλοσοφίες και να τις ξεπεράσει βασίζεται στην αρχή σύμφωνα με την οποία, οι συνέπειες της ανάπτυξης μιας θεωρίας και επαφής της με άλλες, μπορούν να προβλεφθούν.

Το κυριότερο είναι ότι δεν μπορεί η ίδια η θεωρία να περιέχει «μέσα της» (με την έννοια της *potentia*) τη δυνατότητα «ξεπεράσματος» άλλων θεωριών. Η αντίληψη αυτή είναι μεταφυσική και ιστορικοιστική —με στοιχεία λανθάνοντος δογματισμού— τον οποίο καταπολέμησε ο Γκράμσι με όλη τη δύναμη της διανοιάς του. Οι «μη επιδιωκόμενες» (ή «απροόριστες») συνέπειες της εφαρμογής μιας θεωρίας μπορούν να προβλεφθούν μόνον αν (νομίζουμε ότι) διαθέτουμε μια «προ-γνώση» για τον προορισμό αυτής της θεωρίας. Και αυτή την «προ-γνώση» για την ιστορική μοίρα του μαρξισμού— με την έννοια μιας συνολοποιητικής κοσμοθεωρίας και πολιτιστικής έκφρασης— ο Γκράμσι την αν-

τλούσε από τον *ιστορικισμό* του, που τον δανειζόταν επίσης από τον Croce.

Ο τελικός σκοπός: κατάκτηση της εξουσίας

Ωστόσο και τα δύο αυτά σφάλματα του Γκράμσι όσον αφορά τη φιλοσοφία του Croce και τις θεωρητικές δυνατότητες του μαρξισμού σχετίζονται με την *πολιτική* του προοπτική. Το ενδιαφέρον του για την πολιτική τον κάνει να στραφεί στη φυσιογνωμία που δεσπόζει την εποχή εκείνη στο διανοητικό στερέωμα της Ιταλίας και να δημιουργεί «ιδεολογία». Επιπλέον, η διάθεσή του για δράση, ο πολιτικός του προσανατολισμός τον στρέφει προς μια «φιλοσοφία της πράξης», όπως ονομάζει το μαρξισμό και τον βλέπει συγχρόνως σαν «απόλυτο ιστορικοισμό».

Ο νους του Αντόνιο Γκράμσι είναι στραμμένος σ' ένα «τελικό σκοπό» που είναι πριν απ' όλα πολιτικός: τον τερματισμό της διχοτομίας μεταξύ δυναστών και δυναστευμένων. Για να επέλθει όμως αυτό, πρέπει οι τελευταίοι να αναπτύξουν και να αποκρυσταλώσουν μια ενιαία, συλλογική θέληση προς το σκοπό αυτό. Και η εκπλήρωση αυτού του σκοπού θα σημάνει την *κατάκτηση της εξουσίας* από τους καταπιεσμένους και τους ταπεινωμένους.

Ο Γκράμσι παραμένει σταθερός στο σκοπό του αυτόν που τον υιοθέτησε όταν πρωτομπήκε στο σοσιαλιστικό κόμμα το 1913. Στη φυλακή παραμένει «κομματικός» —αν και πολύ πιο ανοιχτός στους μη κομμουνιστές συγκαταρούμενους του. («Ο μόνος κομμουνιστής που μου απέτεινε το λόγο στη φυλακή», λέει ο σοσιαλιστής Sandro Pertini). Και παραμένει ως το τέλος πιστός στην επαναστατική του επαγγελία. Αλλά αναθεωρεί τις πολιτικές προοπτικές του επαναστατικού κινήματος το οποίο είχε υποστεί βαρύτατες ήττες στην Κεντρική Ευρώπη (Ουγγαρία 1919, Γερμανία 1923) και ιδίως στην Ιταλία (1921-22).

Η κατάκτηση της εξουσίας —ο μακρινός, τελικός στόχος— έπρεπε να αναβληθεί επ' αόριστον ή να αναθεωρηθεί υπό το φως των νέων δεδομένων, ή να εξετασθεί μέσα σε μια ευρύτερη ιστορική προοπτική;

Ο Γκράμσι αποφάσισε να εμβαθύνει το πρόβλημα αυτό. Είχε τα θεωρητικά και τα πρακτικά εφόδια για αυτό. Η επαφή του με το *λενινισμό* ήταν πρακτική και όχι μόνο θεωρητική: η διαμονή του στη Μόσχα το 1922-23 σαν εκπρόσωπος του ΙΚΚ στην Κομιντέρν τον έφερε σε άμεση επαφή με το λενινιστικό προβληματισμό πάνω στην έννοια της *ηγεμονίας* που ο ίδιος εμβαθύνει και ανέπτυξε στα γραπτά της φυλακής.

Ως το τέλος της ζωής του θα τον απασχολεί η ιδέα αυτή της *ηγεμονίας*, δηλαδή, με απλά λόγια της ηγεσίας που είναι οργανικά δεμένη με τη βάση, σε συνδυασμό με αυτήν του «ομογενοῦς ηγετικού κέντρου» που είχε αναπτύξει ο ίδιος το 1923-24 όταν καλλιέργησε τη δημιουργία ενός τέτοιου κέντρου που αποτελέσει την ηγεσία του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος.

Ωστόσο, τα θεωρητικά και πρακτικά αυτά εφόδια δεν επαρκούν για το πρόγραμμα του Γκράμσι. Η παλίρροια του επαναστατικού κινήματος στην Ευρώπη, η πολιτική ήττα και προσωπική τραγωδία του Γκράμσι, δεν τον κάνουν να καμφθεί, βέβαια. Αλλά με τι τρόπο να δώσει λογαριασμό για την ήττα αυτή και συγχρόνως να τοποθετήσει τις θεωρητικές βάσεις για την κατάκτηση της εξουσίας από τις «δυναστευμένες τάξεις»;

Η ήττα του επαναστατικού κινήματος στην Ευρώπη: εμπειρία και προοπτικές

Αυτή είναι η κύρια του φροντίδα στη φυλακή: από τη μια μεριά να δει μέσα σε μια ευρύτερη ιστορική προοπτική τη φάση του κινήματος στο οποίο συμμετείχε και η ήττα του οποίου δεν ήταν οριστική, και από την άλλη να κατασκευάσει τις θεωρητικές βάσεις μιας νέας στρατηγικής, ενός νέου πολιτικού προγράμματος με σκοπό την οριστική κατάκτηση της εξουσίας.

Η προσπάθειά του αυτή είναι *πολιτική* και *φιλοσοφική* συγχρόνως. Αντίθετα μάχεται την τυχοδιωκτική αντίληψη που σηματοδοτεί τις προσπάθειες αρπαγής της εξουσίας και που την α-

ποδίδει στην πολιτική και διανοητική ανωριμότητα του δυναστευμένου.

Η στρατηγική του Γκράμσι αποσκοπεί στο αντίθετο: στην ενστάλλαξη στη σκέψη των δυναστευμένων, της ιδέας της ορθολογικότητας, της τάξης, της πειθαρχίας και κυρίως του κράτους σαν φορέα όλων αυτών των ιδιοτήτων: μόνον όταν οι δυναστευμένοι γίνουν κράτος —με όλες αυτές τις έννοιες, μπορούν να απελευθερωθούν από τους δυνάστες τους. Για να γίνει αυτό, πρέπει οι δυναστευμένοι να γίνουν ηγέτες (*dirigenti*) πριν από την κατάκτηση της εξουσίας (*Τετράδια της Φυλακής*, ιταλ. εκδ. 1975, σσ. 1360 και 2010). Η κατάκτηση της εξουσίας «ενυπάρχει», κατά κάποιον τρόπο στην έννοια της ηγεμονίας και πραγματοποιείται αρχικά στην *κοινωνία πολιτών*, στην ενδιάμεση σφαίρα ανάμεσα στον πολίτη και το κράτος που είναι οι ιδιωτικές, επαγγελματικές και πολιτιστικές οργανώσεις, η παιδεία, η εκκλησία κτλ.

Το τελευταίο σημείο έχει σημαντικές πολιτικές συνέπειες διότι υπαγορεύει μια ορισμένη στρατηγική που ο Γκράμσι ονόμαζε «πόλεμο θέσεων» και εννοούσε μ' αυτό τη διεξαγωγή ενός παρατεταμένου αγώνα στο επίπεδο —κυρίως— της «υπερδομής».

Μια τέτοια αντίληψη όμως της κατάκτησης της εξουσίας έχει και γνωστικές και παιδαγωγικές συνέπειες, εφόσον το πρόγραμμα του Γκράμσι είναι ταυτόχρονα πολιτικό και παιδαγωγικό. Η κατάκτηση της εξουσίας εκ μέρους των δυναστευμένων, συνεπάγεται την αναγέννησή τους και μαζί μ' αυτούς τη *διανοητική και ηθική αναμόρφωση* της κοινωνίας —μια ιδέα που ο Γκράμσι δανείζεται από τον Ε. Renan μέσω του G. Sorelman και που έχει παραμεληθεί συγκριτικά με άλλες γκραμισιανές έννοιες από τους μελετητές του έργου του.

Αυτή η αναμόρφωση δεν πραγματοποιείται μονομιάς αλλά είναι αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης «μοριακής» (*molecolare*) διαδικασίας μέσω της οποίας οι δυναστευμένοι αυτο-εκπαιδεύονται και απελευθερώνονται από τους δυνάστες τους.

Η πολιτική κληρονομιά του Γκράμσι στο ευρωπαϊκό κομμουνιστικό κίνημα

Η κατάκτηση της εξουσίας μέσα σ' αυτή την προοπτική βγαίνει από το ρομαντικό πλαίσιο της βίαιης κατάκτησης της πολιτικής εξουσίας —με συμβολική εικόνα την κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων του Πέτρογκραντ το 1917— και παίρνει την ορθολογικότερη μορφή της διεύρυνσης της πολιτικής βάσης της εξουσίας, της βήμα προς βήμα μεταρρύθμισης της κοινωνίας πολιτών, της αυτο-εκπαίδευσης, και του εκδημοκρατισμού του κοινωνικού συνόλου.

Αυτή είναι η πολιτική κληρονομιά του Γκράμσι στο κόμμα του. Ο Γκράμσι δεν ήταν, βέβαια, ένας πρόωρος «ευρωκομμουνιστής». Αλλά βρήκε τον τρόπο να διατυπώσει τους όρους μιας στρατηγικής, που να είναι αποδεκτή στους σύγχρονους κομ-

μουνιστές. Οι κομμουνιστές της εποχής του έμειναν προσηλωμένοι στο αρχικό «μπολσεβίκικο» πρότυπο της κατάκτησης της εξουσίας και μ' αυτό το σκεπτικό αποφάσισαν στο Ε' Συνέδριο της Κομιντέρν του 1924 την «μπολσεβικοποίηση» των κομμουνιστικών κομμάτων.

Οι ευρωπαίοι κομμουνιστές της δικής μας εποχής, αντιλήφθηκαν, έστω και αργά, το μάθημα του Γκράμσι. Παραμένει όμως ανοιχτό το ιστορικό ερώτημα: *γιατί απέτυχε η επανάσταση στην Ευρώπη τη δεκαετία του ακολούθησε τη ρωσική επανάσταση;*

Αυτή, όπως είδαμε, είναι η αφετηρία του προβληματισμού του Γκράμσι και σχετίζεται άμεσα με τη διάσπαση των παλαιών σοσιαλιστικών κομμάτων και τη δημιουργία των κομμουνιστικών. Οι σοσιαλιστές, για τους οποίους η κατάκτηση της εξουσίας δεν έπαψε ποτέ να είναι μία βήμα προς βήμα διαδικασία, περισσότερο πολιτιστική παρά πολιτική, ειρηνική και όχι βίαιη, δεν δέχτηκαν τους «21 όρους» της Κομιντέρν και δεν προσχώρησαν ποτέ σ' αυτήν. Από την αναδρομική προοπτική του σύγχρονου ευρωκομμουνισμού, αλλά μέσα από την ίδια την προβληματική του Γκράμσι της εποχής των «Τετραδίων», είναι δυνατόν να τους δώσει κανείς άδικο;

Είναι γεγονός ότι το ΙΚΚ εισέπραξε το «μάθημα» του Γκράμσι, έστω και αργοπορημένα. Αλλά κατά περιεργο τρόπο αυτό έγινε μέσα από τις «απρονόητες συνέπειες» που έχει η επαφή μιας πολιτικής ιδέας όταν εφαρμοσθεί στην πραγματικότητα —πράγμα που συμβαίνει συχνά στην ιστορία των ιδεών.

Το «μάθημα» του Γκράμσι δεν εισπράχθηκε από τους Ιταλούς κομμουνιστές διότι κάποτε αποφάσισαν να θέσουν σε εφαρμογή το «εναλλακτικό» σχέδιο κατάκτησης της εξουσίας που είχαν στην κατάψυξη σε περίπτωση αποτυχίας του αρχικού σχεδίου κατάκτησης με έφοδο.

Στην πραγματικότητα, η ήττα του Ευρωπαϊκού επαναστατικού κινήματος κατά το μεσοπόλεμο δημιούργησε το «Δυτικό Μαρξισμό»: μία διανοητική παράδοση που ξέφυγε από τη χυδαιότητα της σταλινικής παράδοσης με τη θριαμβολογική αντίληψη της πορείας της επανάστασης «από νίκη σε νίκη» —κατά τον εθνικό ύμνο της Σοβιετικής Ένωσης που αντικατέστησε τη «Διεθνή» επί Στάλιν.

Ο Γκράμσι δεν ήταν ο μοναδικός «δυτικός Μαρξιστής». Ανάλογου διαμετρήματος ήσαν και οι Λούκατς, Κορς, Πανκούκ, και η Ρόζα Λούξεμπουργκ —για να αναφέρουμε μερικούς από τους επιφανέστερους. Ωστόσο ο Γκράμσι, λόγω του *πολιτικού* του ρόλου στο Ιταλικό, αλλά και στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα δεν εξοβελίστηκε ως «ετερόδοξος» και κληροδότησε τον προβληματισμό του, την κριτική και ορθολογική του προοπτική στο ιταλικό κομμουνιστικό κόμμα. Η θεωρία και η πρακτική του τελευταίου, η ιστοριογραφία του και το ιδίωμα του περιέχουν περισσότερα στοιχεία Δυτικού Μαρξισμού παρά «διαλεκτικού υλισμού» —τη σταλινική εκδοχή του μαρξισμού.

Το αποτέλεσμα ήταν να δεχθεί το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα το «πρόγραμμα» του Γκράμσι, όχι ευκαιριακά και εργαλειικά, αλλά μετά από μακρόχρονη εμβάθυνση και αυτοκριτική στο *ιστορικό πρόβλημα της ήττας* του ευρωπαϊκού —και ειδικά του ιταλικού— κινήματος και συγχρόνως στο *πολιτικό πρόβλημα της διανοητικής και ηθικής αναμόρφωσης*, της μεταμόρφωσης της κοινωνίας μέσα από την ανάπλαση της κοινωνίας των πολιτών.

Αυτή η εμβάθυνση προϋπέθετε όμως την απορρόφηση του *φιλοσοφικού* μαθήματος του Γκράμσι: την ορθολογική (και όχι «ρητορική») αποτίμηση της πραγματικότητας, την κριτική στάση, τη διάθεση και το απαραίτητο θάρρος που πρέπει να έχει κανείς για να πάει στο βάθος των πραγμάτων. Εκεί βρίσκεται το *φιλοσοφικό* μάθημα του Γκράμσι. Χωρίς αυτό, το *πολιτικό* του μάθημα είναι χωρίς αξία. Με την έννοια αυτή, το ημιτελές έργο των «Τετραδίων» εκπληρώνει το σκοπό για τον οποίο τα προόριζε ο Γκράμσι: μία προσφορά *für ewig* —για πάντα— ένα «κτήμα εσαεί» για τον πολιτισμό μας.

Για την κατανόηση των κατώτερων τάξεων

του Eric Hobsbawn

Μια αποφασιστική επιρροή όχι μόνο πάνω στις ερμηνείες του μαρξισμού, αλλά πάνω στην ιστορία της ιδεολογίας, του πολιτισμού και της διαμόρφωσης του κοινού νου. Μετά τον Γκράμσι η κοινωνική ιστορία και ο λαϊκός πολιτισμός συναποτελούν έναν από τους τομείς της ιστοριογραφίας με τη μεγαλύτερη προοπτική. Το σημαντικότερο δίδαγμα: έδειξε ότι η πολιτική μεταμόρφωση είναι αδύνατη χωρίς μια ιστορική σκέψη διεισδυτική και θαρραλέα, που να την τροφοδοτεί συνεχώς.

Ο Γκράμσι με συνεξόριστούς του.

Ο κατάλογος των συγγραφέων όλου του κόσμου που τα έργα τους αναφέρονται συχνότερα στη διεθνή φιλολογία για τις τέχνες και τις ανθρωπιστικές επιστήμες¹ περιέχει ελάχιστα ονόματα Ιταλών από τους οποίους πέντε μόνο γεννήθηκαν μετά τον 16ο αιώνα. Σε αυτό τον κατάλογο, για παράδειγμα, δεν περιέχονται ούτε ο Βίκο ούτε ο Μακιαβέλλι ενώ αντίθετα μνημονεύεται ο Αντόνιο Γκράμσι. Η μνεία ενός συγγραφέα δε σημαίνει οπωσδήποτε εγγύηση γνώσης ή κατανόησής του, ωστόσο είναι πάντα δείγμα μιας κάποιας πνευματικής παρουσίας. Η παρουσία του Γκράμσι στον κόσμο, πενήντα χρόνια από το θάνατό του, είναι αναντίρρητο φαινόμενο και διαπιστώνεται ιδιαίτερα στους αγγλόφωνους ιστορικούς*.

Είναι φανερό πως ο Γκράμσι άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή του πάνω στους μαρξιστές ιστορικούς οι οποίοι, κάτω α-

πό διάφορες οπτικές γωνίες, ανέπτυξαν μια πιο έντονη δραστηριότητα και άσκησαν μεγαλύτερη επιρροή στις αγγλόφωνες χώρες. Ωστόσο, δεν υπάρχει μια «γκραμισιανή ιστορική σχολή», ούτε η επιρροή του Γκράμσι στους ιστορικούς διαχωρίζεται σαφώς από την επιρροή του στο μαρξισμό, γενικότερα τα γραφτά και το παράδειγμα του Γκράμσι έχουν συμβάλει πάνω απ' όλα στη διάβρωση του σκληρού θεωρητικού φλοιού που είχε σχηματιστεί γύρω από το ζωντανό σώμα της μαρξιστικής σκέψης και που είχε φθάσει στο σημείο να επικαλύπτει στρατηγικές και πρωτότυπες εννοήσεις, όπως εκείνες του Λένιν, πίσω από τελετουργικές υποταγές στην ορθοδοξία των κειμέ-

νων. Ο Γκράμσι βοήθησε τους μαρξιστές να ελευθερωθούν από το χυδαίο μαρξισμό, καθιστώντας δυσκολότερη την απόκρουση του μαρξισμού σαν μια εκδοχή

του ντετερμινιστικού θετικισμού.

Με αυτή την έννοια, τα σημαντικότερα διδάγματα του Γκράμσι δεν είναι γκραμισιανά αλλά μαρξιστικά. Αποτελούνται από ένα σύστημα παραλλαγών πάνω στο μαρξιστικό θέμα σύμφωνα με το οποίο «οι άνθρωποι δημιουργούν την ίδια τους την ιστορία... όμως όχι μέσα σε συνθήκες που οι ίδιοι επιλέγουν, αλλά σε αυτές που τους παρουσιάζονται, τους παραδίδονται ή τους μεταδίδονται απ' ευθείας από το παρελθόν» (ή για να πούμε το ίδιο πράγμα με τα λόγια του Gwyn A. Williams: «Για το μαρξισμό του Γκράμσι η ανθρώπινη θέληση ήταν ένας κεντρικός παράγοντας, αλλά επρόκειτο για την ιστορική θέληση, προσανατολισμένη προς τις αντικειμενικές πραγματικότητες της ιστορίας»²). Ακόμα και η επιμονή του Γκράμσι —σπάνια ανάμεσα στους σύγχρονους μαρξιστές— πάνω στην αυτονομία των σφαιρών της πολιτικής και της παιδείας

* Ο Γκράμσι έγινε γνωστός σ' αυτή τη γεωγραφική περιοχή τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο, όταν πολλοί αντιφασίστες διανοούμενοι από τις αγγλόφωνες χώρες βρέθηκαν στην Ιταλία. Το έργο του Γκράμσι είχε συζητηθεί ευμενώς στο *Times Literary Supplement* ήδη το 1948, δηλαδή λίγο μετά τη δημοσίευση του *Ιστορικού Υλισμού*. Οι ιστορικοί έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην προβολή αυτού του συγγραφέα έξω από την Ιταλία. Πραγματικά ένας νεαρός μελετητής ιστορικών θεμάτων από τη Μ. Βρετανία επιμελήθηκε αυτό που ήταν η πρώτη επιλογή *Κειμένων του*

Γκράμσι σε μη ιταλική γλώσσα (The Modern Prince, Λονδίνο 1956), και στα 1958 ένας γνωστός αμερικανός ιστορικός παρουσίασε τον Γκράμσι από τη σκοπιά «ο Γκράμσι και ο μαρξιστικός ουμανισμός», σε ένα έργο που θεωρείται κλασικό για τη γενική πνευματική ιστορία της Ευρώπης στις αρχές του 20ου αι. (H. Stuart Hughes, *Συνείδηση και Κοινωνία*). Ένας άλλος βρετανός ιστορικός, ο Gwyn A. Williams, είναι ομιλητής της πρώτης εκτός Ιταλίας συζήτησης πάνω στην «έννοια της ηγεμονίας στη σκέψη του Γκράμσι» στα 1960 (στο *Journal of the History of Ideas*). Ταυτό-

χρονα ένας ιστορικός ακόμα τελείωνε μια πανεπιστημιακή διατριβή που λίγα χρόνια αργότερα θα γινόταν το πρώτο βιβλίο για τον Γκράμσι εκτός Ιταλίας: John M. Gammell, *Ο Αντόνιο Γκράμσι και οι αρχές του Ιταλικού Κομμουνισμού* (Στάνφορντ, 1967). Με άλλα λόγια στα 1960, στον αγγλόφωνο κόσμο γνώριζαν περισσότερο για τον Γκράμσι —ακόμα κι αν πρόκειται για λίγα πράγματα— από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Η εξαιρετική επιλογή κειμένων του Γκράμσι που επιμελήθηκαν ο Hoare και ο Nowell Smith το 1971 ενίσχυσε τα προνόμια των Άγγλων αναγνώστών.

μπορεί να ιδωθεί σαν μια αναφορά στον Μαρξ, όπως δεν παρέλειψε να παρατηρήσει ένας οξυδερκής μελετητής του μαρξισμού, ο George Lichtheim.

Είναι φυσικό ο ερευνητής της ανάπτυξης της ιστοριογραφίας να δει τον Γκράμσι σε τέτοια αποκλειστικά πλαίσια αναφοράς³. Ή, από την άλλη πλευρά, να μπορεί ένας μαρξιστής ιστορικός να υποστηρίξει ότι «η γκραμσική επιρροή στη μαρξιστική ιστορία δεν είναι ιδιαίτερα πρωτότυπη. Εγώ προσωπικά δε θεωρώ ότι ο Γκράμσι κάνει μια ειδική ιστορική προσέγγιση πολύ διαφορετική από την προσέγγιση του Μαρξ»⁴.

Αυτό δεν μειώνει τη σπουδαιότητα της επιρροής του. Διάφοροι ιστορικοί που αγωνιούσαν για μια ρήξη με τις εγγενείς δυσκαμψίες της κομμουνιστικής παράδοσης, είδαν με μεγάλη ανακούφιση ότι αυτός ο «ιστορικός με τις εξαιρετικές ικανότητες» (Lichtheim) ήταν με το μέρος τους. Άλλωστε, από το 1950 και έπειτα, λίγοι από τους αναδυόμενους μαρξιστές θεωρητικούς ήταν προικισμένοι τόσο όσο αυτός με ιστορική αντίληψη και, συνεπώς, στάθηκαν πηγή έμπνευσης για τους ιστορικούς.

Ωστόσο, εκτός από τη γενική ένδειξη μιας επιστροφής στον Μαρξ, υπάρχει ακόμα μια επιρροή στους ιστορικούς που χαρακτηρίζεται ειδικά γκραμσιανή. Ορισμένες έννοιες της θεωρητικής παραγωγής του Γκράμσι είναι εξαιρετικά γόνιμες και ο ίδιος αυτός έγραψε εκτεταμένα κείμενα πάνω σε προβλήματα που είναι ταυτόχρονα ιστορικά και πολιτικά.

Οι στοχασμοί του πάνω στην ιταλική ιστορία δεν βρήκαν πολλή απήχηση στο εξωτερικό. Σε ένα άλλο ειδικό όμως πεδίο η συνεισφορά του είναι σημαντική: στην ιστορία της ιδεολογίας και της παιδείας, και ιδιαίτερα από την πλευρά της κοινής λογικής της προβιομηχανικής κοινωνίας.

Από τον Γκράμσι και έπειτα η ιστορία και η μελέτη των κατωτέρων τάξεων έγιναν ένας από τους τομείς της ιστοριογραφίας με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη. Και είναι ένα πεδίο που δεν καλλιεργήσαν μόνο οι μαρξιστές ή γενικά αυτοί που προσδιορίζονται ως προοδευτικοί αριστεροί στοχαστές, αλλά και ιστορικοί άλλων ιδεολογιών. Αυτό το πεδίο όμως δε μελετήθηκε μόνον εξαιτίας της συνεισφοράς του Γκράμσι: αντίθετα οποιοσδήποτε διακινδύνευε το σοβαρό χειρισμό του θέματος, δεν μπορούσε παρά να λογαριάσει την παρουσία ενός από τους λίγους στοχαστές του είδους (και μάλιστα του μοναδικού στο δυτικό μαρξισμό, αν εξαιρέσουμε τον ίδιο το Μαρξ) που με τόση προσοχή είχε εγκύψει στο πρόβλημα. Γιατί ενώ υπάρχει μια μακρά παράδοση όπου μπορούν να προσφύγουν οι ιστορικοί, στο νέο τομέα της λαϊκής παιδείας οι ιστορικοί βρίσκονταν στην ουσία δίχως οδηγό. Έγινε λοιπόν φυσικό φαινόμενο ακόμα και οι μη μαρξιστές ιστορικοί όπως ο περίφημος μελετητής του Cambridge Peter Burke, να ελκύονται από αυτή τη σφαίρα ενδιαφερόντων που αναπτύσσονται, ακόμα και ενδεικτικά, στα κείμενα του Γκράμσι, όπως συμβαίνει στο πρωτοποριακό του έργο *Λαϊκός Πολιτισμός στην Πρώιμη Σύγχρονη Ευρώπη* (Λονδίνο 1978). Μάλιστα, σήμερα, θα μπορούσε να ήταν δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να συζητήσουμε τα προβλήματα της λαϊκής παιδείας χωρίς να προσεγγίσουμε τον Γκράμσι, ή χωρίς να κάνουμε ρητή χρήση των ιδεών του, έτσι όπως, σύμφωνα με τον Burke, έκαναν οι E. P. Thompson και Raymond Williams⁵.

Αλλά, η δύναμη της πνευματικής ευθύνης του Γκράμσι σε αυτό το πεδίο, όπως και σε όλα εκείνα με τα οποία ασχολιόταν και για τα οποία εγραφε, βρίσκεται στο γεγονός ότι δεν επρόκειτο για μια

προσπάθεια καθαρά ακαδημαϊκή. Η πρακτική κέντριζε και γονιμοποιούσε τη θεωρία του, ώσπου τελικά αναπαριστούσε τον τελικό σκοπό της. Ο λόγος για τον οποίο στάθηκε τόσο δυνατή η επιρροή του πάνω στους μελετητές της ιδεολογίας και της ιστορίας είναι ότι ακόμη και για όσους ασχολούνται με τη λαϊκή κουλτούρα το πεδίο δεν είναι καθαρά ακαδημαϊκό. Ο πρωταρχικός σκοπός όλων, ή σχεδόν όλων όσων αφοσιώνονται σε αυτές τις μελέτες δεν είναι η συγγραφή βιβλίων ή πραγματειών. Αυτοί ασχολούνται κυρίως και με πάθος, όπως έκανε και ο Γκράμσι, με το μέλλον και το παρελθόν: με το μέλλον του κοινού ανθρώπου που αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία της ανθρωπότητας —συμπεριλαμβανομένης και της εργατικής τάξης και των κινημάτων της—, και με το μέλλον των εθνών και των πολιτισμών.

Πενήντα χρόνια μετά το θάνατό του, χρωστάμε ευγνωμοσύνη στον Γκράμσι όχι μόνο για το σταθερό πνευματικό κέντρισμά του αλλά και γιατί μας έχει διδάξει ότι η προσπάθεια για τη μεταμόρφωση του κόσμου όχι μόνο συμβαδίζει με τον πρωτότυπο, διεισδυτικό και ευρύ ιστορικό στοχασμό αλλά και χωρίς αυτόν είναι μια προσπάθεια ατελέσφορη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι 250 συγγραφείς που συχνότερα μνημονεύονται στον κατάλογο Παραθεμάτων Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, 1976-'83 (στο Eugene Garfield, Institute for Scientific Information, *Current Contents* 48, Δεκέμβριος 1986).
2. Gwyn A. Williams, *The Welsh in their History* (Λονδίνο, 1982 σελ. 200).
3. George G. Iggers, *Neue Geschichtswissenschaft* (Μονακό, 1978, σελ. 51).
4. *Visions of History*, επιμέλειας: Abelove, Blackmore, Dimock και Schnee, Νέα Υόρκη 1983, σελ. 38.
5. «Revolution in popular culture» στο *Revolution in History* με επιμέλεια των R. Porter και M. Telch, Cambridge, 1986, σελ. 211.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΑΡΣΕΝΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΘΕΣΗ

Οδυσσέας

Β' ΕΚΔΟΣΗ
σε μια εβδομάδα

Η ζωή - Gramsci Antonio

Η φωτογραφία της σήμανσης, η τελευταία φωτογραφία του.

Η μεγάλη Πολιτική και ο Γκράμσι

μια μόδα που δεν ήρθε

του Γιάννη Βούλγαρη

Η μόδα - Γκράμσι είναι η μόνη ίσως που δεν εισαγάγαμε στην Ελλάδα, όταν γνώριζε τη μεγάλη της επιτυχία στην Ευρώπη, αλλά και την Αμερική, κατά τη δεκαετία '70. Το έργο του δεν συσκευάζεται εύκολα. Απαιτεί μια θεωρητική έρευνα, μια φιλολογική και ιστορική ανάλυση που ξεπερνάει τα επίπεδα θεωρητικής παραγωγής της ελληνικής αριστεράς. Ταυτόχρονα όμως υπήρξαν και πολιτικοί λόγοι που εμπόδισαν την είσοδο του Γκράμσι στην πολιτική και θεωρητική μας κουλτούρα. Η μεγάλη διάδοση του έργου του εκτός Ιταλίας κατά τη δεκαετία '70 ανταποκρινόταν σε συγκεκριμένες πολιτικές ανάγκες: η εκρηκτική οικονομική ανάπτυξη και η πολυπλοκότητα του φαινομένου —εξουσία στον αναπτυσσόμενο καπιταλισμό (τον «νεο-καπιταλισμό», όπως συχνά λεγότανε) δεν μπορούσε να αναλυθεί με τις κατηγορίες του παραδοσιακού μαρξισμού - λενινισμού. Η εισβολή στην Τσεχοσλοβακία επισημάρισε την κρίση του υπαρκτού σοσιαλισμού που είχε ήδη ανοίξει από το 1956. Το κίνημα του '68 είχε αναδείξει νέα κοινωνικά υποκείμενα. Η Κίνα της πολιτιστικής επανάστασης είχε πάψει να ασκεί τη μαγεία της. Το ίδιο είχε συμβεί στη Λ. Αμερική με την κουβανέζικη επανάσταση, όπου μετά την αποτυχία του αντάρτικου, παρουσιάστηκε η ανάγκη μιας προσεκτικότερης αναγνώρισης των εθνικών χαρακτηριστικών κάθε χώρας. Σε ορισμένες χώρες της Α. Ευρώπης - Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία— συνειδητοποιούνταν η ανάγκη μεταρρυθμίσεων. Σε όλες αυτές τις καταστάσεις η —μεγαλύτερη ή μικρότερη— γνωριμία με τον Γκράμσι βοήθησε σε μια αντιδογματική - απελευθερωτική ανάγνωση του μαρξισμού, έφερε στην επιφάνεια νέα προβλήματα και πριν από όλα τη σχέση δημοκρατίας - σοσιαλισμού. Ειδικά στη Δ. Ευρώπη το έργο του Γκράμσι χρησιμοποιήθηκε στην προσπάθεια διαμόρφωσης μιας νέας πολιτικής και θεωρητικής θεμελίωσης της στρατηγικής του εργατικού κινήματος.

Είναι φανερό ότι η μεγάλη πλειοψηφία της ελληνικής αριστεράς κατά τη δεκαετία του '70 δεν αντιμετώπιζε τέτοιου είδους προβλήματα. Η διάδοση του Γκράμσι στηρίχθηκε αναγκαστικά στις μικρές δυνάμεις του ΚΚΕ Εσωτερικού και της ευρύτερης ανανεωτικής αριστεράς. Το «Θεμέλιο», ο «Στοχαστής», ο «Ηριδανός», ο «Οδυσσεάς» εκδόσανε έργα του Γκράμσι ή μελέτες πάνω στο έργο του. Περιοδικά του ίδιου χώρου σποραδικά δημοσίευσαν λίγα άρθρα σχετικά, ενώ το Κέντρο Μαρξιστικών Σπουδών του ΚΚΕ Εσωτερικού οργάνωσε δύο συνέδρια το '81 και '83 με κυρίαρχη την γκραμσιανή κατεύθυνση. Απέναντι στις μικρές δυνάμεις αυτού του χώρου και τις ασυνεχείς προσπάθειές του, υψωνόταν ο δογματικός όγκος του ΚΚΕ που αρκούσαν στο σοβιετικό μαρξισμό - λενινισμό και η θεωρητική αδιαφορία ή η τριτοκοσμική ενασχόληση των αριστερών δυνάμεων που εκφράζονταν μέσα από το ΠΑΣΟΚ. Στον ίδιο χώρο της ανανεωτικής αριστεράς, η ισχυρή επίδραση του αλτρουσερικού έργου και του γαλλικού στρουκτουραλισμού λειτούργησε —σε αντίθεση με τις άλλες χώρες— σε αντιγκραμσιανή κατεύθυνση.

Τα 50 χρόνια λοιπόν από το θάνατο του μεγάλου επαναστάτη και θεωρητικού, ενώ σε άλλες χώρες έχουν υποκινήσει ήδη διάφορες πολιτικές - επιστημονικές πρωτοβουλίες, στην Ελλάδα στέκονται στον αέρα, ελλείπει στοιχειώδους υποδομής. Ευχή, να αποτελέσουν τουλάχιστον κίνητρο για την ανακίνηση του ενδιαφέροντος.

η αναζήτηση μιας μεγάλης Πολιτικής

Αν η μόδα - Γκράμσι δεν πέρασε τα σύνορα της χώρας μας, η μόδα - κρίση του μαρξισμού μπήκε με μεγάλη άνεση. Δεν υπονοούμε ότι το ζήτημα δεν υπάρχει, ή ότι οι λύσεις στα σημερινά προβλήματα αρχίζουν και τελειώνουν στον Μαρξ, αλλά ότι η σχετική φιλολογία βάλλει συχνά και αβασάνιστα κατά δικαίων και αδικών. Οι ε-

κτοξεύσεις από τον μαρξισμό - λενινισμό στο μετα-βιομηχανικό, μετα-μοντέρνο, μετα-οτιδήποτε, χωρίς την ιστορική και θεωρητική ανάπλαση της πορείας δεν οδηγούν πουθενά. Τα ιστορικά κινήματα αναπτύσσονται και ανανεώνονται πατώντας σε μια συλλογική ιστορική μνήμη. Και στην ιστορική μνήμη του εργατικού κινήματος ο Γκράμσι είναι ένα από τα μεγαλύτερα αγκωνάρια. Η ίδια η έρευνα για την σημερινή κρίση του μαρξισμού, η θεματοποίηση της, είναι αδύνατη χωρίς την πολιτική θεωρία του Γκράμσι, χωρίς την κατανόηση της αντι-θετικιστικής και αντι-οικονομιστικής ανάγνωσης του μαρξισμού που υπάρχει στα Τετράδια της Φυλακής, χωρίς τη θεωρία του για τους δια-

Σ' ένα πολιτικό-ιδεολογικό κλίμα άρνησης των μεγάλων ερμηνειών της κοινωνικής εξέλιξης, των μεγάλων πολιτικών σχεδίων και των οικουμενικών αξιών, όπου ο ίδιος ο Μαρξ εξορίζεται στην ιστορία των ιδεών, ο Γκράμσι δεν μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Η έννοια όμως της Αριστεράς είναι ταυτόσημη με αυτού του είδους τις ερμηνείες, το πολιτικό σχέδιο, τις αξίες. Ιδίως σήμερα που περνάει μια κρίση στρατηγικής, συνδεδεμένης με την αλλαγή μιας ολόκληρης ιστορικής περιόδου, το έργο του Γκράμσι είναι πολλαπλά χρήσιμο για την ανασυγκρότησή της. Πριν απ' όλα σαν παράδειγμα αντίδρασης σε μια καμπή ριζικής αλλαγής των δεδομένων. Τα Τετράδια της Φυλακής είναι εκτός των άλλων, ένα μεγαλειώδες πρόγραμμα έρευνας της νέας ιστορικής περιόδου που άνοιξε στην Ιταλία και στην Ευρώπη με την κρίση του φιλελεύθερου κράτους, τις απαρχές του κοινωνικού κράτους με τη νέα σύνδεση πολιτικής και οικονομίας που πραγματοποιούσε, των αλλαγών του διεθνούς καπιταλισμού με την εμφάνιση του τεύλορισμού και των ΗΠΑ ως νέας παγκόσμιας ηγετικής δύναμης. Η αυτοκριτική και αδογμάτιστη έρευνα που τον οδηγούσε στην υπέρβαση των ορίων της Γ' Διεθνούς, αποσκοπούσε στη διαμόρφωση μιας νέας στρατηγικής και θεωρητικής συγκρότησης του εργατικού κινήματος για τη Δ. Ευρώπη. Στην αναζήτηση μιας νέας μεγάλης πολιτικής για την εργατική τάξη. Σε μια σημείωση των Τετράδιών του ο Γκράμσι διακρίνει τη μεγάλη από τη μικρή πολιτική: «η μεγάλη πολιτική αφορά σε προβλήματα θεμελίωσης νέων κρατών, στον αγώνα για την καταστροφή, την υπεράσπιση, τη διατήρηση καθορισμένων κοινωνικο-οικονομικών δομών. Η μικρή πολιτική αφορά σε προβλήματα καθημερινά και μερικά, που τοποθετούνται στο πλαίσιο μιας ήδη σταθεροποιημένης δομής και εκφράζουν τον αγώνα για την υπερίσχυση μεταξύ διαφορετικών ομάδων της ίδιας πολιτικής τάξης. Μεγάλη πολιτική είναι εξάλλου και η προσπάθεια να αποκλείσεις τη μεγάλη πολιτική από την κρατική ζωή και να υποβαθμίσεις τα πάντα σε μικρή πολιτική». Η αναζήτηση της μεγάλης πολιτικής στη νέα ιστορική περίοδο που δρομολογείται μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο και την Οκτωβριανή επανάσταση είναι ακριβώς το έργο και το παράδειγμα του Γκράμσι.

Εδώ και αρκετά χρόνια, η Αριστερά υφίσταται τη μεγάλη πολιτική της δεξιάς σε διεθνές επίπεδο. Βάση της νεοσυντηρητικής επίθεσης —μιας «παθητικής επανάστασης» όπως θα έλεγε ο Γκράμσι— ήταν η κρίση του κοινωνικού κράτους, η βαθεία αλλαγή των παραγωγικών δυνάμεων που βρίσκεται σε εξέλιξη, οι διαδικασίες διεθνοποίησης της παραγωγής. Η επίθεση της δεξιάς είχε το χαρακτήρα της μεγάλης πολιτικής με τη διπλή έννοια που επισημαίνει ο Γκράμσι: έδωσε νέα υπόσταση στις πολιτικές και στις αξίες του καπιταλισμού, χτυπώντας βασικά δόγματα της Αριστεράς· μείωσε ταυτόχρονα την ιδέα της πολιτικής σε τακτική διαχείριση των «κοινωνικών συμφερόντων», αμφισβητώντας τη δυνατότητα σύνδεσής τους με κάποιο γενικό πολιτικό σχέδιο και κάποιες ηθικές αξίες. Όλο το πρόβλημα της Αριστεράς είναι να διαμορφώσει τη δική μας μεγάλη πολιτική, πείθοντας πριν από όλα ότι στις σημερινές συνθήκες είναι δυνατή η μεγάλη πολιτική.

Ο Γκράμσι αποτελεί υποχρεωτικό σημείο αναφοράς αυτής της προσπάθειας. Και θα επενθυμίσουμε επιγραμματικά δύο θεματικές του, για τον αμερικανισμό και το φορντισμό, για την ηγεμονία και τη δημοκρατία, εν είδη παραδείγματος.

εθνική και διεθνής διάσταση

Η επίθεση των νεοσυντηρητικών δυνάμεων την τελευταία δεκαετία είχε ως υπόστρωμα την εξαιρετική διεθνοποίηση της παραγωγής και των θεσμών αναπαραγωγής, που συμπαρέσυρε πολλές εξουσίες του εθνικού κράτους. Η κρίση του κοινωνικού κράτους και της Αριστεράς οφείλεται κατά μέγιστο μέρος σε αυτό το γεγονός. Και η ανάκαμψη της Αριστεράς εξαρτάται σήμερα από τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής που θα υπερβαίνει το στενό εθνικό ορίζοντα.

Συνήθως, οι αναγνώσεις του γκραμισιανού έργου στεκόντουσαν κυρίως στο βάρος που έδινε στα εθνικά χαρακτηριστικά· πεδίο για την ανάπτυξη της ηγεμονίας του εργατικού κινήματος μιας χώρας. Στο πλαίσιο αυτό άλλωστε συνέβαλε στη θεωρητική θεμελίωση της απομάκρυνσης του ΙΚΚ και άλλων κομμουνιστικών κομμάτων, από το ΚΚΣΕ. Αποτέλεσε κατά κάποιο τρόπο, το θεωρητικό των εθνικών δρόμων για το σοσιαλισμό. Τα τελευταία χρόνια αρκετοί μελετητές τόνισαν την κομβική σημασία που έχουν στα Τετράδια της Φυλακής οι σημειώσεις για τον αμερικανισμό και το φορντισμό, επισημαίνοντας ότι μέσα από αυτές περνάει μια γενικότερη σύλληψη του διεθνούς καπιταλιστικού συστήματος και των εθνικών κρατών στο πλαίσιο του. Είναι εντυπωσιακό και συγκινητικό από ορισμένη άποψη, ότι ο Γκράμσι μέσα από την απομόνωση της Φυλακής, με ελάχιστες πληροφορίες, στάθηκε ο μόνος πολιτικός της Γ' Διεθνούς —ο Τρότσκι, σε άλλη βάση— που διαισθάνθηκε την ανατροπή της διεθνούς τάξης που επέφερε η ανερχόμενη οικονομική δύναμη των ΗΠΑ κι η βιομηχανική αναδιάρθρωση, με βάση το φορντισμό.

Παρακάμπτοντας το πρόβλημα των πληροφοριών, οι σημειώσεις για τον αμε-

ρικανισμό και το φορντισμό παραμένουν υπόδειγμα ανάλυσης και μεθοδολογίας. Θυμίζουμε ορισμένους άξονες αυτών των σημειώσεων. Επισημαίνει σε αναλυτικό επίπεδο τη σχέση παραγωγής - αναπαραγωγής, οικονομίας και πολιτικής (ο τεύλο-ρισμός ως απάντηση στην πτωτική τάση του μέσου ποσοστού κέρδους, η ηγεμονική μεταβολή του κοινωνικού περιβάλλοντος ώστε να εγκλιματισθεί ο νέος τρόπος οργάνωσης της εργασίας). Παίρνοντας κριτική στάση, απορρίπτει ταυτόχρονα τη ρομαντική αντίδραση πολλών «παραδοσιακών» διανοούμενων της «γερασμένης» Ευρώπης απέναντι στην εμφάνιση της μαζικής κοινωνίας και του νέου κομφορμισμού που δημιουργούσε («Η ανησυχία ορισμένων διανοούμενων είναι κωμική. Ο κομφορμισμός υπήρξε πάντα: σήμερα πρόκειται για πάλη μεταξύ «δύο κομφορμισμών», δηλαδή για πάλη ηγεμονίας, για μια κρίση της κοινωνίας των πολιτών»). Εντοπίζει τις επιπτώσεις στους διεθνείς συσχετισμούς του καπιταλιστικού συστήματος («Το πρόβλημα είναι, αν η Αμερική, με το αμείλικτο βάρος της οικονομικής της παραγωγής —δηλαδή έμμεσα— θα πιέσει ή πιέζει την Ευρώπη να αλλάξει την γερασμένη οικονομική - κοινωνική της συγκρότηση, γεγονός που θα συνέβαινε ούτως ή άλλως, με πιο αργό όμως ρυθμό και που τώρα παρουσιάζεται ως επιπτώση της αμερικανικής «αλαζονείας»· αν δηλαδή, πραγματοποιείται μια αλλαγή της υλικής βάσης του ευρωπαϊκού πολιτισμού...»). Πιστεύουμε ότι οι σημειώσεις αυτές, αποτελούν μεθοδολογικό κίνητρο για τη μελέτη των μεγάλων αναδιαρθρώσεων που πραγματοποιούνται σήμερα και σηματοδοτούν το πέρασμα σε μια νέα ιστορική περίοδο. Αν η Αριστερά θέλει να συγκροτήσει μια αποτελεσματική στρατηγική, πρέπει να αντιμετώπισει, όπως και ο Γκράμσι τις νέες τάσεις του καπιταλιστικού συστήματος ως ενιαίου οικονομικού συνόλου και τη νέα σχέση που καθιερώνει μεταξύ εθνικής και διεθνούς διάστασης.

ηγεμονία, δημοκρατία και πολιτική

Ένας άλλος άξονας του γκραμισιανού έργου που πιστεύουμε ότι παραμένει αφετηριακό σημείο για τη σύγχρονη αριστερά είναι η πολιτική θεωρία της ηγεμονίας, με τις συγγενείς θεωρητικές κατηγορίες της ηθικής και ιδεολογικής μεταρρύθμισης, του ιστορικού συνασπισμού, του πολιτικού ρόλου των διανοούμενων, του κοινού νου και της εθνικής - λαϊκής κουλτούρας. Στα μέσα της δεκαετίας του '70, η θεωρία της ηγεμονίας βοήθησε το αριστερό κίνημα να αναλύσει βαθύτερα το φαινόμενο της εξουσίας —και της «μικροφυσικής» της— στον αναπτυσσόμενο καπιταλισμό και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της συνεισφοράς και άρα της δημοκρατίας. Την ίδια περίοδο η θεωρία της ηγεμονίας χτυπήθηκε ως τελευταίο κατάλοιπο «ολοκληρωτισμού» του μαρξισμού και του κομμουνισμού, ενώ ταυτόχρονα η φιλελεύθερη θεωρία της δημοκρατίας προβλήθηκε ως η μόνη αποδεκτή και υπαρκτή, απέναντι στο απόλυτα κενό που υποτίθεται ότι χαρακτηρίζει το μαρξισμό ως προς τη θεωρία του κράτους. Έκτοτε η σύγχρονη αριστε-

ρά προχώρησε πέρα από τον Γκράμσι, τόσο στο πρόβλημα της δημοκρατίας, αποδεχόμενη ανεπιφύλακτα την πολιτική δημοκρατία, όσο και στη θεωρία του κόμματος, αποδεχόμενη τον πλουραλισμό των πολιτικών υποκειμένων του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού.

Σήμερα μετά δηλαδή την οριστική και αμετάκλητη αποδοχή της σχέσης δημοκρατίας και σοσιαλισμού αφενός και τη διάδοση φαινομένων που υποβαθμίζουν την κρατική ζωή σε «μικρή πολιτική» αφετέρου πιστεύουμε ότι η θεωρία της ηγεμονίας υπογραμμίζει με επικαιρότητα και έμφαση το άλλο της χαρακτηριστικό: τη δυνατότητα σύνθεσης των κοινωνικών δυνάμεων σε ένα πολιτικό σχέδιο και τη δυνατότητα συνειδητής διεύθυνσης της κοινωνίας. Σήμερα έχει ανοίξει ένα πρόβλημα δημοκρατίας με την ουσιαστική έννοια του όρου: ποιος αποφασίζει - με δεδομένη την αυξανόμενη ισχύ των πολυεθνικών χρηματιστικών δυνάμεων και εταιρειών, την κρίση του εθνικού κράτους, των αντιπροσωπευτικών θεσμών και της δημοκρατικής συμμετοχής, πώς αποφασίζει —τάσεις συγκεντρωτισμού και αυταρχισμού του σύγχρονου κράτους, παράκαμψη των αντιπροσωπευτικών θεσμών, έλεγχος μαζικών μέσων επικοινωνίας, ανισοκατανομή των πληροφοριών—, σε τι αποφασίζει —σχέση δημόσιου και ιδιωτικού, γραφειοκρατική εισβολή στην κοινωνία των πολιτών αλλά και διείσδυση της αγοράς σε κρίσιμους θεσμούς κοινωνικής αναπαραγωγής, δημόσιου μέχρι τώρα χαρακτήρα κλπ. Οι τάσεις αυτές υποβαθμίζουν την πολιτική και τη δημοκρατία σε τεχνική, σε υπόθεση των ειδικών και των ελίτ. Αντίθετα με τις θεωρίες της δημοκρατίας της κλασικής αστικής κουλτούρας, οι αντίστοιχες σύγχρονες θεωρίες, αλλά και μια διαρκώς διευρυνόμενη μαζική αντίληψη, στερούν τη δημοκρατία από κάθε κοινωνικό και ηθικό περιεχόμενο. Αναγνωρίζουν μόνο διάσπαρτα «κοινωνικά συμφέροντα» ισοδύναμα και θεμητά μόνο και μόνο γιατί υπάρχουν. Κανένα από αυτά δεν μπορεί να αρθεί πάνω από τον οικονομικό - συντεχνιακό του ορίζοντα, αλλά αλληλοεξισορροπούνται όλα στο πλαίσιο μιας γενικής φουνξιοναλιστικού τύπου ισορροπίας. Η πολιτική υποβαθμίζεται σε διαχείριση αυτής της εξισορρόπησης. Τα κόμματα γίνονται άθροισμα και διαυλοι των πολιτικά ακατέργαστων «κοινωνικών συμφερόντων» έξω από κάποιο γενικό σχέδιο, έξω από αξίες και ιστορική διάσταση.

Απέναντι σε αυτού του τύπου την πολιτική ο Γκράμσι μας θυμίζει ότι η ερμηνεία αυτών των τάσεων και η διάσωση της ουσίας της δημοκρατίας από τον κίνδυνο του αυταρχισμού, της μαζικής πολιτικής απάθειας και κυνισμού, απαιτεί ένα προγραμματικό σχέδιο με όρους ηγεμονίας. Απαιτεί δηλαδή από την Αριστερά μια μεγάλη πολιτική κοινωνικού μετασχηματισμού με όρους «ιστορικού συνασπισμού», «ηθικής και ιδεολογικής μεταρρύθμισης», «ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών».

Αυτό είναι το πιο επίκαιρο μήνυμα των 33 τετραδίων που φυγαδεύτηκαν από τις ιταλικές φασιστικές φυλακές πριν 50 χρόνια. □

Τελευταίος δεξιά (με το βέλος) ο Αντόνιο Γκράμσι στο Γυμνάσιο της Santulussurgiu.

Επιστήμη - Τεχνική - Φιλοσοφία

του Αιμίλιου Μεταξόπουλου

1 Ευδιάκριτοι τόνοι δυσπιστίας —στα Quaderni del Carcere— για τη δυνατότητα καθολικής εφαρμογής των μεθόδων των φυσικών επιστημών σε συνδυασμό με την ολομέτωπη επίθεση κατά του θετικισμού ενδέχεται να υποβάλλουν την άποψη ότι ο Gramsci θα συμφωνούσε με τον Croce ο οποίος κήρυσσε πως «οι φυσικές επιστήμες άλλο δεν είναι παρά οικοδομήματα ψευδοενοιών»¹. Ωστόσο ο αντιθετικισμός του Croce είναι απατηλός: αρνείται την επιστημολογική αυθεντικότητα των θετικών επιστημών επειδή ακριβώς τις ταυτίζει άκριτα με την εικόνα που φιλοτέχνησε γι' αυτές ο θετικιστικός χρωστήρας. Ο Gramsci δεν υποπίπτει στο ίδιο σφάλμα. Με πλήρη συνείδηση της ουσιώδους πολιτιστικής λειτουργίας των φυσικών επιστημών επισημαίνει απλώς τη συνάρθρωση, στον ίδιο τον πυρήνα τους μίας υπόθεσης που εγκλείει ιδεολογία και ενός «εδραίου» γεγονότος. Αυτή η διαπλοκή ιδεολογίας και διυποκειμενικά ελέγξιμων στοιχείων αποκλείει την ενθυλάκωση της επιστήμης στη θετικιστική κατηγορία του «αντικειμενικού». Από τα νεανικά του, όμως, χρόνια ο Gramsci διακρίνοντας ήδη τον ιστορικό υλισμό από την πειραματική μέθοδο δε δίσταζε να γράψει ότι ο πρώτος οφείλει, ενσωματώνοντας τη δεύτερη, να τη μετακινώσει στη μελέτη των ιστορικών συμβάντων (SG 328). Αρκετά αργότερα, στα Quaderni del Carcere, η αξιολόγηση της συμβολής της επιστήμης στη διαδικασία πολιτιστικής ενοποίησης του «ανθρώπινου γένους» είναι πάντα ανεπιφύλακτα θετική: «η πειραματική επιστήμη υπήρξε... ως τώρα το πεδίο όπου αυτή η πολιτιστική ενότητα έφθασε στη μέγιστη έκταση: υπήρξε το γνωσιακό στοιχείο όπου περισσότερο συνεισέφερε στην ενοποίηση του πνεύματος καθιστώντας το οικουμενικότερο (η πειραματική επιστήμη) είναι η πιο αντικειμενοποιημένη και συγκεκριμένα καθολικευμένη υποκειμενικότητα» (Q 1416). Δεν υφίσταται άμεση συνάφεια, συνεπώς, ανάμεσα στη σκέψη του Gramsci και το νεοϊδεαλισμό του Croce ή του Gentile στα θέματα που άπτονται της εμπειρικής επιστήμης. Όταν άλλωστε ο Gramsci ασκεί κριτική στον απλοϊκό εμπειρισμό υπογραμμίζει ότι η αφελής εξιδανίκευση της σκληρής αντικειμενικότητας υποβαθμίζει την επιστήμη η οποία εί-

ναι «ενότητα αντικειμενικού γεγονότος και υπόθεσης ή ενός συστήματος υποθέσεων που υπερβαίνουν το αντικειμενικό γεγονός» (Q 1458). Διαμέσου της υπέρβασης αυτής μετέχει η επιστήμη στον ιστορικό βίο του πνεύματος και τη σύγκρουση των κοσμοαντιλήψεων². Είναι, εντούτοις, το συμβαντολογικό της υπόστρωμα που επιτρέπει «σε μία κοινωνική ομάδα να ιδιοποιηθεί την επιστήμη μιας άλλης κοινωνικής ομάδας χωρίς να αποδεχθεί και την ιδεολογία της» (Q 1458). Η ιστορικότητα, επομένως, των επιστημονικών αντιλήψεων δεν υποσημαίνει τον μονοφυώς «ταξικό» χαρακτήρα τους. Πράγματι, κατά τον Gramsci, «είναι σχετικά εύκολο να διακρίνουμε την αντικειμενική έννοια από το σύστημα υποθέσεων με μία διεργασία αφαίρεσης σύμφυτη στην επιστημονική μεθοδολογία...» (Q 1458).

Από τις παραπάνω σταχυολογήσεις μπορούν να συναχθούν ορισμένα επιστημολογικά συμπεράσματα:

(i) η γκραμσσιανή θεώρηση της ενδοσυστημικής συνύπαρξης υποθέσεων —φορέων ιδεολογιών και κοσμοαντιλήψεων— αφενός και γεγονότων αφετέρου συγγενεύει με τις προδιαγραφές της νεώτερης ιστοριογραφίας της επιστήμης — από τον Koyre ως τον Kuhh ή τον Lakatos·

(ii) ο Gramsci προκαταλαμβάνει ή μάλλον συμπορεύεται εν αγνοία του με την αντιθετικιστική «εξέγερση» του Porper όταν εκφράζει την αντίθεσή του στον εμπειρισμό με την εξής διατύπωση: «η διερεύνηση μιας σειράς γεγονότων για να ανακαλυφθούν οι σχέσεις τους προϋποθέτει μια «έννοια» που επιτρέπει να διαφορισθεί αυτή η σειρά από άλλες δυνατές σειρές: πώς θα επιλεγούν τα γεγονότα που θα χρησιμεύσουν για την απόδειξη της αλήθειας των παραδοχών μας αν δεν προϋπάρχει το κριτήριο της επιλογής; Τι θα είναι όμως τούτο το κριτήριο επιλογής αν όχι κάτι ανώτερο από κάθε μεμονωμένο υπό εξέταση γεγονός»; (Q 1926). Δεν υπάρχουν, συνεπώς, αμιγώς παρατηρησιακά δεδομένα. «Κοιτάμε» χάρη στην ειδι-

* Η ένδειξη (SG...) παραπέμπει στα Scritti Giovanili 1914-1918. Torino 1958 και ο αριθμός στην αντίστοιχη σελίδα. Η ένδειξη (Q...) παραπέμπει στα Quaderni del Carcere, Edizione critica dell' Istituto Gramsci, a cura di V. Gerratana, Torino, 1975 και ο αριθμός στην αντίστοιχη σελίδα (οι τρεις τόμοι των κειμένων και ο τέταρτος των κριτικών σημειώσεων έχουν ενιαία και συνεχή αρίθμηση σελίδων). Όλες οι μεταφράσεις των αποσπασμάτων είναι δικές μας.

1. B. Croce, Logica come scienza del concetto puro, Bari 1971, σ. 196.

2. Η βιβλιογραφία γύρω από τις γκραμσσιανές απόψεις περί επιστήμης δεν είναι ιδιαίτερα πλούσια. Το πιο αξιοσημείωτο άρθρο είναι του P. Rossi: «Antonio Gramsci sulla scienza moderna», στο Immagini della scienza, Roma 1977, σ. 227-247. Η οπτική του Rossi ωστόσο είναι επιεικέστερη της δικής μας στο ζήτημα των ιδεαλιστικών ολισθημάτων του Gramsci. Τούτο συμβαίνει επειδή ο μεγάλος ιταλός ιστορικός της επιστήμης επιχειρεί να ανασυγκροτήσει τη γκραμσσιανή θεωρία ορθολογικότητας και να την αντιπαραθέσει σε κάθε είδους σχετικιστική ιδεολογία, επιλέγοντας προς σχολιασμό τις συγγενέστερες προς το ρεαλισμό παρατηρήσεις του Gramsci.

κή νευροφυσιολογία του οπτικού μας νεύρου αλλά «βλέπουμε» μέσα από φιλοσοφικές διοπτρες —όπως θα έλεγε και ο Hanson³. Το μόνο πρόβλημα είναι ότι ο Gramsci καταλύοντας τα άβυσσινά σύνορα θεωρίας και παρατήρησης δεν ορίζει, όπως θα περίμενε κανείς, τον τρόπο απελευθέρωσης του «αντικειμενικού» από το ιδεολογικό του κέλυφος. Έτσι οφείλουμε να αρκεσθούμε στην ελαφρώς μετέωρη παρατήρηση σύμφωνα με την οποία η δυνατότητα απεγκλωβισμού του γεγονότος από την υπόθεση είναι σύμφυτη στην «επιστημονική μεθοδολογία».

(iii) αναντίρρητα ο αντιεμπειρισμός του Gramsci δεν τον οδηγεί στο συμβατιστικό υποκειμενισμό, ή το σχετικισμό. Έχοντας αποκτήσει μια γύση των υποκειμενιστικών ερμηνειών της «νέας φυσικής» από τα γραπτά του καθ. Camis και του Borgese αρνείται να δεχθεί ότι τα απείρως μικρά φαινόμενα δεν υφίστανται ανεξάρτητα από τον παρατηρητή (Q 1452). Αναρωτιέται επί του προκειμένου: «άραγε όλη η επιστημονική πρόοδος δεν εκδηλώθηκε ως τώρα στο γεγονός ότι οι νέες εμπειρίες και παρατηρήσεις διόρθωσαν και διέυρυναν τις προηγούμενες;» (Q 1452). Παρ' όλο που ο Gramsci δεν εξειδικεύει με επιστημολογική λειτουργία αυτές τις ιδέες είναι προφανές ότι εστιάζει την αντικειμενική ορθολογικότητα της επιστήμης στην αέναη πρόοδο της. Ο θεωρητικός επικαθορισμός της παρατήρησης δεν ακυρώνει την πραγματολογική σπονδύλωση της επιστήμης εντός την οποίας εγγράφεται η επέκταση και εμβάθυνση της διυποκειμενικά ελέγξιμης γνώσης⁴.

Ο Αντόνιο Γκράμσι με συντρόφους του στο Εργατικό Κέντρο του Τορίνο. Τελευταίος δεξιά.

2 Οι αντιλήψεις του Gramsci για την επιστημονική πρόοδο, εξάλλου και πρωτότυπες για τη μαρξιστική παράδοση και πολυδιάστατες είναι. Στον ορισμό, της έννοιας «πρόοδος» λόγω χάρη ο αντιεμπειρισμός συμπλέει με τη συστηματική απόρριψη του οικονομισμού. Αντικρούοντας τις απόψεις του Bucharin, ανοιγμένες σε υπόδειγμα θετικιστικής παρεκτροπής του μαρξισμού, ο Gramsci υπογραμμίζει πως «η πρόοδος των επιστημών δεν μπορεί να τεκμηριωθεί υλικά...τα κυριότερα εργαλεία της επιστημονικής προόδου είναι διανοητικής (και πολιτικής) μεθοδολογικής υφής» (Q 1421). Συνδυάζοντας αυτό το απόσπασμα με την ιδέα της προόδου ως «διεύρυνσης» και «διόρθωσης» των παρατηρησιακών κεκτημένων θα αντιληφθούμε εύκολα ότι κατά τον Gramsci η επιστημονική πρόοδος ταυτίζεται με τη συνεχή διανοητική και εξηγητική εμβάθυνση που δεν στερείται, φυσικά, εμπειρικών αντικρουσμάτων. Η υπαγωγή, άλλωστε, των εννοιολογικών εκλεπτύνσεων στην ελεγκτική αρμοδιότητα της εμπειρίας ωθεί τον Gramsci να καυτηριάσει τόσο τα ad hoc συμβατιστικά στρατηγήματα των επιστημόνων όσο και την ελλιπή συνείδηση της προσωρινότητας των επιστημονικών θεωριών (Q 1063). «Αν οι επιστημονικές αλήθειες ήταν οριστικά αποφαίνεται «η επιστήμη θα είχε πάψει να υφίσταται σαν τέτοια, σαν έρευνα...» (Q 1456). Η επίγνωση του εφήμερου κάθε επιστημονικής κατάκτησης —η ίδια η θεωρία της σχετικότητας του Einstein αργά ή γρήγορα θα ξεπεραστεί— υπαγορεύει στο Gramsci αμφιβολίες ως προς τη νομιμότητα των ιδεολογικών τους γενικεύσεων. Έτσι ειρωνεύεται τον Bucharin που στα αποτελέσματα της σχετικιστικής φυσικής διαβλέπει τον επικείμενο θάνατο του αστικού ατομισμού. Η επιστήμη είναι ένας κόσμος σχετικά αυτόνομος στο πλέγμα των υπερδομών και η αξιολόγηση των επιτευγμάτων της υπόκειται σε εξωτερικά μεθοδολογικά κριτήρια, ιστορικά διαμορφωμένα. Γι' αυτό «αν μπορεί να υπάρξει καλλιτέχνης που αγνοεί τελείως την προηγούμενη τεχνική επεξεργασία, δεν είναι δυνατόν να συμβαίνει το ίδιο στη σφαίρα της επιστήμης και της σκέψης, όπου υπάρχει πρόοδος» (Q 439).

3 Προτού, λοιπόν, προχωρήσουμε σε μια περαιτέρω ανάπτυξη των κριτικών κατά του Bucharin θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι κάθε προσπάθεια να ερμηνευθεί η αντιδογματική ευκαμψία της γκραμισιανής σκέψης ως σύμπτωμα πρόσχωρησης σε σχετικιστικά ιδεολογήματα αποτελεί βιασμό των κειμένων. Αναμφίβο-

λα δηλώσεις όπως εκείνη η πασίγνωστη σύμφωνα με την οποία «όλοι είναι με τον τρόπο τους φιλόσοφοι...επειδή κάθε γλωσσικό ιδίωμα είναι μια φιλοσοφία» (Q 1063) βάζουν στον πειρασμό μιας συσχέτισης με τα περί «γλωσσικών παιγνίων» του ύστερου Wittgenstein. Το ίδιο και το πρόγραμμα «αποδιάρθρωσης της φιλοσοφίας νοούμενης κατά τον παραδοσιακό» τρόπο. Ωστόσο μια ανάλογη παρά φύση σύζευξη θα συσκοτίζε την πεμπτούσια της γκραμισιανής οπτικής του «ηγεμονικού πολιτισμού» που με ενάργεια εκφράζεται στο ακόλουθο παράθεμα: «όποιος μιλά μόνο μια διάλεκτο...μετέχει κατ' ανάγκη σε μια ενόραση του κόσμου κατά το μάλλον ή ήττον στενή και επαρχιακή, πετρωμένη, αναχρονιστική σε σχέση με τα μεγάλα πνευματικά ρεύματα που κυριαρχούν στην παγκόσμια ιστορία... μια μεγάλη κουλτούρα μπορεί να μεταφραστεί στη γλώσσα μιας άλλης μεγάλης κουλτούρας σε μια, δηλαδή, μεγάλη εθνική γλώσσα, ιστορικά πλούσια και σύνθετη: μπορεί να μεταφράσει οποιαδήποτε άλλη μεγάλη κουλτούρα και ως εκ τούτου αποτελεί παγκόσμιο εκφραστικό μέσο. Αλλά μια διάλεκτος δεν μπορεί να κάνει το ίδιο πράγμα...» (Q 1377). Η επιστήμη, ενοποιητικός ιστός του πολιτισμού, αρθρώνεται σε κριτήρια στο φως των οποίων εξηγούνται οι υποδεέστερες μορφές ζωής ενώ οι τελευταίες αδυνατούν με τα δικά τους εργαλεία και να την κατανοήσουν και, πολύ περισσότερο, να την παραγάγουν. Ανάγλυφα, λοιπόν, αναδύεται η γκραμισιανή άρνηση της αξιολογικής ισοδυναμίας των διαφορετικών μορφών ζωής. Επιπλέον, όπως καταδεικνύει η προσφυγή στην έννοια της «μεγάλης κουλτούρας» ορισμένες γλώσσες - κοσμοαντιλήψεις αναδεικνύονται ιστορικά σε μεταγλώσσες που: α) είναι μεταξύ τους αλληλομεταφράσιμες και συνεπώς συγκρίσιμες, β) μεταφράζουν και ερμηνεύουν μονόδρομα τις «κατώτερες» μορφές ζωής. Όταν, όμως, ο Gramsci κάνει λόγο για «ανώτερο» πολιτισμό ή «πνευματική πρόοδο» έχει, όπως θα διαπιστώσουμε κατά νου διαδικασίες πιο πολυσχιδείς από την απλή τεχνική και οικονομική ανάπτυξη.

4 Αυτή η διάσταση των αντιλήψεων του καταγράφεται ευκρινώς στην πολεμική του ενάντια στον «αγοραίο υλισμό» και οικονομισμό του Bucharin. Εκεί όπου η τυπική διαλεκτικοϋλιστική σκοπιά στην άρρηκτη ενότητα επιστήμης - τεχνολογίας έβλεπε μια από τις ιστορικές συγκεκριμενοποιήσεις της ενότητας θεωρίας-πράξης, επιμένοντας κατ' ακολουθία στη γνωσιολογική προτεραιότητα της τεχνολογίας ως ενσάρκωσης του σκέλους της πράξης, ο Gramsci τονίζει ότι «η επιστήμη είναι και αυτή μια υπερδομή: αλλά στη μελέτη των υπερδομών καταλαμβάνει ιδιαίτερη θέση...ειδικά μετά το 1700» (Q 430). Και προχωρώντας μακρύτερα υπογραμμίζει: «η επιστημονική σκέψη είναι μια υπερδομή που δημιουργεί «τα επιστημονικά εργαλεία» (Q 434). Για να συμπληρώσει ότι ορισμένες μορφές τεχνικού εργαλείου έχουν διττή φαινομενολογία: «είναι και δομή και υπερδομή» (Q 434). Ανατρέπεται, έ-

3. Βλ. N. R. Hanson, Patterns of discovery, Cambridge 1977, σ. 4 κ.ε.

4. Η διορατικότητα του Gramsci είναι, κάποτε εντυπωσιακή. Στο ζήτημα της διαπάλης και της συγκριτικής υπεροχής των διάφορων ερευνητικών κατευθύνσεων διατυπώνει απόψεις συγγενείς προς εκείνες του J. Lakatos και της μεθοδολογίας των προγραμμάτων επιστημονικής έρευνας: «μία νέα επιστήμη αποδεικνύει την αποτελεσματικότητά και τη ζωτικότητα της όταν αποδεικνύει ότι ξέρει να αντιμετωπίσει τους μεγάλους εκπροσώπους της αντίπαλης τάσης, όταν εξηγεί με τα δικά της μέσα τα ζωτικά ερωτήματα που αυτοί έθεσαν, ή αποδεικνύει χωρίς αμφισβητήσεις ότι αυτά τα ερωτήματα αποτελούν ψευδοπροβλήματα» (Q 875).

τσι, εκ βάθρων το μπουχαρινικό σχήμα. Όπως ακριβώς και η πολύ μεταγενέστερη μεταεπιστημονική ιστοριογραφία των ιδεών, ο Gramsci τοποθετεί την επιστήμη σε ένα ιστορικό χρόνο αν όχι ιδιοσυστατο τουλάχιστον «ιδιό-ρυθμο» σε σχέση με τη χρονική ροή της κοινωνικής δομής. Οι κριτικές που απευθύνει τόσο στο «Λαϊκό Εγχειρίδιο» του Bucharin όσο και στην εισαγωγή του ίδιου⁵ στα πρακτικά του συνεδρίου Ιστορίας της Επιστήμης που έγινε το 1931 στο Λονδίνο με τη συμμετοχή διακεκριμένων σοβιετικών και άγγλων ειδικών, συμπυκνώνονται σε δύο προτάσεις: α) «είναι η ίδια η έννοια της επιστήμης που αναδύεται από το Λαϊκό Εγχειρίδιο που πρέπει να καταστραφεί κριτικά» (Q 1404) β) «η αντίληψη του «τεχνικού εργαλείου» είναι εντελώς λανθασμένη στο Λαϊκό Εγχειρίδιο» (Q 1439). Άλλωστε η τεχνική δεν περιλαμβάνει «μόνο ένα σύνολο επιστημονικών εννοιών εφαρμοσμένων βιομηχανικά, όπως συνήθως πιστεύεται, αλλά και τα «νοητικά εργαλεία», τη φιλοσοφική γνώση» (Q 1345). Ο Gramsci επομένως, προχωρεί με διφυή στρατηγική: αφενός αποκρούει την οικονομιστική συρρίκνωση της επιστήμης στις τεχνολογικές της επιτεύξεις και αφετέρου εμπλουτίζει την κατηγορία της τεχνικής περιλαμβάνοντας, λόγου χάρη, σ' αυτή την μαθηματική λογική ή και τη διαλεκτική την ίδια ως όργανο σκέψης. Η επιστημονική πρόοδος δεν ανάγεται στην τεχνολογική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό είναι, επ' αυτού, το παράδειγμα της γεωλογίας που προσδίδει ενώ το σφυρί, μοναδικό της εργαλείο, παραμένει από αιώνες अपαράλλακτο. Ή ακόμα το παράδειγμα των μαθηματικών που στερούνται εργαλείων ενώ αποτελούν, αυτά καθαυτά παρά τον αφηρημένο χαρακτήρα τους, εργαλεία όλων των λοιπών επιστημών. Η τεχνικολαγνεία ενός Loria (Q 1440) και ο θετικιστικός οικονομισμός ενός Bucharin συγκλίνουν στην παραγωγή παρανοήσεων. Η κατάληξη του Gramsci είναι διαμετρικά αντίθετη: η ιστορία της επιστήμης και η ιστορία της τεχνολογίας δεν πρέπει να συμφύρονται (Q 1421) παρά το πυκνό δίκτυο των αλληλεπιδράσεών τους.

Στο μπουχαρινικό «abracadabra» (Q 1441) ο Gramsci επιχειρεί να αντιτάξει μια ενιαία σύλληψη του ιστορικού υλισμού ως οργανικής κοσμοαντίληψης, ως καθολικής επαναστατικής φιλοσοφίας. Αρνείται, λοιπόν, τη μετατροπή του ιστορικού υλισμού σε κοινωνιολογία στις μεθοδολογικές προκείμενες της οποίας μεταγγίζεται αναπόδραστα η θετικιστική αντίληψη της επιστημονικότητας. Και επικαλείται τη διορθωτική παρέμβαση της «διαλεκτικής». Η εικόνα, εντούτοις, που έχει για τη διαλεκτική είναι αχλωδής. Πράγματι ο όρος απαντάται είκοσι περίπου φορές από τις χιλιάδες σελίδων των Quaderni και μάλιστα με συγκεχυμένο περιεχόμενο ως αντίθεση σε μία ισοδυναμία που, ενδεικτικότητας, περιλαμβάνει τα εξής συστατικά: μεταφυσική = υλισμός = κοινός νους = τυπική λογική. Οι ελλειπτικές σημασιοδοτήσεις του Gramsci γεννούν απλώς την εντύπωση ότι η «διαλεκτική» υποδηλώνει, στα χνάρια του Labriola⁶, την ιστορικότητα των διανοητικών κατηγοριών, τη γενετική προσέγγιση των φαινομένων και εν κατακλείδι την προτεραιότητα της ενσυνείδητης πολιτικής βούλησης και πράξης στη διαμόρφωση των ιδεολογικοπολιτικών και κοινωνικών συσχετισμών δύναμης. Ως γνήσιος πολιτικός ηγέτης ο Gramsci είναι σχεδόν μοραία βουλησιοκράτης. Η «διαλεκτική» κατά συνέπεια αποτελεί κλειδί για την ανασκευή του μοιρολατρικού ντετερμινισμού και όχι σύστημα κανόνων αυστηρά κωδικοποιημένο. Δεν είναι τυχαίο ότι αναφερόμενος στον Lukacs ο Gramsci σημειώνει: «Φαίνεται ότι ο Lukacs υποστηρίζει ότι μπορούμε να μιλάμε για διαλεκτική μόνο στην ανθρώπινη ιστορία και όχι στη φύση. Μπορεί να έχει δίκιο μπορεί να έχει κι άδικο» (Q 1449). Άδικο θα είχε ο Lukacs, διευκρινίζει, στην περίπτωση που υιοθετώντας ένα χριστιανικών καταβολών δεισμό λησμονούσε ότι η διαλεκτική έστω και αν δεν συνοψίζεται στις νόμους της φύσης αφορά τη φύση στο βαθμό που ο μετασχηματισμός της τελευταίας εμφανίζεται, με τη διαμεσολάβηση και της ιστορίας της επιστήμης, ως οργανική προέκταση της ανθρώπινης ιστορίας. Η απόρριψη του οντολογικού δυισμού πνεύματος και ύλης δεν εκδηλώνεται, όμως, ως προσχώρηση στην «υλιστική μεταφυσική» αλλά ως υπαγωγή της φύσης στην ιστορικότητα της ανθρώπινης πράξης. Ο Gramsci είναι μονιστής αποκλειστικά μέσω του ακραίου ιστορικισμού και της ανθρωποκεντρικής πραξεολογίας του (βλ. Q 455).

Οι ιστορικές επιστήμες, επομένως, διαφορίζονται από τις φυσικές μόνο μεθοδολογικά: η πρόβλεψη στη φυσική και κατ' ακολουθία η ανακάλυψη νέων γεγονότων και η σύστοιχη εννοιολογικο-εμπειρική πρόοδος προϋποθέτουν την ύπαρξη αναγκαιών νόμων και αφηρημένων κανονικοτήτων (Q 444, 469, 1449). Στην ιστορία ως πεδίο αέναης σύγκρουσης, αντιστοίχως, η πρόβλεψη δεν είναι εφικτή παρά στο μέτρο της συμμετοχής του προβλεπόμενου στην πάλη. Εξάλλου ο Gramsci αναγνωρίζει ότι «στη φυσική ποτέ δεν βγαίνουμε από τη σφαίρα της ποσότητας εμμή μόνον μεταφορικά. Εντούτοις στη φιλοσοφία της πράξης η ποιότητα συνδέεται πάντα με την ποσότητα» (Q 1447). Και προσθέτει: «ο άνθρωπος μετασχηματίζει το πραγματικό, δεν περιορίζεται να το εξετάζει πειραματικά...» (Q 1813). Δεν χρειάζεται οξυδέρκεια για να εντοπίσουμε μία «υπό τας γραμμάς» απόρριψη της διαλεκτικής της φύσης. Το ουσιώδες όμως είναι ότι η στάση του Gramsci πηγάζει από το εξωγενές ενδιαφέρον του για τις φυσικές επιστήμες που σε καμιά περίπτωση δεν ταυτίζεται με το ενδιαφέρον του φυσικού επιστήμονα ή του επαγγελματία φιλόσοφου της επιστήμης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ουσιαστικά ο Gramsci αδιαφορεί για τις μεγάλες «οντολογικές» αντιθέσεις όπως εκείνη του υλισμού και του ιδεαλισμού. Τον απασχολεί, με άλλα λόγια, η επαναστατική πράξη και οι ιστορικοί ανταγωνισμοί που την καθορίζουν ενώ ελάχιστα τον συνεγείρουν ερωτήματα περί των φυσικοχημικών ιδιοτήτων της ύλης. Πληρώνει, ωστόσο, βαρύ φιλοσοφικό αντίτιμο γι' αυτή τη νοοτροπία. Κατ' αρχήν η κριτική διάθεση του έναντι του *Υλισμού και εμπειριοκρατισμού* του Λένιν αφήνει κληροδότημα στο δυτικό μαρξισμό μία βαθύτερη αδυναμία κατανόησης της επιστημονικής ορθολογικότητας ακυρώνοντας εν μέρει και τις δικές του διορθικές επιστημολογικές ιδέες. Κατά δεύτερο λόγο η πραγματιστική παρέκκλιση —που ελλοχεύει πίσω από τον απόλυτο ιστορικισμό— του επιτρέπει ίσως να συλλάβει την προσφορά της επιστήμης, ως κοινωνικού φαινομένου, στη συναρμογή μίας συνεκτικής, ηγεμονικής κουλτούρας και στην προοπτική της ηθικής και διανοητικής μεταρρύθμισης αλλά ταυτόχρονα αποκλείει από το φιλοσοφικό του ορίζοντα τη θεωρία της αλήθειας ως αντιστοιχίας και ως εκ τούτου τον επιστημολογικό ρεαλισμό. Το κόστος δεν είναι ευκαταφρόνητο. Αν η ορθολογικότητα της επιστήμης δεν συνδυασθεί με μία ρεαλιστική γνωσιοθεωρία, υποβαθμίζεται, παρά τις προθέσεις του Gramsci, σε εργαλειώδη υπολογισμό της καταλληλότητας των μέσων για την επίτευξη κάποιου σκοπού. Και στο επίπεδο αυτό η πολιτική ως τέχνη και τακτική έμπνευση αποκτά την απόλυτη πρωτοκαθεδρία συνθλίβοντας τις αξιώσεις της επιστημονικής ορθοκρίσις.

Όταν ο Gramsci απηχώντας ίσως απόψεις του «καθαρού ακτουαλιστή» Gentile υποστηρίζει πως το σπουδαιότερο ζήτημα δεν βρίσκεται στην αντικειμενικότητα του πραγματικού αλλά στις μεθόδους προσέγγισής του (βλ. Q 1457) λησμονεί πως ενίοτε το «πραγματικό» εκδικείται τις «προσεγγίσεις» με το μόνο αλλά ισχυρό όπλο του: τη διάψευση.

5 Όπως και να έχει το πράγμα η γκραμσκιανή ιδεοληψία της πράξης οδηγεί σε αμφιλεγόμενες και κάποτε αντιφατικές παραδοχές. Ενώ, για παράδειγμα, «το πιο σημαντικό ζήτημα που πρέπει να λυθεί με την έννοια της επιστήμης είναι το εξής: αν η επιστήμη μπορεί να δώσει και με ποιο τρόπο, τη «βεβαιότητα» της ύπαρξης της λεγόμενης εξωτερικής πραγματικότητας» (Q 1455) η απάντηση του ίδιου του Gramsci είναι αρνητική: «μου φαίνεται πως είναι λάθος να ζητάμε από την επιστήμη σαν τέτοια, την απόδειξη της αντικειμενικότητας του πραγματικού: αυτή είναι μία κοσμοαντίληψη, μία φιλοσοφία, όχι ένα επιστημονικό δεδομένο» (Q 466). Υπ' αυτό το πρίσμα η ορθότητα της άποψης του Gramsci είναι πρόδηλη. Ωστόσο, η απάντησή του δεν εξαντλείται στην επισημάνση μιας γνωσιολογικής αδυνατότητας. Έχει και την άλλη όψη της: «όταν ισχυριζόμαστε ότι μία πραγματικότητα θα υπήρχε ακόμα και αν δεν υπήρχε ο άνθρωπος ή κάνουμε μεταφυσική ή ολισθαίνουμε σε μία μορφή μυστικισμού» (Q 1416). Η αντικειμενικότητα είναι γίγνεσθαι, άρα ρευστή: ταυτοχρόνως, υπάρχει μόνο σε σχέση με τις μορφοπλαστικές αντικειμενοποιήσεις των ανθρώπων και οι άνθρωποι είναι όντα ιστορικά. Δεν είναι προφανές σύμπτωμα ότι ο νεαρός Gramsci θεωρούσε το μαρξισμό απαύγασμα του φιλοσοφικού ιδεαλισμού (βλ. και SG 326-328). Στον ίδιο προσανατολισμό μένει αγγιστρωμένος και στην ωριμότητά του όταν περιφρονεί την υλιστική μεταφυσική ως θεολογική κατασκευή προσιδιάζουσα στον καθολικισμό και τη νεοσχολαστική, θωμιστική εκδοχή του. Ο υλισμός ως γνωσιολογία και οντολογία είναι το ένδυμα του «αριστο-

5. Βλ. N.I. Bucharin, "Theory and Practice from the stand point of Dialectical Materialism", στο Science at the Cross Roads: Papers presented to the International Congress of the History of Science and Technology Held in London from June 29th to July 3rd 1931 by the delegates of the USSR, London 1971².
6. Βλ. A. Labriola, "Discorrendo di socialismo e filosofia", στο La concezione materialistica della storia, Bari 1976⁵, σ. 173-302.

τελικού θετικισμού». Η «ύλη» επιμένει ο Gramsci «δεν θα πρέπει να εξετάζεται αυτή καθ' εαυτή, αλλά ως κοινωνικά και ιστορικά οργανωμένη για την παραγωγή και ως εκ τούτου η φυσική επιστήμη θα πρέπει να εξετάζεται ως ουσιαστικά ιστορική κατηγορία, ανθρώπινη σχέση» (Q 1442). Με την απόφαση αυτή θα είχε οριστικά υποσταλεί η σημασία του ορθολογισμού αν δεν υπήρχαν τα αντισταθμίματα που επιστημονήθηκαν στην αρχή του κειμένου μας. Όταν ο Gramsci όμως γράφει «θα πρέπει να εξετάζεται», εννοεί: από τη σκοπιά του ιστορικού υλισμού — χωρίς να καταργείται η γνωστική της αυτονομία και η ανεξαρτησία των εσωτερικών μεθοδολογικών της κριτηρίων. Οπότε, το νόημα της παραπάνω πρότασης μπορεί να συνοψισθεί ως ακολούθως: «ο μαρξισμός δεν είναι χημεία».

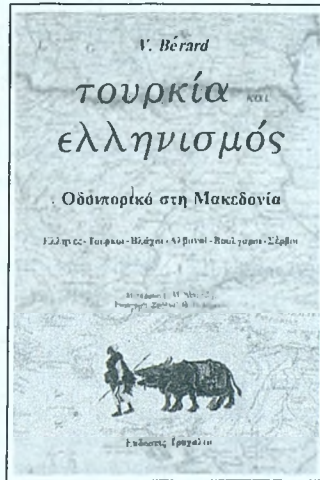
Με τον τρόπο αυτό διασώζονται και οι σαφέστατα ρεαλιστικές ως προς το υπόβαθρό τους αντιρρήσεις κατά των υποκειμενιστικών ερμηνειών της κβαντομηχανικής («αν τα συμβάντα προσδιορίζονται από τον παρατηρητή όχι μόνο δεν θα είχαμε παρατήρηση και ούτε καν σολιψισμό αλλά θα επρόκειτο περί “δημιουργίας” ή “μαγείας”» (Q 1454). Θα μπορούσε βέβαια να παρατηρήσει κανείς ότι ο Gramsci στο επίμαχο αυτό σημείο αντιλαμβάνεται το περιεχόμενο της παρατήρησης ως προϊόν διυποκειμενικής συναίνεσης και όχι ως αντικειμενικό δεδομένο. Κάτι τέτοιο όμως αποτελεί κοινό τόπο για τη σύγχρονη επιστημολογία και δεν αντιφάσκει αναγκαστικά στον επιστημολογικό ρεαλισμό, ιδιαίτερα αν ο τελευταίος ενισχυθεί με ένα κριτήριο πράξης. Έτσι ίσως και να υπερβάλει ο Colletti όταν προσάπτει στον Gramsci πως «κληρονομεί παθητικά την ιδεαλιστική εγγεληνική κριτική ενάντια στον υλισμό του κοινού και τη *Reflexions philosophie*» (tra marxismo e no, Bari 1979, σ. 56). Και τούτο γιατί το πραγματικό πρόβλημα του Gramsci δεν αφορά την ύπαρξη της εξωτερικής πραγματικότητας — που ούτε ο ίδιος εντέλει αμφισβητεί (βλ. επ' αυτού και τη σημείωση για τον Kant, Q 1290) αλλά το πως θα συνάρθρωσαν στην κοινωνική διάσταση και εμβέλειά τους οι αυτόνομες εννοιολογικά φυσικές επιστήμες με τη φιλοσοφία της πράξης, στα πλαίσια μιας ηγεμονικής πολιτιστικής πολιτικής. «Δεν είναι δυνατόν να σκεφθούμε τη ζωή και τη διάδοση μίας φιλοσοφίας που δεν θα ήταν ταυτοχρόνως επίκαιρη πολιτική και δεν θα παρουσιαζόταν, μέσα σε κάποια όρια, ως αναγκαστικά συνυφασμένη με την επιστήμη» (Q 1295). Ενώ λοιπόν ουδέποτε παραγνωρίζεται η γνωστική ιδιαιδιότητα και, ως ένα βαθμό, το αυτοτέλες της επιστήμης ο Gramsci προσεγγίζει το επιστημονικό γίγνεσθαι με τους όρους που υπαγορεύει η ιδιότητα του ηγέτη ενός επαναστατικού κόμματος, υπό την οπτική γωνία, με άλλα λόγια, της πολιτικής. Γι' αυτό και ο θεωρητικός ανθρωπισμός του εκβάλλει, τελικά, σε αντιλήψεις που παρακάμπτοντας τον ιστορικισμό του Croce, προδίδουν εύκολα την πραγματιστική χροιά τους: «η επιστήμη είναι ολοκληρωτικά συναρτημένη με τη ζωή, τη δραστηριότητα του ανθρώπου. Χωρίς τη δραστηριότητα του ανθρώπου, δημιουργού όλων των αξιών, ακόμα και των επιστημονικών, τι θα ήταν η αντικειμενικότητα;» (Q 1457). Η ρητορική που εμπεριέχει το δίλημμα δεν θα ικανοποιούσε το φιλόσοφο της επιστήμης με την αυστηρή λογικοτυπική κατάρτιση. Αυτή καθεαυτή, ωστόσο, η ερώτηση απεικονίζει την ειλικρινή αγωνία ενός μεγάλου διανοητή η αντίληψη του οποίου για τη φιλοσοφία αποτυπώνεται στην παρακάτω διαπίστωση: «ο Ilie (Λένιν) συνέβαλε (όντως) στην πρόοδο της φιλοσοφίας (ως φιλοσοφίας) στο βαθμό που συνέβαλε στην πρόοδο της πολιτικής θεωρίας και πρακτικής. Η οικοδόμηση ενός ηγεμονικού μηχανισμού, εφόσον δημιουργεί ένα νέο ιδεολογικό πεδίο, προσδιορίζοντας μία μεταρρύθμιση των συνειδησεων και των μεθόδων γνώσης, είναι ένα γνωστικό γεγονός, ένα γεγονός φιλοσοφικό» (Q 1250).

Αν από το σύντομο αναλυτικό μας σχεδιάσμα έπρεπε να βγουν ορισμένα συμπεράσματα ή έστω να εντοπισθούν κάποια οδηγητικά νάματα για εμβριθέστερες μελλοντικές μελέτες, θα λέγαμε ότι: α) ο Gramsci δεν «πολιτικοποιεί» την επιστήμη ούτε την υποτιμά ως ταξικό επιφαινόμενο της αστικής κοινωνίας προορισμένο να εξαλειφθεί κατά το πέρασμα από την «αναγκαιότητα στην ελευθερία». Απλώς, αντιμετωπίζει την επιστήμη ως πολιτική. Η στάση του, λοιπόν είναι φιλοσοφικά απολύτως νόμιμη ιδιαίτερα στο βαθμό που συνειδητοποιεί ότι η επιστήμη είναι φύση προσδεδειγμένη και κατά συνέπεια ορθολογική — μη διστάζοντας να αναγνωρίσει την ειδική χρονικότητα της στο σύνολο των υπερδομών. Η αμφισβήτηση του επιστημολογικού ηγεμονισμού της φυσικής και ορθή είναι και δεν συσκοτίζει το γεγονός ότι τα μεθοδολογικά κριτήρια αξιολόγησης των θεωριών είναι ενδογενή μορφώματα της ιστορίας της επιστήμης.

β) ο Gramsci κάνει ακριβέστατη διάγνωση των ιδεολογικών φορτίσεων της επιστήμης, χωρίς ωστόσο να αρνείται το «αντικειμενικό» υπόστρωμα της και την «υπερταξική» ισχύ των κατακτήσεών της. Η αναγωγή του αντικειμενικού στο διυποκειμενικό — δηλ. το ιστορικό — αν και από ορισμένες απόψεις είναι προβληματική πλεονεκτεί σε ένα τουλάχιστον σημείο έναντι των λογικοτυπικών θεωρήσεων: τοποθετεί το ακανθώδες ζήτημα των συμβατικών συνειστώσεων κάθε συστήματος επιστημονικών υποθέσεων στο πεδίο της ιστορίας: «Συχνά» παρατηρεί «οι όροι τεχνητό και συμβατικό υποδηλώνουν ιστορικά γεγονότα που έχουν παραχθεί από την ανάπτυξη του πολιτισμού και όχι απλώς λογικά αυθαίρετες ή ατομικά επινοημένες κατασκευές (Q 1416). Μπροστά στα αδιέξοδα της αναλυτικής φιλοσοφίας της γλώσσας, η ενόραση του Gramsci χαράζει ίσως μια γόνιμη κατεύθυνση για τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων συμβατισμού - ρεαλισμού.

γ) ο Gramsci διευρύνοντας την έννοια της τεχνικής και απαλάσσοντας την επιστημονική σκέψη από το βρόγχο της ταύτισης με την τεχνολογία αποφεύγει όλες τις κακοτοπιές που στοίχισαν ακριβά στη μαρξιστική ιστοριογραφία της επιστήμης. Πράγματι αν οι επικαλούμενοι το μαρξισμό ιστορικοί της επιστήμης είχαν εγκύψει στα γραπτά του Gramsci αντί να αφομοιώνουν με ευσυνειδησία τα αξιώματα του Bucharin δεν θα θεωρούσαν προϋπόθεση του Γαλιλαίου την ανακάλυψη του υδρόμυλου.

δ) ο Gramsci παρά τις πραγματιστικές παρεκβάσεις του πιστεύει στην ιστορική «ανωτερότητα» (βλ. Q 1064) ενός πολιτισμού σπονδυλωμένου και ενοποιημένου από την «αντικειμενοποιημένη και συγκεκριμένα καθολικευμένη υποκειμενικότητα» της επιστήμης απέναντι σε στενότερες μορφές πρόσληψης και ανάπλασης της πραγματικότητας. Σε τελευταία ανάλυση με άλλα λόγια, γνωρίζει ότι η ιδεολογία της αξιολογικής ισοδυναμίας και της μη - συγκρισιμότητας των ποικίλων μορφών ζωής δεν θεμελιώνεται πάντα σε ένα υψηλόφρονα και ανεκτικό πλουραλισμό. Θεμελιώνεται, ενίοτε, στην πεποίθηση ότι ο μπάριμπα Θωμάς είναι ένας ευτυχισμένος δούλος.

τουρκία και ελληνισμός

ΕΛΛΗΝΕΣ-ΤΟΥΡΚΟΙ-ΒΛΑΧΟΙ
ΑΛΒΑΝΟΙ-ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ
ΣΕΡΒΟΙ

Η περιήγηση της Μακεδονίας του 1890 δίνει την ευκαιρία στο μεγάλο Ελληνιστή να ζήσει το περίφημο «μακεδονικό ζήτημα» την εποχή που προετοιμαζόταν η μεγάλη έκρηξη της δεκαετίας 1910-1920. Η γλαφυρότητα και η διεισδυτική ματιά του συγγραφέα μετατρέπει την ανάγνωση σ' ένα ευχάριστο και διδακτικό μάθημα της πιο κρίσιμης περιόδου της νεότερης ιστορίας των Βαλκανικών χωρών. Μετάφραση: Μπ. Λυκούδης, Σχόλια: Θ. Πυλαρινός, σελ. 416, εικ. 35, χάρτες 3.

Ακόμη:

- Αφιέρωμα στο Ν. Σβορώνο — τομ. Α & Β — Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Η Αναγνώριση του ανθρώπου μέσα από το Δίκαιο και τη Γλώσσα — Αλεξ. Τζένος.
- Ο Νέος Ερωτόκριτος του Π. Πρεβελάκη — Π.Δ. Μαστροδημήτρης.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΡΟΧΑΛΙΑ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Γριβαίων 5 (Πάροδος Σκουφά 64) 106 80 Αθήνα — Τηλ. 36 46 426

ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΣ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΚΑΙ Η ΑΦΥΠΝΙΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9, 'Αθήνα
360.77.44 — 360.47.93

Κυκλοφορεί ο 23ος ΤΟΜΟΣ του ANTI

τετράδια

πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής

τετράδιο δέκατο έκτο

άνοιξη '87

Γεράσιμος Αρσένης

Το αίτημα για μια φερέγγυα πολιτική πράταση
Jaimes Petras

Από τον ψευδο-λαϊκισμό στον νεο-συντηρητισμό
Σταύρος Αυγερό

«Μακεδονικό»: Αγκάθι στην καρδιά της Βαλκανικής
Δημήτρης Κωνσταντακόπουλος

Η λύση απέναντι στην πρόκληση του Μιχαήλ Γκορμπάτσφ
Cesare Mussati

Η κατάσταση των ψυχαναλυτικών πραγμάτων
Βασίλης Σ. Παπαϊωάννου

Κοινωνιολογία της αιγαιοπελαγίτικης κοινότητας

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ

Κλεάνθης Γρίδας: Η μεταγλώττιση της καταστολής, Umberto Eco:
Η απογραφή των απογραφόμενων, Δήμος Βεργής: Περί μιας συνθε-
του γνώσεως, Δημήτρης Δελιολάνης: De minimis non curat praetor

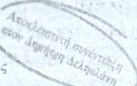
ΛΟΓΟΣ - ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ - ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Χρήστος Τυροβούζης: Και όμως υπάρχουν διαφορετικές διακηρύξεις

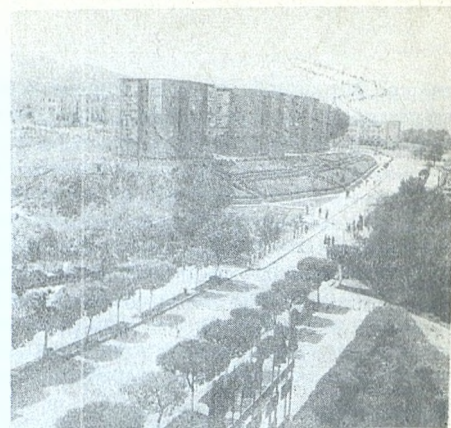
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Πάνος Παμιαννίκας: «Μόθοι ανάπτυξης στους Τropicους, Οικο-
γεωγραφία» του Μιχάλη Μοδιού

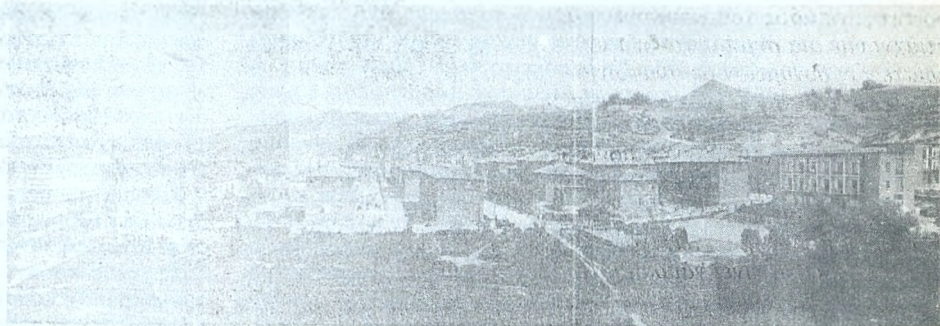
ΒΙΒΛΙΟΠΛΗΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αναζητώντας τα ίχνη των προγόνων του Αντόνιο Γκράμσι

Γκράμσι: όπως είναι σήμερα.

Έχοντας υπόψη τη μνεία του Βαλεντίνο Γκερατσάνο σε ένα χρονολογικό διάγραμμα της ζωής του Γκράμσι, αλλά και την απαισιόδοξη αναφορά στην αγγλική έκδοση των έργων του, αναζητήσαμε τα προγονικά ίχνη του Ιταλού αγωνιστή και διανοητή.

Ο Γκερατσάνο λ.χ. αναφέρει:

«Ο πατέρας (του Γκράμσι), γιος ενός συνταγματάρχη της χωροφυλακής των Βουρβόνων είχε γεννηθεί στην Γκαέτα το 1860 και προερχόταν από οικογένεια αλβανικής προέλευσης, που μετακόμισε στο Βασίλειο των Δύο Σικελιών μετά την ελληνική επανάσταση του 1821».

Βέβαια για τις ρίζες της φαμίλιας του ανατολικά της Ιταλίας, είχε αναφερθεί και ο Βασίλης Βασιλικός σε ένα αφήγημά του για τον Γκράμσι που δημοσιεύτηκε στο ANTI (τχ. 39), όταν το 1976 είχε γίνει ένα αφιέρωμα στον Ιταλό κομμουνιστή.

Ο Β. Βασιλικός επικαλείται μια μαρτυρία του αδελφού του Γκράμσι: «Ένας Γκράμσι, Ελληνοαλβανός, προπάππους οίκος μας, έφυγε από την Ήπειρο κατά τη διάρκεια ή μετά τα λαϊκά κινήματα του 1821 και εξιταλίστηκε σιμείως». Ενώ ο ίδιος ο Β. Βασιλικός σημειώνει: «η οικογένεια (του Γκράμσι) είχε από τη μεριά του πατέρα μια μακρινή ελληνική ρίζα!».

Ψάχνοντας λίγο και στο χάρτη, ανακαλύψαμε ένα χωριό με το όνομα Γκράμσι, νότια από το Ελβράν της Αλβανίας.

Με αυτές τις αποσκευές, όταν πριν από λίγες μέρες βρέθηκα στη Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αλβανίας, προσκεκλημένος από την Επιτροπή μορφωτικών ανταλλαγών της γειτονικής χώρας, άρχισα την αναζήτηση μιας πιθανής αλβανικής ρίζας του Αντόνιο Γκράμσι. Για τα άλλα που είδα και επισκεψήκα, μια άλλη φορά, θα επανέλθω στο ANTI.

Με την ευκαιρία όμως αυτού του αφιερώματος, σφειλά νομίζω να αφηγηθώ όσες σχετικές πληροφορίες συγκεντρώσα στην Αλβανία.

Νότια από το Ελβράν υπήρχε ένα μικρό

χωριό με ταπεινές καλύβες, το Γκράμσι —άγνωστης ετυμολογίας τοπωνύμιο. Σήμερα έχει χτιστεί στη θέση του μια σύγχρονη κωμόπολη με πολυκατοικίες και ανοιχτές πλατείες όπως δείχνουν και οι δημοσιευμένες φωτογραφίες.

Δεν μπόρεσα —για τεχνικούς λόγους— να επισκεφθώ τη σύγχρονη κωμόπολη. Οι αλβανοί φίλοι, μου προμήθευσαν πάντως τις φωτογραφίες που δημοσιεύονται, λέγοντάς μου: «Σχετικά με το πρόβλημα της καταγωγής του Γκράμσι δεν έχουν ακόμη ασχοληθεί οι ιστορικοί μας και οι άλλοι ειδικοί και δεν μπορούμε να σας πούμε τίποτε σχετικό». Ούτε παλιά λιθογραφία, ούτε τίποτε άλλο.

Ψάχνοντας πάντως στην πιο πρόσφατη έκδοση μιας επίτομης αλβανικής εγκυκλοπαίδειας βρήκα το λήμμα «Αντόνιο Γκράμσι». Γράφει τα ακόλουθα:

Αντόνιο Γκράμσι: Το όνομα μιας ταξιαρχίας Ιταλών αντιφασιστών αποτελούμενης από 1.500 μαχητές που απαντώντας στην έκκληση του ΚΚ Αλβανίας, πολέμησαν στο πλευρό των Παρτιζάνων ενάντια στους Γερμανούς.

Το όνομά της, πήρε η ταξιαρχία, από τον Ιταλό ηγέτη Αντόνιο Γκράμσι.

Έκλεισα το λεξικό, πήρα τις φωτογραφίες και ανεχώρησα.

Χ.Γ.Π.

1. A. Gramsci: Quaderni del Carcere, Einaudi 1975.
2. Γκράμσι είναι και το όνομα ενός μικρού χωριού στη Σαρδηνία. Ίσως να ήταν ο τόπος που συγκεντρώθηκαν οι Αλβανοί πρόσφυγες μετακομίζοντας και το όνομα του χωριού τους μαζί με τις άλλες τους αποσκευές όταν θα έφυγαν γύρω στα 1822 από την περιοχή όπου είχαν ξεσπάσει ταραχές εναντίον των οθωμανών δυναστών κατά το παράδειγμα του Μοριά, της Ρούμελης και άλλων περιοχών του ελληνικού χώρου.

Προβλήματα που θα μπορούσε να λύσει η ιστορική-αλβανική πολιτιστική συνεργασία —αν υπήρχε. Και τότε, ο Β. Βασιλικός θα υπεράσπιζε και την άποψη της αμιγώς, ελληνικής καταγωγής του Γκράμσι. Πιθανόν να κερδίζαμε. Έτσι κι αλλιώς, οι Αλβανοί δεν φαίνονται ενθουσιασμένοι με την ιδέα ότι ο Γκράμσι καταγόταν από δικούς τους...

Στα Παιδιά της Διεύθυνσης του Γεγονους

ΚΚΕ. 12ο συνέδριο. Μία από τα ίδια. Στο «άνοιγμα» η συμπαράταξη προσφέρθηκε στις κορυφές. Στο «κλείσιμο» —και επειδή οι κορυφές ξανακουμπώθηκαν— η συμπαράταξη μεταφέρθηκε στις βάσεις. «Παλιά μου τέχνη κόσκινο».

— «Γιατί —ρώτησε τον Αγαθόνικο φοιτητής οπαδός του ΚουΚουέ— δε φτιάχνουμε μια συμπαράταξη των αριστερών δυνάμεων με συμφωνία αποκλειστικά και μόνο στα σημεία της σύμπτωσης»;

— «Γιατί —απάντησε ο Αγαθόνικος— όταν τα σημεία της διάστασης αφορούν τα μεγάλα θεματομοίρα η σύμπτωση στα μικρά δεν εξυπηρετεί. Νομίζεις ότι είναι δυνατόν να γίνει γάμος μόνο και μόνο επειδή “εκείνος” κι “εκείνη” συμπίπτουν απολύτως στο χόμπι της συλλογής γραμματοσήμων»;

Η σύμπτωση —καλό μου παιδί— π.χ. στη θέση ότι ο σημερινός δικομματισμός πρέπει να πάρει τέλος έχει πολύ μικρότερη σημασία από τη διάσταση στο θέμα του μονοκομματισμού που ευαγγελίζεται το ΚΚΕ στις μέρες της αριστερής εξουσίας »

ΚΚΕ. 12ο συνέδριο. Η μοναδική καινοτομία του ΚΚΕ στο 12ο συνέδριο ήταν η πρόσκληση προς το «ΚΚΕ - Εσωτερικού - Ανανεωτική Αριστερά».

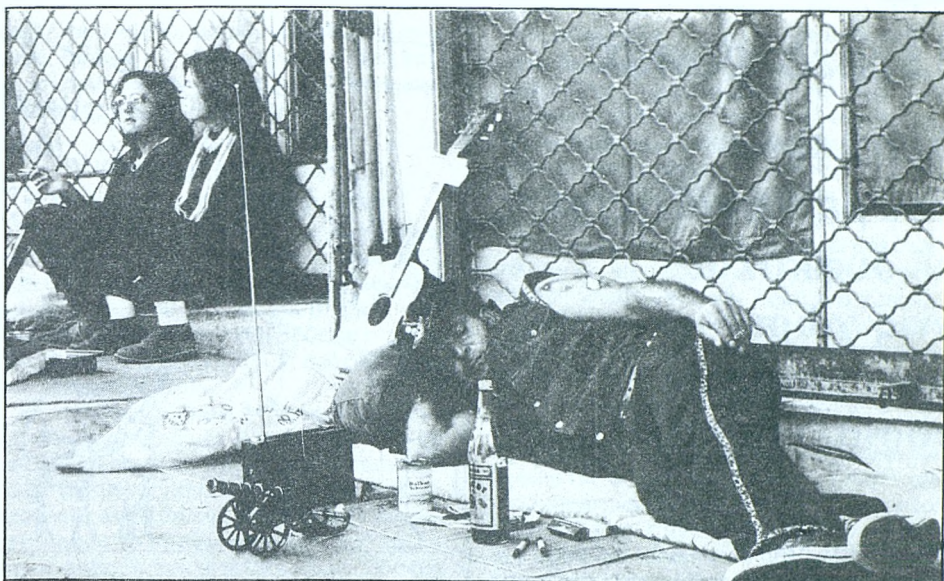
Η πρόσκληση βρήκε ανταπόκριση.

Η αναγγελία του Γιάννη Μπανιά και η ομιλία του στο συνέδριο ολοκλήρωσαν την αμοιβαία «ντε φάκτο αναγνώριση τίτλων και συμβόλων», όπως σημείωσε εύστοχα ο Βασίλης Πάικος.

ΚΚΕ. 12ο συνέδριο. Η μεγαλύτερη αβρότητα προς το ΚΚΕ προήλθε από τη ΝΔ. Χαιρέτησε το συνέδριο διά στόματος Νανά Τσαλδάρη, βλαστού του αρχηγού της κυβερνητικής πλειοψηφίας στον εμφύλιο ο οποίος όμως —βλαστός— δε σήκωσε πυροβόλο όπλο κατά των κομμουνιστών. Περιττό να αναφέρουμε ότι δεν υπήρξε ΕΚΟΦίτης ούτε και «συνομιλητής» της χούντας. Αβρότατα —με την ευκαιρία— είχε συμπεριφερθεί, ένα μήνα νωρίτερα, η ΝΔ και προς την «Ελληνική Αριστερά».

Έστειλε στο συνέδριο τον Βασίλη Κοντογιαννόπουλο, πασίγνωστο σε μεγάλο αριθμό συνέδρων από τα φοιτητικά χρόνια του «ένα -ένα -τέσσερα» και του «15%».

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ. Τον «Ευαγγελισμό» επέλεξε για να της ανατάξει την καρδιακή της ανεπάρκεια η Μαρία Βάθη. Η δύστυχη. Στον «Ευαγγελισμό» караδοκούσε η

Εναρξη της τουριστικής περιόδου...

Φωτογραφία Γιώργου Νικολαΐδη.

σαλμονέλα. Τη φιλοδώρησε με μια γαστρεντερίτιδα και την ξαπόστειλε.

«Σε πήρα να με επισκευάσεις και συ με ξεχαρβάλωσες» που έγραφε —σ’ άλλες ώρες και γι’ άλλους καημούς— ο Ντίνος Χριστιανόπουλος...

ΘΥΜΑΤΑ. Σε 220 ανήλθαν —συνολικά— τα θύματα της σαλμονέλας του «Ευαγγελισμού». Η μακαρίτισσα Μαρία Βάθη κι άλλοι 217 ασθενείς ενώ 2 ήταν —λέει— συγγενείς. Συγγενείς ασθενών που έφαγαν το φαί του νοσοκομείου.

Οι άδηλες όψεις του ελληνικού κράτους πρόνοιος ή τα εξαισία δείγματα της εθνικής αβασταγιάς μπροστά στα φαγώσιμα του δημοσίου.

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΕΣ.

«Γελοιογραφίες» επιγράφεται μία σειρά εκπομπών της ΕΡΤ-2.

Γνωστοί Έλληνες γελοιογράφοι καλούνται να μιλήσουν —σε πρώτο πρόσωπο— και να ξεναγήσουν τους τηλεθεατές στη δουλειά τους.

Την περασμένη εβδομάδα —στις «Γελοιογραφίες»— είδαμε κι ακούσαμε τον φίλτατο Μέντη Μποσαντζόγλου. Η ολιγόλεπτη αυτοβιογραφία του γελοιογράφου μας έμαθε περίπου τα εξής για τα έντυπα στα οποία εργάστηκε ο καλλιτέχνης:

«Από το Θησαυρό των Παιδιών πήγα στον Ταχυδρόμο. Κι από τον Ταχυδρόμο πήγα στην Ελευθεροτυπία. Λίγο πριν τη δικτατορία άνοιξα το μαγαζί και επιδόθηκα στη ζωγραφική, στους πίνακες, γιατί κατάλαβα πως οι πίνακες διατηρούν την αξία τους ενώ οι γελοιογραφίες τη χάνουν, μόλις παρέλθει η επικαιρότητα...».

Όσοι συναπαντήσαμε τον Μποστ στην «Αυγή» —προδικτατορικά και

μεταδικτατορικά, στο «Ριζοσπάστη» και λιγάκι στο «Αντί» είχαμε —δίχως άλλο— οπτικές ψευδαισθήσεις.

Περαστικά μας.

ΗΤΤΕΣ. Ήττες μεγάλων ομάδων. Μια ήττα μεγάλης ομάδας —Ολυμπιακού, ΠΑΟ, ΠΑΟΚ...— στο πρωτάθλημα, είναι αδιανόητη για τους φιλάθλους της όπως ακριβώς αδιανόητη ήταν για τους οπαδούς του ΠΑΣΟΚ η ήττα του κόμματός τους στις δημοτικές εκλογές.

Η ήττα μιας μεγάλης ομάδας απαγορεύεται.

Η ήττα μιας μεγάλης ομάδας μόνο σε άτομα πουλημένα μπορεί να οφείλεται.

Την Κυριακή που ο «Εθνικός» νίκησε με 6-3 τον «Παναθηναϊκό» η... φτιάξη καταγγέλθηκε «εν τω γενάσθαι»:

«Παίχτες πουλημένοι ο ΠΑΟ δεν πεθαίνει».

Πριν λίγα χρόνια σε κάποιο «κρίσιμο» αγώνα μπάσκετ του «Ολυμπιακού» με μια βέλγικη ομάδα η άτυχη εξέλιξη αποδόθηκε από τους Ολυμπιακούς της εξέδρας σε βρώμικες πράξεις της Ελληνικής Ομοσπονδίας Καλαθοσφαίρας, δηλαδή της ύπατης αρχής του αθλήματος. Η ΕΟΚ καταγγέλθηκε και —χάρη στην τηλεόραση— η καταγγελία απλώθηκε σ’ όλη την επικράτεια:

«ΕΟΚ πουλημένη ο Θρύλος δεν πεθαίνει» και αμέσως ύστερα:

ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο» και τέλος:

«Ευρώπη - Θρύλος - Ολυμπιακός».

Διευρυνείας

Γκλάσνοστ και Περεστρόικα:

Δύο λέξεις
που μεταφράζονται
με δυσκολία
στις χώρες
του υπαρκτού
σοσιαλισμού

του Νίκου Χειλά

Το «φαινόμενο Γκορμπατσόφ» δεν έχει προκαλέσει μόνο στη Δύση σύγχυση. Η αντιστροφή των ρόλων στις σχέσεις κέντρου - περιφέρειας, δηλαδή η επαναφορά του κέντρου μεταρρυθμίσεων, για πρώτη φορά μετά την πτώση του Χρουσώφ, στη Μόσχα, έχει σοκάρει εμφανώς τους ηγέτες των υπόλοιπων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Οι αντιδράσεις φτάνουν από πλήρη άρνηση (Βουκουρέστι, Ανατολικό Βερολίνο), μέχρι φραστικά παραληρήματα υποστήριξης (Βαρσοβία). Η προσαρμογή στις νέες «επιταγές των καιρών» είναι εν τούτοις πολύ δύσκολη. Και έτσι ενώ στη Σοβιετική Ένωση η περεστρόικα (αναδόμηση) και η γκλάσνοστ (διαφάνεια) αποτελούν τα μεγάλα χιτ, οι μεταρρυθμίσεις στις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης βρίσκονται ακόμα, με εξαίρεση την Ουγγαρία, στην αρχή, και σε κάθε περίπτωση παρουσιάζουν μια εντελώς ανομοιογενή εικόνα.

Τα διλήμματα των συμμάχων της Μόσχας είναι πράγματι μεγάλα. Μετά την εγκατάλειψη του «δόγματος Μπρέζνιεφ» περί της περιορισμένης κυριαρχίας των σοσιαλιστικών χωρών από τον Γκορμπατσόφ οι χώρες αυτές διαθέτουν σήμερα μια ασύγκριτα μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων, από ό,τι στο παρελθόν. Αυτόχρονα έχουν να πάρουν όμως υπ όψη τους τόσο την κατάσταση ρευστότητας στη Σοβιετική Ένωση, όσο και τις ανεξέλεγκτες αντιδράσεις του πληθυσμού, που προκαλούνται, όπως έδειξε το παρελθόν πάντα όταν εμφανίζονται πολιτικές ανακαινίσεις — είτε στο εσωτερικό των χωρών τους, είτε στο εξωτερικό.

Το «αντιδόγμα» Γκορμπατσόφ

Η αποκατάσταση της «ισοτιμίας» και «μη επέμβασης» στις σχέσεις μεταξύ των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού, που σημαίνει το τέλος του «δόγματος Μπρέζνιεφ» είναι το μέχρι σήμερα πιο χτυπητό σημάδι της αναδόμησης της πολιτικής του Κρεμλίνου απέναντι στους άμεσους συμμάχους του. Όλα τα μέχρι τώρα δεδομένα δεί-

χνουν, ότι ο Γκορμπατσόφ δεν προσπαθεί να επιβάλει μια «γενική γραμμή» στις άλλες χώρες. Αυτό για δύο κυρίως λόγους:

Πρώτον επειδή στον αγώνα του για τις μεταρρυθμίσεις στην ίδια τη Σοβιετική Ένωση το λιγότερο που θα χρειάζονταν αυτή τη στιγμή είναι η πολιτική αποσταθεροποίηση της Ανατολικής Ευρώπης. Η αποσταθεροποίηση θα μπορούσε να πάρει διάφορες γνωστές από το παρελθόν μορφές: Συμμαχία των «σκληροπυρηνικών» της εκάστοτε χώρας με εκείνους στη Σοβιετική Ένωση με στόχο το συντονισμό μούκο τάζ νεωτερισμών — την εμφάνιση φυγοκεντρικών τάσεων, όπως στην περίπτωση της Αλβανίας, Ρουμανίας και Γιουγκοσλαβίας — την εμφάνιση τέλος, στην περίπτωση «βιαστικών» αλλαγών, ανεξέλεγκτων μαζικών κινημάτων, τα οποία όπως το 1956 στην Πολωνία και Ουγγαρία και το 1968 στην Τσεχοσλοβακία θα προκαλούσαν αναγκαίες στρατιωτικές επεμβάσεις και θα διέκοπταν έτσι την συνολική πορεία της Αλλαγής. Για τον Πετρ Ουλ, μέλος της Χάρτας '77 στην Τσεχοσλοβακία, ο φόβος του Γκορμπατσόφ μπροστά σε τέτοια ενδεχόμενα είναι τόσο μεγάλος, ώστε θα ήταν πρόθυμος να συμμαχήσει ακόμα και με αθεράπευτους «σκληροπυρηνικούς» όπως τον Βασίλ Μπίλακ στην Πράγα, για να εξασφαλίσει μια προσωρινή σταθερότητα από αυτήν την πλευρά.

Δεύτερο και σπουδαιότερο, επειδή το «αντιδόγμα» Γκορμπατσόφ δίνει ένα καινούργιο περιεχόμενο στις σχέσεις των χωρών - μελών της ΚΟΜΕΚΟΝ. Προτεραιότητα, δεν έχει πια ένας αγκυλωτικός «σοσιαλιστικός κατακερματισμός της εργασίας», αλλά η μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας. Από αυτήν την άποψη διευρύνεται το πεδίο δράσης της κάθε χώρας και μέσα στα πλαίσια της ΚΟΜΕΚΟΝ και προς τη Δύση. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το πεδίο της επιστημονικής έρευνας. Μέχρι το 1985 η έρευνα ήταν αποκλειστική υπόθεση της κάθε χώρας - JOINT PROJECTS ήταν μάλλον ασυνήθιστα και ρυθμιζόνταν μέσω διμερών

ή πολυμερών συμφωνιών. Ενδιαμεσα ο Γκορμπατσόφ κατάφερε να επιβάλει τη δημιουργία πέντε μεγάλων επιστημονικών κέντρων υπό την επωνυμία «Πρόγραμμα για την επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη για το έτος 2.000» με έδρα τη Μόσχα, στα οποία υπάγονται όλα τα μέλη της ΚΟΜΕΚΟΝ συμπεριλαμβανομένης και της Ρουμανίας.

Η νέα πολιτική του Κρεμλίνου σημαίνει λοιπόν συνολικά χαλάρωση του ελέγχου των συμμάχων. Πώς αντιδρούν τώρα οι τελευταίοι σε αυτή τη «νέα ελευθερία»;

Λ.Δ. της Γερμανίας: Ο πρωσικός Ίκαρος

Η πιο «πειστική» απόκρουση της «γκλάσνοστ» και της «περεστρόικα» που έχει διατυπωθεί μέχρι σήμερα, προέρχεται από τον Έριχ Χόνεκερ. Τα επιχειρήματά του είναι πράγματι δραστικά: Η Ανατολική Γερμανία είναι η μοναδική χώρα στο ανατολικό μπλοκ, η οποία, παρά τη χάριν της παραδοσιακής πολιτικής, παρουσιάζει αδιάκοπη οικονομική άνοδο. Ο «πρωσικός Ίκαρος» όπως παρομοιάζει ο Βολφ Μπίρμαν την πρώην πατρίδα του, βρίσκεται σήμερα στο απόγειο της επιτυχίας. Φαινόμενα όπως ελλείμματα προϋπολογισμού ή δυσβάσταχτα χρέη σε δυτικές τράπεζες, πράγμα συνηθισμένο για τις υπόλοιπες μικρές χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ είναι εδώ άγνωστα. Υψηλή τεχνολογία, και πράγμα εξίσου σημαντικό, ακριβής τήρηση των όρων συναλλαγής (προθεσμίες, ποιότητα, ποσότητες...) αποτελούν το «σήμα κατατεθέν» του συστήματος. Μια πρόσφατη έρευνα του «Ράδιο Ελευθερία Ευρώπη» στο Δυτικό Βερολίνο καταλήγει στην πρόβλεψη ότι γύρω στα 1990 η Ανατολική Γερμανία θα είναι η μοναδική χώρα της ΚΟΜΕΚΟΝ η οποία θα έχει λύσει το οικιστικό πρόβλημα — στόχος ανέφικτος και στο μέλλον για τις υπόλοιπες χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Ανάλογα δραστικές είναι και οι δηλώσεις των ανατολικογερμανών αξιωματούχων. Ο Κουρτ Χάγκερ, μέλος του πολιτικού

γραφείου του Κομμουνιστικού Κόμματος απέρριψε σε μια συνέντευξη με το δυτιγο-γερμανικό περιοδικό «Στερν» την περασμένη εβδομάδα κάθε «μίμηση» του σοβιετικού πρότυπου. «Αν ο γείτονας σας άλλαζε τις ταπεσαρίες του σπιτιού του θα αισθανόσαστε υποχρεωμένους να επαναλάβετε το ίδιο και εσείς το σπίτι σας;» ρώτησε ο Χάγκερ για να συμπληρώσει ότι ούτε η εκλογή των διευθυντών των επιχειρήσεων από το προσωπικό ούτε η «γκλάσσοντ» αποτελούν «θέματα» για το κόμμα του.

Παρ' όλο αυτόν τον τόνο ο Γκορμπατσόφ δεν φαίνεται ιδιαίτερα δυσαρεστημένος από τη στάση των Ανατολικογερμανών. Η ΛΔ της Γερμανίας είναι και παραμένει τόσο ο κυριότερος προμηθευτής βιομηχανικών ειδών, όσο και ο σημαντικότερος στρατιωτικός σύμμαχος της Σοβιετικής Ένωσης. Επί πλέον το Κρεμλίνο δεν παραιτείται εντελώς από το να επηρεάζει άμεσα ορισμένες πτυχές της πολιτικής του Πάνκοβ, ιδιαίτερα τις σχέσεις του προς τη Βόννη. Η άρνηση του Χόνεκερ να πάρει μέρος, αυτές τις ημέρες, στις γιορτές για την επέτειο των 750 χρόνων του Βερολίνου στο Δυτικό τμήμα, έγινε όπως τουλάχιστον ισχυρίζεται η καλά πληροφορημένη «Neue Zürcher Zeitung», κατά προτροπή της Μόσχας. Αυτό το δικαίωμα επέμβασης δεν το στηρίζει όμως το Κρεμλίνο στα όποια υπόλοιπα ενός «δόγματος Μπρέζνιεφ» αλλά στην αρμοδιότητα που διεκδικεί για το σύνολο της Γερμανίας σε συνάρτηση με τα αποτελέσματα του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου.

ΟΥΓΓΑΡΙΑ:

Η μοναξιά του δρομέα μεγάλων αποστάσεων

Η Ουγγαρία είναι η μοναδική χώρα, η οποία ισχυρίζεται με το δικό της, ότι αποτελεί το σηματοδότη των μεταρρυθμίσεων που συντελούνται σήμερα στη Σοβιετική Ένωση. Στην επίσκεψή του στη Βουδαπέστη τον περασμένο Ιούνιο ο Γκορμπατσόφ επαίνεσε με ενθουσιαστικά λόγια τον «ουγγρικό δρόμο προς το σοσιαλισμό» ο οποίος αποτελεί καθ' όλα τα φαινόμενα μια από τις πηγές της έμπνευσής του. Αυτή η «συγγένεια ψυχών» καταγράφεται καθημερινά από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης — σε καμία χώρα του ανατολικού μπλοκ δεν γίνεται τέτοια αναλυτική παρουσίαση των γκορμπατσόβικών εγχειρημάτων. Ο λόγος είναι απλός: μια σταθεροποίηση του Γκορμπατσόφ στη Σοβιετική Ένωση θα σήμαινε επιπρόσθετη αίσθηση και σταθερότητα και για το καθεστώς του Γιάννος Κάνταρ. Αίγλη, η οποία μιν δεν απειλείται άμεσα από τις συχνές οικονομικές τρικυμίες (ανατιμήσεις του Απριλίου: κρέατα μέχρι 22%, αλκοόλ 10%), θα τεθεί όμως προσεχώς σε μεγάλη δοκιμασία, όταν θα μπει σε λειτουργία ο προετοιμαζόμενος νέος οικονομικός μηχανισμός, που προβλέπει μείωση των κρατικών επιχορηγήσεων για τη στήριξη των τιμών των ειδών μαζικής κατανάλωσης.

Παρ' όλα αυτά οι Ούγγροι ηγέτες δεν φαίνεται να θεωρούν την κούρσα του Γκορμπατσόφ σαν νεύμα για πιο τολμηρά ανοίγματα. Η προσοχή είναι δικαιολογημένη. Στην πορεία των νεωτερισμών η Ουγγαρία εξακολουθεί να παραμένει μόνη της επικεφαλής σε μεγάλη απόσταση από τους άλλους.

Για τους πανταχού «ορθόδοξους» ουραγούς αποτελεί ήδη από καιρό κόκκινο πανί. Ένα έστω και μερικό ναυάγιο του γκορμπατσόβικου πειράματος θα την μετέτρεπε σε έναν ευάλωτο, επειδή απομονωμένο, «αποδιοπομπαίο τράγο» και θα έβαζε σε κίνδυνο και τις μέχρι τώρα πραγματοποιημένες μεταρρυθμίσεις.

ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ:

Η αδύναμη αντεπανάσταση

Καμιά ηγεσία στις χώρες του «υπαρχτικού σοσιαλισμού» δεν είναι σήμερα τόσο μετέωρη όσο εκείνη της Τσεχοσλοβακίας. «Δοτή» από το 1968 έχει χάσει σήμερα τους «νονούς» στη Μόσχα (Μπρέζνιεφ!) χωρίς την προοπτική πραγματικής προσαρμογής στη νέα κατάσταση.

Εν τούτοις ο Γκορμπατσόφ αποφεύγει και εδώ, όπως έδειξε η επίσκεψή του, αρχές Απριλίου στην Πράγα, να ασκήσει κριτική. Όχι μόνο για λόγους αρχής. Τουλάχιστον στο επίπεδο της ηγεσίας δεν διαφαίνεται προς το παρών στην Τσεχοσλοβακία καμιά σοβαρή εναλλακτική λύση. Οι εκκαθαρίσεις των δύο τελευταίων δεκαετιών έχουν εμποδίσει τη διαμόρφωση μιας νέας δυναμικής γενιάς στελεχών, από την οποία θα μπορούσε ενδεχόμενα να αναδυθεί το άστρο ενός τσεχοσλοβακού Γκορμπατσόφ.

Η απουσία μεταρρυθμιστών δεν σημαίνει όμως διατήρηση της «ενότητας» των τσεχοσλοβακών κομμουνιστών. Στους λίγους μήνες μετά την επίσημη εξαγγελία της γκλάσσοντ (Ιανουάριος 1987) από τους σοβιετικούς, η ενωτική πρόσοψη των ηγετικών στελεχών έχει καταρρεύσει. Δύο από τα πιο γνωστά απ' αυτά, ο πρωθυπουργός Λούμπομρ Στρούγκαλ, και ο γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής Βάσλι Μπίλακ, έχουν ήδη διατυπώσει δημόσια δύο εντελώς διαφορετικές εκδοχές / ερμηνείες των νεωτερισμών: Για τον πρώτο γκλάσσοντ σημαίνει περισσότερη ανοιχτή συζήτηση και κάποιες μεταρρυθμίσεις, για το δεύτερο αγώνα εναντίον των «δεξιών οππορτουниστών».

Ταυτόχρονα γίνεται όλο και πιο αισθητό, ότι η ηγεσία της Πράγας, χάνει μαζί με τα ερείσματα «από τα πάνω» και το γόητρο του «ομαλοποιού» προς «τα κάτω». Σε μια βολιδοσκόπηση της κοινής γνώμης που έγινε πρόσφατα στην Τσεχοσλοβακία αποκαλύπτεται ότι τα τελευταία χρόνια η πλειοψηφία των Τσεχοσλοβακών (65%) παίρνει μέρος σε πολιτιστικές διοργανώσεις που χαρακτηρίζονται σαν «ανεξάρτητες» δηλαδή δεν ελέγχονται από το Κομμουνιστικό Κόμμα και σε ένα βαθμό είναι μάλιστα παράνομες (μουσικές εκδηλώσεις, π.χ. τζαζ, για την οποία βρίσκονται σήμερα πολλοί μουσικοί στη φυλακή, συστηματική παρακολούθηση ξένων ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, διαλέξεις σε ιδιωτικές κατοικίες, κλπ.).

Το συμπέρασμα από τα παραπάνω είναι, ότι στην Τσεχοσλοβακία υποβόσκει μια όλο και πιο έντονη κρίση, χωρίς όμως συγκεκριμένη προοπτική λύσης της. Απ' αυτή την άποψη η «συμβιβαστική» πολιτική του προέδρου Γκούσταβ Χούζακ (βαθμιαία εγκατάλειψη της «ομαλοποίησης» μέσω προσεκτικών μεταρρυθμίσεων) φαίνεται ότι αποτελεί για όλους τους ενδιαφερόμενους από

την Πράγα μέχρι τη Μόσχα μεσοπρόθεσμα το πιο αποδεχτό αναγκαίο κακό.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΡΟΥΜΑΝΙΑ, ΠΟΛΩΝΙΑ: Η αδύναμια της μεταρρύθμισης

Στη Βουλγαρία γίνεται σχεδόν αποκλειστικά λόγος για «αναδόμηση» όχι για γκλάσσοντ. Εδώ και πάνω από ένα χρόνο λειτουργούν σε μια σειρά μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων στον αγροτικό και βιομηχανικό τομέα νέα μοντέλα οικονομικής διεύθυνσης:

Οι διευθυντές έχουν αποκτήσει πολύ μεγαλύτερες δικαιοδοσίες, η πρόσβαση στις πρώτες ύλες έχει γίνει πολύ πιο εύκολη. Παράλληλα, η κυβέρνηση προετοιμάζει μια γενίκευση του πειράματος σε μακροοικονομικό πλαίσιο. Η επιτυχία αυτής της γενίκευσης θεωρείται ωστόσο αμφίβολη — οι μέχρι τώρα πληροφορίες πιστοποιούν, ότι στον κρατικό και κομματικό μηχανισμό εκδηλώνεται ισχυρή αντίσταση. Σοβαρά μεταρρυθμιστικά ρεύματα είναι ανύπαρκτα. Στον πολιτικό τομέα επί πλέον το «δικαίο της γροθιάς» εναντίον κάθε είδους αντιφρονούντων παραμένει ανέπαφο.

Η Ρουμανία είναι η χώρα, η οποία αποκρούει αναφανδόν κάθε είδους αλλαγές, είτε αυτές εξαγγέλλονται από τον Γκορμπατσόφ, τον Μπρέζνιεφ ή τον Τσάρο Νικόλαο τον Δεύτερο — αρκεί και μόνο γιατί προέρχονται από τη Μόσχα. Ο εθνικισμός του καθεστώτος του Τσαουσέσκου προσφέρεται σαν προστατευτική ομπρέλα εναντίον της διείσδυσης κάθε νεωτερισμού από τη Σοβιετική Ένωση, η πολιτιστική ζωή της οποίας, σύμφωνα με μια πλατιά διαδεδομένη άποψη, είναι το αποτέλεσμα μιας «ξένης, ασιατικής κουλτούρας». Παρ' όλα αυτά, ο ομπρέλα δεν είναι εντελώς στεγανή. Πληροφορίες που μπόρεσαν να βρουν το δρόμο προς τους ενδιαφερόμενους έχουν προκαλέσει αισθητή έξαψη. Απ' αυτή την άποψη δικαιολογείται το ενδιαφέρον που εκδηλώνει ήδη τώρα ο διεθνής Τύπος για την επικείμενη επίσκεψη του Γκορμπατσόφ κατά τα τέλη Μαΐου στο Βουκουρέστι. Το ότι οι σχέσεις των δύο κρατών δεν πρόκειται να αλλάξουν, γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Ανοιχτό μένει όμως το θέμα του τρόπου της υποδοχής του. Θα δούμε οι Ρουμάνοι τον Γκορμπατσόφ μόνο στην τηλεόραση (συχνά μόνο με δώρο πρόγραμμα και από αυτό πάλι τουλάχιστον μια ώρα α-

Τζαζ στην Τσεχοσλοβακία.

φιερωμένη στον «κοντούκτορ»; Ή θα επιτρέψει ο Τσουςσέσκου στον επισκέπτη του να βαδίσει στο κέντρο του Βουκουρεστίου όπως το έκανε πρόσφατα στην Πράγα, ηλεκτρίζοντας τα πλήθη της τσεχοσλοβακικής πρωτεύουσας;

Στην **Πολωνία** ο στρατηγός **Γιαρουζέλσκι** τέλος, έχει αναδειχθεί ενδιάμεσα κατά παράδοξο όσο και μακάβριο τρόπο σε «αλλαλάζον κύμβαλο» του Γκορμπατσόφ. Κι αυτό όχι μόνο στα λόγια. Οι νεωτερισμοί του ξεπερνούν κατά πολύ αυτούς στη Βουλγαρία ή στο χαρτί τουλάχιστον κι αυ-

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ

ΓΙΩΡΙΟΥΣ ΜΑΝΙΩΤΗΣ: Ή μαγεία και ή ελξη του Μπουλνάρ. ΝΙΚΟΣ ΚΑΣ-ΔΑΓΑΝΗΣ: Ή ερώτα της παράδοσης (Ταξιδιωτική αφήγηση). ΡΟΜΠΕΡΤ ΜΟΙΤΖΙΑ: Σχολώντας χωριάτικη κηδεία (Διήγηση: απόδοσις: Δημ. Παράσιος). Χ. Α. ΚΑΡΑΓΙΩΛΟΥ: Προγραμματικές δηλώσεις περιοδικών (Προγραμματικά σημειώματα ή περιοδικών του μεσοπολέμου). ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΙΧΑΗΛ: Πάρι έρωτος (Έπαισιό σύγγραμμα του 1790) ΚΑΛΗΡ ΓΚΟΛ: Πέντε ποιήματα. (Απόδοσις: Νίκος Κοντομήτρος). ΛΥΚ ΒΕΖΕΝ: Ή μητέρα του Φρανκενστάιν (Τοσορικό άρτίγμα: απόδοσις: Φλώρε Βασιλειάδου). ΕΝΤΟΥΡΑΝΤΟ ΓΚΑΛΕΑΝΟ: 1785. Ή πατάτα άποκά κύρος (Άρτίγμα: απόδοσις: Ιωάννης Καν-σώ). ΕΡΝΕΣΤΟ ΣΑΜΠΙΑΤΟ: Τό θέμα κι ή πραγματοποιήσή του. (Απόδοσις γιά τή γραφή: απόδοσις: Ιωάννης Κανσώ). ΑΛΜΠΕΡΤΟ ΝΑΡ: Τό παλιό τραγου-μέιό (Διήγηση).

30

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Κόμμα, Συνδικάτο, Εξουσία

Της Σύνταξης: Η Γκλάσνοστ πριν από την Περεστρόικα

Χ. Θεοχαράς: «Θέσεις» για το 12^ο Συνέδριο;

— Ευχαριστώ προτιμώ όρθιος!

Α. Ταρπάκος και Μ. Σπαθής: Κόμμα και πολιτική ερμηνεία των εργαζομένων και της ταξικής πάλης; (Με αφορμή την Πανελλαδική Σύσκεψη της «Αναβάθμισης»)

Θ. Τσεκούρας: Ποιος θυμάται την επανάσταση;

Η. Weber: Αντιπροσώπευση και επανάσταση

Α. Μητρόπουλος: Το μέλλον του συνδικαλιστικού κινήματος

Τ. Κυπριανίδης: Η εξέγερση της νεολαίας στη Γαλλία

Γ. Μηλιός και Η. Ιωακείμογλου: Δείκτες της κεφαλαιακής συσσώρευσης στην Ελλάδα (1958-1985)

Μ. Dunford και D. Perrons: Οι δυναμικές ανάπτυξης στη Βρετανία σήμερα

ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 19

τές ακόμη στην Ουγγαρία. Η ατυχία του όμως είναι, ότι μπροστά στα εκρηκτικά προβλήματα της χώρας, τέτοιες μεταρρυθμίσεις (πχ. η σχεδιαζόμενη βαθμιαία μείωση της κρατικής συμμετοχής στις επιχειρήσεις σε ένα ποσοστό περί το 30%) είναι πολύ μικρές, έρχονται πολύ αργά, και πριν απ' όλα δεν είναι κατάλληλες για να εξευμενίσουν το τεράστιο μέτωπο της «κοινωνικής αντιπολίτευσης» από την **Εκκλησία** μέχρι την «**Αλληλεγγύη**».

Η αντιπολίτευση: Μεταξύ συνθηκολόγησης και μπουκόταζ

Αλλά και οι «αντιφρονούντες» και γενικότερα η αντιπολίτευση στο ανατολικό μπλοκ δεν εξαιρούνται από τη σύγχυση, που έχει προκαλέσει η «γραμμή» Γκορμπατσόφ. Οι αντιδράσεις είναι και εδώ πολύ διαφορετικές — οι πιο ακραίες είναι από τη μια η πλήρης απόκρουση της αξίας των μεταρρυθμίσεων (η πλειοψηφία των εξόριστων σοβιετικών αντιφρονούντων), από την άλλη η προσφορά συνεργασίας χωρίς όρους στον Γκορμπατσόφ (ένα μέρος των μελών της Χάρτας '77 κλπ.).

Ο προβληματισμός της σοσιαλιστικής αντιπολίτευσης επικεντρώνεται προς το παρόν στην εκτίμηση των αλλαγών στην ιδέα τη Σοβιετική Ένωση. Δύο θέματα προέχουν: Πρώτον, τα όρια μετασχηματισμού του σοβιετικού καθεστώτος και δεύτερον, σε συνάρτηση με αυτό, το ερώτημα: Ποιος είναι ο κατ' εξοχήν χώρος των αλλαγών, ο οικονομικός ή ο πολιτικός τομέας; Μια γεύση αυτής της συζήτησης δίνει ο διάλογος μεταξύ του πρώην γραμματέα του ΚΚ της Τσεχοσλοβακίας στην εποχή του Ντούμπσεκ Ζντένεκ Μλίναρ και του πολωνού οικονομολόγου Βλοντζίμιερζ Μπρους, ο οποίος διεξάγεται αντίστοιχα από τις στήλες της βιεννέζικης επιθεώρησης «Βίνερ Τάγκεμπουχ» και της ιταλικής «Ρινασιτά».

Για τον **Μλίναρ** «το πολιτικό καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης είναι μεταρρυθμισιμο, μπορεί να μεταβληθεί βαθμιαία και τελικά να αλλάξει την ταρινή του ποιότητα». Αφετηρία των σημερινών μεταρρυθμίσεων είναι η αναγκαιότητα του περάσματος από μια οικονομία, στην οποία κυριαρχούν οι ποσοτικοί παράγοντες (αύξηση της απασχόλησης, νέες επενδύσεις), σε μια τέτοια, στην οποία τον τόνο δίνει η υψηλή τεχνολογία και η μοντέρνα διαχείριση. Το καθεστώς της γραφειοκρατικής αυθαιρεσίας δεν είναι σε θέση να λύσει αυτό το πρόβλημα. Τη λύση δεν μπορεί να δώσει όμως ούτε και μια αυθεντική δημοκρατικοποίηση λόγω της αντίστασης από τα πάνω και της μη συμμετοχής από τα κάτω. Αναγκαία είναι έτσι «μια ιστορική ενδιάμεση φάση» στην οποία θα εγκατασταθεί ένα «αποτελεσματικό, τεχνοκρατικό σύστημα διαχείρισης». Αυτό σημαίνει πριν απ' όλα «μια αλλαγή του στίλ εργασίας στα πλαίσια του θεσμοποιημένου πολιτικού συστήματος. Η διαδικασία των αποφάσεων θα παραμείνει αυθαίρετη, θα συνοδεύεται όμως από διαβουλεύσεις με την κοινωνία, με διάφορες κοινωνικές ομάδες. Αυτό δεν εξασφαλίζει μεν μια δημοκρατική αυτοδιαχείριση, αλλά μπορεί να δυσχεράνει ή μάλλον να αποκλείσει αποφάσεις εναντίον της κοινωνίας».

Στη φάση αυτή, της οποίας η διάρκεια υπολογίζεται σε 10-15 χρόνια, είναι δυνατόν να διαμορφωθούν εκείνες οι θεσμικές εγγυήσεις, οι οποίες θα εμπεδώσουν κατά ανεπίστρεπτο τρόπο την πραγματική δημοκρατία.

Σε αντίθεση με τον Μλίναρ, ο **Μπρους** δεν διαβλέπει στις ενέργειες του Γκορμπατσόφ κανένα μακρόπνοο σχέδιο μεταρρύθμισης. Ένα τέτοιο σχέδιο θα 'πρεπε να στηρίζεται εξ απαρχής πάνω σε δύο θεμέλια: Πρώτον στην αυτονόμηση των επιχειρήσεων που συνεπάγεται πριν από όλα τη στεγανοποίησή τους από τις επίσημες ή ανεπίσημες επεμβάσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος· ο Μπρους παίρνει σαν παράδειγμα ανεπίσημων επεμβάσεων την Γιουγκοσλαβία, στην οποία οι επιχειρήσεις είναι τυπικά ανεξάρτητες και υπενθυμίζει την περίπτωση ενός ονομαστού γιουγκοσλάβου οικονομολόγου, ο οποίος στο ερώτημα, ποιο είναι το πιο σημαντικό εργαλείο σχεδιασμού στις επιχειρήσεις της χώρας του, απάντησε: «Το τηλέφωνο». Δεύτερον στην κατάργηση του μονοκομματικού καθεστώτος (της «μοναρχίας»). Κοσμητική επιχειρήσεις, όπως στο παρελθόν ή τώρα στη Σοβιετική Ένωση μπορούν να αναφέρουν μόνο μερικές βελτιώσεις. Χωρίς όμως την πραγμάτωση ενός «αυθεντικού πολιτικού πλουραλισμού» οι ελπίδες για μια πραγματική οικονομική ανάκαμψη είναι, κατά τον Μπρους, πολύ ισχνές.

Οι αναλύσεις αυτές δεν καταλήγουν σε άμεσα συμπεράσματα σχετικά με το μελλοντικό τύπο σχέσεων μεταξύ Μόσχας και περιφέρειας. Αυτό θα 'ταν εξ άλλου πολύ βεβιασμένο. Η ριζική αναμόρφωση αυτών των σχέσεων μπορεί να είναι μόνο το επακόλουθο της σταθεροποίησης, των νεοτερισμών στη Σοβιετική Ένωση, όχι ο προπομπός τους. Για μια σταθεροποίηση δεν μπορεί όμως να γίνεται τώρα λόγος. Κατά συνέπεια ο Γκορμπατσόφ φαίνεται να αρκείται σε μια «πραγματιστική» διευθέτηση: Οι οικονομικές σχέσεις αποκτούν μια νέα δυναμική, οι πολιτικές, απαλλαγμένες από τα δόγματα στρατιωτικής επέμβασης, γίνονται πιο ρευστές ή όλο και περισσότερο αντικείμενο συναλλαγής — όλα αυτά βεβαίως πάντα μέσα στα όρια που καθορίζουν το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και η ΚΟΜΕΚΟΝ.

Εκπλήξεις παρ' όλα αυτά δεν αποκλείονται. Μια τέτοια θα μπορούσε να εμφανιστεί στον τομέα του αφοπλισμού, αν το Κρεμλίνο αποφάσιζε να αποσύρει μονομερώς τα στρατεύματά του, ή μέρος από αυτά, από την Ανατολική Ευρώπη — ανάλογες φήμες ακούστηκαν τις τελευταίες εβδομάδες σχετικά με την Τσεχοσλοβακία. Τέτοια βήματα θα ήταν ιστορικά: Από τη μια θα έδιναν στο σύνολο του ανατολικού μπλοκ ένα ειρηνολογικό προφίλ, από την άλλη θα αποδέσμευαν τα ανατολικά κράτη από την στρατιωτική παρουσία του Μεγάλου Αδελφού.

Ένα νέο «δόγμα Γκορμπατσόφ», δηλαδή η διακήρυξη εκμοντερνισμένων αρχών που θα διαπερνούν το συνολικό πλέγμα μεταξύ Μόσχας και περιφέρειας, δεν διαγράφεται όμως ακόμη στον ορίζοντα. Παγοθραύστης είναι ο Γκορμπατσόφ μόνο στη Σοβιετική Ένωση. Το σπάσιμο των πάγων παραμένει ακόμα για την πλειοψηφία των συμμάχων του, ένα σκέτο μήνυμα.

Η αλληγορία ενός παράλογου κόσμου

Με αφορμή
το βιβλίο του Αντρέα Φραγκιά
«Το Πλήθος»

Κρίτων Χουρμουζιάδης

«Το Πλήθος» του Αντρέα Φραγκιά πρέπει σίγουρα να προστεθεί στη σειρά των έργων που επιχειρούν να συνοψίσουν κάθε φορά μια ιστορική εποχή και να δείξουν πως μια τέτοια εποχή βλέπει ή πρέπει να βλέπει τον εαυτό της. Το κίνητρο για τη συγγραφή τους είναι η ανάγκη διατύπωσης μιας εθνικής ή πολιτιστικής ταυτότητας, η ανάγκη που αρχικά δημιουργήσε τα εθνικά έπη. Με αυτή την έννοια, στην κατηγορία αυτή ανήκουν φαινομενικά ετερόκλητα έργα όπως «Η Θεία Κωμωδία» και άλλες μεγάλες αλληγορικές συνθέσεις περασμένων εποχών, ο «Δον Κιχώτης», ο «Πόλεμος και Ειρήνη», «Η Ανθρώπινη Κωμωδία» του Μπαλζάκ και, πιο πρόσφατα, η εντυπωσιακή, όσο και αμφισβητήσιμη, απόπειρα του Έζρα Πάουντ στα «Cantos». Με την ίδια έννοια και στο μέτρο που επιτυγχάνει ένα τόσο φιλόδοξο εγχείρημα, «το Πλήθος» είναι μια προσφορά ιδιαίτερης σημασίας και χωρίς προηγούμενο στη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία.

Όπως συχνά συμβαίνει με τέτοια έργα κλειδιά μιας εποχής, «Το Πλήθος», παρ' όλο τον πλούτο της δράσης, τη ζωντάνια των εικόνων, το ευανάγνωστο ύφος του, δεν είναι εύκολα προσιτό στον αναγνώστη. Ανήκει στα βιβλία εκείνα για τα οποία λέγεται ότι, ζητούν έναν «δημιουργικό αναγνώστη», που σε κάθε βήμα καλείται να ερμηνεύσει, να συσχετίσει, να κρίνει την πολύπλοκη αλληλουχία των επιμέρους στοιχείων του. Με τέτοια διάθεση χρειάζεται να πλησιάσουμε «Το Πλήθος» και να αναζητήσουμε τις ρίζες της έμ-

πνευσής του και των εννοιών που αναπτύσσει στην ευρύτερη ευρωπαϊκή παράδοση.

Παρ' όλο που ο συγγραφέας μας βοηθάει σε κάθε βήμα, όσον αφορά την ερμηνεία της πανοραμικής αλληγορίας που διάλεξε για μορφή του έργου του, αφήνει κατά μέρος το ηθικολογικό στοιχείο της παραδοσιακής αλληγορίας, και παίρνει το ρόλο του αντικειμενικού παρατηρητή των γεγονότων. «Η ιστορία είναι αυτό που γίνεται», λέει κάποιος στο βιβλίο. Ο Αντρέας Φραγκιάς μας δίνει «αυτό που γίνεται» και μόνο υπαινικτικά ωθεί τη συνείδησή μας να κρίνει και να λάβει θέση απέναντι στα δρώμενα. Ακόμα, το μυθιστόρημα αυτό απαιτεί να σταθούμε μπροστά σε κάτι ανάλογο με ένα τεράστιο μεσαιωνικό τάπητα, όπου μέσα από ένα πλήθος φυλλωσιές υφασμένες με επαναλαμβανόμενη λεπτομέρεια, θα διακρίνουμε τις μικρές και μεγάλες αλληγορικές μορφές προσώπων και δράσης που τελικά, αν ξέρουμε να τις ερμηνεύσουμε, θα μας δώσουν τη μεγάλη συνθετική εικόνα μιας αλληγορίας της σύγχρονης ζωής. Όταν στο τέλος απομακρυνθούμε για να κοιτάσουμε το σύνολο, βλέπουμε ότι οι φυλλωσιές με την επαναλαμβανόμενη λεπτομέρεια δίνουν ένα αισθητικά απαραίτητο φόντο που τονίζει αντι να πνίγει μέσα του τις μορφές που πλαισιώνει. Βεβαίως, στο «Πλήθος» υπάρχουν μερικές εκτάσεις από φυλλωσιές που δεν είναι ίσως απαραίτητες, που κουράζουν και δεν διασχίζονται εύκολα, γίνονται κάποτε βαρετές, άλλο αν αξίζει ο κόπος να τις

διασχίσουμε, αφού η τελική εικόνα που κερδίζουμε είναι και πλούσια, και σοφή και εξαιρετικά περιεκτική.

«Το Πλήθος» είναι μια αλληγορία του παράλογου στο σύγχρονο κόσμο χωρίς να γίνεται μια μουσειακή απομίμηση, κυρίως επειδή αρνείται την ηθικολογία ή οποιαδήποτε στρατευμένη θέση του κλασικού είδους. Είναι σύγχρονως μυθιστόρημα οικουμενικών προθέσεων, αφού, παρ' όλο που εύκολα αναγνωρίζουμε ότι εμπνέεται από την εικόνα μιας σύγχρονης Ελλάδας, όλα τα θέματά του αποκτούν παγκόσμιες προεκτάσεις και δεν σχολιάζουν τη μοίρα ενός συγκεκριμένου χώρου, αλλά ενός πολιτισμού. Η αλληγορία εκφράζει το παράλογο αλλά και την πικρία για τη σκόρπια ζωή, τον συστηματικό εξευτελισμό και την εκμηδένιση των αξιών του ανθρωπισμού, τον καταποντισμό ενός πολιτισμού που έχασε τον πνευματικό του μπουσούλα και λάτρεψε τα είδωλα αντί για την ουσιαστική σημασία της τεχνολογικής προόδου. Γενικότερα αποτελεί απόπειρα καταγραφής του χρονικού της αγωνίας μιας μεταβατικής περιόδου, με όλες τις αμφιβολίες και τις φοβίες που διακατέχουν μια κοινωνία ανέτοιμη να περάσει σε μια ακαθόριστη ακόμα καινούργια εποχή, που μπορεί να είναι η μεταβιομηχανική. Γι' αυτό ίσως απουσιάζουν εδώ τα θαύματα της σημερινής επιστήμης και τεχνολογίας που συντελούνται στα μεγάλα επιστημονικά κέντρα του κόσμου. Από την οπτική γωνία του έμ-

σου παρόντος και του «πλήθους», τα θαύματα αυτά είναι ακόμα μυθικά και αθέατα, και η επίδρασή τους απροσδιόριστη. Πιθανόν να μας οδηγήσουν στη Χώρα των Μακάρων, που ίσως εντωμεταξύ βρίσκεται στην έξοδο του «τούνελ». Πιθανόν όμως και όχι.

Το εξαιρετικό εύρημα του συγγραφέα για την παρουσίαση ενός διασπασμένου κόσμου είναι ο συνδυασμός του παραδοσιακού τρόπου της αλληγορίας με την μοντέρνα τηλεοπτική τεχνική. Η παντελής απουσία της τηλεόρασης από το κείμενο μοιάζει σαν ένα μικρό αστείο εις βάρος του αναγνώστη, αφού το επιφανειακό, δραματικό σχήμα των δύο τόμων του «Πλήθους» μας δίνει την εμπειρία που θα είχαμε αν διαλέγαμε μια μέρα της εβδομάδας, και, επί αρκετές εβδομάδες, παρακολουθούσαμε ολόκληρο το τηλεοπτικό πρόγραμμα της μέρας αυτής με ζωντανά ρεπορτάζ, ειδήσεις, διαφημίσεις, αυτοτελείς ταινίες, κομμάτια από τα ίδια σήριαλ που δεν αρχίζουν, ούτε τελειώνουν μέσα στο διάστημα αυτό. Όλα καθαριάζουν μια αποσπασματικότητα και ανθυμείρετα επιλεγμένη πραγματικότητα που παραμορφώνει και ψευτίζει τη ζωή. Όταν μάλιστα και η πραγματικότητα της ίδιας της καθημερινής ζωής εμφανίζεται σκόρπια και ανακόλουθη ώστε να αγγίζει τα όρια του παράλογου, τότε η σύνθεση γίνεται σουρρεαλιστική. Εκείνο που δίνει σφιχτά τα αποσπασματικά κομμάτια ζωής στην αφήγηση είναι το αλληγορικό επίπεδο που διατρέχει το έργο.

Το σχήμα αυτό επιτρέπει την παρουσίαση ενός τρομακτικού κόσμου ασταμάτητης δράσης, το νόημα ή ο σκοπός της οποίας δεν είναι πια καταληπτά από κανένα άτομο ή ομάδα του πλήθους. Η γοργή και γιγάντια ανάπτυξη του σύγχρονου κόσμου έχει ξεφύγει τον έλεγχο του ανθρώπινου νου αποκτώντας μιαν αυτοτέλεια που προκαλεί υπαρξιακό φόβο, ο οποίος παίρνει διάφορες αλληγορικές μορφές τονίζοντας την αγωνία της μεταβατικής περιόδου που δεν μπορεί ακόμα να δει σε ποιο μέλλον οδηγείται.

Ο γιγαντισμός ταυτίζεται σε μια μεγαλούπολη που δύσκολα θα μπορούσε να είναι λιγότερο ασχεδιάστη, τυχαία, αδιοργάνωτη, αφημένη σε πρόχειρες και αυθαίρετες λύσεις. Είναι η μεγαλούπολη που γκρεμίζει το παρελθόν και την παράδοσή της, μένει χωρίς όραμα για το μέλλον και μέρα με τη μέρα λειτουργεί λιγότερο αποτελεσματικά ώπου γίνεται σκηνικό για μια ταινία που γυρίζεται συνεχώς, αλλά δεν ολοκληρώνεται ποτέ. Όλα τα σενάρια υποτίθεται ότι βασίζονται σε μια μεγαλειώδη σύλληψη πέρα από τη νοημοσύνη του κοινού ανθρώπου, ενώ κοντόφθαλμες λύσεις της ιδιοτροπίας ή του συμφέροντος κάποιου ανά πάσα στιγμή ανταλλάξιμου γραφειοκράτη. Η πόλη είναι έργο του Μαθητευόμενου Μά-

γου που δεν έχει το ηθικό και πνευματικό ανάστημα να ελέγξει την παραπέρα εξέλιξή της. Η εξουσία παραπαίει προσπαθώντας με τις παλιές χειρονομίες με αδέξια χρήση της αυθαιρεσίας και της βίας, να στηρίξει έναν κόσμο που παίζει απότομα σε μια νέα εποχή και χρειάζεται άλλα σχήματα για να λειτουργήσει.

Η πόλη φθείρεται από τη μυστηριώδη αρρώστια που τρώει τις πέτρες της, ενώ τα μεγαλειώδη σκηνικά της εξουσίας στήνονται και ξεσθώνονται. Συνοψίζει το μεγαλείο της απάτης και την απάτη του μεγαλείου. Η απάτη γίνεται υποχρεωτική όταν ένα σύστημα ανταλλάξει το σκοπό με τη σκοπιμότητα προσπαθώντας να επιβιώσει σε μια εποχή χωρίς πολιτιστική ταυτότητα. Ζητάει ήρωες χωρίς να ξέρει τι μορφή πρέπει να έχουν, εμπορικοποιεί ιδανικά και ιδεολογίες, τα μετατρέπει σε «συνθετικό όνειρο» ή πλαστικά ομοιώματα για να καλύψει το κενό και να αποφυγει τον πανικό. Οι «παραγωγοί» και αθέατοι διοικητικοί κρύβουν στο μυστήριο την άγνοιά τους. Υποψιαζόμαστε ότι και αυτούς τους έχει κυριεύσει ο φόβος. Γιατί δεν ανήκουν σε μια τέλεια οργανωμένη, απόλυτη εξουσία που μένει απρόσβλητος και αναλλοίωτος αυτοσκοπός, όπως συμβαίνει στο 1984 του Όργουελ. Αντίθετα είναι και αυτοί θύματα ενός συστήματος που καταποντίζεται. Η παντοδυναμία τους είναι αμφισβητήσιμη και επιδιώκουν την επιβίωση σε ένα status quo που διαρκώς μπαλώνουν και όπου διαρκώς χάνονται στον τύπο και τη λεπτομέρεια. Η μεγάλη πιαφαγα πλατεία που σκαβεται είναι ο τάφος ενός πολιτισμού που πάσχει από υπερτροφία με συνέπεια την αποδιοργάνωση. Το άγνωστο σενάριο που συνεχώς μεταβάλλεται έχει άσπρα φύλλα καθώς συγχέονται η πραγματικότητα και η σκηνοθεσία. Ανεπαίσθητα και η ίδια η ζωή μεταβάλλεται σε ψεμα, σε τέχνασμα. Το έργο τέχνης μοιάζει να μιμείται πια εδώ μια ζωή που μιμείται το τέχνασμα, γίνεται σκηνικό, αναπαλαιώση χωρίς νόημα, μαζική τυποποίηση και επανάληψη σε βάρος της αληθινής δημιουργικότητας και φαντασίας. Έχουμε «αντιτυπα με καλούπια» αντιγάλματα, ως το σημείο όπου «το αυθεντικό είναι το καλούπι». «Δεν είμαστε καλλιτέχνες, εμποριο κάνουμε», είναι η γνωστή δικαιολογία της μαζικής παραγωγής και η τυποποιημένη ύπαρξη θριαμβεύει χάνοντας την ουσία. Όταν το πρόσωπο της κούκλας μοιάζει με τη ζωντανή Έλλη απορριπτεται ή κομματιάζεται.

Εξ άλλου, ο καταμερισμός της εργασίας και η ειδίκευση για την παραγωγή του τεράστιου τεχνάσματος απαλλάσσει το άτομο από την ευθύνη για οποιοδήποτε αποτέλεσμα, και είναι αυτό που δημιουργεί στους άλλους το μεγάλο φόβο, την υποψία και την ενοχή. Αλλά και έτσι κάθε τυχαίο γεγονός μπορεί να μπει στο

«πρόγραμμα» όπως συμβαίνει με όλα τα πολιτικά, κοινωνικά ή άλλα Τσερνομπίλ, στο όνομα της απαραίτητης προόδου που είναι ο πάντα δικαιωμένος θεός της εποχής: τα επί μέρους κακά δικαιολογούνται αφού οδηγούν στο μεγάλο καλό του τέλους της πορείας.

Είναι η λογική που βολεύεται ανάμεσα στο σκοπό που αγιάζει τα μέσα και στο «*Ζήσε Μάη να φας τριφύλλι*». Κατά παράδοχο τρόπο το παράλογο γίνεται η λογική συνέπεια ενός ψυχρού ορθολογισμού χωρίς ηθική στάση. Όλοι οι παραλογισμοί ενός ξεστρατισμένου συστήματος παίρνουν την όψη της καθημερινής αναγκαιότητας, ακόμα και τα εγκλήματα που διαπράττονται μέσα σε ένα πνεύμα «*αθωότητας του κακού*», όπως το διατύπωσε η Άννα Άρεντ. Η κατάληξη είναι «*το φίδι που τρώει την ουρά του και προχωρεί*».

Η φιλοσοφική αυτή θέση δίνεται μέσα από συνεχή δράση που μιμείται τον ξέπνοο ρυθμό των απαντώντων γεγονότων της εποχής μας, ενώ η γλώσσα διατηρεί πάντα την εκφραστική της σαφήνεια μαζί με μια, ειρωνική θα έλεγε κανείς, σοβαροφάνεια και επιστημότητα χαρακτηριστικά του υφους μεγαλόπνοης αλληγορίας. Ο ήρωας και το θύμα είναι το πλήθος. Δεν υπάρχουν άτομα που να ξεχωρίζουν σαν πολύπλευροι και ολοκληρωμένοι χαρακτήρες όπως τους γνωρίσαμε άλλοτε στην «Καγκελόπορτα». Τα πρόσωπα εδώ μπαينوβαίνουν στις φυλλωσιές της αλληγορικής παράστασης και ζουν μόνο γι' αυτήν και από αυτήν. Ενταγμένα στις μεγαλύτερες αλληγορικές ενότητες —του σκηνικού της εξουσίας, του λούνα παρκ του καθημερινού αυτοκαταστρεπτικού ανταγωνισμού, του τρένου της ζωής και μιας μεταφυσικής φυγής ή αναζήτησης, του τούνελ της τελικής δοκιμασίας— αποτελούν προσωποποιήσεις εννοιών, όπως: ο συμβιβασμός, η ηττοπάθεια, η αντίσταση. Άλλοτε πάλι γίνονται κοινωνικά αρχέτυπα: ο έμπορος, ο καλλιτέχνης, ο γραφειοκράτης. Στην υποτιθέμενη κινηματογράφιση όλης της δράσης προέχει η παρουσίαση της μάζας σαν οργανικό σύνολο της ιστορικής στιγμής σε σκηνές που μοιάζουν να αναφέρονται σε παρόμοιες προσπάθειες του μεγάλου επικού κινηματογράφου: της «Μισαλλοδοξίας» του Γκρίφιθ ή της «Μητρόπολης» του Λανγκ.

Η μέθοδος γραφής φαίνεται να οφείλει πολλά και στον Κάφκα. Αλλά αν δεχθούμε ότι ο Κάφκα με τη ρεαλιστική λεπτομέρεια πλάθει ένα φανταστικό κόσμο ως ερμηνευτικό σύμβολο της ψυχής, ο Αντρέας Φραγκιάς δανειζεται τη μέθοδο με διαφορετικό στόχο. Δεν έχουμε δώ τη μεταφυσική αναζήτηση του Κάφκα, αλλά την ανάλυση του παράλογου στον υπαρκτό κόσμο από τη σκοπιά ενός υπαρκτού που τονίζει, όχι τόσο το παράλογο του φυσικού κόσμου σαν αιτία της αν-

θρώπινης μοίρας, όσο το παράλογο της ιστορίας σαν παραποίησης της ανθρώπινης ταυτότητας και συμπεριφοράς. Το πλήθος και τα άτομα του βιβλίου είναι λεηλατημένα από την ιστορία τους. Η ιστορία γίνεται μια σειρά από «καθοριστικά λάθη» πρόβες που παραποιούν την αλήθεια, «δεν υπάρχει ιστορικός ειρμός», μόνο κομμάτια από ταινίες που δεν συνταιριάζονται, ενώ ο λαός μένει πάντα απ' έξω.

Όμως όταν ενός λαού του κλέψεις την ιστορία, δηλαδή την ταυτότητα, καταφεύγει στο μόνο που του μένει σαν ελπίδα σωτηρίας, στα πανάρχαια μεγάλα και ισχυρά αρχέτυπα της ανθρώπινης φυλής. Ανακαλύπτουμε ότι το χάος των επεισοδίων συνθέτει ένα μεγάλο αρχέτυπο, τη συμβολική κάθοδο του Άδη, που σκοπό έχει τη συμβολική κατανίκηση του πνευματικού θανάτου και την αναγέννηση στην πραγματική ζωή. Όπως ο Ορφέας, ο Οδυσσεύς, ο Χριστός, ο Δάντης, πρέπει και ο άνθρωπος αυτού του αιώνα να κατεβεί μεταφορικά στην κόλαση για να ξαναβρεί τον εαυτό του. Έτσι μπορεί να δει κανείς «Το Πλήθος» σαν μια Δαντική κάθοδο στον Άδη και πέρασμα από όλους τους κύκλους της κόλασης. Αυτό είναι τελικά το μεγάλο αλληγορικό σχήμα που περικλείνει όλα τα άλλα και δίνει στο έργο την ενότητα της δομής του.

Μέσα στη σκοτεινή νυχτα της ψυχής, στα βάθη του τούνελ, εκεί που παίρνει τη θέση του και ο μύθος της σπηλιάς του Πλάτωνα για να ξεχωρίσει το είδωλο από την αλήθεια, διακρίνουμε καθαρότερα που πρέπει ίσως να στραφούμε. Μέσα από τους κύκλους των διαφόρων αμυγδαλών και χαμένων περνουν ανεπαφα και σχεδόν απαρατήρητα δυο, τρία ζευγάρια ερωτευμένων νέων που τελικά συνοψίζονται στο ζευγάρι Θάνατος - Έλλη. Δεν τους αγγίζει ποτέ αυτούς η κόλαση, όμως αβεβαίο παραμένει αν θα χάσει ο Ορφέας την Ευρυδίκη, ή αν το χαμογέλο της Βεατρικής θα οδηγήσει στο φως. Η ελπίδα στηρίζεται στις ζωοποιές δυνάμεις αυτών των αρχέτυπων της αγάπης, στη διάσωση του αρχαϊκού χαμόγελου των χαμένων αγαλμάτων που συμβολίζει εδώ, όπως και για τον Μαρώ, το μεγάλο δώρο του, του ανθρωπισμού, που χάρισε ο ελληνικός πολιτισμός στην ανθρωπότητα.

Εν τώ μεταξύ, όμως, ο συγγραφέας δεν μας παρηγορεί με ψευδαισθήσεις. Μας σφηνώνει στην κόλαση του τούνελ καθώς στρέφει ένα δυνατό προβολέα πάνω στον καθρεφτή που υψώνει για να μας δείξει χωρίς οικτο το κομματοποιημένο, καθολικό ωραίο πολιτιστικό μας πρόσωπο. Αλλά και αυτό γίνεται χωρίς ίχνος προκαταλήψης ή φανατισμού ιδεών. Αντίθετα, «Το Πλήθος» διαπνέεται από μια μεγάλη κατανόηση και καλωσύνη, μια βαθιά θλίψη για τη μοίρα μας, αλλά και μια πίστη στον άνθρωπο που σιμνά και διακριτικά προσφέρεται σαν πιθανή πυξίδα για να μας βγάλει από το σκοτάδι.

«Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ»

Η Φιλοσοφική Σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών τιμήσε τον Έλληνα ποιητή Οδυσέα Ελύτη την Τρίτη 19 Μαΐου 1987. Ο πρύτανης Μιχάλης Σταθόπουλος εισηγήθηκε, ο καθηγητής της Νεοελληνικής Φιλολογίας Καριοφίλης Μητσάκης μίλησε για τον ποιητή και το έργο του, ο καθηγητής και πρόεδρος του τμήματος Φιλολογίας Π.Δ. Μαστροδημήτρης τον αναγόρευσε επίτιμο διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο Τύπος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας παρακολούθησαν τα «γεγονότα» και όλοι, θα συμφωνούσαμε: «Αξιος Εστί» —γράφτηκε άλλωστε ο ίδιος τίτλος και στην «Καθημερινή» και στον «ΡΙζοσπάστη»!

Δυστυχώς, όμως, δεν μπορούσε να συμφωνήσουμε με τους επιλήσμονες. Και στο σημείο αυτό θα θέλαμε να μνημονεύσουμε την αναφορά στο σχετικό ζήτημα από μέρους του προέδρου του τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθηγητή Δ.Ν. Μαρωνίτη, ο οποίος στην επιφυλλίδα του στο *Βήμα της Κυριακής*, 17 Μαΐου '87, υπενθύμισε το «ποιόν» —πολιτικό και επιστημονικό— του Καριοφίλη Μητσάκη, σε μια προσπάθεια, ενδεχομένως, να προλάβει τον ποιητή από το να διαπράξει το βαρύ ατόπημα της λησμονιάς. Απ' ό,τι φάνηκε, ανεπιτυχώς.

Γράφει λοιπόν, ο Δ.Ν. Μαρωνίτης:

Ο Κ. Μητσάκης. Γνωστός για το χουντικό του παρελθόν (απολύθηκε γι' αυτό το λόγο από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1974). Γνωστός και για την ανομολόγητη αλλά χρησιμότητα «μετανοιά» του (σε λίγο καιρό, μετά την απόλυσή του, εξελέγει καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, και εφεξής πρακτορεύει, κατά περίπτωση, άλλοτε τον πασοκικό σοσιαλισμό και άλλοτε τον ορθόδοξο κομμουνισμό, ανενδοίαστος και ανενόχλητος, με τις ευλογίες και του υπουργείου Πολιτισμού). Πασίγνωστος και για τη φιλολογική του αμάθεια (ένα πανάθλιο Διάγραμμα του για τη Νεοελληνική Λογοτεχνία, γραμμένο στα αγγλικά και μεταφρασμένο στα ελληνικά, ισχύει σήμερα ως διδακτικό σύγγραμμα παρά τις ενδιάμεσες βολές της κριτικής: στα ΝΕΑ και στο ΑΝΤΙ).

Διότι, πώς να γίνει, δεν παραγράφεται το χουντικό παρελθόν του Καριοφίλη Μητσάκη, όσες «καλές υπηρεσίες» και αν προσφέρει· δεν διορθώνεται η ιστορία, ούτε εξωραϊζεται η πολιτεία ενός ανθρώπου, μόνο και μόνο γιατί δηλώνει κάθε φορά την προσχώρησή του στους νέους κυβερνήτες. Και αν οι πολιτικές πράττουν τη λήθη, οι ποιητές γρηγορούν. Ή μήπως θα πρέπει να αποδεχθούμε κι εμείς πως άλλη είναι η ποιητική πράξη και άλλη η πράξη ζωής;

Αλλά κι αν ακόμη μπούμε στον κόπο να παρακολουθήσουμε τα όσα είπε ο Καριοφίλης Μητσάκης για τον Οδυσέα Ελύτη με την επισημάνσή του ότι «το κοινωνικό του χρέος δεν μπορεί να διαχωριστεί από την αποστολή του σαν ποιητής», θα πρέπει κι εκείνος να έχει μια εξήγηση γιατί δεν μπορούμε εμείς, σήμερα, να διαχωρίσουμε το «κοινωνικό χρέος» του Καριοφίλη Μητσάκη από την «αποστολή» του ως πανεπιστημιακού δάσκαλου στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, τον καιρό της δικτατορίας.

ΠΑΙΔΙΚΑ

Οδηγός παιδικού - νεανικού βιβλίου 1987

Ν. Χ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ - Θ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ:

Εκδ. «Καστανιώτη», Αθήνα 1987, σελ. 190

Τα παιδικά και νεανικά βιβλία που κυκλοφόρησαν το 1986, παρουσιάζονται και αξιολογούνται (με κάποιες παραλείψεις πάντως) από τους δύο συγγραφείς. Αποτελεί βοήθημα για γονείς, εκπαιδευτικούς, φορείς και κυρίως για τα ίδια τα παιδιά, τα οποία θα μπορούν να επιλέξουν το βιβλίο που τα ενδιαφέρει.

ΕΚΤΩΡ ΜΑΛΟ

Χωρίς οικογένεια,

Τόμοι 2,

Μετάφραση: Ζωρζ Σαρή

Εισαγωγή:

Κυριάκος Ντελόπουλος

Εικονογράφηση: E. BAYARD

και

Εξώφυλλο: Άννας Μενδρινού

Το κλασικό βιβλίο για παιδιά που ξεπέρασε όχι μόνο την εποχή του αλλά και το συγγραφέα του. Τρυφερός μιλάει τη γλώσσα της νεανικής ψυχής. Τα πρόσωπα του έργου ο Βιτάλης, ο Ματτία, η Λίζα, ακόμα ένα σκυλάκι κι ένα μαϊμούδάκι και ο κεντρικός ήρωας τέλος, ο Ρεμί, περιπλανιόταν ανάμεσα σε αγρότες, αστούς, ανθρακωρύχους, πλανόδιους ηθοποιούς, πλούσιους και φτωχούς και οι περιπέτειές τους μπλέκονται με τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής.

Η συντριβή, η ψυχική δύναμη, η ικανοποίηση από την αναζήτηση του καλύτερου και του τίμιου, η απελευθέρωση και η λύτρωση εναλλάσσονται στο βιβλίο αυτό σε μια αφήγηση που συναρπάζει με την περιπέτεια, την αγωνία, τη λεπτή συγκίνηση. Η έκδοση αυτή, είναι η πρώτη ολοκληρωμένη χωρίς περικοπές στην ελληνική γλώσσα.

CESERANI - VENTURA:

Το ταξίδι του Λιβινγκστον

Μετάφραση: Π. Γαϊτάνος, Εκδ. «Άμμος», Αθήνα 1987, σελ. 36

Ένα ακόμη βιβλίο στη σειρά ταξίδια των μεγάλων εξερευνητών.

Τα σχέδια του Piero Ventura είναι και η διήγηση του Ceserani ταξιδεύουν τη φαντασία του μικρού αναγνώστη σε πολιτισμούς μακρινούς, και τόπους.

Είναι η ιστορία των περιπε-

τειών του Δαβίδ Λιβιγκστον, παιδί εργατικής οικογένειας, που δεν χωρούσε στην πνιγηρή ζωή της βιομηχανικής πόλης όπου ζούσε. Μετά τη δουλειά του στο εργοστάσιο μελετούσε και πήγαινε στο σχολείο. Αργότερα, όταν το ιεραποστολικό ρεύμα δυνάμωνε επέλεξε αυτό το δρόμο. Σπούδασε γιατρός και μετά άφησε τη Σκωτία για το μακρύ ταξίδι μιας ολοκληρωτικής ζωής στην Αφρική. Τριάντα χρόνια εξερευνησεων σχεδόν πάντα πεζός. Ανακάλυψε τις μεγάλες αφρικανικές λίμνες και τους δρόμους των ποταμών διαπερνώντας την από τον Ινδικό ως τον Ατλαντικό Ωκεανό.

ΣΕΙΡΑ «ΚΟΥΝΕΛΑΚΙΑ»

Μετάφρ. από τις Μυρτώ Σεϊζάνη, Έλενα και Άννα Πατάκη. Εκδ. «Πατάκης», Αθήνα 1987, σελίδες κάθε βιβλίου 12

Η σειρά (αποτελείται από 12 βιβλία) απευθύνεται σε παιδιά της προσχολικής ηλικίας ή των πρώτων τάξεων του δημοτικού και τους δίνει την ευκαιρία να διασκεδάσουν με τις παιδαγωγικές πολύχρωμες εικόνες, ενώ συγχρόνως θα γνωρίσουν και το περιβάλλον, το μακρινό και το κοντινό, θα διακρίνουν τις πρώτες έννοιες.

Κάθε βιβλίο είναι αφιερωμένο σε ένα θέμα που ενεργοποιεί τις αισθήσεις και το πνεύμα του παιδιού, εξελίσσει τις γνώσεις και την παρατηρητικότητα του και πλουτίζει το λεξιλόγιό του.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΝΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ

Στο χωριό και στην πόλη
Εκδ. «Διαγώνιος», Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 59

«Όλη τη νύχτα έβρεχε / αλλά εμείς στις πολυκατοικίες / το μάθαμε μονάχα το πρωί / σαν είδαμε τη γειτονιά / στον ήλιο να στεγνώνει».

ΕΙΡΗΝΗ ΣΠΑΝΟΥΔΑΚΗ

Ομόκεντροι κύκλοι
Εκδ. «Πλέθρον», Αθήνα 1986, σελ. 51

Μια πλακέτα με ποιήματα από το '78 ως το '86 μιας ποιήτριας με γνήσιους και ειλικρινείς τόνους. Λείπει το πεποιημένο ύφος, το ψάρεμα —σε θολά νερά— επιλεγμένων λέξεων· η γραφή της είναι λιτή και οι προσεγγίσεις της έχουν αμεσότητα: είναι αληθείες, ειπωμένες με τον καθαρότερο τόνο. Κάποια στιγμή: «Ένα κανελί σκυλί / γυρίζει και σέρνεται / σε τσιμεντένια

χωράφια / Μ' ακολουθεί / ως τα τζάμια του θανάτου / και σκέφτομαι / να πάρω από πίσω / το βλέμμα του».

ΜΑΝΩΛΗΣ ΞΕΞΑΚΗΣ Κάτοπτρα Μελαγχολικού Λόγου

Εκδ. «Μπαρμπουνάκης», Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 69

«Ελληνική επαρχία, γενέθλια γη / έδρα της υπερβολής που ραντίζει / το χρώμα της πρωτεύουσας / και φυτρώνουν όλα αυτά τα ξόρκια / της καθημερινής μίζερης ζωής».

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ Αποσβέσεις (ποιήματα 1965 - 1986)

Εκδ. «Διαγώνιος», Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 95

Συγκεντρωμένη η ποιητική συγκομιδή μιας εικοσαετίας· ποιήματα τριών συλλογών που είχαν παλιότερα εκδοθεί και άλλα μεταγενέστερα ή αδημοσίευτα. Είναι ενδιαφέρον να παρακολουθήσεις την πορεία του Γ.Κ. από τις πρώτες απόπειρες («Ένα καλοκαίρι») με τις ενσωματωμένες ερωτικές αναφορές, τις μεταγενέστερες —στρατευμένες— καταγγελίες, τους σαρκαστικούς σχολιασμούς («Κομματική εποχή») ως την πιο ύστερη («Πρατήριο Κουσίμων») καταγραφή που ανακαλεί περισσότερο κατασταλαγμένες τις εμπειρίες και τις καταγράφει με την απόσταση που κερδίζεται από το χρόνο: «Παλεύω κάθε τόσο με τη μνήμη / τυμβωρυχά ξεχασμένα κιτάπια, τα ξαναδιαβάζω, / κείμενα ερωτικά για πλάσματα που ίσως ποτέ δεν μάθαν / τι ενσωματώθηκε για χάρη τους σε τρυφερά στιχάκια».

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ανταποκρίσεις

Εκδ. «Κεδρός», Αθήνα 1987, σελ. 76

Η τελευταία συλλογή του Γ. Ρίτσου, ποιήματα που είχαν σε πρώτη γραφή ολοκληρωθεί από το Μάρτιο ως τον Ιούνιο του '85. Η σημερινή μορφή τους είναι η τρίτη γραφή (Σεπτ. '85).

Η ποιητική γλώσσα ώριμη αλλά όχι αναγεννημένη· στους γνώριμους τόνους της πρόσφατης παραγωγής του ποιητή. Από το «Τι να κάνεις»:

«Οι ένοικοι όλη μέρα καναδιάζουν. Μια βρώμικη πετσέτα / είναι απλωμένη στο παράθυρο. Η σκούπα / αφημένη στη σκάλα. Και, βέβαια που σκουριάζουν οι πρόκες».

Από το ποίημα «Σεπτέμβρης»:

«Στ' ακρογιάλι / μένουνε πλαστικά δοχεία, παλιές εφημερίδες που δεν είχαμε διαβάσει / και τώρα αποκτούν μια ξαφνική επικαιρότητα».

Ο βιασμός της Αφροδίτης ή μια απελπισμένη αναζήτηση της επιθυμίας

Μια απόπειρα πολιτικής ανάγνωσης

Η ταινία του Αντρέα Πάντζη «Ο βιασμός της Αφροδίτης», παρ' ότι βραβευμένη στο περσινό Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης και με άλλα δύο βραβεία στο εξωτερικό, πέρασε από τις κινηματογραφικές αίθουσες (μάλλον τη μια και μοναδική) ... συνοπτικές, θα 'λεγα, διαδικασίες. Οι λόγοι ας μην εξετασθούν εδώ, αφού δεν είναι αυτό το ζητούμενο. Όπως και να έχει το πράγμα, της άξιζε μια καλύτερη τύχη, γιατί αν μη τι άλλο, είναι η πρώτη ταινία για την Κύπρο, αφού όλες οι προηγούμενες ήσαν στην καλύτερη περίπτωση ντοκιμαντέρ (Αττίλας '74, του Μιχαήλ Κακογιάννη κ.ά.).

Σ' αυτό το σημείωμα, το κύριο ενδιαφέρον μου, δεν είναι η κριτική μιας ταινίας, ούτε βεβαίως οι τεχνικές και οι αισθητικές της πλευρές, που κι αν υπάρξει κάτι τέτοιο, θα είναι εμβόλιμο, υποβοηθητικό στη βασική προσπάθεια, που είναι μια απόπειρα ιστορικής πολιτικής ανάγνωσης της.

Και μιλώ —κι εδώ και στην προμετωπίδα του σημειώματος— για απόπειρα ιστορικής ή πολιτικής ανάγνωσης διότι δεν είναι μια ιστορική ταινία. Η σύγχρονη πολιτική ιστορία της Κύπρου είναι το πρόσχημα, εκείνο που απασχολεί τον σκηνοθέτη είναι η έκφραση της οδύνης του για τη χαμένη ζωή ενός τόπου —του τόπου του. Η ταινία είναι η απελπισμένη αναζήτηση της επιθυμίας για ανάκτηση του χαμένου ονείρου των Ελλήνων της Κύπρου.

Ένας που δεν ξέρει το κυπριακό πρόβλημα δεν πρόκειται να το μάθει μ' αυτή την ταινία. Αν μάλιστα βασίζεται στα γνωστά στερεότυπα ερμηνείας του προβλήματος, τότε το μπέρδεμα θα γίνει μεγαλύτερο. Δεν αναλύει τη σύγχρονη κυπριακή ιστορία, ούτε με κάποια από τις γνωστές Σχολές της (Μαρξιστική, νέα ιστορία των Φεβρ και Μπλοκ) ούτε με μεθοδολογίες θετικισμού ή καρτεσιανής λογικής (άλλωστε αυτό είναι δουλειά των ιστορικών) αλλά με μια αντίληψη ζωής όπου το υπέρλογο, οι ιδέες και κυρίως το συναισθήμα είναι πανταχού παρόντα. Αλλά και κει που ασχολείται με την ιστορία καθεαυτή, θα 'λεγα πως απλά τη φλερτάρει την ψαύει ερωτικά, την ψηλαφίζει, και κει ακόμμη που μιλά για θάνατο (πολλοί οι σκοτωμοί) δίπλα ελλοχεύει ο έρωτας. «Ο βιασμός της Αφροδίτης» είναι μια ταινία πάνω στην ιστορία, αλλά όχι ιστορική. Ο σκηνοθέτης θέλησε να κάνει μια κατάθεση των αντιθέσεων και αντιφάσεων της κυπριακής ιστορίας. Κατάθεση - μοντέλο (αν μπορούν να υπάρξουν τέτοια σήμερα) για να μπορεί να το κάνει χρήση ο κάθε άνθρωπος στον κόσμο.

Ο σκηνοθέτης ακροβατεί πάνω σε τεταμένο σκοινί, από τη μια η λογική από την άλλη το συναισθήμα, η ιστορία και ο μύθος, το ιστορικό γεγονός στο παραμύθι, από τη μια η ιστορική πραγματικότητα κι από την άλλη το όνειρο,

το αντικειμενικό και το υποκειμενικό. Όλη η ταινία ένα παιχνίδι ανάμεσα στο συγκεκριμένο και το αφηρημένο, ανάμεσα στο συγκεκριμένο χωροχρόνο της Κύπρου και στο διατοπικό και διαχρονικό της Ιστορίας.

Μια ταινία *ουτοπίας*. Το ερωτικό σμίκσιμο γίνεται ανάμεσα σε δύο ανθρώπους που είναι ξένοι στον τόπο τους. Ο ένας Κύπριος της Αγγλίας και η άλλη χρόνια στα μπαρ της Τρούμπας του Πειραιά. Κι οι δύο, διπλά ξένοι - μετανάστες και πρόσφυγες. Ουτοπία λοιπόν η Κύπρος γι' αυτούς. (ουτόπος να πατήσουν τα πόδια τους). Ουτοπία, το τρελό σήμερα όνειρο της επιστροφής, η αναζήτηση της ρίζας τους, των χαμένων παιδικών χρόνων. Ο σκηνοθέτης κατάγεται από την Αμμόχωστο, δεν μπορεί να γυρίσει στο σπίτι του, όπως όλοι οι άλλοι, δεν υπάρχει πριν γι' αυτούς, όλα κόβονται στο άψε-σβήσε, ύστερα από τον πόλεμο. Γι' αυτό η ταινία του Πάντζη γίνεται ένα ταξίδι, μια περιδιάβαση στην κουρσεμένη γη στο λεηλατημένο όνειρο (το λαϊκό κέντρο έρημο χωρίς πελάτες, τα κορίτσια του μπαρ μες την απέραντη μοναξιά τους, χορεύουν ταγκο μεταξύ τους) ο πόλεμος δεν άφησε τίποτα όρθιο.

Το φιλμ είναι οριοθετημένο από σημεία αναφοράς που εξελίσσονται σε πολιτικά σύμβολα όπως π.χ. η κοινή γυναικα που περιγράφοντας τη ζωή της παραπέμπει σε σύγχρονα ιστορικά γεγονότα — έφυγε από την Κύπρο Δεκέμβριο του '67 (αποχώρηση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο) χωρίς όμως ποτέ να επιζητεί την ταύτιση του θεατή. Και εξηγούμε: Στην ταινία οι συμπώσεις είναι τόσες πολλές και τόσο φανερές (όλες οι γυναίκες ονομάζονται Αφροδίτες και όλοι οι άντρες έχουν αρχαιοελληνικά ονόματα όπως Ευαγόρας, Περικλής) κάτι που γίνεται συνειδητά από το σκηνοθέτη, για να φανεί στημένη η όλη υπόθεση, να γίνει το φιλμ αντικείμενο σε κάδρο, να μη ταυτισθεί συναισθηματικά ο θεατής (ο στρατιωτής, που εξιστορεί στην αρχή του φιλμ, γίνεται αντικείμενο). Γίνεται λοιπόν απτή μεριά του σκηνοθέτη προσπάθεια να *εκκενωθεί* κάθε συναισθηματική ή ψυχολογική φόρτιση που θα λειτουργήσει σαν βια —της χειρίστης μορφής— πάνω στο θεατή. Αυτή η απόσταση που θέλει να κρατήσει ο σκηνοθέτης (δεν τολμά να πω τη λέξη «αποστασιοποίηση» γιατί από την πολλή της χρήση, έχει χάσει πια τη σημασία της) δει-

χνει την εντιμότητά του πάνω στην ταινία.

Ακόμη είναι φανερή η προσπάθεια για υπέρβαση του —σε τελευταία ανάλυση— μανιχαϊστικού δυϊσμού καλό-κακό, πρόοδος - συντήρηση, ήρωας - προδότης. Ο ήρωας που στο αντάρτικο κατα των Άγγλων, για σύνθημά του χρησιμοποιεί στίχους του Καβάφη, αυτό δεν θα τον εμποδίσει την ίδια ώρα να καίει βιβλία, και να πολυβολεί τα πορτραίτα του Μαρξ και του Λένιν.

Στα οριοθετημένα σημεία αναφοράς που εξελίσσονται σε πολιτικά σύμβολα και νοήματα, θα σημειώνα, σε κάποια από αυτά ορισμένες επιφυλάξεις και διαφωνίες όπως π.χ. τη μη ανάδειξη της θανάσιμης παθητικότητας και μοιρολατρικής στάσης που κράτησε σε όλο το διάστημα η κυπριακή αριστερά. Ή ακόμη την εξιδανίκευση των Ιουρκοκυπρίων, αφού στη μοναδική σκηνή που εμφανίζονται είναι όταν βοηθούν αποκλεισμένους Έλληνες να διασπάσουν τον κλοιό —αφού πρώτα τους έδωσαν φαί και τους φίλησαν σταυρωτά— για να εκτελεσθούν τελικά από μέλη της ΕΟΚΑ Β'. Εδώ πάλι, δεν έχουμε τέτοια παραδείγματα, δηλαδή μετά τον πόλεμο τα φασιστοειδή μέλη της ΕΟΚΑ Β' να σκοτώνουν δημοκράτες ή αριστερούς, όχι βέβαια για λόγους ηθικούς ή οτιδήποτε άλλο, αλλά απλά γιατί η αποδιοργάνωση των πάντων, ήταν τέτοια, που δεν έμενε καμιάς στη φρικιαστική αυτή οργάνωση για εκτελέσεις. Επίσης η ανάδειξη του μικροαστού νεόπλουτου φίλου του ήρωα εμφανίζεται κάπως πρωτόστερη, αφού αυτή συνέβη πολύ αργότερα, πέντε και έξι χρόνια μετά την εισβολή, πάνω στην πλάτη των μισθωτών - προσφύγων (αυτό πολλοί το ονόμασαν οικονομικό θαύμα).

Στην ταινία η γλώσσα, εμφανίζεται κυρίως στον ελλαδίτη θεατή, σαν μια καρικατούρα: ελληνική γραμματική (συντακτικό), έντονα στοιχεία τοπικής διαλέκτου, σολοικισμοί, κυπριακή προφορά, τουρκικές και αγγλικές λέξεις. Όμως αυτή είναι η γλωσσική πραγματικότητα του νησιού. Θα μπορούσε κάποιος καλόπιστα να υποθέσει ότι αυτό είναι ένα δείγμα της πολυφωνίας της νεοελληνικής κουλτούρας, όπως ας πούμε η ιταλική περίπτωση. Κι όμως δεν είναι έτσι τα πράγματα.

Είναι απλά η αντανάκλαση στο χώρο της γλώσσας, της γενικότερης σχιζοφρενικής κυπριακής τάξης πραγμάτων, σε όλα σχεδόν τα επίπεδα (εθνικό, πολιτισμικό, πολιτικό, κοινωνικό, συνταγματικό).

Απ' την ταινία (κι όχι μόνο απ' αυτή, αλλά κι από την πιο σύγχρονη ελληνική ιστορία) είναι εντελώς απύσχα, η ελλαδική αριστερά, απύσχα τρομακτικά, σχεδόν επικίνδυνα: και για την ελληνική κοινωνία αλλά και για τον ελληνισμό στο σύνολό του. Ίσως αυτή την απουσία να καταδειχνει η αφιέρωση της ταινίας στους τρεις ελλαδίτες που σκοτώθηκαν σε διαδηλώση για το κυπριακό.

Το φιλμ είναι ένας διάλογος με τη δημοτική ποίηση της ξενιτιάς. Στην ποίηση της ξενιτιάς η επιστροφή περνάει πάντα μέσα από το θάνατο. Ο Οδυσσεύς πριν φθάσει στην Ιθάκη κατεβαίνει στην Άδη. Έτσι κι ο ήρωας μόνο νεκρός μπορεί να επιστρέψει στο βασίλειο των νεκρών. («Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» Γ. Σεφέρης). Το άκουσμα της αυτοκτονίας του βιολιστή από το διπλανό δωμάτιο σηματοδοτεί την αρχή του τέλους. Η μουσική που εξημερώνει τον άνθρωπο γίνεται ο θάνατός του. Ο βιολιστής κρεμάζεται με τις χορδές του βιολιού του, σκοτώνεται από την τέχνη του. Δεν υπάρχει πια μαγεία σε αυτόν τον τόπο, γίνεται κι αυτή φονικό όργανο. Η προετοιμασία του τέλους κορυφώνεται: Ο άντρας κι η γυναίκα χορεύουν γυμνοί το ανάλαφρο βαλς, από το μπαλέτο, της «κοιμωμένης καλλονής» του Τσαϊκόφσκι —αφού ήπιαν κόκκινο κρασί, με ελφές, ψωμί και χαλλούμι (Το παραδοσιακό ξεπροβύσμα των νεκρών)— ενώ σεντόνια λευκά, φεύγουν μακριά μέσα στη νύχτα. Η λύτρωση του έρωτα θα ολοκληρωθεί μονάχα με το θάνατο.

Στην ταινία το κυπριακό δράμα περιγράφεται, με λυρισμό και ποίηση. Δεν γινόταν άλλωστε και διαφορετικά. Οι πολιτικές, οικονομικές, οι διεθνολογικές αναλύσεις (αυτές οι τελευταίες ιδιαίτερα, αθροιστικά), δεν μπορούν να δείξουν το βάθος της τραγωδίας. Μόνη επώδυν στα λόγια της βιασμένης Αφροδίτης: «Δεν μπορούν τα λόγια, δεν αρκούν. Δεν μπορούν τα λόγια, να περιγράψουν τι έγινε. Σ' ένα λεπτό. Στο άψε-σβήσε».

Γιάννης Γαρπόζης

Η ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΤΙΚΙΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

της Άλκης Ζέη

Δε χρειάζεται ιδιαίτερες συστάσεις η Άλκη Ζέη. Η ζεστή φωνή της που έχει κατακτήσει το νεανικό κοινό, τώρα απευθύνεται προς τους «ενηλικούς», με το καινούργιο της μυθιστόρημα *Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα*, που κυκλοφορεί αυτές τις μέρες από τις εκδόσεις «Κέδρος». Ένα μυθιστόρημα που καταγράφει την προσωπική ζωή μέσα στη συλλογική περιπέτεια του τόπου μας. Μια αναδρομική αφήγηση που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και ανασύρει από τη μνήμη την αντίσταση και τον εμφύλιο.

Το τρένο ετοιμάζεται να ξεκινήσει. Η Ελένη στέκεται στο παράθυρο και κοιτάζει έξω. Δηλαδή πρέπει να στέκεται και να κοιτάζει. Πρώτη φορά ταξιδεύει θαγκόν-λι. Φορεί ένα ροζ νυχτικό με δαντέλες. Το αγόρασε στις εκπτώσεις στο σούπερ μάρκετ. Τα δικά της ξεθώριασαν πλύνε βάλε, στο αυτόματο πλυντήριο της γειτονιάς. Δεν μπορείς να ταξιδεύεις θαγκόν-λι με ξεθωριασμένο νυχτικό! Δίπλα της όρθιος ο Ευγένιος. Τις πιτζάμες που φορεί τις δανείστηκε από τον Μάνο, που είναι διπλός απ' αυτόν. Το παντελόνι τού το μάζεψε πίσω η Ελένη με μια παραμάνα, το σακάκι όμως πλέει αξιοθρήνητα πάνω του.

— Μην έχεις τόσο ταλαιπωρημένο ύφος, συμβουλεύει η Ελένη. Τρομαγμένος πρέπει να είσαι. Κάτι συμβαίνει έξω στην πλατφόρμα και προσπαθείς να μαντέψεις.

Ο Ευγένιος νευριάζει.

— Άσε τη σκηνοθεσία. Κοίτα καλύτερα τον εαυτό σου, μ' αυτό το μπομπονι νυχτικό!

Έξω από το παράθυρο του τρένου στέκει ένας άντρας με σκούρο κοστούμι και πλατύγυρη ρεπούμπλικα. Φορεί μαύρα γυαλιά. Είναι ο σκηνοθέτης. Ποιος ξέρει γιατί ντύνεται έτσι. Το τρένο της φρίκης. Υπερπαραγωγή. Παίζουν τέσσερις μεγάλοι πρωταγωνιστές και διακόσιοι πενήντα κομπάρσοι. Ανάμεσα στους κομπάρσους: η Ελένη, ο Ευγένιος, ο Πάνος, η Άννα και ο Στέφανος. Ογδόντα φράγκα τη μέρα και γύρισμα τουλάχιστο για πέντε μέρες. Τετρακόσια φράγκα! Κανένας τους δεν έχει κάρτα εργασίας. Τα κανόνισε όμως ο τρίτος σκηνοθέτης, που είναι φίλος του Στέφανου. Είναι αριστεριστής και τα ξέρει όλα για την Ελλάδα. Για τη δικτατορία των «κολονέλων», τους πολιτικούς πρόσφυγες, τους αυτοεξόριστους. Ακόμα και τα πολύ πιο πριν, την Κατοχή και τον εμφύλιο.

Το τρένο της φρίκης
σκηνή — πλάνο — λήψη

Το θαγόνι ταλαντεύεται επί τόπου. Η Ελένη κι ο Ευγένιος κοιτάζουν τρομαγμένοι τον Στέφανο και τον Πάνο που, δεμένοι χέρι χέρι με χειροπέδες, πηδούν από το τρένο να δραπετεύσουν.

ΜΟΤΕΡ ΣΤΟΠ

— Δεν πηδάνε έτσι. Το τρένο είναι «εν κινήσει», ουρλιάζει ο σκηνοθέτης, και δεν ξέρει πως ο Πάνος έχει πηδήσει στ' αλήθεια από τρένο εν κινήσει όταν τον είχαν συλλάβει οι Γερμανοί στην Κατοχή και τον μετέφεραν από ένα στρατόπεδο σε άλλο.

Ήτανε τότε δεκαεννιά χρονών και τώρα τα 'χει καμπανιστά τα σαράντα πέντε.

Ο Πάνος σηκώνεται από χάμω, το ίδιο κι ο Στέφανος, μια και είναι δεμένοι μαζί. Ανεβαίνουν ξανά στο τρένο για να γίνει πρόβα — όπως θέλει ο σκηνοθέτης — για την ίδια σκηνή.

Ο σκηνοθέτης θα 'χει σίγουρα ακούσει τη φράση «κου ντ' ετά ντε κονέλ», μα πού να ξέρει πως αυτή η φράση έριξε στην υπερπαραγωγή του πέντε κομπάρσους, πέντε πολιτικούς πρόσφυγες, όπως λέγονται επίσημα. Χωρίς κάρτα εργασίας και με προβλήματα για κάρτα διαμονής. Δεν ξέρει πως η Άννα έχει μια φρέσκια ουλή κάτω από το δεξί στήθος από τα βασανιστήρια της χούντας. Δεν ξέρει πως μόλις πριν δυο μήνες δγήκε από τη φυλακή και ήρθε κρυφά στη Γαλλία με πλαστό διαβατήριο.

Ο σκηνοθέτης ανασκώνει λίγο την πλατύγυρη ρεπούμπλικα προς τα πίσω, κι αυτή τη φορά μοιάζει ικανοποιημένος. Απλώνει τα δυο του χέρια μπροστά κι ύστερα τ' ανοίγει διάπλατα με μια μεγαλόπρεπη κίνηση. Αυτό σημαίνει πως ο Πάνος πήδησε σωστά και παρέσυρε όπως έπρεπε τον Στέφανο. Τώρα ασχολείται με άλλους κομπάρσους. Ο Πάνος κι ο Στέφανος στέκονται λίγο παράμερα και περιμένουν να χτυπήσει η κλακέτα. «Δεν θα 'ναι και τόσο γρήγορα», συλλογίζεται η Ελένη, γιατί βλέπει τον τρίτο βοηθό να τους ξεκλειδώνει τις χειροπέδες. Ο Πάνος τρίβει το δεξί του χέρι, στον καρπό. Εκεί έχει ένα σημάδι. Το ξέρει πολύ καλά η Ελένη αυτό το σημάδι. Του έχει μείνει από τότε που τις φορούσε ενενήντα έξι μερόνυχτα συνέχεια. Πριν είκοσι χρόνια.

Το τρένο της φρίκης
σκηνή — πλάνο — λήψη

Αθήνα-Πειραιάς. Το πρώτο μου μεγάλο ταξίδι με τρένο.

— Είσαι η Ελένη; Είμαι ο Αχιλλέας.

Δεν ρωτάνε ποιος Αχιλλέας. Ένα όνομα φτάνει.

— Ο Πάνος μου μίλησε για σένα.

Μου δίνει το χέρι και προχωρούμε μαζί. Το κεφάλι μου μόλις φτάνει στον ώμο του. Περπατάω με τεντωμένο λαιμό. Τον κοιτάζω με την κόχη του ματιού. Έχει σμιχτά φρύδια, ανοιχτοκάστανα και σκούρα μπλε μάτια. Αργή, βαθιά φωνή. Το χέρι του είναι ζεστό. Το δικό μου παγωμένο.

— Είσαι καλή μαθήτρια;

Με ξαφνιάζει η πρώτη φράση.

— Είμαι. Στην άλγεβρα μόνο τα θαλασσώνω, στις εξισώσεις.

— Χρειάζεται και η άλγεβρα.

Σταματάμε. Μου παίρνει τη σάκα. Απορεί που όλα τα δι-

βλία είναι ντυμένα με κόλλα. Είχε η Λίζα αγορασμένο ένα ολόκληρο ρολό πριν από τον πόλεμο. Ο Πάνος θα του είχε πώς είμαι τσαπατσούλα, γι' αυτό απόρησε. Το 'χει μανία ο Πάνος να με συστάνει έτσι. «Απόθανε ηρωικώς λόγω τσαπατσουλιάς», λέει πως θα χαράξουνε στο μάρμαρο του μνημείου μου μετά την απελευθέρωση. Τα ατρεία του Πάνου!

— Αύριο στις πέντε και δέκα.

Ο Αχιλλέας τονίζει το «και δέκα». Ο Πάνος θα είχε και κανένα καλό, πως δεν αργώ λεπτό στο ραντεβού μου. Θα πάμε με τον ηλεκτρικό στον Πειραιά. Δεν ρωτώ γιατί. Ντρέπομαι να του πω πως δεν έχω ταξιδέψει ποτέ με τον ηλεκτρικό. Ούτε βέβαια με άλλο τρένο.

Αθήνα-Πειραιάς. Το πρώτο μου μεγάλο ταξίδι. Αν καταφέρω να κλείσω τους πόντους στο πουλόβερ που πλέκω χωρίς να σουρώσει άγαρμπα στον λαιμό — καλά, είμαι τσαπατσούλα —, θα το φορέσω.

— Να έρθεις με σάκα και ποδιά.

Το πουλόβερ έχει χρώμα τσαγαλί. Δεν έχει ξεβάψει, παρ' όλο που το μαλλί είναι τρεις φορές ξηλωμένο και ξαναπλεγμένο. Η ποδιά είναι της ξαδέρφης μου. Τη φορούσε πριν τον πόλεμο. Έχει ξεθωριάσει και μου πέφτει φαρδιά στους ώμους. Έχω μια καφετιά φούστα με πιέτες γύρω γύρω. Η Λίζα γύρισε το ύφασμα από την ανάποδη και την έφτιαξε από την αρχή. Μοιάζει ολοκαίνουργια. Ταιριάζει με το τσαγαλί. Κρίμα.

— Να βάλεις ποδιά. Να βάλεις τα σημειώματα μέσα στα ντύσες των βιβλίων.

Χίλια «να». Η φωνή του γίνεται άχρωμη και ξένη.

Δεκάξι χρονώ. Το πρώτο τρένο της ζωής μου. Ο πρώτος άντρας της ζωής μου.

Η σκηνή φαίνεται δεν άρχισε καλά. Ο σκηνοθέτης νευριάζει. Η κλακέτα χτυπάει, και πάλι από την αρχή.

Το τρένο της φρίκης σκηνή — πλάνο — λήψη

Ένα γλυκό νανούρισμα είναι το λίκνισμα του τρένου. Κοιτάζω έξω από το παράθυρο. Δεν προσέχω το τοπίο. «Έφυγα και πάω στον Αχιλλέα! Έφυ-γα και πά-ω στον Α-χιλ-λέ-α», λέω μέσα μου στον ρυθμό που κάνουν οι ρόδες. Στο κουπέ γίνεται χαλασμός. Νάπολη-Ρώμη. Τρίτη θέση. Ευλινοί πάγκοι. Τι με νοιάζει; Έφυγα και πάω στον Αχιλλέα. Τέσσερις ταξιδιώτες σε κάθε πάγκο, στριμωχτοί στριμωχτοί. Δίπλα μου κάθεται ένας κοντός με λεπτό μουστάκι και καινούργιο κοστούμι με φαρδιές ρίγες. Οι άλλοι τον φωνάζουν Τσίτσο. Φαίνεται λέει αστεία, γιατί γελούν όλοι, εκτός από μένα που δεν καταλαβαίνω ιταλικά. Κάθομαι με τα πόδια μαζεμένα γιατί ο αντικρινός μου έχει απλώσει τα δικά του. Τον κοιτάζω. Δεν μοιάζει Ιταλός. Τα μαλλιά του είναι σκούρα ξανθά, κι αν κρίνω από τα πόδια του, θα πρέπει να 'ναι πανύψηλος. Μισοκοιμάται. Είναι εφτά το πρωί. Στις πέντε έφτασα στη Νάπολη μ' ένα εμπορικό καράβι. Ο καπετάνιος ήτανε γνωστός της Λίζας και με πήρε χωρίς να πληρώσω ναύλο. Ο φίλος του πατέρα που μ' έβγαλε από το Μεταγωγών, τώρα που είναι υπουργός, μου έδωσε διαβατήριο. Δεν ξέρω για ποιο λόγο, ισχύει μόνο για την Ιταλία. Μου ζήτησε να υποσχεθώ πως θα πάω στην Ιταλία να σπουδάσω και ν' αρχίσω καινούργια ζωή. Εγώ όμως πάω στον Αχιλλέα! Πιο πολύ απ' όλους χαίρεται ο Ανεμοδαρμένος. Μήπως γιατί γλιτώνει κάποιος; Ο Κωστής μ' αποχαιρετάει πολύ συγκινημένος: «Σε

είχαμε τόσο συνηθίσει». Στη Νάπολη με άφησε το βαπόρι και τώρα πάω στη Ρώμη. Στη Ρώμη δεν με περιμένει κανένας. Τι με νοιάζει; Από κει είναι όλα κανονισμένα. Τα κανόνισε ο Κωστής. Πόσο θα περιμένω; Δέκα, είκοσι μέρες. Θα μου δώσουν βίζα στο σοβιετικό προξενείο και ΘΑ ΠΑΩ ΣΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ.

— Με συγχωρείτε, μου κάνει με σπασμένα ιταλικά ο αντικρινός μου και τραβάει τα πόδια του που έχουν ακουμπήσει τα δικά μου.

Ο Τσίτσο, ο γείτονάς μου, βγάζει μια μποτίλια κιάντι και προσφέρει σ' όλους να πιουν με τη σειρά από το μπουκάλι. Δίνει και σε μένα. Όλοι γελούν με την ατσαμοσύνη μου να πιω κατευθείαν από το μπουκάλι. Ρωτούν από πού είμαι και σαν τους λέω Ελληνίδα ενθουσιάζονται. Ο μακρυπόδαρος, ο απέναντί μου, με ρωτάει αν μιλάω γαλλικά. Λέω πως μιλάω και πιάνουμε κουβέντα. Είναι Ελβετός. Μένει στη Ρώμη και σπουδάζει στη Σχολή Καλών Τεχνών. Ζωγράφος. Ήταν στη Νάπολη για να δει την Πομπηία. Έχει πάει μια φορά στην Ελλάδα, στην Κρήτη. Λέει πως μοιάζω με τις γυναίκες στις τοιχογραφίες της Κνωσού. Να το πάρω κομπλιμέντο; Εγώ ποια είμαι, πού πάω; Θα 'θελα να το φωνάξω: ΠΑΩ ΣΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ.

— Πάω στη Ρώμη να σπουδάσω Ιστορία.

Μιλάμε δυνατά, γιατί φωνάζουν οι άλλοι τόσο που δεν ακουγόμαστε.

Τον λένε Ζαν-Πωλ. Εμένα Δάφνη. Μου έρχεται έτσι, χωρίς να το σκεφτώ και λέω Δάφνη, παρ' όλο που δεν με φωνάζει πια κανείς έτσι, ούτε η Λίζα.

Είμαι τυχερή! Κι όμως, σαν να φοβάμαι κάτι.

— Σεριόζα, πώς θα 'ναι εκεί, πώς θα 'μαι;

— Όλα θα πάνε καλά, μου λέει, κι άλλα τέτοια αόριστα.

Το άλλο πρωί, όταν με βάζει στο τρένο, την τελευταία στιγμή που τον αποχαιρετώ από το παράθυρο και το τρένο ξεκινάει αργά αργά, μου φωνάζει:

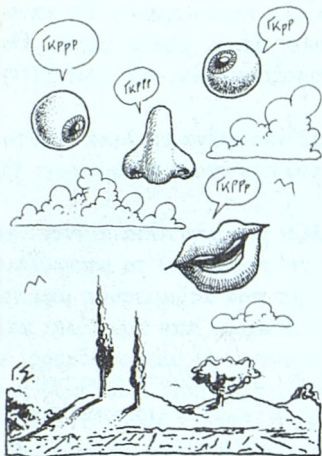
— Πρόσεχε!

Δεν ξέρω αν είναι να προσέξω μην πέσω από το παράθυρο ή κάτι άλλο άγνωστο που με περιμένει.

Γίνεται μια μικρή κουκκίδα ο Σεριόζα. Δεν τον ξεχωρίζω πια. Μπαίνω μέσα στο κουπέ και κοιτάζω γύρω μου. Το κουπέ βλέπει στον διάδρομο χωρίς πόρτα, όπως κι όλα τα διπλανά.

Ένας παράξενος κόσμος! Πώς δεν τους είχα παρατηρήσει στον σταθμό; Άντρες με κελεμπίες, γυναίκες που κρατούν στα χέρια κάτι τεράστιους μπόγους και τσαγερά κι αρμαθιές κουλούρια περασμένα σε σπάγκο. Προσπαθούν να βουλευτούν. Δεν ξέρω ποια είναι η κουκέτα μου. Έχει τρεις σε κάθε πλευρά, η μια πάνω από την άλλη. Πώς να συνεννοηθώ; Σε ποια γλώσσα; Δίνω το εισιτήριό μου σε μια γυναίκα, μου δείχνει την απάνω απάνω κουκέτα. Σκαρφαλώνω και πρέπει να ξαπλώσω, γιατί αν καθίσω κουτουλάω στο ταβάνι. Ξαπλώνω μπρούμυτα και κοιτάζω έξω από μιαγωνιά του παραθύρου. Το τρένο τρέχει και πρέπει να περάσω έτσι πέντε νύχτες και τέσσερις μέρες. Πού πάω; Στην άκρη της γης; Ευτυχώς που είναι στρογγυλή, αλλιώς θα έπεφτα στο χάος. Αφού έχει πασχαλιές, καλά θα είναι. Κι ο Αχιλλέας θα με περιμένει με μια αγκαλιά λουλούδια. Τέλειωσε πια. ΦΤΑΝΩ ΣΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ.

μωτέρ στοπ

ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΑΝΑ

● *Το ρεπορτάζ του Π. Παναγιωτόπουλου στο τχ. 345 σχετικά με τη ΔΗΑΝΑ προκάλεσε τις αντιδράσεις στελεχών της. Στα γραφεία μας έφτασαν οι επιστολές των κ. Στρ. Στρατήγη, Βασ. Μαγγίνα, Κ. Πρίντζου και Αντ. Λυκουρέντζου.*

Με τη διαγραφή του κ. Α. Παπαλιγούρα από τη Ν.Δ. οι εξελίξεις στο χώρο της συντηρητικής παράταξης αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Απ' αυτή την άποψη οι επιστολές που ακολουθούν δίδουν μια εικόνα για απόψεις που υπάρχουν στο χώρο της ΔΗΑΝΑ.

Τις δημοσιεύουμε στη συνέχεια καθώς και το σχόλιο του Π. Παναγιωτόπουλου.

● *Η επιστολή των κ. Στρ. Στρατήγη και Βασ. Μαγγίνα:*

Φίλε κ. Διευθυντά,
Σχετικά με το από 24/4/1987 δημοσίευμα του «ΑΝΤΙ» με τίτλο «Η ΔΗΑΝΑ διχάζεται και εν συνεχεία τριχοτομείται», σας γνωρίζουμε ότι όλα μας αποδιώχνονται ως απόψεις μας και μάλιστα σε εισαγωγικά ότι «δεν μπορεί κανείς να προκαταλάβει βέβαια τις μεμονωμένες συμπεριφορές ενός ή δύο βουλευτών του κόμματος, αν υπάρξει σχετική πρόσκληση συνεργασίας από τον κ. Παπανδρέου προς την πλευρά τους...», είναι απολύτως ανακριβή.

Φιλικάτα
Στράτης Στρατήγης
Βασίλης Μαγγίνας
Αθήνα 30.4.1987

● *Η επιστολή του βουλευτή κ. Κ. Πρίντζου:*

Κύριε Διευθυντά,
Διάβασα με ιδιαίτερη προσοχή στο ΑΝΤΙ, τχ. 345 το άρθρο για τη Δημοκρατική Ανανέωση.

Συχνά πυκνά τελευταία τέτοια άρθρα δημοσιεύονται σε εφημερίδες και περιοδικά. Το αξιοπερίεργο, όσο και εντυπωσιακό, είναι ότι όλα αυτά τα δημοσιεύματα διέπονται από την ίδια κεντρική ιδέα, παραμορφώνουν δε και

στρεβλώνουν κατά τρόπο «ομοιομορφο» την εικόνα του κόμματος. Παραβλέπουν ή και παραχαράσσουν τις επίσημες θέσεις, όπως αυτές εκφράζονται από τον πρόεδρό του, επιχειρούν διαχωρισμούς στελεχών και διδουν πολιτικές ερμηνείες εντελώς εξωπραγματικές.

Το σοβαρό ΑΝΤΙ δεν μας έχει συνθηθίσει σε τέτοια δημοσιεύματα.

Γι' αυτό θα το θεωρούσα χρήσιμο και δεοντολογικά σωστό αν δημοσιεύατε μερικές παρατηρήσεις μου για κάποια σημεία του επιμαχού άρθρου.

Παρατήρηση πρώτη:

Πολλά έχουν γραφεί, γράφονται και θα γραφούν για τους λόγους που οδήγησαν στην ίδρυση της ΔΗΑΝΑ. Και κάθε φορά η επώδυνος: οι προσωπικές διαφορές με τον Μητσοτάκη.

Ε λοιπόν εγώ δεν είχα καμιά προσωπική διαφορά με τον κ. Μητσοτάκη. Δεν είχα κανένα παράπονο από τη συμπεριφορά του και γενικότερα από το επίπεδο των διαπροσωπικών μας σχέσεων. Δεν έφυγα λοιπόν διότι με αδικησε ο κ. Μητσοτάκης ή διότι είχα μαζί του οιασδήποτε μορφής προσωπικές διαφορές. Ούτε έφυγα μόνο διότι αγαπούσα και εκτιμούσα τον κ. Στεφανόπουλο.

Έφυγα διότι πίστεψα και πιστεύω ότι ο τόπος έχει ανάγκη από ένα νέο πολιτικό φορέα, που απαλλαγμένος από τις ψυχώσεις και τα βιώματα του παρελθόντος, με δημιουργική φαντασία, με καινοτόμους αποφασιστικές πρωτοβουλίες, θα συμβάλει ώστε η χώρα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα μεγάλα προβλήματά της.

Έφυγα διότι πίστεψα και πιστεύω ότι με τον Στεφανόπουλο μπορούμε να οριοθετήσουμε ιδεολογικά και πολιτικά ένα νέο πολιτικό χώρο ανάμεσα στους δύο άξονες της πολιτικής και να κάνουμε πράξη όλα όσα οραματισθήκαμε στο ξεκίνημα αυτής της προσπάθειας.

Έφυγα για πολλούς λόγους που σε άρθρα, συνεντεύξεις και ομιλίες έχω περιγράψει και που δεν είναι δυνατόν να περιληφθούν στη σημερινή σύντομη επιστολή μου.

Παρατήρηση δεύτερη:

Επιχειρείται η διάκριση των στελεχών της ΔΗΑΝΑ σε ομάδες, σε τάσεις, σε ανθρώπους του στενού περιβάλλοντος του προέδρου και σε αποστασιοποιημένους, σε ορθόδοξους και αιρετικούς, σε κυριαρχούντες και υποτακτικούς.

Οι τυχόν επιθυμούντες, και δυστυχώς τέτοιοι υπάρχουν σ' όλα τα κόμματα, να δημιουργήσουν με μαγγανείες και τερτίπια μια τέτοια κατάσταση, δεν σας ενημέρωσαν καλά.

Θα ήταν ευχής έργο αν και στα άλλα κόμματα επικρατούσε η εσωκομματική, δημοκρατική λειτουργία που υπάρχει στη Δημο-

κρατική Ανανέωση. Και βεβαίως κατά τη συζήτηση διαφορών θεμάτων, της πολιτικής τακτικής και στρατηγικής του κόμματος, υπάρχουν διαφορές απόψεων. Αλλά ο γόνιμος διάλογος οδηγεί σε κοινές πολιτικές αποφάσεις και ένας μόνο είναι ο αρμόδιος να εκφράζει την πολιτική γραμμή του κόμματος, ο πρόεδρος του.

Παρατήρηση τρίτη:

Εμφανίζομαι μαζί με τους συναδέλφους βουλευτές κ. Γιατράκο και Νιάνια, την τέως βουλευτή κυρία Σπεντζάρη και το Γενικό Γραμματέα του κόμματος κ. Βαλλή, ως έντονα διαφοροποιημένος, ως προωθών τη συνεργασία, προεκλογική ή μετεκλογική με το ΠΑΣΟΚ και ακόμη ότι είμαι έτοιμος να διευκολύνω κάποιους χειρισμούς του κ. Παπανδρέου.

Εδώ, περίεψε πια η φαντασία και του συντάκτη σας και του πληροφοριοδότη του. Προσωπικά ανήκω και θα παραμείνω στο φιλελεύθερο χώρο κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες.

Καιρός όμως είναι να σταματήσουν όλα αυτά. Η ΔΗΑΝΑ είναι αυθόπαρκτη και αυτόνομη είναι η πορεία της. Ούτε υπήρξε, ούτε θα γίνει θυγατρική εταιρεία ή δεκανίκι κανενός. Κάθε άλλη ερμηνεία ή πληροφορία είναι εκ του πονηρού και άλλους, πονηρούς, σκοπούς υπηρετεί.

Με εκτίμηση

Κ. Πρίντζος

Βουλευτής Μαγνησίας
Αθήνα 5/5/1987

● *Η επιστολή του κ. Αντ. Λυκουρέντζου:*

Αγαπητοί φίλοι,

Με αφορμή το περιεχόμενο του άρθρου του «ΑΝΤΙ» της 24.4.87, σχετικά με τη Δημοκρατική Ανανέωση είμαι υποχρεωμένος να σας δηλώσω τα παρακάτω:

Δεν ανήκω στο προσωπικό περιβάλλον του προέδρου του κόμματός μας, γιατί κάτι τέτοιο με την έννοια που υπονοεί ο συντάκτης σας δεν υπάρχει. Ο πρόεδρος Κωστής Στεφανόπουλος πιστεύω ότι, και το έχει εμπράκτως αποδείξει, συνεργάζεται ισότιμα με όλα τα κομματικά στελέχη. Όλοι έχουμε τη δυνατότητα διατύπωσης των απόψεών μας, για τις κομματικές θέσεις και επιλογές, στα όργανα που συμμετέχουμε, συνλειτουργούμε και συναποφασίζουμε, χωρίς να αισθανόμαστε την ανάγκη να καταφεύγουμε σε ιδιαίτερες επαφές και συζητήσεις.

Με την ιδιότητα του Γεν. Γραμματέα της ΑΔΗΝ μπορώ να σας πληροφορήσω ότι το κόμμα προεργάζεται με αυστηρή προσήλωση στην Ιδρυτική του Διακήρυξη σε μία προοδευτική, ανανεωτική πολιτική πορεία, μακριά από τα δοκιμασμένα και ξεπερασμένα πλέον, παραδοσιακά σχήματα της δεξιάς, του κέντρου και της αριστεράς. Η ιδεολογική και πολιτική μας πρωτοπορία, η ειλι-

κρινής και έντιμη σχέση μας με το λαό, δεν είναι τίποτα άλλο παρά οι αξιώσεις του μέλλοντος του τόπου, στις οποίες είμαστε έτοιμοι να ανταποκριθούμε. Αυτή η αταλάντευτη και ανυποχώρητη στάση μας ούτε αμφισβητείται από κανένα, ούτε διαφοροποιείται κανείς από αυτή. Την εγγυάται μάλιστα, ο ίδιος ο Πρόεδρος μας με τον πολιτικό λόγο που διατυπώνει.

Με την ίδια εμπιστοσύνη που περιβάλαμε τον πρόεδρο Κωστή Στεφανόπουλο στη γενναία και τολμηρή πολιτική πράξη την ίδρυση της ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ εξακολουθούμε να τον περιβάλλουμε. Συνεχίζουμε μαζί του τη δύσκολη προσπάθεια που αναλάβαμε και είμαστε σίγουροι ότι θα μας οδηγήσει στη δικαίωση αυτού του αγώνα.

Ευχαριστώ
Αντώνης Λυκουρέντζος
Αθήνα 30.4.1987

● *Σ.Σ.: Σχετικά με τις επιστολές των στελεχών της ΔΗΑΝΑ, που δημοσιεύονται πιο πάνω, ο συνεργάτης μας Πάνος Παναγιωτόπουλος κάνει τις ακόλουθες παρατηρήσεις:*

Πρώτα, μια γενική παρατήρηση: Γνωρίζοντας καλά την εσωκομματική κατάσταση στη ΔΗΑΝΑ αυτή την περίοδο και έχοντας διασταυρωμένες πληροφορίες από τα ίδια τα κοινοβουλευτικά και κομματικά στελέχη της, αντιλαμβάνομαι απόλυτα τη σκοπιμότητα των συγκεκριμένων επιστολών. Γι' αυτό και δεν θα σταθώ σε χαρακτηρισμούς του τύπου «... η φαντασία του συντάκτη σας... κτλ.» και πολύ περισσότερο δεν θα τις σχολιάσω...

Αλλωστε, έξω από τις διαφορές υποκειμενικές κρίσεις και προθέσεις οι επικείμενες εξελίξεις στη ΔΗΑΝΑ θα δείξουν ποια είναι η αντικειμενική πραγματικότητα και θα υποχρεώσουν το κάθε στέλεχος του κόμματος να καθορίσει δημόσια, πλέον, την προσωπική του στάση...

Ειδικότερα, τώρα:

● *Για την επιστολή του κ. Πρίντζου:*

Ο επιστολογράφος απορρίπτει «τη διάκριση των στελεχών της ΔΗΑΝΑ σε ομάδες, σε τάσεις... κτλ.». Ωστόσο ο ίδιος υπονοεί σαφώς ότι δόθηκαν πληροφορίες προς το «Αντί» από κάποιον «πληροφοριοδότη» ή πληροφοριοδότες μέσα από τη ΔΗΑΝΑ από τους «... τυχόν επιθυμούντες, και δυστυχώς τέτοιοι υπάρχουν σε όλα τα κόμματα, να δημιουργήσουν με μαγγανείες και τερτίπια μια τέτοια κατάσταση...». Να, λοιπόν που υπάρχουν και στη ΔΗΑΝΑ «τέτοιοι», όπως και σε όλα τα άλλα κόμματα, που ανήκουν σε ομάδες και ομαδοποιήσεις των οποίων την παρουσία στο κόμμα του αμφισβητεί ηθελήμενα, αλλά επιβεβαιώνω... αθέλητα ο κ. Πρίντζος!

Ανεξάρτητα πάντως από τις υποκειμενικές προθέσεις του επιστολογράφου, των οποίων τον ιδεαλισμό ούτε θέλω ούτε και μπορώ να αμφισβητήσω, καλό είναι να μη διαφεύδονται τα αυταποδεδεικτα. Γιατί στη ΔΗΑΝΑ, όπως και σε όλα τα κόμματα, υπάρχουν και «ομάδες» και «τάσεις» και «άνθρωποι του στενού περιβάλλοντος του Προέδρου...» κτλ. Ενδεικτικά, παραπέμπω στα

διάφορα επώνυμα ρεπορτάζ, που έχουν γίνει από συναδέλφους δημοσιογράφους σε ένα ευρύ φάσμα του ημερήσιου Τύπου, γύρω από τα εσωκομματικά της ΔΗΑΝΑ, με αφορμή διάφορα γεγονότα (π.χ. τελευταία συνόδος της ΚΕ της ΔΗΑΝΑ κ.ά.).

Τώρα εάν επιμένει ο κ. Πρίντζος να θεωρεί τη σύγκλιση πληροφοριών σε αντικειμενική βάση που εμφανίζουν αυτά τα δημοσιογραφικά ρεπορτάζ, ως απόδειξη ότι κάποιο άγνωστο κέντρο επιθυμεί «να παραμορφώνει και να στρεβλώνει κατά τρόπο "ομοιομορφο" την εικόνα του κόμματος...», ε... τότε ας μας αποκαλύψει περί τίνος πρόκειται, ώστε σαν επαγγελματίες δημοσιογράφοι να πάρουμε όλοι τα μέτρα μας.

Πάντως η προέλευση των πληροφοριών του «Αντί», ενημερώνω τον κ. Πρίντζο, ότι είναι από όλες τις «ομάδες», «τάσεις» κτλ. της ΔΗΑΝΑ. Κλείνοντας τις παρατηρήσεις μου στην επιστολή του κ. Πρίντζου θέλω απλώς να επισημάνω ότι η ΔΗΑΝΑ, στο μικρό αλλά ουσιαστικό διάστημα ζωής της, από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, δημιούργησε τις προϋποθέσεις ώστε να αντιληφθεί η κοινή γνώμη ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στο σχηματισμό και τη συγκρότησή της. Κατά συνέπεια ας μην επεκταθούμε επ' αυτού.

● Για την επιστολή του κ. Α. Λυκουρέντζου:

Δεν αμφιβάλω για τις καλές υποκειμενικές προθέσεις του κ. Λυκουρέντζου, αλλά είναι βέβαιο ότι εξιδανικεύει τα πράγματα. Και εν πάσει περιπτώσει δεν αντιλαμβάνομαι γιατί είναι τόσο κακό να γράφεται π.χ. ότι ο κ. Λυκουρέντζος ανήκει στη ΔΗΑΝΑ σε άλλη τάση από αυτή που ανήκει ο τ. αντιπρόεδρος της ΟΝΝΕΑ κ. Μανωλάκος. Μήπως δεν είναι έτσι;

● Για την επιστολή των κ. Στρατήγης και Μαγιάτο:

Στο εσωτερικό της ΔΗΑΝΑ είναι γνωστό ότι τα αποδιδόμενα, στο κομμάτι του «Αντί», στα ανωτέρω στελέχη ευσταθούν πλήρως, μια και τα επαναλαμβάνουν τακτικά στον προσωπικό τους περίγυρο.

Τώρα, όσον αφορά την ουσία του αποσπάσματος από το κείμενο, που παρατίθεται στην επιστολή, θα ήθελα να παραπέμψω στο νόημα των δηλώσεων, που έκανε ο βουλευτής και κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της ΔΗΑΝΑ κ. Δ. Νιάνιαν στη Μυτιλήνη το Πάσχα όπου και «έλαβε αναστάσιμον φως» από τη λαμπάδα του πρωθυπουργού. Οι επιστολογράφοι γνωρίζουν ασφαλώς το εσωκομματικό παρασκήνιο που ακολούθησε, μετά τα σχόλια του Τύπου και υποχρέωσε τον κ. Νιάνιαν να προχωρήσει σε ανασκευή των δηλώσεων του. Πολύ γρήγορα όμως και προς αυτή την κατεύθυνση (δηλαδή τις προοπτικές κάποιες μορφές συνεργασίας ορισμένων στελεχών με το ΠΑΣΟΚ) θα υπάρξουν εξελίξεις.

Π. Παναγιωτόπουλος

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ

● Από το δικηγόρο Γ. Ζερβό πήραμε την επιστολή που ακολουθεί. Αναφέρεται σε σχετικό άρθρο της Τέτας Παπαδοπούλου στο ΑΝΤΙ (τχ. 339).

Κύριε Διευθυντά,

Χωρίς να θεωρώ σκόπιμο να σχολιάσω εδώ τα αίτια που προκάλεσαν την καθεστωτική μεταβολή που έγινε στην Αιθιοπία το 1974 και προ παντός τον τρόπο!!!

που πραγματοποιήθηκε ως και τα επακόλουθα!! της, επιθυμώ μόνο να τονίσω ότι οι Έλληνες όλοι οι Έλληνες ανεξάρτητα από ιδεολογικές πεποιθήσεις πρέπει να τρέφουν σεβασμό στη μνήμη του ελκρινά θερμού φίλου, Αυτοκράτορα ΧΑΤΑΙΕ ΣΕΛΑΣΙΕ, γιατί επί των ημερών του και χάρη σε αυτόν και μόνο και την προστασία του έζησαν, πρόσδευσαν, και ευημέρουν στη χώρα του περισσότερο από 5.000 (πέντε χιλιάδες) ελληνικές οικογένειες, είχε δε παραχωρήσει ασύλο και πλήρη περίθαλψη σε 2.000 (δύο χιλιάδες) Έλληνες πρόσφυγες κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, πρόσφερε σημαντικά δε ποσά για τους σεισμόπληκτους της Κορίνθου και Επτανήσου κλπ. κλπ.

Όσον αφορά (δε) το μεγάλο και ιστορικό εκπολιτιστικό και αναμορφωτικό έργο του στη χώρα του αρκεί να σημειωθεί ότι παρέλαβε τη μεσαιωνική Αιθιοπία με φεουδαρχική διοικητική υποδομή και το πρώτο του μέλημα ήταν η κατάργηση του προαιώνιου θεσμού της δουλείας δια νόμου το 1928 που προέβλεπε βαρύτερες κυρώσεις στους παραβάτες και τη μετέτρεψε σε σύγχρονο καθ' όλα κράτος που δεν είχε τίποτε να ζηλέψει από τα ξένα πρότυπα εξελιγμένων χωρών όχι μόνο του λεγόμενου Τρίτου αλλά και τον έπαιναν αυτού ή εντεύθεν αυτού Κόσμου!

Πρέπει επίσης να λεχθεί πως παραχώρησε αυτόβουλα και χωρίς καν να του ζητηθεί από τον λαό του, γεγονόσ σπάνια αν όχι μοναδικό, στην ιστορία των Κρατών του Κόσμου, τον πρώτο καταστατικό χάρτη. Το Σύνταγμα του 1930 που αναθεωρήθηκε το 1955 στην τρισεχτιετή ιστορία της Αιθιοπίας ως και πλήρη Νομοθεσία (Αστικό, Ποινικό Κώδικα, Ποινική Δικονομία, Εμπορικό Κώδικα, Ναυτικό Κώδικα κλπ.).

Αυτός που υπογράφει το γράμμα αυτό γεννήθηκε, έζησε και σταδιοδρόμησε σαν Δικηγόρος στην Αντίς - Αμπέμπα Αιθιοπίας.

Με τιμή

Γεράσιμος Ιακ. Ζερβός

DOUBLE FUNCTIONS
και ΓΚΛΑΣΝΟΣΤ...

● Από τη Θεσσαλονίκη —και με ψευδώνυμο— παλαιός τερματοφύλακας (πόσα γκολ άραγε να έσωσε;) μας γράφει, αναφορικά με το κείμενο μας τείως φράξιας του τέως ΚΚΕ ες. (που είχε δημοσιευτεί στο τχ. 342):

Θεσσαλονίκη 2 Απριλίου 1987

Αγαπητοί φίλοι

DOUBLE FUNCTIONS!

Αθάνατη ομαδάρα των ΦΟΙΤΗΤΙΚΩΝ μόν χρόνων, ΟΛΕ!

Οι άλλες μπροστά σου ήταν και έμειναν απλώς ερασιτέχνες!

Ο δρόμος για την Α' Εθνική άνοιξε. Ευτυχώς που όλος ο (αθλητικός) τύπος είναι μαζί μας!

Ο Λεωνίδας καλός προπονητής, δεν λέω, αλλά πολύ ρομαντικός για το σύγχρονο ποδόσφαι-

ρο. Φοβάμαι μακρινές σέντρες, τριπλές, ελκω κτλ. Ήμερο όλοι παίζουν ψυχρά και «τεχνοκρατικό» παιχνίδι, με παιχνίδι στο κέντρο και μαντού-μαν στην άμυνα. Ο παλιός μου σύντροφος των δύσκολων χρόνων Σ.Β. τα έκανε κριτικώς κιόλας στα αποδυτήρια! Του παραγγέλλω λοιπόν να προσέχει το συμπατριώτη μου τον Σπύριο (πρώτη μεταγραφή, να κοιτάει!), που είναι και η οργανωτική ψυχή της ομάδας, μην παρασυρόμαστε και πάλι σε ατσούλα «μπασιμάτα» όπως το φημιολογο με το Κυπέλλο Δήμων και Κοινοτήτων.

Προσέξτε σύντροφοι μη χάσουμε τους καινούριους! Ομάδα χωρίς υψιστέρω εστία και σέντερ μπλε, δεν γίνεται.

Αλλά προς Θεού! Άλλο το πόσοι παίζουν μπάλα κι άλλο ποιοι στήνουν το παιχνίδι!

με ανανθρωπιστικούς χειρισμούς από την ΤΟΥΜΠΑ

Από τον Γατόπουλος (πάλι, παραπομπή)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

Από την Ομάδα μας γράφει ο Δ. Μανωλάκος

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Το σκόλο της Τέτας Παπαδοπούλου στο τεύχος 342 καθώς και το σημείωμα του «Αντι» στο τεύχος 340 δείχνουν ότι ημερείς σκανδαλίζονται από το γεγονός ότι σημαντικές πρόσφατες δηλώσεις ζωής της Θεσσαλονίκης όπως οι κ. Παπαθεμελής και Κουβέλας «έχουν ανελεητικό πάθος για την Ορθοδοξία». Επίσης φαίνεται να τους εννοεί το «Βικεντίνο αρακί» που αναίτη στη «συμβασιλευσούσα». Ο «δικαιφινισίας» δεν διασπά να συμπληρώσει στην επιθετική του τον Αρχιεπισκόπο Θεσσαλονίκης Γρηγόριο Παλάμα «που είναι θεοσητικός των ημερών» «απορροφώντας» της δεκαετίας του 1980.

Σεβόμεν της διαφορά απόψεων των συνεργατών που για τις «εξ αποκαλύψεις» αλήθειες. Νομίζω όμως ότι το ΑΝΤΙ μας έχει συννηθίσει σε κριτικές περισσότερο καταπονητικές και διυλεκτικότερες από αυτές. Το να ταυτίζει κανείς τον λαό-Αιθίο και την Αγία του Αρσένια με τους Παπαθεμελή και Κουβέλα και με την Ορθοδοξία είναι το αλχημικό ατύχημα. Θα περίμενα σφοδρότερη αντιμετώπιση του ζητήματος της Ορθοδοξίας και των επίμαχων τιμών του ΑΝΤΙ που τ' έχει συγκαταστήσει σε παλιό-επίσημη θέση του εχθρού για πολλούς Έλληνες η εμπειρία τους με την Ορθοδοξία αρχίζει και αλλοιώνει σε μια αυτοκρατορική θεοκρατική τάση πολλές φορές συνδυασμένη με σκοταδιστικές τάσεις και με τις αρνητικές μνήμες από ένα ασαφές μάθημα κατήχησης στο σχολείο. Έτσι ίσως μπορεί να εξηγηθεί κανείς τα περσολογικά σχόλια σαν τα παραπάνω που διατηρούνται κατά καιρούς. Πιστεύω όμως ότι οι Έλληνες της δεκαετίας του '80 που ε-

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Ο ΛΟΥΣΙΑΣ

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Ο ΛΟΥΣΙΑΣ

ΜΗΤΕΡΟΛΟΓΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

‘Ο Λούσιας συνείξει νά ζεί
δίπλα μας, νά μας κοιτάζει και
νά μάς μιλά, μέ τόν
άνατρεπτικό του λόγο πού
άναδεικνύει τίς αλήθειες μιάς
«πραγματικότητας» πού όμως
δείχνει άλλη. Τό συγκλονιστικό
αυτό μυθιστόρημα τού Ν.
Χουλιαρά, ένα από τά
σημαντικότερα τής
μεταπολεμικής πεζογραφίας
μας, κυκλοφορεί σέ νέα
έκδοση, τήν ένδέκατη έκδοση,
άπό τήν Νεφέλη.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΣΕ ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Μαυρομηχάνη 9, Αθήνα 106 79
☎ 360.77.44 — 360.47.93

χουν ήδη υποστεί διάφορους «ισμούς» μεταφτευμένους και το πλείστον από την Εσπερία (Ανατολική και Δυτική) και που αντιμετωπίζουν την έλευση του 21ου αιώνα εσωτερικά διχασμένοι και πνευματικά αλλοτριωμένοι καλό θα είναι να αναφέρονται στις πηγές του δικού τους προσηπού με περισσότερο σεβασμό. Φίλοι του ANTI για πολλούς η Ορθοδοξία είναι η μόνη σωστική και καθολική αλήθεια που υπάρχει στη χώρα μας. Μόνο που θα πρέπει να ξεχωρίζουμε «την ήρα από το σιτάρι» πράγμα που φαίνεται να μην το κάνουν μερικοί από τους συνεργάτες σου.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία και καλή Ανάσταση
Δημήτρης Μπούμπας

ΥΠΟΘΕΣΗ
PARIBAS

● Στην απάντηση του υπουργού Εθνικής Οικονομίας Κ. Σημίτη (τχ. 345) αναφέρεται η επιστολή του συνεργάτη μας Κ. Δέδε, ο οποίος γράφει για ερωτήματα στα οποία δεν δόθηκε απάντηση.

1. Εάν μετά την προς Χαλκιά επιστολή του της 7.2.85 συνέχισε τις διαπραγματεύσεις του με την PARIBAS και συμφώνησε μαζί της εγγράφως να αγοραστεί η AGROINVEST ΑΕ από την ΚΥΔΕΠ με απ' ευθείας διαπραγματεύσεις εν αγνοία των ιδιοκτητών της;

2. Εάν συμφώνησε με την PARIBAS να χρησιμοποιηθεί σα μέσο «εξουδετερώσεως» των ιδιοκτητών της AGROINVEST ο νόμος 3562/1956 και εάν η εφαρμογή του προσφέρθηκε από τον υπουργό στην PARIBAS σε αντάλλαγμα παραχωρήσεων της PARIBAS προς την ΚΥΔΕΠ.

3. Πώς εξηγεί τις διαπραγματεύσεις του με την PARIBAS (μία αλλοδαπή Τράπεζα) για την εφαρμογή ή μη των ελληνικών νόμων και μάλιστα σα μέσο οικονομικών συναλλαγών;

4. Πώς εξηγεί ο κ. Σημίτης την απ' ευθείας αλληλογραφία του με τον τοπικό διευθυντή της PARIBAS για την εκπληκτική μιας επιχειρήσεως που η Τράπεζα Ελλάδας έχει κρίνει οικονομικά υγιή την ίδια περίοδο (αποφ. 102/85) και που δεν ανήκει στην Τράπεζα;

5. Πράγματι δεν αντιλαμβάνεται ο κ. Σημίτης ότι όσα προκύπτουν από τις διαπραγματεύσεις του με την PARIBAS και προκύπτουν από την επιστολή του αποτέλεσαν τη βάση της οικονομικής εξοντώσεως των ιδρυτών της AGROINVEST από τον αμείλικτο πόλεμο που υπέστησαν από την PARIBAS αφού προϋπόθεση της εκτελέσεως της συμφωνίας ΣΗΜΙΤΗ - PARIBAS ήταν η εξόντωση οικονομικά της εταιρείας και η παράνομη περιέλευση της περιουσίας της εταιρείας εις τον έλεγχο της PARIBAS;

6. Απομόνησε ο κ. Σημίτης στην επιστολή του τις μελέτες της ΚΥΔΕΠ, την μη υπαγωγή της εταιρείας στο ν. 1262/82 όταν είχε ό-

λες τις προϋποθέσεις γι' αυτό και την παρέμβαση των μετεχόντων στο Αραβικό Συνέδριο επενδύων στην Αθήνα το 1985 και τέλος τη χρονολογική σειρά όλων αυτών των γεγονότων που οδήγησαν τέλος εις την έκδοση της υπ' αριθμόν 104/86 αποφάσεως της Τραπεζής Ελλάδος;

7. Παραβλέπει τέλος ο κ. Σημίτης την αντιφατικότητα των αποφάσεων 102 και 104 της Τραπεζής Ελλάδος και υποστηρίζει πως οι αποφάσεις αυτές και το περιεχόμενό τους είναι άσχετες με τις δικές του διαπραγματεύσεις με τον τοπικό διευθυντή της Τραπεζής PARIBAS.

Αποφεύγει τέλος να απαντήσει ο υπουργός στο καίριο ερώτημα εάν η πρακτική που ακολούθησε στην υπόθεση της AGROINVEST ωφέλησε την Εθνική Οικονομία και το επενδυτικό κλίμα εις την χώρα μας.

Κώστας Δέδες

ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

● Τρεις πολύ σωστές προτάσεις προς την Πολιτεία, από τον καπτανίο του ΕΛΑΣ Νικηφόρο (Δ.Ν. Δημητρίου):

Κύριε Διευθυντά,

Η κοινή γνώμη θεωρεί βέβαιο ότι η κυβέρνηση θα προχωρήσει σε θέσπιση νομοθετική συμπληρωματικών μέτρων υπέρ των αγωνιστών της Εθνικής Αντιστάσεως, όπως άλλωστε ο κ. Πρωθυπουργός διακήρυξε και στο Γοργοπόταμο το 1986. Διατυπώνω λοιπόν την πρόταση μέσα στα άλλα μέτρα που θα θεσπιστούν να είναι και τα εξής:

1) Οι αγωνιστές της Εθνικής Αντιστάσεως που δεν έχουν συμπληρώσει 4050 έτη στον ασφαλιστικό τους φορέα, να μπορούν να χρησιμοποιήσουν ΟΛΕΣ τις ημέρες της αναγνωρισμένης αντιστασιακής τους δράσεως σαν ασφαλιστικώς καλυπτόμενες με έξοδα του κράτους, όπως έχει ήδη νομοθετηθεί και για όσους επιδιώκουν τη μέγιστη σύνταξη των ασφαλιστικών φορέων τους. Θα είναι μια πράξη στοιχειώδους δικαιοσύνης προς έναν αριθμό πρωτοπόρων αγωνιστών που οι διωγμοί —επειδή ήταν πρωτοπόροι— δεν τους άφησαν να συμπληρώσουν επαρκή αριθμό ετών.

2) Να αναγνωρισθεί το δικαίωμα, να χρησιμοποιούν, για την έξοδό τους στη σύνταξη των ασφαλιστικών τους φορέων, τον αναγνωρισμένο χρόνο της αντιστασιακής τους δράσεως, και στα θαρραλέα εκείνα παιδιά της ηλικίας κάτω των 15 ετών, που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην υπόδουλη πατρίδα. Θα είναι και το μέτρο αυτό πράξη-δικαιοσύνης αλλά επίσης και πράξη κορφαίου εθνικού φρονήματός. Όπως τα παιδιά αυτά πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην Πατρίδα, χωρίς να θέσουν στον εαυτό τους το ερώτημα αν τότε βρίσκονταν σε ηλικία στρατεύσεως ή σε ηλικία επαγγελματικής τους ασφαλίσεως, έτσι και η Πατρίδα

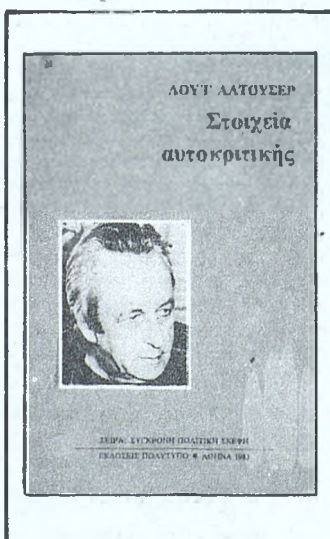
πρέπει να αναγνωρίσει τις υπηρεσίες τους χωρίς μικρόψυχους περιορισμούς.

3) Τεράστια επίσης σημασία έχει να υπάρξει μια διάταξη νόμου, με την οποία να παρέχεται το δικαίωμα και στους αλλοδαπούς, που πολέμησαν στην ελληνική επικράτεια από τις γραμμές της Εθν. Αντιστάσεως κατά των κατακτητών, να πάρουν αναγνώριση της δράσης τους αυτής από την Ελληνική Πολιτεία. Εξυπακούεται ότι πρέπει να τους δοθεί και η σχετική εύλογη προθεσμία για να υποβάλουν τα χαρτιά τους. Μάλιστα θα είχε τη σημασία του, οι ελληνικές πρεσβείες σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες —και στο Ισραήλ— να ανακινώσουν από τον Τύπο των χωρών αυτών τη σχετική νομοθετική ρύθμιση της ελληνικής πολιτείας.

Η άρνηση, με την οποία αντιμετωπίζει έως τώρα η χώρα μας τις περιπτώσεις αναγνώρισεως της αντιστασιακής δράσεως των αλλοδαπών στο ελληνικό απελευθερωτικό κίνημα, έχει προκαλέσει έκπληξη και πικρία στους ενδιαφερόμενους, και στερεί τη χώρα μας από πολύτιμους φίλους, καθώς και από πολύτιμους τίτλους στο διεθνές στίβο. Αναλογίζεται κανείς πόσο πιο εύστοχα χειρίζεται το θέμα αυτό π.χ. το Ισραήλ, που η κυβέρνησή του κατάρτιζε από χρόνια Βίβλο με τα ονόματα των πολιτών όλων των χωρών οι οποίοι πρόσφεραν υπηρεσίες σε διωκόμενους κατά το Β' Παγκ. Πόλεμο, Εβραίους ή συμπολέμησαν με Εβραίους στην Εθνική Αντίσταση των χωρών τους. Στους πολίτες αυτούς η κυβέρνηση του Ισραήλ θα απονέμει και έναν τιμητικό τίτλο (Righteous Among the Nations!). Ειδικό Ινστιτούτο στην Ιερουσαλήμ χειρίζεται το θέμα αυτό και μόλις πριν μερικούς μήνες οι υπεύθυνοι του Ινστιτούτου ζήτησαν και από τον υποφαινόμενο (και την έστειλα) έκθεσή μου για τους εβραίους συναγωνιστές μου, που πολέμησαν υπό τις διαταγές μου στον ΕΛΑΣ.

Διατελώ με τιμή
Δ. Δημητρίου

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Υπεύθυνος, σύμφωνα με το νόμο:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Σύμβουλος
Δημοσίων σχέσεων
και διαφημίσεων:
ΘΕΜΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
- Γραμματεία
Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«ΣΠΟΤ ΠΡΕΣ» Α.Ε.
Αγίου Κωνσταντίνου 26
Τηλ. 52.42.627

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαρ. 1.100 δρχ. - Ετήσια 2.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κλπ.: 7.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 14
ετήσια: δολ. 28
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Οκεανία:
εξάμηνη: δολ. 17
ετήσια: δολ. 34

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 100
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 150

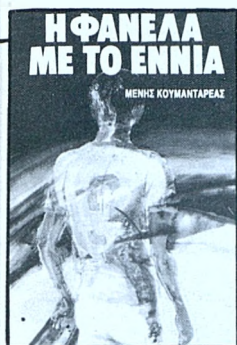
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σία Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 - τηλ. 36.02.007

Μένης Κουμανταρέας

Η ΦΑΝΕΛΑ ΜΕ ΤΟ ΕΝΝΙΑ

Ο Βασίλης Σερέτης - αυτός που αργότερα ονόμασαν Μπιλ - φεύγει μια ζωή κυνηγημένος από τη μια πόλη στην άλλη.

Ατίθασος, άπιστος, εγωιστής. Ένας άνθρωπος μέσα στο πλήθος και γι' αυτό μοναχικός. «Η Φανέλα με το εννιά» - ιστορία ενός ανθρώπου που απ' τα είκοσι ως τα είκοσι τρία του μεσουρανή μεσα κι έξω από τα γήπεδα - είναι το ένατο βιβλίο του συγγραφέα της «Βιοτεχνίας Υαλικών».

Μαρία Παπαδημητρίου

ΕΙΡΗΝΗ

«Ειρήνη», ένα μυθιστόρημα, στην Ανατολική Μεσόγειο, το μεσαίωνα.

Η ζωή, ο έρωτας, ο θάνατος και ο έρωτας, ο έρωτας και η ελευθερία: μια πορεία παλιά όσο και ο κόσμος, σύγχρονη όσο και ο καυτός ήλιος.

Δήμητρα Πέτρονλα

ΠΟΥ ΉΝΑΙ Η ΜΑΝΑ ΣΟΥ ΜΩΡΗ;

Η φοβερή εποχή της προετοιμασίας ενός εμφύλιου πόλεμου, όπως ακριβώς την έζησε ένα παιδί τριάντα χρόνων.

Το παιδί αυτό δεν είχε συναίσθηση της πραγματικότητας. Για χρόνια κρατούσε τις εικόνες χωριστά από τις έννοιες. Ώσπου κάποτε τις ένωσε για να συνειδητοποιήσει με φρίκη πως ήτανε αυτόπτης μάρτυρας της δολοφονίας της ίδιας του της μάνας, των αδερφάδων του και άλλων συγγενών του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΠΕΡΙΤΗΣ

Ερεσσού 9 ΑΘΗΝΑ 10680 Τηλ.: 3604161

ΙΟΥΛΙΟΥ ΒΕΡΝ

Για μικρούς και μεγάλους

- Δεκαπεντάχρονος πλοίαρχος
- Μιχαήλ Στρογκώφ
- Ροβήρος ο κατακτητής
- Ο κυρίαρχος του κόσμου
- Ο Φάρος στην άκρη του κόσμου
- 20.000 λεύγες κάτω από τη θάλασσα
- Τα 500 εκατομμύρια της Μπεγκούμ
- Το αστέρι του νότου
- Από τη γη στη σελήνη
- Γύρω από τη σελήνη
- Ο πύργος των Καρπαθίων
- Ταξίδι στο κέντρο της γης
- Πέντε βδομάδες με αερόστατο
- Τα παιδιά του πλοίαρχου Γκραντ
- Το μυστηριώδες νησί
- Ο γύρος του κόσμου σε 80 μέρες
- Σχολή Ροβινσώων
- Το Αιγαίο στις φλόγες
- Δράμα στη Λιβονία

28
ΧΡΟΝΙΑ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ο Μανώλης
Μπαρμπουνάκης
και οι συνεργάτες του
σας περιμένουν στα 4 μεγάλα βιβλιοπωλεία

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΓΙΑ
COMPUTERS

ΒΙΒΛΙΑ
ΣΧΟΛΙΚΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΞΕΝΑ

1 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 4, ΤΗΛ. 228 682

2 ΕΓΝΑΤΙΑ 150, ΤΗΛ. 235 916

3 ΤΟ ΚΑΤΩ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 6, ΤΗΛ. 271 853

4 ΤΟ ΣΠΙΤΑΚΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
ΚΑΡΟΛΟΥ ΝΤΗΛ 3, ΤΗΛ. 239 746
το μοναδικό παιδικό βιβλιοπωλείο

Κ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ
ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Βιβλία, χιλιάδες βιβλία για σας και
τα παιδιά σας από 30 δρχ.

Εγκυκλοπαιδείες, παιδικές και μεγάλες,
με τις καλύτερες τιμές.

28 ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΪΟΝ»!

Επιτέλους, ένα βιβλίο για την ελληνική κακογουστιά (κιτς); ένα βιβλίο «περιήγηση» στον κόσμο του φτηνού γούστου όπως διαμορφώνεται μέσα στην καθημερινή ζωή, την ελληνική ζωή, τη δική μας ζωή. Με κείμενα και φωτογραφίες που παρουσιάζουν ανάγλυφα το «κιτς», ένα φαινόμενο «γραφικό» αλλά και επικίνδυνο. **Ωραίο βιβλίο!**

αυτό το κιτς είναι δικό τους!

«Κάτι το ωραϊόν»

Στη φανταχτερή παρέλαση του κιτς, το πολιτικό κιτς καταλαμβάνει προνομιακή θέση. Και εξέχουσα θέση στο πολιτικό κιτς καταλαμβάνουν τα καμώματα της 4ης Αυγούστου και της 21ης Απριλίου. Φιέστες, τελετές, εμβλήματα, το «Τάμα του Έθνους» και άλλα κατορθώματα της Επταετίας. Ντοκουμέντα πολυτίμα που εικονογραφούν μian εποχή, το ήθος και το «όραμα» της.

«Κάτι το ωραϊόν»

Ένα βιβλίο ντοκουμέντο!

Μια έκδοση των «Φίλων του περιοδικού ΑΝΤΙ»

- 360 σελίδες • 1059 έγχρωμες και μαυρόασπρες φωτογραφίες
- Σε σχήμα 21 x 28 πανόδετο

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»

ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΙΑ.

«Κάτι το ωραϊόν»

Για το κιτς σε όλες του τις μορφές γράφουν οι:

Χρ. Βακαλόπουλος, Χρ. Γιανναράς, Περ. Γιαννοπούλος, Μ. Γιουρσενάρ, Γ. Καλιόρης, Χ. Καμπουρίδης, Λ. Κηληδόνης, Α. Κολτσιδοπούλου, Δ. Κούτσικου, Α. Κυριακίδου - Νέστορος, Π. Μαρτινίδης, Μ. Μποστάντζογλου, Δ. Πικιώνης, Δ. Ραυτόπουλος, Δ. Σκάλος και Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας.

Προλογίζει η υπουργός Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη.

«Κάτι το ωραϊόν»

Με φωτογραφικό υλικό που βασίζεται σε ρεπορτάζ των Χρ. Βλάχου, Τ. Βρεττού και Λ. Μιαούλη και εμπλουτίστηκε από αρχειακό υλικό πολλών επαγγελματιών και ερασιτεχνών φωτογράφων.

ΕΚΔΟΣΗ:
«ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΑΝΤΙ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΟΛΙΤΙΣΤΕΣ

Δεινοκράτους 131, Αθήνα 115 21
Τηλ. 72.29.237

